

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN
MUHASEBE MESLEK ETİĞİ ÜZERİNE
ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu İŞGÜDEN

Danışman
Prof. Dr. Adem ÇABUK

Balıkesir 2007

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

**SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN
MUHASEBE MESLEK ETİĞİ ÜZERİNE
ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

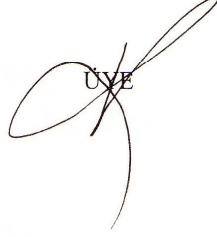
Burcu İŞGÜDEN
200412501780

Balıkesir-2007

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday Burcu İŞGÜDEN, 15/02/2007 tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve yapılan sınav sonucunda tezin ~~başarılı~~ olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof.Dr. Adem GABUR

ÜYE

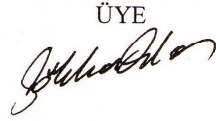
Doç.Dr. Cengiz TORAMAN

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ORHAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Sosyal ve Kültürel Değerlerin Muhasebe Meslek Etiği Üzerine Etkileri

Burcu İŞGÜDEN

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Adem ÇABUK

Şubat 2007, 239 sayfa

Bu çalışma, sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, sosyal değerler, sosyal değişim ve sosyal değerleri oluşturan unsurlar açıklanmıştır. Kültür kavramı tanımlanmış; değer, eğitim ve kültür arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Ayrıca, Türk toplumunun kültür ve değer anlayışına da kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde etik, meslek etiği, uluslar arası alanda ve Türkiye’de muhasebe meslek etiği konuları açıklanmıştır. Etik dışı davranışların sebepleri, muhasebe meslek etiğinin kültür, sosyal değerler, küreselleşme, sosyal sorumluluk, ahlak ve eğitim konuları ile olan ilişkisi araştırılmıştır. Üçüncü bölümde, sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla, Balıkesir ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına yapılan anketin analiz ve yorumlarına yer verilmiştir.

Bu çalışma sonucunda, hem meslek mensuplarının hem de meslek etiği ilkelerinin sosyal ve kültürel değerlerden etkilendiği belirlenmiştir. Değerler, sosyal değişimler, kültür, ahlak, gelenek-görenekler, örf-adetler, sorumluluk, eğitim ve küreselleşme gibi unsurlar bireysel ve toplumsal özelliklerin şekillenmesini etkilemektedir. Bu etkileşim sonucunda oluşan düşünce ve davranışlar da, yaşamımızın önemli bir parçası olan mesleğimize yansımakta ve mesleki kurallara uyumumuzu sağlamaktadır. Sosyal değerler içerisinde yer alan din ve inançlar ise bireylerin ve toplumların yaşayış tarzını derinden etkilemekte, fakat mesleki davranışlara ve meslek etiği ilkelerine olan etkileri saklı kalmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, uygulama bölümünden elde edilen analiz sonuçlarına göre değerlendirmelere yer verilmiştir. Muhasebe meslek etiği ile ilgili olan bu çalışma, sosyal ve kültürel değerlerin etkilerini konu içine taşıyarak, literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı bir boyut kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ve Kültürel Değerler, Muhasebe Meslek Etiği, Muhasebe Meslek Etiği İlkeleri, Sosyal ve Kültürel Değerlerin Muhasebe Meslek Etiği Üzerine Etkileri.

ABSTRACT

The Effects of Social and Cultural Values on Professional Accounting Ethics

Burcu İŞGÜDEN

**M.A. Thesis, Department of Business Administration
Supervisor: Prof. Dr. Adem ÇABUK
February 2007, 239 pages**

This study was done to investigate the effects of social and cultural values on professional accounting ethics.

This study consists of three chapters apart from the introduction and conclusions. Social values, social conversion and components that are formed social values, were explained in the first chapter. The concept of culture was defined; the relations between of value, education and culture were investigated. And also, in this chapter, the insight of culture and value by Turkish people was mentioned briefly. In the second chapter, the subjects of ethics, professional ethics, the ethics of accounting profession in international area and Turkey were explained. Reasons of unethical behaviors and relation of culture, social values, globalization, social accountability, morality and education with ethics of accounting profession were investigated. In the third chapter, for the purpose of investigating effects of social and cultural values on professional accounting ethics, analysis and interpretations of questionnaire's results that was done with accountants who are worked in Balıkesir were discussed.

As a conclusion of this study, it was determined that both accountants and codes of professional accounting ethics are affected by social and cultural values. Values, social conversion, culture, morality, custom and usages, ordinary usages (folkways), accountability, education and globalization influence individual and social features. Thoughts and behaviors, that are formed as a conclusion of this interaction reverberate to our job that is an important part of our lives and provide consistency to professional rules. Religion and believes affect the life style of people and society deeply, but effects of them are hidden. In the conclusion chapter, obtained data and analysis result were given as a whole. This study is disparate from other studies in the literature, because of discussing effects of social and cultural values on professional accounting ethics.

Key Words: Social and Cultural Values, Professional Accounting Ethics, the Codes of Professional Accounting Ethics, the Effects of Social and Cultural Values on Professional Accounting Ethics.

ÖNSÖZ

Muhasebe, sosyal ve ekonomik yaşamın bir ögesidir. Toplumun yaşayışında etkili olan sosyal ve kültürel değerlerden etkilenir. Geçmişten günümüze kadar gelen ve sosyal değerlerimizi oluşturan etik anlayışı, gelenek-görenekler, örf-adetler, din ve inançlar günlük hayatımızı şekillendirdiği kadar ekonomik hayatımızı da etkilemektedir.

Değerler; bir toplum içinde veya bir toplumun bireyleri arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış ve kurallardır. Sosyal ve kültürel değerler; sosyal ve fiziki çevreden, inanç ve dinden, duygulardan düşüncelerden kaynaklanır. Günlük yaşantımız sosyal ve kültürel değerlerimizin etkisi altındadır. Ailemize, çevremizdeki insanlara, iş çevremizdeki ilişkilerimize kadar hayatımızın her anında değerler etkili olmaktadır. Etik de konusu itibariyle insana ve insan yaşamına dair iyi, doğru ve güzel olanı anlatmaya çalışan bir bilim dalıdır. İnsan hayatının büyük bir parçasını oluşturan meslek yaşamımızın da kendine göre kuralları ve bir etik anlayışı vardır. Bu nedenle, sosyal ve kültürel değerleri ve bu değerlerin muhasebe meslek etiğini nasıl etkilediğini incelemek literatüre bir katkı sağlayacaktır.

Meslek mensuplarının birbirleri, müşterileri ve devletle olan ilişkilerini düzenlemek, meslek içindeki faaliyetlerde birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla meslek etiği ilkeleri oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler oluşturulurken ait oldukları ulusun ekonomik, sosyal ve siyasi yapısından etkilenmişlerdir. Sosyal ve kültürel değerler, toplumsal yaşam içindeki tüm yapıları ve toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları kapsamaktadırlar. Bu nedenle de, insanın olduğu her alanda ve insan davranışları üzerinde etkileri kaçınılmazdır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği üzerine etkisini araştırmaktır. Bu doğrultuda, muhasebe meslek mensuplarının, sosyal ve kültürel değerlere bakış açıları incelenmiştir. Ayrıca, sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği ilkeleri ve bu ilkelerin uygulanması üzerindeki etkileri de araştırılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlamamda ve muhasebeye değişik bir bakış açısı kazanmamda bana yol gösteren tez danışmanım ve hocam Sayın “Prof. Dr. Adem Çabuk’a” teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmanın anket uygulamasının gerçekleştirilmesinde yardımlarını esirgemeyen “Balıkesir Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Başkanı Onur YILMAZ’a” ve ekibine, tüm çalışma sürem boyunca her türlü sıkıntıda yanımda yer alan ve bana destek olan, çalışmamı rahat ve huzurlu bir ortamda bitirmemi sağlayan aileme, manevi desteklerini esirgemeyen “Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi” çatısı altında birlikte görev yaptığımız tüm “Araştırma Görevlisi” arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Bandırma, 2007

Araş. Gör. Burcu İŞGÜDEN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	Sayfa No.
ABSTRACT	iii
ÖZSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	ix
GİRİŞ	xiii
	1

BÖLÜM I SOSYAL ve KÜLTÜREL DEĞERLER

1.1 Sosyal Değerler	3
1.1.1 Sosyalleşme, Sosyal Norm ve Değerler	7
1.1.2 Sosyal Değerlerin Öğrenildiği Kurumlar	11
1.1.2.1 Aile	11
1.1.2.2 Eğitim kurumu	13
1.1.2.3 Akran grubu	15
1.1.3 Sosyal Değişme ve Değer İlişkileri	16
1.1.4 Sosyal Yapıyı Belirleyen Değer Türleri	18
1.1.4.1 Milli değerler	18
1.1.4.1.1. Millet	19
1.1.4.1.2. Vatanseverlik ve milliyetçilik	19
1.1.4.1.3. Kişisel düşünceye saygı	19
1.1.4.1.4. Adalet ve hoşgörü	20
1.1.4.1.5. İnsan haklarına saygı	20
1.1.4.2 İnançlar ve dini değerler	21
1.1.4.3 Ahlaki değerler	24
1.1.4.4 Örf ve adetler (gelenekler-görenekler)	27
1.1.4.5 Ailevi değerler	30
1.1.4.6 Tarihi değerler	31
1.2 Kültürel Değerler	31
1.2.1 Kültür Kavramı ve Özellikleri	31
1.2.2 Kültür Çeşitleri	39
1.2.2.1 Maddi kültür-manevi kültür	39
1.2.2.2 Maddeci kültür-maneviyatçı kültür-ideal kültür	40
1.2.3 Değer, Eğitim ve Kültür İlişkileri	41
1.2.4 Küreselleşme, Kültür ve Değer İlişkileri	43
1.2.5 Türk Toplumunda Kültür ve Değer Anlayışı	45
1.2.5.1 Eski Türklerde kültür ve değer anlayışı	46
1.2.5.2 Selçuklu ve Osmanlıda kültür ve değer anlayışı	46
1.2.5.3 Cumhuriyet Türkiye'sinin kültür ve değer anlayışı	47
1.2.6 Türk Kültürüne İlişkin Değerlemeler	48

BÖLÜM II
SOSYAL ve KÜLTÜREL DEĞERLERİN
MUHASEBE MESLEK ETİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1 Genel Olarak Etik	51
2.1.1 Etikle İlgili Sosyal ve Kültürel Değerler	55
2.1.1.1 Ahlak	56
2.1.1.2 Töre	58
2.1.1.3 Örf ve adet	59
2.1.1.4 Din ve inanç	59
2.1.2 Etik Dışı Davranışların Nedenleri	60
2.1.2.1 Kişisel nedenler	61
2.1.2.1.1. Etik ölçüleri farklı yorumlama	61
2.1.2.1.2. Bencil davranma	62
2.1.2.1.3. Etik ikilemler	63
2.1.2.1.4. Mesleki bilgi yetersizliği	65
2.1.2.2 Dışarıdan kaynaklanan nedenler	65
2.1.2.2.1. Etik davranışları algılama farkı	65
2.1.2.2.2. Rekabet	66
2.1.2.2.3. Meslek ücreti	66
2.1.2.2.4. Karşılıklı güvensizlik	67
2.1.2.2.5. Sahte ve yanıltıcı belge düzenleme	67
2.1.2.2.6. Etik davranışın esnetilmesi	68
2.1.2.2.7. Yasaların etkisi	68
2.1.2.2.8. Geleneklerin etkisi	70
2.2 Muhasebe Meslek Etiği	71
2.2.1 Meslek Etiği	71
2.2.2 Muhasebe Mesleği	76
2.2.3 Muhasebe Meslek Mensubunun Taşınması Gereken Özellikler	85
2.2.4 Muhasebe Meslek Etiği İle İlgili Düzenlemeler	88
2.2.4.1 Uluslararası alanda muhasebe meslek etiği ile ilgili düzenlemeler	93
2.2.4.2 Türkiye’de muhasebe meslek etiği ile ilgili düzenlemeler	100
2.2.5 Muhasebe Meslek Etiği, Sosyal ve Kültürel Değerler	113
2.2.5.1 Muhasebe meslek etiği ve sosyal değerler	113
2.2.5.2 Muhasebe meslek etiği ve kültürel değerler	118
2.2.6 Muhasebe Meslek Etiği ve Küreselleşme	126
2.2.7 Muhasebe Meslek Etiği ve Sosyal Sorumluluk	128
2.2.8 Muhasebe Meslek Etiği ve Ahlak	131
2.2.9 Muhasebe Meslek Etiği ve Eğitim	135

BÖLÜM III
SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN
MUHASEBE MESLEK ETİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİNE İLİŞKİN
BİR ARAŞTIRMA

3.1	Araştırmanın Amacı	140
3.2	Araştırmanın Anakütlesi ve Örneklemi	141
3.3	Verilerin Toplanması ve Analizi	141
3.4	Bulgular	142
	3.4.1 Demografik Özelliklere Ait Bulgular	142
	3.4.2 T-Testi Analizi ve Bulguları	151
	3.4.2.1 Meslek etiği eğitimine ilişkin t-testi analizi ve bulguları	152
	3.4.2.2 Kültürel değerlere ilişkin t-testi analizi ve bulguları	153
	3.4.2.3 Sosyal değerlere ilişkin t-testi analizi ve bulguları	158
	3.4.2.4 Meslek etiği ilkelerine ilişkin t-testi analizi ve bulguları	165
	3.4.3 Ki-Kare Analizi ve Bulguları	172
	3.4.3.1 Kültürel değerlere ilişkin ki-kare analizi ve bulguları	172
	3.4.3.2 Sosyal değerlere ilişkin ki-kare analizi ve bulguları	188
	3.4.4 Regresyon Analizi ve Bulguları	203
	SONUÇ	214
	KAYNAKÇA	218
	EKLER	231
	EK 1. ANKET FORMU	232
	ÖZGEÇMİŞ	239

TABLO LİSTESİ

SAYFA NO

Tablo.2.1. Türkiye’de Yasa ve Tebliğlerde Yer Alan Meslek Ahlakı Kuralları	106
Tablo.2.2. AICPA, IFAC ve TÜRMOB’un Meslek Etiğine İlişkin Kuralları	112
Tablo.3.1. Cinsiyet Frekans Analizi	142
Tablo.3.2. Yaş Frekans Analizi	143
Tablo.3.3. Eğitim Düzeyi Frekans Analizi	143
Tablo.3.4. Meslek Unvanları Frekans Analizi	144
Tablo.3.5. Çalışma Şekli Frekans Analizi	144
Tablo.3.6. Mükellef Sayısı Frekans Analizi	144
Tablo.3.7. Çalışma Süresi Frekans Analizi	145
Tablo.3.8. Eleman Sayısı Frekans Analizi	145
Tablo.3.9. Gelir Getiren Unsurlar Frekans Analizi	146
Tablo.3.10. Gelir Durumu Frekans Analizi	146
Tablo.3.11. Mükellef Portföyü Frekans Analizi	147
Tablo.3.12. Sigorta Primi Ödeme Frekans Analizi	147
Tablo.3.13. Sigortalı Çalışan Sayısı Frekans Analizi	147
Tablo.3.14. Tahsilat Oranı Frekans Analizi	148

Tablo.3.15. Meslek Etiği İlkeleri: Meslek Unvanı ve Yeterlilik	148
Tablo.3.16. Meslek Etiği İlkeleri: Mesleki Eğitim ve Bilgi	149
Tablo.3.17. Meslek Etiği İlkeleri: Dürüslük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık	149
Tablo.3.18. Meslek Etiği İlkeleri: Sır Saklama	150
Tablo.3.19. Meslek Etiği İlkeleri: Sorumluluk	150
Tablo.3.20. Meslek Etiği İlkeleri: Bağımsızlık	151
Tablo.3.21. Meslek Etiği İlkeleri: Haksız Rekabet	151
Tablo.3.22. Mesleki Unvan ve Meslek Eğiti Eğitimi T-testi Sonuçları	152
Tablo.3.23. Hofstede'nin Kültürel Değerleri ve Ortalamaları	153
Tablo.3.24. Mesleki Unvan ve Hofstede'nin Kültürel Değerleri T-testi Analizi	155
Tablo.3.25. Mesleki Unvan ve Gray Kültürel Değerleri T-testi Analizi	158
Tablo.3.26. Sosyal Değerler ve Ortalamalar	159
Tablo.3.27. Mesleki Unvan ve Sosyal Değerler T-testi Analizi	160
Tablo.3.28. Mesleki Unvan ve Atasözleri T-testi Analizi	165
Tablo.3.29. Meslek Unvanı ve Meslek Etiği İlkeleri T-testi Analizi	166
Tablo.3.30. Meslek Unvanı ve Meslek Etiği İlkeleri T-testi Analizi	167
Tablo.3.31. Mesleki Unvan ve Mesleki Davranışlar T-testi Analizi	171
Tablo.3.32. Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	173
Tablo.3.33. Mesleki Eğitim ve Bilgi * Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	174

Tablo.3.34. Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık*Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	176
Tablo.3.35. Sır Saklama* Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	178
Tablo.3.36. Sorumluluk* Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	179
Tablo.3.37. Bağımsızlık* Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	181
Tablo.3.38. Haksız Rekabet * Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	182
Tablo.3.39. Meslek Unvanı ile Yeterlilik*Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	184
Tablo.3.40. Mesleki Eğitim ve Bilgi *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	185
Tablo.3.41. Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	185
Tablo.3.42. Sır Saklama *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	186
Tablo.3.43. Sorumluluk *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	186
Tablo.3.44. Bağımsızlık *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	187
Tablo.3.45. Haksız Rekabet *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi	187
Tablo.3.46. Meslek Unvanı ve Yeterlilik* Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	189
Tablo.3.47. Mesleki Eğitim ve Bilgi* Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	191
Tablo.3.48. Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	193
Tablo.3.49. Sır Saklama * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	195
Tablo.3.50. Sorumluluk * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	197

Tablo.3.51. Bağımsızlık * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	199
Tablo.3.52. Haksız Rekabet * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi	201
Tablo.3.53. Meslek Etiğine Uymayan Davranışlara Yönelten Taraflar Regresyon Analizi Sonuçları	204
Tablo.3.54. Meslek Etiğine Uymayan Davranışların Nedenleri Regresyon Analizi	204
Tablo.3.55. Değerler Regresyon Analizi	205
Tablo.3.56. Sosyal Değerler Regresyon Analizi Sonuçları	207
Tablo.3.57. Kültürel Değerler Regresyon Analizi Sonuçları	209
Tablo.3.58. Meslek Etiği İlkeleri Regresyon Analizi Sonuçları	211

ŞEKİLLER

	SAYFA NO
Şekil 2.1. Mesleki Davranış Kuralları	96
Şekil.2.2. Kültür, Sosyal Değerler ve Muhasebe Alt Kültürü	120

GİRİŞ

Değer, insanın kendi yaşamı içinde yaratmış olduğu her şeydir. İnsanla ilgili olan her türlü düşünce, duygu, inanç, davranış ve kural değerleri oluşturmaktadır. Değerlerin geçerli olabilmesi için insanlar arasında kabul görmesi ve benimsenmiş olması gerekir. Değer; her türlü “doğruluk,” “yükümlülük”, “fazilet”, “güzellik”, “hakikat” anlamlarına geldiği gibi, “neyin iyi, güzel ve doğru; neyin kötü, çirkin ve yanlış olduğunu gösteren kriterler” için de kullanılır. Sosyal ve kültürel değerler ise çevremizden, inandığımız dinden, duygularımızdan ve düşüncelerimizden kaynaklanır. Günlük yaşamımızda sosyal ve kültürel değerlerin etkisi çok büyüktür. Sosyal ve kültürel değerler kişinin gelişiminde bir temeldirler ve kişisel hedeflerin belirlenmesinde önemli bir rol oynarlar. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalar, bu geleneksel sosyo-kültürel değerler ile kişisel davranış ve değerlerin birleştiği noktaların olduğunu kanıtlamıştır.

Etik, insana ve insan yaşamına dair iyi, doğru ve güzel olanı anlatmaya çalışan bir bilim dalıdır. Etik, değerler ve ahlaki ilkeler bütünüdür. Hem etiğin hem de sosyal ve kültürel değerlerin başlangıç noktası insan ve insanın yaşamıdır. İnsan yaşamının büyük bir parçasını oluşturan meslek yaşamının da kendine göre kuralları ve bir etik anlayışı vardır. Bu nedenle, sosyal ve kültürel değerleri ve bu değerlerin meslek etiğini nasıl etkilediğini incelemek, literatüre bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde sosyal ve kültürel değerler konularının teorik çerçevesi çizilmektedir. Sosyal değerler ve özellikleri konusunu anlatıldıktan sonra; sosyal değişme ve sosyal yapıyı belirleyen değer şekilleri ele alınmıştır. Kültürel değerler içerisinde; kültür kavramı, kültürün değerler, eğitim ve küreselleşme ile ilişkisi açıklanmaktadır. Ayrıca genel olarak, Türk toplumunun kültür ve değer anlayışı konusunda bilgi verilmiş ve Türkiye’nin kültürel sorunları ve kültürümüzün geleceği konularına da değinilmiştir.

İkinci bölümde ise etik ve meslek etiği konularının teorik çerçevesi çizilmiş, uluslar arası ve ulusal alanda düzenlenmiş olan muhasebe meslek etiği ilkeleri

anlatılmıştır. Bunun yanı sıra, sosyal ve kültürel değerler ile muhasebe meslek etiği arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, sosyal ve kültürel değerlerimizin muhasebe meslek etiği üzerine etkisini araştırmak amacıyla yapılan uygulama yer almaktadır. Analizler ile sosyal ve kültürel değerlerimizin muhasebe meslek mensuplarının etik davranışlarını etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Anket yöntemi kullanılarak veriler toplanmış ve meslek mensuplarının konu hakkındaki düşünceleri öğrenilmiştir. Elde edilen veriler, istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak yorumlanmış ve analiz sonuçları dikkate alınarak sonuç kısmı oluşturulmuştur.

Bu araştırmanın ana kütlesi, Balıkesir ilindeki muhasebe meslek mensupları (Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir)dir. Bu ana kütlede örneklem seçilerek, veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Balıkesir Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasının (SMMM) katkılarıyla 140 muhasebe meslek mensubuna ulaşılmıştır. Dağıtılan anketlerin 103 tanesi geri iletilmiştir. Bu 103 muhasebe meslek mensubunun yaklaşık % 31'i (32 kişi) Serbest Muhasebeci (SM), yaklaşık % 69'u (71 kişi) Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir (SMMM) olarak faaliyet göstermektedir. Araştırma ile ilgili veri toplama yöntemi olarak anket metodu kullanılmıştır. Meslek mensuplarına demografik özelliklerine, kültürel değerlere, sosyal değerlere, meslek etiği ilkelerine ilişkin sıralama soruları ve likert tipi sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler ki-kare analizi, t- testi, ve regresyon analizi ile değerlendirilmiştir.

BÖLÜM I

SOSYAL ve KÜLTÜREL DEĞERLER

Bu bölümde sosyal ve kültürel değerler konusunda literatürde yer alan teorik bilgilere yer verilecektir. Sosyal değerler içinde değerler, sosyal değerlerin özellikleri, sosyal değişme, sosyal yapıyı belirleyen değer türleri konularına değinilecektir. Kültür değerler başlığı altında ise kültür kavramı, değer-eğitim-kültür ilişkileri, küreselleşme-kültür-değer ilişkileri ve Türk toplulumunda kültürel değerlere ilişkin değerlemeler anlatılacaktır.

1.1 Sosyal Değerler

Değer en geniş anlamında insanın yarattığı her şeydir. Daha dar anlamda ise ekonomi, etik, estetik anlamda ölçüt rolünü üstlenen nesnel, düşünsel ve dilsel bir ögedir (Çotuksöken, 2005: 2).

Bir gruba ya da topluma üye olanların uymak durumunda oldukları genelleşmiş ahlaki inançlar olarak tanımlanan değerler, neyin iyi, güzel ve doğru; neyin kötü, çirkin ve yanlış olduğunu gösteren kriterlerdir (Kalyon, 2005: 5).

Bir toplum içinde, bir inanç ve ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ve kıymetler olarak da tanımlayabildiğimiz değerlere, dürüstlük, doğruluk, merhamet, cesaret, onur, sorumluluk, yurtseverlik, saygı ve adil olmak tipik örnek olarak verilebilir (Çavdarıcı, 2002: 3).

Değerler insan davranışlarını etkiler ve kişilerin davranışlarını değerlendirmek için birer kriter niteliği taşır. Genellikle, bir kültürün değerleri, normları ve yaptırımları arasında doğrudan bir ilişki vardır (Schaefer ve Lamm, 1995: 74).

Günlük faaliyetlerimizin bazılarını temel hedefler ve değerler yönlendirir. Sosyologlar değer kavramını, günlük yaşamımızdaki davranışlarımıza rehberlik eden genel hedeflerimizden bahsetmek için kullanırlar. İçselleştirdiğimiz yani, öğrendiğimiz, çeşitli anlamlar yüklediğimiz değerler insan davranışlarını etkiler (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 41-43). İnsanlar genellikle değerlerin kendilerine ne öğrettiğinin bilincinde değildir ve niçin değerlerin getirdiği normlara uyduklarının farkına varmazlar (Thio, 1992: 58).

Değer kavramı hem soyut hem de somut anlamlarda kullanılabilir. Soyut bir kavram olarak değer; her türlü “doğruluk,” “yükümlülük”, “fazilet”, “güzellik”, “hakikat” gibi terimleri kapsayacak anlamda kullanılır. Somut bir kavram olarak, “değerli olduğuna hükmedilen”, “iyi veya arzu edilir olduğu düşünülen” şey için kullanılır (Çavdarıcı, 2002: 4).

Yükümlülük, ahlaki temele dayanan bir buyruk veya bir yasağa ilişkin herkesi ilgilendiren veya belirli insan grupları için geçerli olan ve eylemlerimize yön veren ahlaki nitelikteki isteklerdir. Doğruluk ise, bir ahlaki amaca ulaşmak için seçilen vasıta ve uygulanan yöntemin amaçla uyumluluğu anlamına gelir (İzveren, 1980: 95-101).

“İyi”, “doğru” veya bunların karşıtı olan “kötü”, “yanlış” gibi kavramlar insanın toplumsal ilişkilerindeki hareketlerini değerlendirmekte çok eski zamanlardan beri davranışların değerlendirilmesinde bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Böylece ahlaki yönden olumlu veya uygun kabul edilen bir davranış veya düşünce ; “iyi” veya “doğru” diye nitelendirilirken, tam tersi olarak, olumsuz veya ahlaki olarak kabul görmeyen davranış ve düşünceler de, “kötü” veya “yanlış” olarak adlandırılır. “İyi” veya “doğru” diye nitelenen değerler, mantık kurallarına da uygun olur.

Tespit ettiğimiz değerleri birtakım olumlu veya olumsuz ekler ile bütünleştirerek ifade ederiz. Örneğin, hukukta kullanılan haklı ve haksız kavramları, dinde yer alan

helal ve haram kavramları, ahlakta bahsedilen iyi ve kötü kavramları hep birtakım değerlerin ifade edilmesinde kullanılmaktadır.

Toplumsal hayatta, insanların ortak olarak önemsedikleri görgül olgulara toplumsal değerler denir. Toplumsal değerler görgül içerikli olup, toplumsal grupların üyeleri tarafından faaliyetlerinin hedefi haline getirilerek anlam kazanır (TÜSİAD, 1991: 3). Buna şöyle bir örnek verebiliriz: Bugün dünyamızda sanayi toplumu ve bu toplumun oluşturduğu yaşam biçimi kendine özgü değerler yaratmıştır.

İnsan bir “toplumsal yaratık” diye nitelenince, bu düşüncenin kökeninde onun tüm varlığını etkileyen çok önemli bir gerçeğin saklı olduğu ortaya çıkar. Doğuşundan beri duygusallık ve düşünce güçleri bakımından ne kadar yetenekli olursa olsun; insanın yetişkinliğine ve kişiliğine büyük ölçüde yön veren, ona gelişme olanağı sağlayan başlıca etken “çevre”sidir (İzveren, 1980: 7).

Çevre kavramı ile anlatılmak istenen şey; aileden başlayarak, insanın yaşadığı yöre, meslek ve sanat çevreleri, daha üst düzeydeki toplumsal ilişkilerinin tümünün yer aldığı ve içinde yaşadığı toplumdur.

Sosyal değerler, dinden, akıldan, duygulardan, sosyal veya fiziki çevreden kaynaklanır, insanda zaman içinde oluşur. Bu nedenle değerleri dörde ayırabiliriz (Çavdarıcı, 2002: 5):

1. Öz değerler; toplum üyelerinin büyük çoğunluğunca önemli bulunan, değişmesi toplumu köklü biçimde değiştiren ve kültürün özünü oluşturan güçlü, çekirdek değerlerdir.

2. Özel değerler; bir yöreye, bir mesleğe, ilgilenilen konuya göre önemli olan ve kullanılan değerlerdir.

3. Seçimlik değerler; toplum üyelerinin istediği zaman ve yerde kullanabildiği değerlerdir. Bu değerlere uyulması toplumca beklenir ama uymayan kişilerde kınanmaz. Örnek vermek gerekirse, günümüzde artık düğün yapmadan da evlenilmektedir ve bunun için kişiler kınanmamaktadır.

4. Geçici değerler; belli bir süre toplumun belli bir kesimince uyulan moda değerlerdir. Bu değerler başka bir toplumdan alınabilir ya da toplumca da yaratılabilir. Belli bir süre kullanılır, daha sonra kaybolurlar.

Değerlerin davranışlarımız üzerinde niçin bu kadar etkili olduğu araştırılmış ve bulunan sonuçlar üç madde de açıklanmıştır (Thio, 1992: 58):

- Aileler, öğretmenler ve toplumdaki diğer sosyal gruplar yaşadığımız toplumda uyulması doğru ve uygun görülen davranışlar sonucu ortaya çıkan değerleri bize öğretir.

- Değerler ahlaki inancın bir unsurudur.
- Değerler, onlara uymayanlara karşı çeşitli yaptırımlara sahiptir.

Değerler, bir davranışın kabul edilebilir olup olmadığının belirtilmesi konusunda son derece objektif bir ölçüdür. Erdem, güzellik ve ahlaklılık anlayışını insanlar, nesnelere ve olaylar ile ilişkilendirerek çıkan kavram ve kriterleri önümüze bir koşul olarak sunarlar (Zanden, 1993: 36).

Geleneksel sosyo-kültürel değerler kişisel değerlerin her noktasında varolurlar. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalar, bu geleneksel sosyo-kültürel değerler ile kişisel davranış ve değerlerin birleştiği noktaların olduğunu kanıtlamıştır. Türkiye’de üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada, ortaya çıkan değer kavramları sosyo-kültürel kuralları kapsamaktadır. Araştırmada sorulara verilen cevaplar huzur-sosyal kabul, sevgi-huzur, bilim, benzeşim-değişim, özerklik ve kendine saygı-başarı gibi değerlerin kabul gördüğünü ortaya koymuştur. Görüldüğü üzere bu değerler, hem kişisel hem de bir grupta ilişkili olan kavramlardır (Aygün ve İmamoğlu, 2002: 335).

Kişisel değerlerin, hoş olmayan davranışların görülmesine veya bu davranışların önemsenmesine sebep olması karşılaşılabilecek bir risktir. Bununla beraber, bu risk eğer biz hangi yöne gideceğimizi biliyorsak ortadan kalkar. Burada Plato’nun şu ünlü öğüdünü söyleyebiliriz: “Kendini bil” (Thio, 1992: 46). Kişisel değerler, kişinin gelişiminde bir temeldir ve kişisel hedeflerin belirlenmesinde önemli bir rol oynarlar.

Yapılan tanım ve açıklamalardan yola çıkarak değerlerin ana fonksiyonlarının, topluma yön verme ve birlikte hareket etmeyi öğretme olduğu, doğru-yanlış, iyi-kötü, haklı-haksız gibi temel kavramları benimsetme olduğu söylenebilir. Değerler sistemi olmazsa veya yetersiz kalırsa, toplum tahrip olur. Değerlerin toplum yaşamında pekiştirici ve kaynaştırıcı bir rolü olduğu açıktır.

Kişiler değerlerin büyük bir kısmını aile, okul gibi sosyal çevrelerinden kazanırlar. Bu sebeple, değerler nesilden nesile aktararak devamlılıkları sağlanır. Toplumsal bağlar ne kadar güçlü ise değerlerin devamlılığı ve kaynağı da o kadar güçlü olacaktır.

Sosyal, kültürel ve kişisel değerlerden sonra iş değerlerine de kısaca değinecek olursak iş değerleri, bireylerin işlerindeki rollerine katılımlarının bir sonucu olarak onları tatmin eden değerlerdir. Finansal sahiplik, kendinden önce başkalarını düşünme (özgecilik), başarı ve sorumluluk iş değerlerine verilebilecek örneklerdir. İş değerleri, mesleki karar alma sürecini, meslek seçimini ve meslek seçimindeki başarının verdiği tatmini etkileyen temel değişkenlerden birisidir. Bu süreçlerde sosyal ve kültürel değerlerin de, iş değerlerinin yanında etkili olduğu yapılan araştırmalar ile anlaşılmıştır (Brown, 2002: 49).

1.1.1 Sosyalleşme, Sosyal Norm ve Değerler

İnsanın sosyal bir varlık olma özelliği nedeniyle, toplumsal yaşamın ilk zamanlarından beri yardımlaşmaya, birlikte çalışmaya ve dayanışmaya dayanan faaliyetleri sosyal ilişkiler kurmanın temel koşullarını oluşturmaktadır.

Bireyin, yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp belli bir topluma ve belli kümelere bütünleştirilmesi sürecine sosyalleşme süreci denir. Bu süreçte, birey bir kişilik kazanmakta ve belli bir toplumda yaşamasını olanaklı kılan davranışları öğrenmektedir. Sosyalleşme sürecinde kişiye içinde bulunduğu toplumun ve kümenin kültürünün maddi ve manevi öğeleri benimsetilir (Ozankaya, 1999: 141-142).

Sosyalleşme, kişinin toplumun nitelikli bir bireyi haline gelebilmesi için geçirdiği sosyal öğrenme süreci olarak tanımlanır. Bu süreç toplumsal bir süreçtir,

çünkü karşılıklı etkileşim sonucu birey birtakım nitelikler kazanır. Ait olduğumuz toplumun kültürü, dili, becerileri, sevdiği veya sevmediği davranışlar, normları, değerleri ve inançları kişiliğimizin şekillenmesinde etkilidir (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 64).

Doğumdan ölüme kadar diğer insanlarla etkileşim içinde olmamızın kişiliğimizi, benimsediğimiz değerleri ve davranış biçimlerimizi etkilediği kesindir. Yine de sosyalleşme aynı zamanda bizim bireyselliğimizin ve özgürlüğümüzün de temelinde yer alır. Sosyalleşme süreci boyunca hepimiz bir kimlik duygusu ile bağımsız düşünme ve eylem yeteneği geliştiririz (Giddens, 2000: 43).

Doğuştan itibaren içine girdiğimiz sosyal grupların doğru ve uygun olarak kabul ettiği bütün değerleri öğrenip bu değerlere uygun davranışları benimsememiz anlamına gelen “sosyalleşme” birbiri ile ilişkili birçok faktörün ürünüdür (Nirun ve Özönder, 1990: 255). Bu faktörler arasında; kişinin içinde yaşadığı maddi çevre, biyolojik özellikleri, içinde doğduğu ve yaşadığı kültürün özellikleri, yaşamı boyunca edindiği tecrübeler ve erdemler gelmektedir.

Sosyalleşme, insanın içinde yaşadığı topluma uyması, toplumla bütünleşmesidir. Sosyalleşme sürecinde, kişinin doğuşundan toplum üyeliğini kazanmasına kadar ki zamanda geçtiği safhalar vardır. Bu süreçte kişi aileden başlayarak toplumun değerlerini, normlarını, kültürünü, davranış kalıplarını öğrenip, benimseyerek topluma uyum sağlar.

İnsanoğlu, bir sosyal mirasa bağlıdır. Kültür vasıtasıyla, her yeni nesil bir öncekine göre daha ileri bir medeniyet içinde yaşamaktadır. Sosyalleşme olmaksızın, toplum kısır bir neslin ötesine geçemez. Bireyler, eylemlerini düzene sokmak ve kendi bireysel yaşamlarını bir bütün haline getirmek gibi ortak düşüncelerden yoksun kalırlar. Hem bireyler hem de toplum sosyalleşme sürecine bağımlıdır. Sosyalleşme, duygu ve kültürel fikirleri birleştirir (Zanden, 1993: 66).

Sosyalleşmede, öğrenme sürecindeki çelişkilerin ortadan kaldırılması önemli bir faktördür. Toplumun değerleri, töreleri ve bunlara nasıl uyulacağı sosyalleşme

sürecinde kişiye aşılanır (Dikici, 2001: 257). Sosyalleşme sürecinde aile ve okul başta olmak üzere, arkadaş gruplarının, kitle iletişim araçlarının, siyasi, dini ve ekonomik kuruluşların da önemli etkileri vardır. Kişi bu faktörlerinde etkisiyle yapması istenen ve istenmeyen davranışların farkına varır. Yapılması istenen davranışlar kişiye benimsetilemeye çalışılırken, yapılması istenmeyen davranışlardan da kişi uzak tutulur. Çalışma hayatı da kişiyi saran başka bir çevredir. Farklı konu ve faaliyet alanları ile ilgi kurarak sosyal ilişkilerini arttıran kişi, farklı amaçlar güden, farklı kuruluşların faaliyetlerine katılarak sosyal hayat içinde kişiliğini geliştirir.

Sosyalleşme başarılı ve başarısız sonuçlar verebilir. Başarılı şekilleri iyi ilişkiler kurma ve işbirliği iken, başarısız şekilleri toplumda meydana gelen çatışmalardır (Çavdarıcı, 2002: 8).

Norm, bir toplum tarafından belirlenen davranış standartlarıdır. Tüm toplumlar yanlış bir davranışı sonrası kişiyi bu davranıştan dolayı cezalandırırken, uygun bir davranış gösterdiğinde bu davranış karşılığı kişiyi ödüllendirir. Normlar, toplumdaki herkesçe paylaşıldığı ve anlaşıldığı ölçüde değerlidir (Shaefer ve Lamm, 1995: 71).

Normlar, bizim diğer insanlara alışma sürecimizi gösteren anlam taşımaktadır. Normlar, davranışlarımızı şekillendirmemize izin veren sosyal tanımları gösterir ki böylece, uyum sağlamak daha da kolaylaşır (Zanden, 1993: 34-35).

Bir toplumda insanların belli olaylar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen, onları öyle davranmaya zorlayan kurallara sosyal norm denir (Kalyon, 2005: 6). Normları yazılı ve yazısız normlar olarak ikiye ayırabiliriz. Yazılı normlar hukuk kuralları olarak gösterilirken, yazısız normlar örf, adet, gelenek, görenek, din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları olarak belirtilmektedir.

Sosyal normlar kişilerin davranışlarının başkaları tarafından nasıl değerlendirileceği konusunda rehberlik eder. Böylece toplum üyeleri belli olaylar karşısında belli tarzda davranmaya zorlanır (Erkal, 1997: 30).

Bazı sosyal normlar, çok geniş çapta kabul görür ki, nadiren bunların geniş kitlelere açıklanma gereği görülür. Bunlar zımnen bir toplum tarafından üyelerine

öğretilir ve kişileri bu kurallara uyum göstermek için zorlamaya gerek yoktur (Schaefer ve Lamm, 1995: 73).

Sosyo-kültürel normlar ise, davranışların ve bilgilerin öğrenilmiş şeklidir. Davranışın öğrenilmiş şekilleri, insanın biyolojik yapısından kaynaklanmayan her fiil ve hareketi kapsar (Nirun ve Özönder, 1990: 251).

Norm ve değerler arasında bir ilişki kuracak olursak, normlar, davranışlarımız için belirlenmiş olan kurallar iken değerler, bir toplumun üyelerinin paylaştığı iyi, doğru ve istenenler hakkındaki geniş fikirlerdir. Tüm bu paylaşılan fikirlerin yani değerlerin, insanın nasıl davranması gerektiğini gösteren toplum normlarının ve kurallarının temelini oluşturmakta olduğu gözlemlenebilir.

Hem değerler hem de normlar kültürden kültüre farklılık gösterir. Çünkü bunlar doğası gereği subjektif yargılardır ve bir toplumda iyi olarak algılanan bir davranış başka bir toplumda kötü olarak algılanabilir. Değerler ve normlar zamanla değişime uğrayabilirler (Thio, 1992: 56).

Sosyo-kültürel yapı içinde temel normlar insanlar arasındaki etkileşmelerin sınırlarını belirler. Normlar, bir kültür yapısı içinde yer alan sosyal ilişki ve etkileşmeleri tahmin edilebilir, daha önceden beklenebilir hale getirir (Nirun ve Özönder, 1990: 252). Bu düşünceden yola çıkarak, aile, inanç, eğitim, meslek hayatı gibi sosyal kurumların ve bunların karşılıklı etkileşmeleri sonunda da sosyo-kültürel yapı ortaya çıkar denilebilir.

Toplum sadece beklentilerle yetinmemiş ve yaptırımlarda geliştirmiştir. Bu yaptırım ceza ve ödül olarak karşımıza çıkar. Normların yaptırım gücü, toplumsal beklentinin yoğunluk derecesine göre değişir. Yaptırım gücü yüksek olan sosyal normlar, hukuk kurallarıdır (Çavdarci, 2002: 9).

Resmi normlar olan hukuk kurallarına uyulmazsa, devlet bu kişileri cezalandırır. Resmi olmayan normlar örfler, adetler, dini, milli, ahlaki, tarihi, vb. değerler olarak sayılabilir. Bunlara uymayanlar ise toplumsal anlamdaki yaptırımlarla karşılaşır.

1.1.2 Sosyal Değerlerin Öğrenildiği Kurumlar

Her toplum kendi bireylerinin sosyalleştirme sürecini kendisi üstlenir. Bunu yaparken de, sosyal kurumlardan yardım görür. Gençlere sosyal mirasın aktarılmasında aile içinde ve okulda verilen bilgilerin etkililiği son derece önemlidir (Thio, 1992: 145).

Kişilerin hayata dair bilgileri öğrendiği yerlerin başında aile gelir. Aile ilk eğitim yuvasıdır. Hayat kurallarını, sevgiyi, saygıyı, yardımlaşmayı ilk defa ailede öğreniriz. Geleceğimizi şekillendiren en önemli yerlerden birisi de, öğrenim hayatımızın geçtiği okullardır. Çocukluktan itibaren başlayan öğrenim hayatımızın her safhasında, toplum ve toplumdaki kurallara ilişkin birçok bilgi ediniriz. Sosyal değerlerin öğrenilmesinde, ailenin ve eğitim kurumlarının etkilerine ilişkin ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmektedir.

1.1.2.1 Aile

Bütün sosyal etkileşmelerin, ilk olarak yer aldığı, normların ilk uygulandığı insan grubu ailedir. Aile ilk insan grubu olmanın yanında, sosyo-kültürel yapının da çekirdeğidir. Aile bir kültürden diğerine farklı şekiller almış, her türlü sosyo-kültürel yapını temelini oluşturmuş ve varlığını evrensel bir kurum olarak sürdürmüştür (Nirun ve Özönder, 1990: 253). Araştırmalar ailenin sosyalleşme sürecini etkileyen en önemli kurum olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte çeşitli sosyal güçler de anne-babayı etkileyerek gençlerin sosyalleşme sürecine etki eder (Thio, 1992: 145). Bu araştırmaların sonucuna uygun olarak en iyi örnek düşük ve orta gelirli aileler arasındaki yaşayış farklılıklarıdır. Düşük gelirli ailelerde daha çok yetişkinlere odaklanmış bir yaşam tarzı vardır ve genç bireyler aile içindeki kurallara uymak için zorlanır. Ekonomik durumun kötü olması anne-babalar üzerinde negatif duyguların yüklü olmasına neden olur ve aile içinde yetişen genç bireylere de olumsuz düşünceler yansır. Orta gelirli ailelerde genç bireyler daha özgür seçimler yaparak değerlere ilişkin bilgiler öğrenirler. Bu tip aileler her şeye daha açık ve ailedeki tüm bireylerin fikirlerine önem veren yapıya sahiptirler.

Aile kurumunun sağlıklı olması, toplumsal düzenin teminatıdır. Aile ilişkilerinde samimiyet ve dayanışma vardır, ilişkiler resmi değil, saygı ve sevgi esasına dayanır. İnsan sevgisi, Allah sevgisi, örf ve adetler, fedakârlık, güven, doğruluk,

dostluk, cömertlik, edep, hoşgörü, sabır, iyilik, alçakgönüllülük, yardımlaşmak gibi güzel davranışlar ilk ailede öğrenilir. Aile, insan karakterinin gelişmesi ve yönlenmesinde çok etkilidir. İnsan kaçınması gereken bencillik, şiddet, yalancılık, kin, haset, kibir, rüşvet, kumar, alkol gibi birçok kötü davranışları da yine ilk olarak ailede öğrenir. Aile kurumu, üyelerini mutlu kılmak adına üstüne düşen görevleri yaparken, sosyal değerleri, normları ve kurumları göz önünde tutmak zorundadır. Bunlar göz ardı edilirse, bireyin gelecekteki hayatı olumsuz yönde etkilenebilir.

Toplum içinde yaşamamanın bir sonucu olarak günlük yaşamımızın çeşitli zamanlarında farklı roller üstleniriz ve hareketlerimiz bu rollere göre değişir. Rollerin en iyi şekilde anlaşılması ve toplumun kabul ettiği davranış biçimlerine dönüştürülmesi aile ortamında gerçekleşmektedir (Sezal, 2002: 173). Aile, evebeynlik, akrabalık, mesleki, vatandaşlık, vb. bir çok konuda rol model olmaktadır. Örneğin mesleki rolün yerine getirilmesi aile dışı mekanlarda da gerçekleşse de, bu rolün ekonomik ve kültürel belirleyicisi ailedir. Ayrıca mesleki roller aile dışı ve aile içi ilişkileri etkilemekte ve böylece farklı bir ilişkiler ağı ortaya çıkmaktadır. Aile ortamının varlığı evebeynlik rolünü ortaya çıkarmakta, bireyler anne ve babalarının davranış ve düşüncelerini analiz etmektedir. Ailenin yapısal özellikleri, tüm bu rollerin ve diğer rollerin en iyi şekilde yerine getirilmesini sağlamaktadır.

Türk ailesinin temel bir değerini dile getiren güzel bir deyiş vardır: Anne ve babalar çocuklarını “yollu-törelî” yetiştirmek gereğini benimserler (Ozankaya, 1999: 165). Bu deyişten de anlaşılacağı gibi aileler, toplumun huzur içinde yaşamasına katkıda bulunan gelenekleri, görenekleri, ahlak ve görgü kurallarını çocuklarına öğretme gereğini hissederler.

Birçok aile, kendisinin veya toplumun norm ve değerleri içinde sosyalleşme süreci geçiren çocuklarına yeteneklerini geliştirebilmeleri ve kendilerine olan güvenlerini kazanabilmeleri için yardımcı olmaya çalışır. Bu süreçte, aileler kendi tecrübelerini örnek göstererek, gelecekteki yaşamlarına dair, çocuklarına yol gösterirler (Schaefer ve Lamm, 1995: 105). Ancak anne-babaların kişinin sosyalleşme sürecini tam olarak kontrol edemedikleri Kanada’daki bir üniversitede yapılan araştırmada ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya göre, çocukların da anne-babalarını sosyalleştirdikleri, onlara

dışarıda ve okulda edindikleri birçok bilgiyi aktardıkları ortaya çıkmıştır. Yani, etkileşim tek taraflı olmaktan çıkmıştır.

Kültürler geliştikçe kurumlarda genişleyip daha karmaşık hale gelmektedirler. İlkel zamanlarda aile iktisadi üretim ve tüketimin düzenlenmesinde yeterli olabilmekteydi. Fakat ticaret, alış veriş hızla gelişmeye başladıkça, tüccarlar, malları taşıyanlar ve diğer uzmanlık gerektiren meslekler ortaya çıkmaya başlamış ve böylelikle aile kurumunun dışında bir ekonomi kurumu oluşmuştur. Yine toplulukların kültürleri karmaşıklaştıkça siyasi organizasyona, hukuk sistemine, savunma ve saldırma organizasyonlarına ihtiyaç duyulmuş ve böylece aile içindeki otorite kavramı topluma yayılmıştır. Bunun sonucunda da bir siyaset ve savunma kurumu oluşturulmuştur. Zamanla, benzeri şekillerde din ve eğitim kurumları da aileden ayrılıp farklı profesyonel faaliyetleri gerçekleştiren birer organizasyona, sosyal birliklere sahip olmuşlardır (Nirun ve Özönder, 1990: 254).

1.1.2.2 Eğitim kurumu

Eğitim; insanlara bilgi ve beceri kazandırmanın yanı sıra belli bir görüş açısı aşılamanın yoludur. Eğitim, kişide istenilen davranışları geliştirmek, kusurlu davranışları düzeltmek, istenmeyen davranışları silmek gibi amaçlarla yapılır (Önal ve Apaydın, 1999: 20). Yürürlükteki bilgilerin ve hünelerinin yetişen kuşaklara iletilmesinde eğitim önemli bir araçtır. Bu nedenle eğitim ailede başlar, sokakta, okulda, işyerinde devam eder (Ozankaya, 1999: 403). Tüm hayatımız boyunca çeşitli deneyimler edinmemiz ve çevremize adapte olmamız konusunda eğitim kolaylık sağlar. Her çeşit bilgiye sahip olmamız ve bir çok alışkanlığımızı sonradan edinmiş olmamız, başarılarımız ve başarısızlıklarımız vasıtasıyla, kararlarımıza ve eylemlerimize rehberlik eden bilgi dağarcığımızı eğitim sayesinde doldururuz.

Durkheim, eğitimi sosyalleşme olarak görmüştür. O, genç neslin, yetişkinler tarafından metotlu bir şekilde sosyalleştirilmesini eğitim olarak ifade eder (Dikici, 2001: 258). Durkheim gibi birçok sosyolog, eğitimi sosyalleşmenin en etkili ve en ucuz yolu olarak görmüş ve koşullanmaya en açık olunan çocukluk döneminde, bireylerin toplum düzenine alıştırılmasında eğitimin en etkili faktör olduğu belirlenmiştir.

Eğitim kurumları genellikle bireylerin toplu bir grup içinde nasıl davranacaklarını öğrenmeye başladıkları ilk kurumlardan birisidir. Ailedeki eğitim sosyal farklılıklara sebep olabilirken, eğitim kurumlarındaki eğitim her birey için eşdeğerdur. Böylece farklılıklar azaltılmakta ve genç bireylerin belli bir yaşam düzenine kavuşturulmalarına çalışılmaktadır. Ayrıca eğitim, sosyalleşme sürecinin önemli bir parçasını oluşturduğundan davranışları, değerleri ve tutumları öğrenirken, kendimizi kültürün bir parçası olarak bu süreç içine dâhil edebilmemize yardımcı olur.

Eğitim kurumlarının şu dört amaca yönelik çalışmalarını düzenlemesi gerekmektedir (Ozankaya, 1999: 407-408):

- Bireylere ulusal, demokratik, laik değerleri ve toplum yaşamında üstlenecekleri işbirliğini öğretip benimsetmek,
- Bireylere bilgi ve beceri kazandırmak, onları meslek sahibi yapmak,
- Bireylere ve toplumsal kurumlara rasyonel düşünme alışkanlığını kazandırmak,
- Bilimi ve teknolojiyi geliştirmek ve içinde yaşanılan kültürü öğretmek.

Toplumun üstün tuttuğu ahlak normlarını, değer yargılarını ve dünya görüşünü bireye aktarmak, eğitimin en önemli fonksiyonlarından birisidir. Eğitim kurumları, sosyal ve milli değerlerimizi çağdaş değerlerle bütünleştiren, görev ve sorumluluk bilinci taşıyan, sağlam karakterli, yapıcı, kişisel ve toplumsal çıkarları dengede tutabilen kişiler yetiştirmekle yükümlüdürler (Çavdarıcı, 2002: 13).

Eğitim sosyal uyumu sağlamayı da bir görev olarak görmektedir. Kültürel değerlerin genç kuşaklara aşılması ve hukuk kurallarının benimsenmesi eğitim yoluyla bireylerin bilinçlendirilmesi ile gerçekleşecektir (Thio, 1992: 147).

Eğitim yoluyla nitelik kazanmış kişilerin çeşitli meslek grupları içine girerek mesleki hareketlilik kazanmaları, onların gelirlerinde hayat tarzlarında bir yükselişe neden olmaktadır. Tabi ki, meslek ile ilgili nitelikleri kazanmada eğitimin rolü büyüktür (Erkal, 1997: 119-120). Bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri takip edebilmemizde, iş ve

meslek hayatımızda kullanacağımız temel ve güncel bilgilere ulaşabilmemizde, günlük yaşamımıza etki edecek kişilik yapımızın oluşmasında eğitim kurumlarında verilen bilgilerin ve kazandığımız tecrübelerin önemi çok büyüktür. Bu sebeple, okullarda teknik bilgilerle beraber, insana toplumsal hayatın kuralları hakkında da bilgiler verilmeli, meslekî açıdan olduğu kadar, insani ve ahlâkî açıdan da eğitim gerçekleştirilmelidir.

Eğitim kuramı konusu içerisinde yer alan, Illich, Gintis ve Bowles gibi yazarların üzerinde araştırma yaptığı gizli müfredat kavramı, bireylere, yaşamdaki rollerinin “yerlerini bilip orada oturmak” olduğunu öğretir (Giddens, 2000: 443). Bireylerin mesleki rollere göre dağıtılması, baskın değerlerin öğrenilmesi ve toplumsal bakımdan onaylanmış bilgi becerisinin edililmesi eğitim kurumlarının görevleri arasındadır. Eğitim kurumları var olan toplumsal düzenin aşılandığı yerlerdir. Bunlar bireylere bilinçli olarak değil, üstü kapalı bir şekilde öğretilir.

1.1.2.3 Akran grubu

Akran grubu benzer değerleri paylaşan, benzer gelir grubunda yer alan ve ortak ilgi alanlarına sahip olan kişilerden oluşur. Akran grubunun yaşam tarzı, kullanılan eşyalar, düşünceler, tercihler üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu grubun kurallarına uyum göstermeyenler dışlanabilir.

Akran grubunda üç ana tema vardır. Bunlar; paylaşma ve toplumsal katılım, hayattaki korku, karmaşa ve çatışmalarla başa çıkma, kural ve otoritelere direnç gösterme. Toplumsal katılım dışında bazıları yalnızlığı seçebilir ya da çoğumuz kendi hayatımızın kontrolünü elimizde tutmak isteyebiliriz (Bozkurt, 2004: 125).

Bireyler özellikle aidiyet duygusu, duygusal destek ve davranışsal normları kazandıran bir işleve sahip olması açısından akran gruplarını tercih etmektedirler (Kızmaz, 2006: 56). Sosyalleşme sürecinde başarılı olmak için sosyalleşmenin güçlerine bağlılık gösterilmesi gerekmektedir (Gönüllü, 2003:33). Bu güçler içerisinde yer alan aile, okul, akran grubu, iş yaşamı ve benlik toplumsal yaşam içinde yaygın olarak bireyi etkileyen sosyal ve kültürel değerler olarak kümelendirilebilir.

1.1.3 Sosyal Değişme ve Değer İlişkileri

Bir toplumu değiştirmeye zorlayan, toplumun benimsediği ve özümlediği yeni değerlerdir. Bu değerler toplumca yaratılmış olabilir ya da başka toplumlardan alınmış olabilir. Bunlar topluma girdiğinde, diğer değerlerle birleşerek yeni biçimlere girer ve yeni değerler üretir (Çavdarıcı, 2002: 29).

Kültür, sosyal yapı ve sosyal davranışlar üzerinde meydana gelen temel değişimler sosyal değişme olarak adlandırılmaktadır. Sosyal değişme, toplumda bazı şeylerin aynı kalırken, bazı şeylerin farklılaşması sürecidir. Sosyal değişimin etkisini anne-babalarımızın ve büyükanne-büyükbabalarımızın hayatlarını önemli derecede etkileyen ama bize çok gibi görünen olaylara yansıttığımızda değişimin ne derece kuvvetli olduğunu görebiliriz (Zanden, 1993: 386-387).

Sosyal değişmeyi çevremizdeki değişimlere bakarak kişisel ve toplumsal seviyede olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Kişisel seviyedeki değişimlerde; kullandığımız haberleşme araçları, öğrenme modelleri, modernleşme, vs. bunlara örnek olarak verilebilir. Toplumsal seviyedeki değişimlere ise, kalkınma, şehirleşme, küreselleşme ve yeni birliklere uyum sağlama, vb. gibi süreçler örnek verilebilir.

Sosyo-kültürel yapı, analiz ve senteze tabi tutulacak olursa, kültür unsurlarının ve sosyal kurumların zaman içinde tekrarlanarak meydana getirdikleri ve onların karşılıklı etkileşimleri sonucu oluşan sosyal dengenin bir adıdır. Bu denge durumu, durgun bir yapı olarak kabul edilmekle birlikte, gerçek sosyal hayatta yeni oluşumlar, yeni unsur alışverişleri, iç ve dış dinamiklerin etkileşmesi sonucu her sosyal ve kültürel yapı bir değişimin içindedir (Nirun ve Özönder, 1990: 251).

Yapılan araştırmalarda sosyal değişimin, doğal yolla veya zorlamayla meydana geldiği ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırmalardan çıkan sonuçlara göre, bir topluluk yabancı bir kültür grubu ile karşılaştığı zaman, her hangi bir baskı olmadan o kültürün öğelerini kendine aktarır ve benimserse, bu durum doğal değişme olarak adlandırılır. Farklı kültürlere sahip grup ve toplulukların, kendi kültürlerinin bazı yönlerini baskı uygulayarak kabul ettirmeleri ile meydana gelen değişme ise, zorlama ile meydana gelen değişme olarak tanımlanmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan uzun bir değişme, gelişme veya zaman zaman görülen gerilemeler zincirine bakıldığında, 19. ve 20. yüzyıllara hızlı değişme yüzyılları denilmiş ve sosyal değişmeyi zorlayan esas güç de teknoloji olmuştur. Teknoloji ve onun getirdiği yeni değerler, davranış kalıpları, sosyal kurumları zorlamakta, yeni sosyal değerlerin kavranma, algılanma ve özümsemesi yaşanmadan yeni değer ve davranış paketleri gündeme gelmekte ve genç nesillere sunulmaktadır (Berkay, 1990: 44).

Toplumdaki norm ve değerler, ortaya çıkan yeniliklere ve değişimlere izin verme veya onları engelleme gücüne sahiptir. Ayrıca, norm ve değerler bir uyarıcı gibi görev yaparlar. Yeniliklere ve değişime karşı olan isteğimiz, aile, din ve ekonomik yapıda meydana gelen değişikliklere karşı olan tepkilerimizin karşılaştırılması ile ölçülür (Zanden, 1993: 388).

TÜSİAD tarafından yapılan Türkiye Değerler Araştırması'nda ortaya çıkan sonuçlara göre, Türk toplumu için sosyal güç, başarı ve tatmin sağlayan değerler son derece önemlidir. Türkiye geleneksel yapıdan modernliğe doğru ilerledikçe bu süreçteki değişimler nedeniyle bu değerlerin önemi daha da artmıştır. Bunun yanı sıra kişilerin mali ve sosyal durumları da güç ve toplumsal kabul kadar önemli değerler olmuştur.

Sosyal değişme toplum yararına da olsa, bazı kesimlerin değişmelere karşı çıktığını ve bu değişimlerin birtakım tepkilerle karşılaştığını günlük yaşantımız içinde gözlemleyebiliriz. Özellikle çıkarların ve alışkanlıkların değişimi söz konusu olacaksa, direnme daha fazla olur. Çıkacak çatışmaları önlemek için, toplumdaki her kesimin görüşlerini rahatça ifade etmesine olanak sağlanmalıdır. Bu noktada, sosyal değişme ve gelişme ile eğitim arasındaki ilişkiyi görmek mümkün olmaktadır. Bir yandan sosyal ve kültürel kimlikleri korumak, diğer yandan yeni teknoloji ve değerleri geniş kitlelere iletmek adına eğitim vasıtasıyla bireylere eşit ölçüde ulaşabilmek mümkün olacaktır. Karşılıklı iletişimin kurulduğu ve fikir alışverişinin gerçekleştiği eğitim kurumlarında, hem toplum hem de kendi çıkarlarımız lehine meydana gelen değişimleri doğru kullanabilmemiz adına yönlendirilmemiz söz konusu olacaktır.

1.1.4 Sosyal Yapıyı Belirleyen Değer Türleri

M.Ö. IV-V yüzyıllar arasında yaşayan Yunan Filozofu Herakleitos; “her şey akar, her şey değişir, aynı ırmağa iki kez girilmez” demiştir. Bu değişiklik fikrini Mevlana da “her nefeste dünya yenilenir” diyerek belirtmiştir. Millet hayatında değişim sürekli olarak yaşanmaktadır. Tabi ki, burada dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de, “süreklilik” kavramıdır (Çavdarcı, 2002: 32).

Sosyal yapı; içinde sosyal ilişkilerin, sosyal olayların meydana geldiği, grupların, kurumların yer aldığı, nüfus ile yerleşim tarzının şekillendirdiği, toplumun şekil ve çerçevesi ile ilgili dış görünüşe sahip olan bir sosyal varlıktır (Kalyon, 2005: 2).

Durkheim sosyal yapıyı sosyal gerçek olarak tanımlamıştır. İnsanoğlu sosyal gerçeği kendi dışında, çevremizdeki objektif öğeleri oluşturan bağımsız bir gerçeklik olarak yaşar. Bu nedenle, sosyal yapı davranışlarımıza baskı yapar ve hareketlerimizi belirli bir yöne yönlendirir (Zanden, 1993: 45).

Sosyal yapıyı etkileyen ve sosyolojik çalışmaların ana noktasında yer alan iki problem vardır (Jenks: 1993: 26):

1. Her ikisinin de çok güncel bir konu olması ve kaynağının sosyolojik çalışmalara dayanıyor olmasından dolayı, sosyal yapıyı sadece toplumun bakış açısıyla açıklayabilirsiniz,

2. Her ikisi de son derece soyut kavramlar olduğundan, tüm açıklamalarda soyut referanslar verebilirsiniz.

Sosyal yapıyı belirleyen değer türlerini milli değerler, dini değerler, ahlaki değerler, örf-adetler, ailevi değerler ve tarihi değerler başlıkları altında inceleyebiliriz.

1.1.4.1 Milli değerler

Milli değerler, bir toplumun nereden gelip nereye gittiğini gösteren değerlerdir (Çavdarcı, 2002: 33). Milli değerlerin temelinde “millet” yer alır. Millet ile var olan vatanseverlik duygusu, kişisel düşünceye saygı, insan haklarına saygı, adalet ve hoşgörü

gibi unsurlar milli değerlere bir bütünlük kazandırır. Milli değerlerin içinde var olan bu unsurlara ilişkin bilgiler aşağıda anlatılmaktadır.

1.1.4.1.1 Millet

Millet, din, dil, ahlak anlayışı ve kültür faktörüne göre ortaya çıkan, kendi birliğinden haberdar olan, siyasi bakımdan devlet şeklinde kurulmuş ve milli devlet kurma kabiliyetine sahip, sürekli ve teşkilatlı insan zümreleridir (Erkal, 1997: 40). Bir toplumda fertler aynı kültür, aynı terbiye ve aynı duygularda birleşiyorsa orada millet gerçeği vardır. Sosyal yapının merkezinde yer alan denge noktasıdır.

1.1.4.1.2 Vatanseverlik ve milliyetçilik

Vatan, bir milletin maddi ve manevi değerlerinin yaşatıldığı yerdir. Vatan bir coğrafya parçası olmaktan daha öte bir anlam taşır. Vatanseverlik, fedakârlık gerektirir, milletin mutluluğu için kendinden bir şeyler vermeyi öğretir (Çavdarıcı, 2002: 35).

Vatanseverlik ile milliyetçiliği birbirine karıştırmamak gerekir. Milliyetçilik, diğer milletlerin varlığını kabul ederek, kendine yaşama ve varolma hakkı tanımak ve tanıtmak, diğer milletler gibi hür ve insan haklarına saygı esasına dayanarak milli varlığı sürekli kılmaktır (Erkal, 1997: 46).

Mensup olduğumuz milleti sevmeli, ona bağlılık duymalı, evrensel bir adalet duygusu içinde milletimizin çıkarlarını gözetmeli, siyasi açıdan devlete sadakatimizi göstermeliyiz.

1.1.4.1.3 Kişisel düşünceye saygı

Kargaşa, anarşi, terör, sindirme amacı taşımayan bütün düşüncelerin toplumda yer alması demokrasinin bir gereğidir. İnsanlar ancak demokratik ortamlarda fikirlerini ifade edebilir, yeteneklerini gösterebilir ve toplumun gereksinimlerine cevap verebilecek en uygun olanı seçebilir.

Kişisel düşüncelere saygı duyulması bilimin gelişmesine de yardımcı olur. İnsanlığın ve milletin yücelmesi, gelişmesi ve ilerlemesi, bilime ve ona kaynaklık eden kişisel düşünceye verilen değere bağlıdır (Çavdarıcı, 2002: 38).

1.1.4.1.4 Adalet ve hoşgörü

Eski Yunan düşünürü Eflatun (Plato), adaleti; bireysel ve toplumsal yaşantının salt kuralı, bireylerin ve halk gruplarının davranışlarını düzenleyen en yüksek “erdem” diye tanımlıyor ve yine düşünür Aristo (Aristoteles) bu geniş kavramı “genel erdem” ve “ideal erdem” olarak daha da genişletiyor (İzveren, 1980: 110).

Milli değerler ve sosyal değerler arasında farklar olabilir, fakat hoşgörü evrenseldir. Türk milletinde de, adalet düşüncesi ve birbirine karşı hoşgörülü olmak önemli bir yer tutmaktadır. Atalarımız tarih boyunca sahip oldukları topraklarda yerli halkın düşünce ve inançlarına saygı göstermişler, bu halkların yaşayış biçimlerini, din ve inançlarını değiştirmeye çalışmamışlar ve büyük ölçüde hoşgörü sergilemişlerdir. Adalet kavramının günümüzde de sosyal sorunlarının çözümünde ve toplumsal dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında çok önemli bir rolü vardır.

1.1.4.1.5 İnsan haklarına saygı

İnsan hakları, kişinin sadece insan olduğu için sahip olduğu haklardır (Çavdarıcı, 2002: 39). Örneğin, devlet bireylerin haklarını korumada en önemli güvencedir. Çalışma ve insan hayatına yakışır bir yaşam sürme, yeteneklerini geliştirme imkânına sahip olma, eğitim hakkı kişinin sosyal devletten bekleyebileceği haklardır.

İnsan yaşantısının gelişen kültürle artan gereksinmelerine göre; ilkel toplumdan uygar topluma dek hak konuları ve dolayısıyla haklar genişlemiştir. Kişi; hak dediğimiz bu yetkiyi gereksinmelerine göre kullanmaktadır (İzveren, 1980: 105). Bu gereksinimlere günlük hayatımızdan örnek vermek tabii ki mümkündür. Her birey kendi ihtiyacına göre mal edinebilir, evlenerek aile kurabilir, istediği mesleği seçebilir, devlet yönetimine katılmak için oy hakkını kullanabilir, istediği yer ve kurumda öğrenim görebilir.

Türk kültür, inanç ve değerlerinin temelinde insan vardır. Çünkü her şey insanın mutluluğu içindir; toplumda mutlu ve huzurlu insanların olması toplumu kaynaştırır, kaynaşmış toplum da güçlü devlet demektir.

1.1.4.2 İnançlar ve dini değerler

Din, insanın doğüstü bir güçle ilgili olan düşüncelerini ve onun istediklerini yerine getirmek için gösterdiği davranışları ele alır. Tüm kültürlerde din, insana bir varlık katan ve onu diğer yaratıklardan ayıran bir noktadır (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 36). Din; düşünce yolu ile değil, daha ziyade kişinin düşünce üstü güçle kurulan ilişkisi ve insancıl ödevlerin tanrısal buyruk olarak algılanmasıdır (İzveren, 1980: 9).

Durkheim açısından din, toplu bir hareketi ve birbiriyle etkileşimi olan insanların davranış biçimlerini kapsamaktadır. Durkheim, “din; kutsal şeylerle ilgili inançları ve uygulamaları bütünleştiren bir sistemdir” diyerek, dinin sosyolojik analizini yapmış ve dini formüleştirmiştir (Schaefer ve Lamm, 1995: 395).

Marx, dinin sosyal yapıyı oluşturan, mantıklı, kişilere önemlilik hissini kazandıran bir rol oynadığı kanısındadır. Marx’ın bakış açısından, din toplumda istikrarı artırır ve bu nedenle sosyal farklılıkları sürdürmeye yardımcı olur. Birbirinden farklı birkaç dini inanca sahip bir toplumda, bu inançlardan hangisi daha baskınsa bu dinin kuralları ekonomi ve politik alanda etkili olur. Marx, dini davranışların kollektif olduğu ve toplum tarafından paylaşıldığı konusunda Durkheim ile aynı fikirdedir. Aynı zamanda, Marx dinin içe kapalı toplumlarda sosyal kontrolü de sağlamakta olduğunu düşünmektedir (Schaefer ve Lamm, 1995: 398).

İnançlar, bilgi, kanaat ve imanı kapsayan bir psikolojik olaydır. İnançlar, çoğu hallerde, bireysel ilkelerin kaynağı haline gelirler. Bizler, bilgi, kanaat ve inançlarımızı açığa vurmaya istediğimiz zaman bunu davranış ve tutumlarımızla belli etmeye çalışırız (Eren, 2004: 173).

İnsanın dünya görüşü, hayat felsefesi, onun ikliminde bulunduğu kültürün ve bu kültürün aşılacağı inanç, fikir, kanaat ve intibaların bir sonucudur. İnsan, bu inanç, fikir, kanaat ve intibaların etkisi ile farkında olmadan çevresine ve bizzat kendi eğilimlerine karşı belirli bir tutumda bulunmaktadır (Çağlayan, 2005: 3).

Bu görüşten yola çıkarak, bu değerlerin, insanın iç dünyasında manevî bir yapıyı oluşturduğu söylenebilir. İnsanın davranışlarında, dış dünyanın olduğu kadar, bu iç

dünyanın da büyük ölçüde belirleyici rolü vardır. Bu iç hayatın şekillenmesinde ahlak, fazilet ve dürüstlük unsurlarının yanı sıra en temel faktör, yıkılmayacak kadar sağlam bir inanç sistemidir. Bu sebeple, toplum hayatı için gerekli olan ve insanı ahlâka, fazilete ve dürüstlüğe sevk eden disiplinler, inanç değeri bulunan bir kültür ortamında doğarlar.

Henüz hukukun toplum yaşamına girmediği dönemlerde örf ve adetler ya da töreler toplumsal hayatın düzenlenmesinde etkili olmuştur. Birlikte yaşayan insanların birlikte kabul ettikleri inanışları, genel kanaatleri ve eğilimleri uygulamaya konmuş ve toplumsal hayatı düzenleyen kurallar zaman içinde kendiliğinden oluşmuştur.

İnsan zekâsı etkili olmaya başladığı dönemlerde yazılı olmasa da mantıklı ve akla dayanan ahlak kuralları üretilmeye başlanmıştır. Bu kuralların üretilmesine ve toplum tarafından benimsenip uygulanmasına dini inançlar yardımcı olmuştur (Özel, 2000: 18).

Günümüzde, endüstriyel toplumlar, bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler yaşamın tüm yanlarını etkilemekte, buna din denilen sosyal kurum da dâhil edilmektedir. Din, kişisel ve aile hayatında özel bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, ekonomi, yönetim ve eğitim gibi sosyal kurumların da, dinin yol göstericiliğinden ayrı kendi normlarını oluşturup, bunları devam ettirmeleri gerekmektedir (Schaefer ve Lamm, 1995: 393).

Dinin inançlar üzerindeki etkisi büyüktür. Aklın onayladığı inanç ve tutumların yanında vicdana dayanan inanç ve tutumlar da vardır. Bazı inanç ve tutumlar ise, bireyin içinde doğup büyüdüğü, kültürünü aldığı sosyal yaşam tarafından kazandırılır. Örneğin örf ve adetler, değer yargıları ve dini inançlar, çevrenin insanı etkilemesine örnek olarak gösterilebilir. İşletme ortamında çalışan kişi ise, firma ortamı gereği bir takım sosyal değerleri, ortak amaçları ve normları benimser (Ernst&Young, 2001: 1).

Her din birtakım adetlere ve ahlaki normlara sahiptir. Bu dini adetlerle insanlar birbirleriyle olan bağlarını kutsarlar ve yenilerler. Kutsanmış inançlar ve genel kabul görmüş normlar çok güçlüdür. Böylece, din, toplumu bir araya getirmekte ve toplumun devamlılığını sağlamaya yardımcı olmaktadır (Thio, 1992: 385).

Din ve inançlar, sosyal yaşamın önemli bir parçasını oluşturduğundan, dayanışma, kişiler arası ilişkilerin düzenlemesi, günlük yaşamdaki kurallara uyum sağlama gibi birtakım durumlarda teşvik edici bir unsur haline gelmektedir. Yüklenmiş olduğu bu görevler dinin toplumsal bir kurum haline geldiği göstermektedir.

Hangi amaçların izlenmeye değer olduğu, nasıl takip edilmesi gerektiği konularında bir toplumda ya da bir toplumsal kümede ortaklaşa benimsenen din, inanç ve bilgiler, toplumsal dayanışma ve bütünleşmede etkin olur (Ozankaya, 1999: 449-450).

Dini değerler, dini inancın dışında ortaya çıkan, iyi olanı, isteneni ve düzgün olanı betimleyen bir kavramdır. Bu değerler kişisel davranışları yönetir ve diğer sosyal kurumları doğrudan etkileyebilir (Schaefer ve Lamm, 1995: 402). Ayrıca, teselli vererek, barışı sağlayarak ve korku veya tasaya karşı bir ferahlama sağlayarak, destekleyici bir fonksiyon olarak kendini göstermektedir. Din, toplum normlarına uyum göstermeyi öğütleyerek, sosyal kontrolü de sağlamaktadır. Bununla birlikte, dinin sosyal kontrolü destekleyen gücü değişime karşı bir engel olabilmektedir (Thio, 1992: 387).

Geleneklere ve dine bağlılık Türk toplumu açısından önemli değerlerdir. Bu iki değeri muhafazakarlık ile bağdaştırabiliriz. Muhafazakarlık; geleneklere bağlılığı, dini ve kültürel normlara uyum göstermeyi kapsar. Türk toplumunun yapısını göz önüne aldığımızda, saygı, sorumluluk, manevi destek gibi aile ve yakın çevre ile ilişkilerde önem taşıyan kavramların muhafazakarlık kavramına ve bu kavramı oluşturan dini değerlere ve geleneklere bağlılık konularına paralel gittiği görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda, Türk kültüründe gelenek, din, itaat, kibarlık, büyüklere saygı, sosyal beklentileri karşılama ve kurallara uyma gibi değerlerin, sosyal yaşama uyum gösterebilmek için birer kriter olarak görüldüğü belirlenmiştir (Aygün ve İmamoğlu, 2002: 344).

İnsanlığın kültür birikimini oluşturmak açısından dinin etkisi büyüktür. Bütün dinler ve özellikle tek tanrılı dinler, bütünüyle bir anlam, değerler ve kurallar bütünüdür

(Çavdarıcı, 2002: 43-44-45). Türk milletinin kabul ettiği İslam dini de, kendi inanç ve esaslarından taviz vermeksizin insanın hem kişisel hem toplumsal hem de mesleki görev ve sorumluluklarına önem verir. Milli değerleri, örf ve adetleri kendi kuralları doğrultusunda düzene sokar.

Gelmiş geçmiş tüm inanışlarda doğruluk vasfına diğer tüm sosyal unsurlar gibi çok önem verilmiştir. Çalışma hayatı açısından baktığımızda, ister işveren, ister işçi, isterse de tüccar olsun her kişi dürüst olmak zorundadır. Dürüstlük, helal kazancın ilk şartı olarak gösterilmiştir. “Emrolunduğun gibi doğru ol!” ayeti bütün inananları uyarmakta, doğruluktan ayrılmadıkları sürece hem bu dünya da hem de ebedi hayatta korkacakları bir şey olmadığını anlatmaktadır (Kandemir, 1979: 318).

Din, sosyal dayanışmanın ve bütünleşmenin anahtarıdır. İnsanlar için bir moral kaynağıdır, bu nedenle insan bir dine inanır ve bağlanır. Ortak inanç ve değerleri paylaşan toplum fertleri, aynı ideallere yönelir, benzer duygu ve düşüncelere sahip olur. Din, sadece inanç ve ibadet esaslarını belirleyen manevi bir yapı değil, aynı zamanda değerleri, normları ve ahlaki ölçüleri de içine alan sosyal bir yapıdır.

1.1.4.3 Ahlaki değerler

Ahlak, öğrenmeler sonucunda oluşan, insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyerek toplu halde yaşamayı kolaylaştıran; inanç sistemine bağlı kişiliğin bir boyutu olarak gelişen değerler sistemi diye tanımlanır (İlgar, 2005: 5)

Ahlak, bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda oldukları davranış biçimi ve kuralları; belli bir toplumun belli bir döneminde var olan bireysel ve toplumsal davranış kurallarını tespit eden ve inceleyen bilim; iyi nitelikler, güzel huylardır (Yıldız, 2001: 38). İlgiliyi iyi davranışlara yöneltmek, yani bireyin diğerleri ile ilişkilerinde ahlaki seçimlere yönelmesidir (Arıkan, 1995: 173).

Kişilerin karakter yapılarını belirleyen ahlaki değerler, davranışlarla ortaya çıkar. Dolayısıyla, insan davranışlarının ve ilişkilerinin yönetilmesiyle ilişkili ve insan hayatını daha değerli hale getirmeye yönelik kurallar, ahlaki kurallardır (Hund, 2000:

61). Genel olarak değerlendirildiğinde, bu kuralların temelinde dinin, hukukun, duyguların, fiziki çevrenin ve sosyal çevrenin yer aldığı belirtilebilir.

Ahlak kuralları; çoğu kez yazılı olmayan, nesilden nesile, bazen doğrudan, bazen evrim geçirerek aktarılan, tarihten gelen adetler, töreler ve gelenekler olarak tanımlanır (Özel, 2000: 19).

Ahlak biliminin içinde incelenen başlıca konular şunlardır (Aktan, 2001: 93):

- İyi ve kötünün ayırt edilmesi,
- Doğru ve yanlışın belirlenmesi,
- İnsanların yapması gereken veya insanlardan yapılması beklenen davranış ve eylemlerinin belirlenmesi,
- İnsanların yapmaması gereken ya da insanlardan yapmaması istenen davranış veya eylemlerin belirlenmesi.

“İnsan için iyi yaşam nedir?” ahlak felsefesinin en temel sorularından birisidir; bu soru bireylerde ahlaki karakterin nasıl oluşturulacağına dair bir cevap arar (Uysal, 2002: 32-33).

İnsanın gerçek bir ahlaki değer yargısına varması, yani “iyi”yi ve “doğru”yu bulması için; sadece duyma ve düşünme güçlerini kullanması yeterli değildir. Kişinin kendi niyet ve eylemlerinin ahlaki değerinin bilincine varması gerekir” ki, bu da kendi kendini yargılama yeteneğini kullanması ile mümkündür (İzveren, 1980: 97).

Kişinin kendi kendini yargılaması sonucu ortaya çıkan ve halk dilinde “vicdan muhasebesi” olarak adlandırılan değer yargısı; “vicdanın sesi” diye de tanımlanır. Kişi meslek hayatında, aile yaşantısında ve çevresi ile ilişkilerinde ahlaki bir değer olarak vicdanın sesine kulak verir. İnsanın kendi niyet ve eylemlerinin ahlaki değerinin bilincine varması, aynı zamanda sorumluluk duygusunun güçlenmesine de imkân verir. Bu duygu da yine, kişinin içinde yaşadığı aile hayatına, çevre ile ilişkilerine ve meslek yaşamındaki kurallara uyum göstermesini sağlar.

Kurallar, yasalar, normlar öncelikle kişinin vicdanında bulunmalı ve kişi bunlara aykırı hareket ettiği zaman vicdanen rahatsızlık duymalı, toplumun birliği için kendini bu kurallara uymaya zorunlu hissetmelidir.

Ahlak, toplum baskısından çok, bireyin ödev duygusu ve erdem anlayışı ile desteklenen toplumsal kurallardan oluşur. Ahlaka aykırı davranışlar, toplumun baskısı olsun olmasın, bireyin kendi kendisini cezalandırması sonucunu verir (Ozankaya, 1999: 166-167).

Kişisel ahlakı olmayan kişinin iş ahlakı da olmaz. Ahlaklı kişilerin seçilerek, bunların yönetime getirilmesi esas sorun değildir. Önemli olan konulan kuralları bozmayacak şekilde düzenlenmelerin yapılmasıdır (Sarıtaş, 1998: 447).

İş dünyasında, çevremizdeki bazı kişileri gücendirme korkusuyla (saygısız ya da merhametsiz görünmemek için) etik tercihlerimizi ahlaki koşullar çerçevesi içine almaktan genellikle kaçınıyoruz (Navran, 2005: 1).

Ülkemizde son yıllarda iş dünyasından siyaset dünyasına toplumun birçok kesiminde ahlak tartışmaları yaşanıyor. Bu durum değerlerimizin farkına vardığımızı göstermesi açısından sevindiricidir, ama diğer taraftan ahlakın bu kadar fazla gündeme gelmesi geniş çaplı bir ahlaki çöküntünün varlığına da işaret etmektedir.

Buna göre, daha önceleri yukarıda belirtilen değerleri (dürüstlük, doğruluk, merhamet, vs.) “ahlaki değerler” olarak nitelendirir ve bu değerleri yüksek bir otoriteden elde edilmiş değerler olarak sınıflandırabiliriz. Böyle değerler, işle ilgili olan ve ayrıca iş kavramı açısından bazı doğru ve iyi unsurları içeren mükemmellik, kalite, güvenilirlik ve hizmet gibi değerlerden ayrı düşünülebilir.

Ahlaki değerler kişilere, toplumlara, bölgesel, ulusal değerlere ve başta görgü olmak üzere ekonomik, kültürel, eğitim düzeyi ve din gibi öğelere bağlı olarak farklılıklar gösterebilir (Bozgeyik, 2005: 1).

Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, toplumlara göre algılanılmasında farklılıklar gösteren ahlaki değerlerin, evrensel olması beklenemez. Değişimin ahlaki değerler

üzerinde etkisi vardır. Bir davranışın ahlaklı olup olmadığı toplumun normlarına ya da kişinin çıkarlarına bağlı olarak değişebilir. Bunlar değiştikçe de neyin ahlaklı neyin ahlaksız sayılacağı değişebilir.

Düzensiz şehirleşme, aile ve toplumsal dayanışma bağlarının gevşemesi, gelir dağılımındaki adaletsizlik, adaletin tahakkuk etmediğine dair yaygın kanaat bütün toplumsal değerlerle birlikte ahlakı erozyona uğratmakta, kalabalıkta yalnızlaşan insan maddi ihtiyaçlarının temini için her yolu meşru saymakta ve vicdani hesaplaşmadan kaçınmaktadır (Sarıtaş, 1998: 447).

İyi bir hayat insanların kendilerini geliştirebildikleri bir hayattır. Bu hem çalışanlar hem de işverenler için böyledir. İyi bir toplum, insanların kendilerini geliştirmelerine fırsat tanıyan bir toplumdur. Böyle bir toplumun gelişmesine katkıda bulunmak ahlak anlayışının bir gereğidir (Irzık, 2001: 20).

Ahlak anlayışının ya da ahlak kavramının göz ardı edildiği ya da öneminin yeterince kavranmadığı durumlarda alınan kararlarda başka faktörler etkili olur. Örneğin şöyle bir düşünce kişilerde oluşabilir: “Eğer kanunlara aykırı değilse, ahlak dışı da değildir. Bu yanılğı zaman zaman hatalı kararların verilmesine neden olabilmektedir (Otlu, 1999: 126).

Küçük bir toplumda herkes birbirini tanıdığından toplumsal denetim mümkündür, fakat karmaşık ve kalabalık bir toplumda bu denetim imkânsızdır ya da çok zordur. Bu nedenle toplumsal düzeni sağlamak için konulmuş kuralların uygulamasını denetlemek için bir teşkilatlanmaya gereksinim vardır. Fakat bireyin seçimleri ile yasal düzenlemeler arasında boşluklar olduğu zaman, bu boşlukların ahlaki değer yargıları ile dengelenmesi yoluna da gidilebilmektedir.

1.1.4.4 Örf ve adetler (gelenekler-görenekler)

Örf, “tanımak” anlamına gelen, kökeni “arefe” olan Arapça bir kelimedir. Örfler, uzun zamandır toplumda yerleşmiş olan ve kuşaktan kuşağa geçerek gelen ve toplumun üyeleri arasında ortak özel bir ruh dolayısıyla, sağlam bir bağ meydana getiren her türlü

davranış kurallarıdır. Misafirperverlik, büyüklere saygı, yardımseverlik, cömertlik, askeri ve milli törenler vb. hepsi birer örfür (Çavdarıcı, 2002: 50).

Grup içinde uyumlu bir yaşam sürme eğiliminde olan Türk toplumu örf ve adetlerine bağlı bir toplumdur. Yapılan bir araştırmada, Türk insanı açısından örf ve adetlerimiz içinde yer alan yardımseverlik konusuna verilen önem açısından çıkan sonuç şaşırtıcı değildir (Aygün ve İmamoğlu, 2002: 343). Yakın ilişkiler içinde bulunmak, bağışlayıcı olmak, yardımsever olmak, sadakat, sevgi ve alçakgönüllülük uyum içinde sürdürülecek bir yaşam için önem verilmesi gereken değerlerdir.

Örf, bir sosyo-kültürel birimde kanun ve ahlak kaidelerinin yerine geçebilecek kadar kuvvetli yaptırımlarla desteklenmez. Fakat yaptırımları en kuvvetli olan norm çeşididir. Diğer bütün sosyal-kültürel normların üzerinde kuvvete sahiptir (Nirun ve Özönder, 1990: 262).

Adet kelimesi de Arapça asıllıdır. Dönmek, tekrarlamak anlamına gelen “ade” kökünden gelir. Adet, bir topluluğun uzunca bir zaman dilimi içinde, dışarıdan herhangi bir yaptırım uygulanmaksızın kendiliğinden uymaya, yapmaya başladığı ve topluluk tarafından yapılmasının lüzumlu olduğuna inanılan davranış kalıbıdır. Yaptırımı arttıkça örf-töre halini alır. Bu durumda “örfi hukuk” veya “adet hukuku” olarak adlandırılır (Nirun ve Özönder, 1990: 262).

Sosyal bakımdan kabul görmüş ve yerleşmiş hareket tarzları olarak kabul edilen adetler, halk arasında yaygın olarak kullanılan davranış şekilleridir. Çoğu zaman örf ile adet aynı anlamda kullanılır. Ancak, adetin örf olabilmesi için yaptırım gücünün olması gerekir (Erkal, 1997: 27).

Adetler örfe göre daha çabuk değişir ve bölgelere göre farklılık gösterir. Taklitte yaratılan toplumsal kurallar olduğundan, mantık ve sosyal değer süzgecinden geçmiş değillerdir. Bu nedenle, mantıkla, dini ve toplumsal kurallarla çatışabilirler (Çavdarıcı, 2002: 51). Adetlere verilebilecek örnekler şunlar olabilir: yemek ve sofralık alışkanlıkları, doğumdan ölüme kadar insan hayatının belli zamanlarındaki kutlamalar, nişan, düğün, evlenme, selamlaşma çeşitleri, vs.

Örf ve adetler toplumun düzenleyici kaideler sisteminin bir kısmını oluşturur. Bunlara genel bir ifade ile “norm” denir. Normlar bizim için bir davranış rehberidir (Çavdarıcı, 2002: 51). Her toplum birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmek için insan davranışlarını düzenlemek zorundadır. Sosyal grupları yaratan ve yaşatan unsurlar arasında yer alan örf ve adetler, günlük hayatta toplumun uygun gördüğü davranış şekillerinin uygulanmasından ibarettir. Örfler, mutlaka uyulması gereken normlardır ve cezası adetlere göre daha ağırdır.

Gelenek, bir kültür içinde her zaman var olduğuna inanılan, sosyal olarak nesilden nesile sözlü anlatma yolu ile geçen alışkanlıkların, normların toplamıdır. Adetlerden daha zayıf, göreneklerden daha kuvvetlidirler. Gelenekler en yavaş değişen normlardır (Nirun ve Özönder, 1990: 262). Bir toplumun geçmişindeki yaşayışları, o toplumun hayatında büyük izler bırakır ve bu izler zamanla toplumda gelenek haline gelir (Dikici, 2001: 253). Bir benzetme yapacak olursak, gelenekler insan vücudundaki iskelet gibidir. Nasıl ki, bir organizma iskelet ile ayakta durursa, toplumlar da gelenekleri üzerinde ayakta durur. Eğer geleneklere aykırı davranışlarda bulunulursa, var olan sistem ve toplumun ya da grubun huzuru bozulabilecek ve kişiler çeşitli toplumsal cezalara çarptırılacaklardır.

Birçok modern toplumda devlet, toplumun davranışlarını kontrol altına almak için gelenekleri hukuk kurallarına dönüştürmüştür. Böylece, bu geleneklerin bozulması durumunda cezalandırma yasal yoldan yapılmaktadır (Thio, 1992: 57).

Görenekler, görüp tekrarlanarak alışlagelen normlardır. Adetlere ve geleneklere göre daha kuvvetsiz yaptırımları vardır ve zamanla terk edilebilirler (Nirun ve Özönder, 1990: 262). Göreneklere uymayanlar, özellikle de onları bozan kişiler toplumda tuhaf ve farklı kişiler olarak görülmektedir. Buna rağmen, genellikle göreneklere çok da önem verildiği söylenemez (Zanden, 1993: 35).

Örf, adet, gelenek ve göreneklerin birbirlerini tamamlayıcı ve pozitif anlamlarda insanları yönlendirici özellikleri vardır. Her zaman ve her yerde geçerlidirler. Ancak sosyal yapılar arasında ve zaman içinde bunlarda da bir takım değişiklikler ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Nirun ve Özönder, 1990: 264).

1.1.4.5 Ailevi değerler

Dar anlamda aile, ana-baba ve çocuklardan oluşan ve nikah adı verilen hukuki bir işlemle kurulan sosyal bir kurumdur. Geniş anlamda aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, sosyalleşme sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal yönleri bulunan sosyal bir birimdir (Çavdarıcı, 2002: 54).

Aile, toplum düzeninin güvencesidir. Çünkü insan sevgisi, vatan sevgisi, milli değerler, örf ve adetler ilk ailede öğrenilmeye başlanır. Burada öğrenilen bilgiler, alınan terbiye ve oluşan karakter ömür boyu kişiyle birlikte olur.

Sosyalleşme süreci vasıtasıyla, genç bireyler toplumsal yaşayışa ayak uydurmayı öğrenirler ve aileleri bu süreç içerisinde kültür transferini gerçekleştirecek olan en önemli sosyal kurumlardan birisini oluşturur. Aile sosyalleşme sürecinde, toplum ve kişi arasında bir arabuluculuk görevi üstlenir (Zanden, 1993: 281).

Eski zamanlarda aileler eğitim, din, ekonomik ve eğlence faaliyetlerinin merkezi durumundaydılar. Genç bireyler her türlü eğitimi ailelerinden alırlardı. Bugün, geleneksel toplumlarda bu durum hala devam ederken, endüstri toplumlarında her bir faaliyetin yerine getirildiği sosyal kurumlar birbirinden ayrılmıştır. İşletmeler, okullar, devlet ve dini kurumlar eskiden aileler tarafından üstlenilen bütün görevleri kendi konularına göre üzerlerine almışlardır (Thio, 1992: 327).

Bazı aileler diğerlerine göre daha sert olabilir. Bunun nedeni, bazı toplumların diğerlerine göre daha katı kurallara sahip olmasıdır. Bu durumda aileler de çocuklarına verdikleri ceza ve ödüllerde toplumun getirdiği bu kurallardan mutlaka etkilenmektedirler (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 82).

TÜSİAD tarafından yapılan araştırmada, Türk ailesinin yapısında, edep, büyüklere saygı, sözünü yerine getirme, mertlik, yalandan kaçınma, alkol ve kötü alışkanlıklardan uzak durma gibi değerlerin kalıplaştığı görülmüştür. Aile içi ilişkilerde

karşılıklı sevgi, birbirinin hakkına saygı gösterme ve hoşgörü, kişinin sosyal yaşamını etkileyecek değerlerin temelini oluşturmaktadır.

1.1.4.6 Tarihi değerler

Tarih Arapça kökenli olup, “bir nesnenin zamanını belirlemek” demektir. Tarih bir milletin hafızasıdır. Tarih öğrenmekten amaç, geçmişini çok iyi analiz etmek değil, bugünü çok iyi analiz edebilmek ve anlayabilmektir. Çünkü zaman bir bütündür. Dün, bugün ve gelecek arasında kesin sınırlar yoktur (Çavdarıcı, 2002: 60).

Milletlerin tarihlerini öğrenmeleri milli şuura sahip olduklarını gösterir. Tarihi değerlerden yoksun nesillerin yabancı tesirlere kapılması çok kolay olur. Tarih, ibret alınması gereken değerler bütünüdür. Bugüne gelene kadar geride nasıl bir mesafe bırakıldığının bilinmesini sağlar. Geçmişe dair doğru ve yanlışlar ile toplumların hayatındaki siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin izlerini yansıtır. Bu açıdan tarih, geçmişin bize gösterdikleri ile gelecekte yönümüzü belirlememize yardımcı olacak bir pusuladır.

1.2 Kültürel Değerler

Kültür bir sosyal mirastır ve insanla ilgili olduğu için her şeyi kapsar. Sanat, bilim, eğitim, din, dil, felsefe, medeniyet, tarih gibi alanlarda uğraşanların faaliyetleri hep kültürle alakalıdır. Kültürel değerler konusu içinde, kültür kavramı, kültürün değerler, eğitim ve küreselleşme ile ilişkileri konularında bilgiler aşağıda verilmektedir.

1.2.1 Kültür Kavramı ve Özellikleri

Kültür, “culture” Latince kökenli Fransızca bir kelime olarak 18. yüzyıl ortalarında Voltaire tarafından kullanılmıştır. Latince “culture”, ekip, biçmek, sürmek ve toprağı karıştırmak anlamlarına gelmektedir.

Bir topluluğun yaşam tarzı, atalarından gelen maddi ve manevi değerler toplamı olan kültür bilgisini, imanı, sanatı, ahlakı, örf-âdeti ve insanın, cemiyetin bir üyesi olması nedeniyle kazandığı tüm diğer yetenek ve ihtiyatları içinde barındıran bir bütündür (Beyhan, 1990: 47). Toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi

değerler ile bunları yaratmada ve sonraki nesillere aktarmada kullanılan araçların başında kültür gelmektedir.

Kültür, “içten kabul edilen” bir kavramdır. Belli bir yaşam tarzını, gelenekleşmiş ve alışılmış davranışlardaki değerleri ve amaçları tanımlar. Ünlü sosyolog William Sewel’ a göre kültür bir süreçtir, bir son değildir (Mezey, 2003: 42).

İnsanların bir toplumun üyesi olabilmeleri için tüm nesnelere, değerleri ve diğer karakteristikleri bir arada bulunduran bir yaşayış şekli olan kültürü tanımaya ihtiyaçları vardır (Thio, 1992: 56). Kültür, niteliği gereği birbirini izleyen toplum kuşaklarının yüzyıllar boyu süren toplumsal yaşantısının bir ürünüdür. Söz konusu kültürel bağ o derece kuvvetlidir ki, insanoğlunun içinde yetiştiği kültür çevresinden kopması veya kendisini koparmayı düşünmesi bile mümkün değildir. İnsanoğlu içinde var olduğu ve varlığını sürdürdüğü toplum kültürünün yoğurduğu ve onun ürünü olan bir yaratıktır (İzveren, 1980: 13).

Nermi Uygur kültürü, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu gerçeklik olarak ifade etmiştir. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği; hususları kültürün birer ögesidir. İnsanın ne tür bir yaşama biçimi, ne tür bir varolma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği kültürdür. Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet, yöntem, insanın meydana getirdiği her şey kültüre girer. İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün “manevi” ve “maddesel” yapıt ve ürünlere kültür denir (Uygur, 1996: 17).

Aşağıda, kültür kavramının çeşitli anlamlarına ilişkin tanımlar gösterilmektedir (Güvenç, 1996: 100):

Sosyal miras ve gelenekler birliği olarak

Kültür, varlığımızın yapısını belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir.

Hayat yolu ya da biçimi olarak

Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir.

Kültür, bir grubun yaşama biçimidir.

İdealler, değerler ve davranışlar olarak

Kültür, sosyal-kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır.

Çevreye uyum olarak

İnsanlar yaşam koşullarına uyumlarının toplamı, onların kültürüdür.

Geniş anlamda eğitim olarak

Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşılana davranış kalıplarıdır.

Bireysel psikoloji olarak

Kültür, büyütülerek ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir.

Oluşumu ve kökeni yönünden

Kültür, sosyal etkileşimin ürünüdür.

Kültür, yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir.

Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı hemen hemen her şeydir.

Düşünüş olarak

Kültür, belli bir düşünceler sistemi ya da bütünüdür.

Simge olarak

Kültür, maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, simgelerden oluşan simgelere dayalı bir örgütlenmesidir.

Kültür yapılan araştırmalar sonucunda birçok araştırmacı tarafından değişik şekillerde tarif edilmiştir (Çavdarıcı, 2002: 72): Ellen Key 'e göre kültür, bütün öğrendiklerimizi unuttuğumuzda geriye kalan şeydir. Marx' a göre, tabiatın meydana getirdiği şeylere karşı, insanın ortaya koyduğu zeka ürünü olan her şey kültürdür. R. Thurnwald kültür için, bir toplulukta örf ve adetlerden, davranış tarzlarından, teşkilat ve tesislerden kurulu ahenkli bir bütündür, demiştir.

Bugün oldukça eskimiş olmakla birlikte, kültür tanımının en iyisi Tylor tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Tylor'a göre kültür, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir yapıdır (Güvenç, 2002: 100-101). Tylor'a göre kültür, genel bir anlam ifade etmekte, sosyal organizasyon ve sosyal kurum olarak görülmemektedir. Verilen tanımda kültürün sosyal yapıyla arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır (Jenks, 1993: 33).

Aynı mirası ve kültürü paylaşan insanlardan oluşan toplumda, kişiler o kültürü öğrenirler ve bunu bir sonraki nesillere miras olarak bırakırlar (Schaefer ve Lamm, 1995: 63). Stuart Hall yaptığı araştırmalar sonucunda, sosyal sınıf ve grupların varolma sebeplerinin farklı olması nedeniyle, amaçlarında ve değerlerinde de farklılıklar görüldüğünü vurgulamış ve sahip oldukları anlayışlar doğrultusunda ortaya çıkan gelenekler kültürel yapıyı açıklamakta ve şekillendirmektedir (Mezey, 2003: 42-43).

Kültür, ne bir davranıştır ne de bir davranışın incelenmesidir. Kültürün bir bölümü davranış standartlarını veya normları içerir. Bir diğer bölümü ise, ideolojilerin gerekçesini veya seçilmiş davranışların sonuçlarını gösterir (Jenks, 1993: 37).

İçgüdüsel ve kalıtsal olmayan kültür, her bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklardır. Bu durumda kültür öğrenilen, eğitimle kazanılan bir şeydir. Bu nedenle de, öğrenmenin kurallarına, yasalarına ve ilkelerine uygun olmalıdır (Güvenç, 2002:101).

Ulusal kültürün varlığını koruyabilme ihtiyacını duyan bazı kişilerin, medeniyet ile kültürü ayrı şeylermiş gibi düşünme eğilimi vardır. Oysa bu ikisi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kültür dediğimizde, toplumun devlet yaşamında, düşünce yaşamında, ticaret, sanayi, tarım, vs. yaşamında yapabildiği şeylerin toplamıdır. Bir toplumun uygarlığı dediğimizde de bunlardan başka bir şey anlatılmamaktadır (Ozankaya, 1999: 169).

Sosyal anlamda kültür, değerleri ifade eder. Bunlar toplumun benimsediği din, dil, örf ve adet gibi manevi nitelikli ve çoğunluğu yazısız kurallardır. Durkheim, kültür

ve medeniyetin aynı şeyler olduğunu söyler. Durkheim ekolünün Türkiye'deki temsilcisi Ziya Gökalp ise, kültür ve medeniyetin aynı şeyler olmadığını savunmuştur. Gökalp'e göre, değer yargılarını temel alan din, hukuk, gelenek, ahlak gibi bazı sistemlerden meydana gelen kültür milli bir nitelik taşır. Medeniyet ise, milletler arası bir yapıya sahiptir ve bir milletin sosyal yaşamının bileşkesidir.

Marksist açıdan kültür, gerçek ile meşgul olan ve modernizmin sembolik kalıntılarına karşı dirençli, bilinçli bir grubun yarattığı bir varlık olarak görünmektedir (Jenks, 1993. 29).

Max Weber'de kültür ve uygarlığın ayrı şeyler olduğunu kabul etmiştir. Weber'e göre uygarlık, bilimsel ve teknik olarak doğanın denetlenmesi ve yaşamın örgütlenmesidir. Kültür ise, din de içinde olmak üzere, tüm düşünsel ve manevi etkinliklerdir (Çavdarıcı, 2002: 74).

Kültürün iki temel fonksiyonu vardır. Birincisi, koruyuculuk diğeri ise, gelişme ve yenilemedir. Bunlar birbirinin tersi değil, birbirini tamamlayan unsurlardır. Muhafazakârlık, körü örne inanamak olmadığı gibi, gelişme ve yenilenme de düzensizlik ve istikrarsızlık değildir (Erkal, 1997: 134).

Kültürel sistem, hedeflere ulaşma ve uyumun ilk şartıdır. Bu demektir ki, kültür tüm sistemin dengede kalmasını sağlayan temel bir role sahiptir. Kültür, kişilerin hızlı bir şekilde hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan sembolik bir çevredir. Kültür, genel kabul görmüş, paylaşılan inançları, istekleri ve düşünceleri hatırlatıcı bir rol oynamaktadır (Jenks, 1993: 28).

Makro anlamda, bir toplumun veya grubun doğru bulduğu, haklı gördüğü ve isteyebileceği unsurları gösteren kültürün baskın değerleri, sosyal yapıyı açıklamaktadır. Fakat kültür, mikro anlamda, sosyalleşme süreci ile kişiyi şekillendirmektedir (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 38).

Kişi, bilgi, inanç, kanunlar, adetler, gelenekler ve kabiliyetleri olan bir sosyal grubun içine bilgisiz ve aciz olarak doğar. Daha sonraları duygu, düşünce ve tavırlara ait olan grup alışkanlıklarını taklit etmeye başlar. Aynı zamanda grup üyeleri de doğru

bildikleri ve uygun gördükleri duygu, düşünce ve davranışları kişiye öğretmeye başlarlar (Nirun ve Özönder, 1990: 254).

Her insan doğuştan gelen karakter özelliklerini geliştirmek, canlandırmak, ferdi ve sosyal hayata düzen ve yön veren bir kişilik özelliği geliştirmek için çevresindeki insanlarla ve onların yaşayışları ile ilgili bilgiye ihtiyaç duyar.

Bu bilgiye ulaşamadığımız müddetçe, insana ahlaki mükellefiyetin nedenini ve niçinini anlatamayız. Gerçekten de tatmin gücü yüksek bir inanç ve kültür, ferde kendi kendisini kontrol etme imkân ve kabiliyetini kazandırmaktadır (Çağlayan, 2005: 2). Bu sebeple, toplumda insana dürüst, faziletli ve güzel ahlâklı olma konusunda bir sorumluluk getiren inanç ve kültür hep canlı tutulmalı ve önündeki engelleri ortadan kaldırmalıdır. Doğruluk, dürüstlük gibi değerleri kapsayan kültür, bu değerleri genel kabul görmüş kurallar haline getirir.

Sosyal gelişmeler ile karşılaştırıldığında, bir toplumun sahip olduğu kültür değişmez görünmektedir. Bu kültürün kodları, çerçevesi, kurumları, değerleri çok uzun bir süreçte gelişmekte ve sosyal faaliyetler için çok temel bir yapı oluşturup, çok geniş fonksiyonlara sahip olmaktadır (Johnston ve Klandermans, 1995: 4).

İnsanlar, dünyayı farklı şekillerde algılayan farklı kültürler içinde büyürler. Kişiler farklı bir geçmişe, geleneklere, değerlere, davranışlara ve inançlara sahiptirler; farklı yiyecekler yerler, farklı giyinirler ve farklı dillerde konuşurlar. Bir topluma ve içinde yaşayan insana baktığımızda, onun kültürünü anlayabiliriz (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 34).

İçinde doğduğumuz ve yetiştiğimiz kültürel ortamın davranışlarımızı çok fazla etkilemesi, her türlü bireysellikten ya da özgür isteklerden yoksun olduğumuzu düşündürebilir (Çotuksöken, 2005: 1). Bir insanın ne olduğu içine doğduğu kültürün bir sonucudur. Ancak kişi kendi kültürünün tam bir kopyası değildir. Eğer böyle olsaydı, bir toplumun fertlerinin tamamı birbirinin aynı olurdu (Nirun ve Özönder, 1990: 252).

Kültürün bilimsel ve evrensel özelliklerini şöyledir (Çavdarıcı, 2002: 76):

- Kültür kişisel değildir, sosyal değerler ve davranışlar sistemidir.

Kültür toplumsaldır yani öğretiler, örgütlenmiş birliklerde, toplumlarda yaşayan insanlarca yaratılır ve ortaklaşa paylaşılır. Bütün kültürler sürekliliklerini sağlamaya çalışırlar, bu çabaları nedeniyle de benzerlik gösterirler. Grup birliğini ve dayanışmasını sağlayan duygular ve hizmetler, toplumsal denetim mekanizmaları, bu benzerlikler arasında sayılabilir. Tüm toplumlarda kamu yararı olarak bir değer yaratılmıştır ve bu kavrama saygı gösterilir (İçli, 2002: 83).

- Kültür, sosyal bir mirastır ve genç kuşaklara öğrenme ve şartlanma yoluyla geçirilir.

Kültür denildiğinde akla ilk gelen törelerdir. Çünkü kültürün sürekliliğini sağlayan gelenekler ve göreneklerdir (Güvenç, 2002: 102). İşte bu nedenle kültür yaradılışa kadar uzanan bir geçmişe sahiptir ve bu geçmiş nesilden nesile bırakılan bir miras gibidir.

- Kültür, bir birikimdir, ait olduğu toplumun geleceğini muhafaza etmek için kendi normlarını muhafaza etmek zorundadır.

Her toplumun yaşam biçimi farklı bir kültürün göstergesidir. Bir kültür açısından olumlu sayılan bir davranış, ötekinde olumsuz olarak nitelendirilebilir. Bazı kültürlerde uyum ve bütünleşme yüksek bir düzeyde gerçekleşirken, bazılarında uyumsuzluk, hatta çatışma görülmektedir. Toplumlara değerlendirirken kültürleri de araştırılmalıdır (İçli, 2002: 81).

- Kültür, bir toplumun bütün ideallerinin ve sosyal kişiliğinin sembolüdür. Her toplum, kültürünü oluşturan bu idealleri gerçekleştirmeye çalışır.

Kültür, çoğunlukla ideal kurallardan ve davranış kalıplarından oluşursa da, bireysel tutum ve davranışlar, önemli ölçüde idealden ayrılır. Fakat sistemin üyesi olan birey, kültürel kuralı ve kurala uymayan davranışları hemen tanır (Güvenç, 2002: 102).

- Kültürel değerlerin muhafazası ne kadar hayati bir öneme sahipse, kültürde değişme olgusu da o kadar önemlidir.

Koşullar değiştikçe, geleneksel çözüm yollarının sağladığı tatmin azalacak ve değişim kaçınılmaz olacaktır. Yeni ihtiyaçlar ortaya çıktıkça, bu ihtiyaçları karşılayacak biçimde gerekli düzeltmelerin yapılması gerekecektir.

Hem kültürel teorilerdeki hem de sosyal gelişme teorilerindeki olgunlaşma, değişimi veya hareketsizliği savunan iki bakış açısı oluşturmuştur. Baskın bir kültürden bahsedecek olursak, yakın plandan baktığımızda, rızaya bağlı ve egemen olandan ayrı olarak paylaşılan kuralları, değerleri ve davranış normlarını tanımlamakta eksik kalmaktadır (Johnston ve Klandermans, 1995: 4).

- Kültürde değişme ne şekilde olursa olsun, bir uyum ve yorum olmak zorundadır. Her çeşit kültürel değişmede, değişimin fikri ortamının var olması şarttır.

- Her kültür, bütün unsurları ile bir bütündür.

Kültürler gelişigüzel toplanmış görenek ve inançlar değildir, bir bütündür. Adetler, değerler, kurumlar, inançlar birbiriyle ilişkilidir. Bunlardan birinde meydana gelen bir değişme diğerini de etkiler (İçli, 2002: 83).

Belli bir kültürün öğeleri uyumlu ve bütünleşmiş bir sistemi oluşturmak eğilimindedir. Bütünleşme bir yön, bir idealdir. Fakat gerçekleşmesi uzun zaman alır. Kültürün bütünleşme süreci, sosyal ve kültürel değişimin açtığı uçurumların beslediği çatışmaları uzlaştırıp kapatmaya çalışır (Güvenç, 2002: 104).

İnsanlar çok büyük bir sosyal çevre içinde yaşarlar; büyük ölçüde bu çevrenin oluşturduğu yapıya adapte olmaya çalışırlar. Bu yapı, insanın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede tüm ihtiyaçlarını giderebileceği imkânlarla donatılmıştır. Şimdiye kadar yapılan tanımlar ve açıklamalar göstermiştir ki, kültür dediğimiz zaman, bu yapı içinde yer alan ve her türlü ihtiyacımızı karşılayabilecek tüm nesnelere içine alan bir kavramdan bahsettiğimiz açıktır.

1.2.2 Kültür Çeşitleri

Kültür, maddi ve manevi kültür olarak sınıflanabilir. Bunu yanı sıra maddeci, maneviyatçı ve ideal kültür şeklinde de sınıflama yapılabilir.

1.2.2.1 Maddi kültür-manevi kültür

Maddi kültür, bir kültürün üyelerinin yarattığı ve kullandığı tüm fiziksel yapılardır (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 39).

Bunlar belli bir kültüre sahip kişiler tarafından yapılmış nesnelere. İnsan emeğinin toplumsal gelişim süreci içerisinde gerçekleştirdiği tüm nesnelere (araba, bilgisayar, vb.) anlatır (İçli, 2002: 83).

Maddi ve manevi kültür öğeleri bir gelişme gösterdikten sonra oluşan değerler, inançlar, bilgiler, davranış kuralları, gelenekler, göreneklerdir. Bunlar bir yandan insanın doğaya ilişkin bilgilerinin genişliğini yansıtır; bir yandan da toplumsal gelişmenin belli bir aşamasında türlü toplumsal kümelerin yerlerini yansıtır (Ozankaya, 1999: 153).

Manevi kültür, bir milleti diğer milletlerden ayırt edebilme imkanı veren örf ve adetler, kolektif davranışlar, değer hükümleri, ahlak anlayışı, sosyal normlar ve zihniyet değişikliğidir. Manevi kültüre sadece kültür, maddi kültüre ise medeniyet denilmektedir (Çavdarıcı, 2002: 77).

Manevi kültür çok önemlidir; fakat yaşam standardımızı en iyi noktaya getirebilmek için çevremizde sürekli varolan fiziksel yapılardan da öğreneceğimiz çok şey vardır. Çünkü bu yapılar bizim hizmetimize sunulduğu kadar bizim kültürümüzün de temelini oluşturur. Bu maddi yapılar sosyal etkileşimimizi de etkiler. Örneğin bir fax makinesi, bir telefon, bir bilgisayar çok kısa zamanda başkaları ile iletişim kurmamızda yardımcı olur (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 39).

Manevi kültür belli bir gelişme seviyesinde değilse, o toplumda yeni maddi kültür unsurlarını uygulayabilmek zorlaşır. Böyle bir toplumda rasyonel değer

hükümleri de yerleşmemiş demektir. Teknik gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma için gerekli unsurlar hazır değildir (Erkal, 1997: 133).

Manevi kültür, maddi kültüre göre değişime daha dayanıklıdır. Bu yüzden, yabancı ideolojilerin kültür üzerindeki etkisi, yabancı bir ürünün yaratacağı etkiye göre daha tehdit edicidir (Schaefer ve Lam, 1995:67).

Ekonomik ve teknik gelişmenin Türkiye gibi geleneksel yapıları toplumlarda yaptığı değişimler öncelikle maddi kültür alanında meydana gelmiştir. Ekonomik ve toplumsal alanlardaki değişimlere karşılık, inançlarda görülen değişim daha ağır gerçekleşmiştir (Erdentuğ, 1977: 133).

Kültür, insan aklının görüş, bakış, tasarım, duygu, anlayış ve değerlendirme tarzı ile ilgilidir. Maddi ve manevi kültür ayrımı yapmak yetersiz kalabilir. Çünkü kültürün özü manevidir. Bir edebiyat eseri, bir masal, bir destan, bilimsel bir teori, örf ve adetler, psikolojik ve sosyal tutumlar, mimari, resim, sanat eserleri, bunların hepsi kültürü oluşturur. Hepsinin ortaya çıkışında bir görüş, düşünüş ve duyuş şekli rol oynar. Kültür öğelerini birbirinden ayıran maddilik ve manevilik değil, onların görüntülerindeki somutluk ve soyutluktur (Çavdarıcı, 2002: 79).

Her hangi bir toplumun yapısı, o toplumun maddi ve manevi kültürü arasındaki ilişki ile şekillenir. İki kültür arasındaki dengenin bozulması sorunları çoğaltır. Maddi ve manevi kültür arasındaki uyum artarsa toplumun sorunları azalır. Toplumsal gelişmeyi sağlaması için maddi ve manevi kültür arasındaki denge mutlaka sağlanmalıdır.

1.2.2.2 Maddeci kültür-maneviyatçı kültür ve ideal kültür

Bu üçlü sınıflamayı ilk yapan Sorokin'dir. Hiçbir kültürün maddi ve manevi yönü birbirinden eksik olmaz. Maddeci kültürde, düşünceler ve tasavvurlar, kolektif tutumlar halinde karşımıza çıkan manevi yön, daha çok maddi hazlara yöneliktir. Maneviyatçı kültürde de manevi hazlara yönelik düşüncelerin dışlaşmasından ortaya çıkmış maddi bir yön vardır. O halde, maddeci kültürlerdeki manevi değerler maddi hazlara göre ve manevi yatçı kültürdeki maddi eser ve vasıtalar manevi amaçlara göre şekillenmiştir (Çavdarıcı, 2002: 80).

İdeal kültür, sadece insanların düşüncesince varolan bir kültürdür. İdeal kültür insanların fiili olarak yaptıkları davranışlar içinde değil, yapılması gerektiğini düşündükleri davranışlar içinde vardır. Sorokin tarafından yapılan bu sınıflamada ideal kültür içinde, madde ve mana, dünya ve ahiret, bilim ve din, kişi ve toplum arasında bir uyum kurmak esastır (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 38).

1.2.3 Değer, Eğitim ve Kültür İlişkileri

Eğitim, kişisel gelişimi sağlayan ve kişiye saygı kazandıran, ayrıca toplumsal bütünleşmenin temelini oluşturan bir süreçtir. Eğitim hakkını çevreleyen değerler, toplumun tüm bireylerini kapsar ve herkese karşı eşit sorumluluk gösterirler (Basser ve Jones, 2002: 375). Eğitim hem bireyler olarak yüksek bir yaşama standardı elde etmemiz hem de toplum olarak gelişme ve ilerleme sağlayabilmemiz için gereken bir süreçtir. Eğitim sayesinde elde ettiğimiz tüm öğrenimler tüm hayat boyu yapacağımız işlerde karşımıza çıkacaktır.

Kültür, sosyal dokuya dirilik kazandıran yaşama biçimleridir. Eğitim ise, insan kişiliğine, toplum kültürüne, devamlılık, dinamizm ve yaratıcı öğeler getirmesi beklenen bir süreçtir (Varış, 1990: 333).

Sosyal bir kurum olarak eğitim, baskın olan kültürü öğretebilmek için biraz daha tutucu bir görev üstlenmektedir. Her genç nesil, eğitim yoluyla, kültürün varolan normlarını, değerlerini ve davranışlarını keşfedebilir (Schaefer ve Lamm, 1995: 452).

Geleneksel değerler, bir nesilden diğer bir nesile eğitim yoluyla aktarılan ve sosyalleşme süreci vasıtasıyla bireye öğretilen, kültürel anlamlar sisteminin en önemli bileşeni olarak kabul edilebilir. Birçok dünya toplumunun kendi öz geleneksel değerlerinin farklılaştırılabilmesine rağmen, belli bir toplum içindeki iletişimi değiştiren bireysel değerlerin içinde var olan kültürel değerlerin kapsamını fark etmek son derece önemlidir (Hyun, 2001: 205).

Her ülkedeki eğitim felsefesi ve sistemi, o ülkenin toplumsal, iktisadi ve kültürel yapısı ile sınırlanır ve belirlenir. Kültür insan davranışlarına doğrudan etki ettiği için eğitim mekanizması önemlidir. Eğitime bir kültürlenme süreci olarak bakanlar,

eğitim/kültür etkileşimini birbirinin sebep ve sonucu olarak görmektedirler (Varış, 1990: 333).

Eğitim, ferdin toplum içinde yaşayabilecek duruma getirilmesi, yani sosyalleştirilmesi görevini yerine getirir. Bu görevin yanında, milli kültürü de korur. Gelişen ve baş döndürücü bir hızla değişen teknoloji, insan hayatını kolaylaştırırken bilgi birikimini zorunlu kılar. Modern hayata ve gelişen dünyaya uyum sağlayabilmek için eğitime önemli görevler düşmektedir. Ayrıca kişiler arasında fırsat eğitliği sağlaması ve yetiştirilmiş iş gücü yatarması da eğitimin görevleri arasında sayılabilir.

Her kültürün normları ve değerleri bazen birbiriyle çelişebilir. Kültürel bütünleşme, birbiriyle çatışan kültürel unsurları bir araya getirir, bunları harmanlayarak bir çözüme bağlar. İyi bütünleştirilmiş bir kültürde çeşitli normlar, değerler ve gelenekler birbirini destekler ve birbirine uyum gösterir (Schaefer ve Lamm, 1995: 76).

Yüce nder Atatürk, eğitim ve kültür arasındaki ilişki hakkındaki düşüncelerini şu sözleriyle açıklamıştır: “Uygar ve ağdaş bir toplumun bilim ve kültür yolunda bu kadarla yetinemeyeceği kuşku götürmez. Ulusumuzun dehasının gelişimi ve bu sayede layık olduğu uygarlık mevkiine çıkması doğaldır ki yüksek meslek adamlarını yetiştirmekle ve ulusal kültürümüzü yüceltmekle olanaklıdır” (Ozankaya, 1999: 443).

Kalkınmak ve güçlenmek isteyen bir toplumun, yüksek ahlak değerlerini benimsemiş ve konusunda uzmanlaşmış, bilgiler edinmiş ideal sahibi kişilere ihtiyacı vardır. İyiyi kötüden ayırt etme kabiliyeti gelişmiş kişiler yetiştirmek ilk amaçlarımızdan birisi olmalıdır. Toplumda ve kişiler arasında uyumsuzluk, güvensizlik, adam kayırma varsa, bunun en önemli nedenlerinden birisi, eğitim alanında her bireye eşit ölçüde ulaşılamamasıdır. İçinde yaşadığı toplumun değerlerine duyarlı olan, kültürel yozlaşmaya karşı dirençli bireyler yetiştirmek, sosyal ve kültürel değerlerimizi korumak adına çok önemlidir. Tüm bu amaçların gerçekleştirilmesinde de esas görev eğitime düşmektedir.

Aydınlarımıza, brokratlarımıza ve niversite gençliğine kültürel değerleri tanıma fırsatı vermeli, seçkin insan yetiştirme problemi üzerinde ciddiyle durmalı ve

insanımızın kültür bakımından besleneceği kaynakları hazırlayarak, bu kaynaklardaki bilgileri onlara aktarmalıyız. Bunun içinde en önemli aracımız tabii ki, eğitim kurumlarımızdır (Aktaş, 1990: 16).

1.2.4 Küreselleşme, Kültür ve Değer İlişkileri

Küreselleşme, insan ilişkilerinde, ekonomik faaliyetlerde, siyasal ve sosyal örgütlemelerde yerel ölçekten bölgelerarası, kıtalararası ve küresel ölçeğe sıçranmasıdır (Karabınar, 2005: 88). Temelde çevreyle ilgili, ekonomik, sosyal ve politik baskılarla birlikte sözü edilen küreselleşme; karşılıklı ilişkilerin ve bağımlılığın kazanıldığı bir süreç olarak algılanmaktadır (Acar ve Usul, 1999: 106). Bu süreçten; ekonomiden demokrasiye oradan kültüre ve siyasete kadar pek çok alan etkilenmektedir .

Değerlerin genel yapısı üzerine yapılan bazı çalışmalarla, kültürlere karşın değerlerin çeşitli etkileri tanımlanmış ve bu değerlerin etkileri üzerinde farklı toplumların birbirlerine yakın davranışları belirlenmiştir. Değerler bütünü içerisindeki kültürel farklılıklar üzerine odaklanarak, kültürler içerisindeki değerlere ait değişkenler, endüstrileşme ve küreselleşmenin bir sonucu olan bazı Doğu toplumlarındaki ve buna karşılık yaratılan Batı kültüründeki değişimler ortaya çıkarılmıştır (Hyun, 2001: 204).

Günümüzde küreselleşme ve rekabet olguları etrafında gelişen dinamikler, toplumsal yapıları da derinden etkilerken, öteden beri varolan, paylaşılması gereken, ortak, dolayısıyla evrensel değerlerin varlığını da gündeme getirmiştir (Özkoç, 2005: 108).

Şimdiye kadar yapılan birkaç çalışmada, geleneksel değerlerin, hızla değişen sosyo-kültürel kavramların nasıl üstesinden geldiği ve belli bir kültür ideolojisi içine nasıl yerleştiği araştırılmıştır. Bu çalışmaların hiç birisi, sosyo-kültürel koşullar ve değerler arasındaki ilişkiyi anlamak için kendi ülkelerinde yaşayan bireylerin ve başka yerlerden göç etmiş olan bireylerin değerlerini karşılaştırmamıştır (Hyun, 2001: 204).

Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı, mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı günümüzde ekonomi ve bir anlamda da siyasi ve

kültürel bir küreselleşmeye doğru gidilmektedir (Çavdarıcı, 202: 125). Yenedünya düzeninde ekonominin çok fazla önem kazanmasıyla birlikte insanların manevi alanda bir boşluk içinde kaldıkları görülmektedir. Oysa insanların sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için manevi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. Küreselleşme sürecinin ekonomik alanda ortaya çıkardığı gelir dağılımı adaletsizliğini önleyebilmek için ahlaksal çöküntünün önlenmesi açısından bir takım önlemler alınmalıdır.

Bugün dünyamıza baktığımızda, etnik parçalanma, politik ilerlemelerin ve inançsızlığın üzerine kurulu ve adına “sosyalleşme” ve “ilerleme” denilen bir sürecin içinde bulunduğumuzu görebiliriz. Tüm bunlar, geleneksel ulusal kültür ile çağdaş uluslar üstü kültürün arasındaki mücadeleyi göstermektedir (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 59).

Dünya devletleri tek bir dünya sisteminde birleştiğinden beri, birinde meydana gelen bir değişim diğerini de etkilemektedir. Bu devletlerin tek bir ekonomik sistemde birleşmeleri 15.yy.’da Batı Avrupa’da kapitalizmin yayılmasıyla başlamıştır (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 342).

Günlük gazete ve dergilerdeki haberlerde okuduğumuz çeşitli devletler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilere yönelik haberlerden yola çıkarak, birbirleriyle ilişkiler kuran bu devletlerin, bu ilişkilerini eşit ve adil bir düzene oturtamamış olduklarını görebiliriz. Bazıları bu ilişkilerde daha baskın çıkmışlar ve diğerlerinin üzerinde siyasi ve ekonomik baskılar kurmuşlardır.

Küreselleşme; sanayi ve ticaretin ekonomik anlamda gelişmiş ülkelere üçüncü dünya ülkelerine doğru kaymasını sağlamıştır (Fırat, 2003: 1). Dolayısıyla, ortaya çıkan uluslararası ticaret; gelişmiş finans piyasalarının daha da yaygınlaşmasını, ülkeler arasında insanların serbest dolaşımını, demokrasinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ayrıca, mal ve hizmetlerin farklı ülkelere sunulması ve tüketilmesi sonucuyla da karşılaşmıştır. Uluslararası iş ilişkilerinin yanısıra, dünya ekonomileri küreselleştikçe kültürel farklılıklar daha belirgin olarak hissedilmeye başlanmış, bu durum işle ilgili tüm alanları ve sosyal yaşamı da etkilemiştir

Küreselleşen dünyamızda, hızla gelişen ticari ve ekonomik faaliyetler, iş dünyasındaki firmaların uluslararası bir platformda çalışmak istemeleri ya da böyle bir ortamda çalışmaları, genel kabul görmüş kuralların ve kültürel yapının oluşturduğu değerlerin benimsenmesinin gerekliliğini gündeme getirmiştir (Atan, 2003: 1).

Küreselleşme sonucunda, farklı kültürlerden gelen insanların birlikte çalışması, yeni ahlaki problemleri ortaya çıkarmıştır. Bu tür ortamlarda insanlar birbirini anlamalı ve birbirlerinin kültürlerine saygı göstermelidir (Uslu, 2001: 85).

Küreselleşme, farklı hayat tarzlarının ortaya çıkardığı sorunları gösterir, modernleşmenin veya aydınlanma düşüncesinin bir sonucu olarak görülmemelidir. Hem dünyanın küçülmesini hem de dünyanın bir bütün olduğu bilincinin yoğunlaşmasını ifade eden bu kavram, giderek artan ölçüde dünyada sosyal, bölgesel, bireysel kimliğin, uygarlığa ilişkin bilincin, insanın kendi kendisinin farkına varmasının karşılığı olarak görülmektedir (İlgar, 2005: 3-4). Ancak etnik ayırım, yerel özellikler, kültürel rekabet ve aynı tecrübeleri edinememiş olmak sonsuza kadar tek bir küresel kültürün oluşumunu engelleyebilir (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 59).

Küreselleşme, dünyanın tek bir mekân ve devlet haline gelme süreci olarak görüldüğü düşüncelerden yola çıkarak, küreselleşme sürecinin, dünya çapında, sadece ekonomi ve siyasi bir birlik oluşturmayı amaçlamadığı, bunun yanı sıra birbiri ile bağımlı olan bu süreçte yeni küresel kitle kültürü oluşturmayı da hedeflediği açıktır.

1.2.5 Türk Toplumunda Kültür ve Değer Anlayışı

Kültür, içinde yaşayan üyelerine, ait oldukları toplum tarafından çok eski zamanlardan beri kabul edilmiş ve nesilden nesile aktararak gelmiş, istenen ve yasaklanan davranışların neler olduğunu gösterir ve bireylerin sosyal yaşamları için önem arz eden amaçları ve ilkeleri belirtir.

Türk toplumu da, tarihi çok eskilere dayanan, büyük medeniyetlere imzasını atmış, kültür zenginliği yönüyle diğerlerinden çok farklılık arz eden bir yapıya sahiptir. Türk kültürünün bu zengin yapısını 3 başlıkta ve özet bir şekilde inceleyelim:

1.2.5.1 Eski Türklerde kültür ve değer anlayışı

Türk kültürünün özünü bugün için bile Orta Asya'dan gelen değerler oluşturur (Akurgal, 1998: 9). Türklerin disiplinli, birlik ve beraberlik içinde yaşamalarını sağlayan hukuk kurallarına "töre" denilmiştir. Törelere nesilden nesile aktararak devamı sağlanır ve bu kurallar adaleti işaret ettiğinden herkes bunları baştan kabul ederdi. Törelere aykırı davranışlar ağır şekilde cezalandırılırdı. Törelere eksiksiz uygulanırdı, hatta hükümdarlar bile töreye karşı gelemezdi (Çavdarıcı, 2002: 138).

İslamiyet öncesi Türklerin çalışma hayatı, diğer alanlarda olduğu gibi örfi hukuk kuralları olarak adlandırılan törelerle şekillendirilmiştir. Kutadgu Bilig'de bu konu ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "Ben işleri doğrulukla hallederim, insanları bey veya kul olarak ayırmam" denilmek suretiyle, meslek etiğinin çok önemli olan iki ögesi olan doğruluk ve eşitlik konularına değinilmiştir (Ünsür, 1998: 543).

Türk sosyal hayatı içinde birlik ve beraberlik duygusu hakim olmuştur. Bu birlik ve beraberliği bozan davranışlar yasaklanmış, uymayanlar ise ağır şekilde cezalandırılmıştır. Eski Türk toplumunda inançlar önemli yer tutmuştur, halk inançların getirdiği sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür.

1.2.5.2 Selçuklu ve Osmanlıda kültür ve değer anlayışı

Türk toplumunun temel kültürel değerlerinin evrensel bir takım niteliklere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak Türk toplumu İslamla tanıştıktan sonra gerçek kimliğini ortaya koymuş, Eski Türk töresinde yer alan bir takım hususiyetlerin İslamda yer alması nedeniyle ki, İslamiyetle kaynaşması çok çabuk olmuş ve bunları İslami kimliği ile birleştirmiştir (Ünsür, 1998: 543).

Türkler, Türk tarihinden gelen değerleri ve özellikleri, İslamiyet'in getirdiği yenedünya görüşü ve hayat biçimi ile birleştirmişler ve sosyal yapı Selçuklulardan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne kadar tüm Türk devletlerinin temelini oluşturmuştur. Selçuklu ve Osmanlı devletleri içinde birçok milleti barındırmış, ama kendi benliklerini koruyabilmeyi başarmışlardır.

Türklerde dini inanç ve gereklilikler sosyal hayata yön vermiştir. Türklerin uyduğu ahlak kaidelerinin temeli Kur'an'dır. Peygamberin hayatı örnek alınmış, ahlak kurallarına göre hareket etmeye dikkat edilmiştir. Edep ve haya Türklerin öncelikli vasıflarından biri olmuş, hırsızlık, hile, yalan ve ikiyüzlülükten uzak durulması öğütlenmiştir (Çavdarıcı, 2002: 147). İslamiyet sosyal hayatın her safhasında olduğu gibi çalışma hayatında da dürüst olmayı temel ilke olarak belirlemiştir. Ticari ilişkilerde müşteriyi aldatmamak, satılan malın kusuru varsa bunu alıcıya bildirmek, malı olmayan özellikleri ile övmemek, reklamda abartıdan kaçınmak, ölçü ve tartıda dürüst davranmak, vurgun ve karaborsacılıktan kaçınmak, müşteri kızdırmamak, alış-veriş ve ödemede kolaylık sağlamak gibi meslek ahlakı ile ilgili temel ilkeleri ortaya koyarken, çalışma ilişkilerinde işçi ve işverene bazı sorumluluklar yüklemek suretiyle düzenlemelerde bulunulmuştur (Ünsür, 1998: 544).

Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin toplumsal, iktisadi ve kültürel hayatını düzenleyen kurumlardan birisi de, Ahi Birlik'leridir. Ahi Birlikleri, hem sosyo-kültürel hayatın düzenlenmesinde hem de çalışma hayatının kurallarının koyulup korunmasında etkin rol oynamıştır. Ahi kurumunun yönetimindeki fertler; çalışma, bilgi, ahlak, akıl gibi kavramların bilinci içerisinde toplumsal hayatın gereklerini yerine getirmişlerdir (Demir, 2001: 76).

1.2.5.3 Cumhuriyet Türkiye'sinin kültür ve değer anlayışı

Cumhuriyet Türkiye'sinde çağdaşlaşma amacı ile yeni kültürel yapı oluşturulmaya çalışılmış ve çağdaşlaşmak için gerekli yeni kültür öğeleri oluşturulmuş, bunun yanında eskilerinin de iyi ve güzel olanları korunmuştur. En önemli değer, hiç şüphesiz demokrasi ve cumhuriyetçilik ilkeleri olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kültür politikasının iki ana kaynağı olmuştur. Bunlar "Batılaşma" ve "Milliyetçilik"tir. Bu iki amaç ve genel politika doğrultusunda, Türk tarihinin araştırılması, dilin yabancılaşmadan korunması ile ilgilenecek kurumlar yanında, halkın ve gençlerin eğitimi ile ilgili faaliyetleri yürütecek kurumlar da oluşturulmuştur. Çağdaş medeniyetin değerlerini benimsemek ve hedeflenen toplumu oluşturmak amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yavaş yavaş eski kültür unsurları

ve toplum değerleri, yenileri ile ikame edilmeye başlanmıştır. Pozitif düşünceye ve bilime daha çok önem verilmiştir (Çavdarıcı, 2002: 151-152).

1.2.6 Türk Kültürüne İlişkin Değerlemeler

Orta Asya, Selçuklu ve Osmanlı kültür hazineleri ile şekillenmiş olan Türk kültürü bugün Batı ülkelerinin kültür unsurlarının etkisinde kalmaktadır (Akurgal, 1998: 13). Türk kültürünün bugünkü temel meselesi, ait olduğu medeniyete sahip çıkmak ve onunla bütünleşmektir (Çavdarıcı, 2002: 153). Birbirine uyan uymayan birçok kültür ögesinin bir arada bulunması manevi parçalanmanın işaretidir. Kültür bütünlüğü milletin bütünlüğü bakımından çok önemlidir. Kültür değerlerinin parçalanması toplumda uyumsuzluk ve çatışma yaratır.

Kültürel kimlik oluşturma politikaları belirlenirken; evrensellik, çağdaşlık, demokratiklik ilkelerinden ödün verilmemelidir. Kültürsüzleşme tehlikesiyle savaşmada, toplumsal ve ekonomik gelişim olanaklarından en verimli biçimde yararlanabilmenin bilimsel yolu aranmalıdır (Ülkü, 1990: 328). Kültür bütünlüğü her zaman toplumun tüm üyeleri tarafından kabul edilmeyebilir. Bu süreç genellikle üst kademeler tarafından baskı yapılarak kabul ettirilir (Schaefer ve Lamm, 1995: 77).

Kültür ile ilgili yapılacak çalışmalarda dikkat edilecek bazı hususlar vardır. Kültür kişiliğin gelişiminde önemli bir boyuttur. Eğitim kültürle birlikte düşünülmeli, milli kültürümüze azami katkı sağlayacak şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Kültür tüm topluma mal edilmeli ve toplumun her kesimi kültürle ilgili çalışmalara katılmalıdır (Ozankaya, 1999: 407). Çağdaş toplumlarda eğitim yalnız bireyin yükümlülüğünde olmayıp, herkese eğitim olanakları sağlamak toplumun bir yükümlülüğüdür. Endüstriyel toplumdan enformasyon toplumuna geçişin yaşanması, küreselleşme nedeniyle çok uzakların bile yakın olması, tüm insan ilişkilerinin ve toplumsal sistemlerin karmaşıklaşması eğitimde de değişim yaşanmasına sebep olmuştur. Eğitim açısından yeni imkanlar oluşmuş, yeni teknolojiler eğitim alanını desteklemiştir. Bu ilerlemeler kişisel özelliklerin ve mesleki niteliklerin de geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Enformasyon teknolojileri sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşmıştır. Yapılması gereken bilginin nasıl elde edilip kullanılacağıının

öğrenilmesidir. Sermayenin yanı sıra, bilgiyi kullanacak olan işgücünün eğitimi çok önemlidir.

Sosyal hayatın problemlerini çözmek için az veya çok standartlaşmış olan insanları idare eden normları kendi kültürümüze uygun hale getirmeliyiz (Nirun ve Özönder, 1990: 264). Bu durumda sosyal ve kültürel çözümlere doğrudan müdahale edebilir ve insanları şekillendiren istikrarlı ilişkiler kurabiliriz.

Kültür, halkın her türlü zihni faaliyetlerini içine alır. Geniş Türkiye coğrafyasında yaşayan Türk halkının özelliklerini ve kıymet verdiği hükümleri bilmeden milli kültürden söz edemeyiz. Öncelikle halkımızı tanımak zorundayız (Aktaş, 1990: 16). Hemen herkes, milli kültür denince asıl kaynaklarımızı yaşatmamız gerektiğine inanır. Bu kaynaklarımızın başında dini ve tarihi eserlerimiz, yaşama biçimimiz, örf ve adetlerimiz gelir. Sosyal ve kültürel değerler, insanları ortak hedeflere yöneltir ve kişiler arasındaki dayanışmayı güçlendirir. Kişiler, toplumsal değerleri ve normları ilk ailesinde öğrenir. Kişinin sosyalleşme sürecinde ailesinden öğreneceği bilgiler, kişinin yaşamında çok etkili olacaktır. Kültür, sosyal yaşamımızın her kademesinde vardır ve nesilden nesile aktararak yaşatılır. Bu aktarımın gerçekleşmesinde eğitimin rolü büyüktür. Her birey eğitim kurumunda ait olduğu milletin tarihini, yaşam biçimini, sosyal ve kültürel yapısını eşit ve adil bir biçimde öğrenir. Böylece, her birey milli değerlerine uyumlu bir yaşam sürmenin temellerini eğitim vasıtasıyla eğitim kurumlarında öğrenir.

Örf ve adetler, sosyal yapının ve sosyal değerlerin temelidir. Bu nedenle, toplum düzeninin ve sürekliliğinin sağlanması açısından, milli karakteri yansıttıklarından birlik ve beraberliğin temelini oluştururlar. Örf ve adetlerin toplumsal yapıyı düzenleme güçleri vardır. Din ise, birlik ve beraberliğin temelidir. İnsanların aynı inançlar içinde bulunmaları uyumlu bir yaşam sürmelerinin anahtarıdır. Zamanın getirdiği değişimlere rağmen, din ve inançların özünde bir değişim meydana gelmez, ancak günün koşullarına uygun olarak dine ait kural ve kaideler yorumlanarak insanoğlu yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışır. Sosyal dayanışmanın ve bütünleşmenin temelinde de din ve inanç birliği vardır.

Ahlâk ve kültür adı verilen değerler insan davranışlarını niteler ve yönetirler. Zira, bu değerler insana nihaî bir amaç tayin eder. İnsan davranışlarına damgasını vuran bu gaye, insanın bazı yönlerine yönelmesini, bazı yönlerine de sırt çevirmesini sağlar. Bu sebeple, yanlış gayelere bağlanmaları ile insanlar yanlış bilgilere, yanlış faaliyetlere yönelirler veya doğru bilgileri yanlış gayelere hizmet için kullanırlar (Çağlayan, 2005: 2).

Hukuk ile kültür arasında da gözle görülür bir ilişki vardır. Hukuk ve kültür arasındaki ilişkiye dair düşünceler üç farklı biçimde gruplanmıştır. Bu düşüncelerden birincisi, hukuk ve kültür arasındaki ilişkiyi, hukukun kültür içindeki gizli gücüne bağlamaktadır. İkincisi, hukuk ve kültür arasındaki ilişkide kültürün, yasal kurumlar ve karar verme mercii üzerinde devamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Son olarak, hukuk ve kültürün birleştirici özelliği kabul edilerek, ikisinin de aynı şeyler olduğu vurgulanmaktadır (Mezey, 2003: 47).Türk toplumunda sosyal ve kültürel değerler hukuk kurallarının önüne geçemekte birlikte, toplumsal hayatı ve meslek yaşamını düzenleyen kuralları da beraberinde getirmektedirler.

Yaptığımız araştırmada, Türk toplumunun risk ve belirsizliği tehlikeli gören ve bu nedenle de kişisel girişimlerden kaçınan bir toplum olduğunu göstermiştir. Ayrıca kişilerin bireysel ve iş ilişkilerinde yaşadıkları güvensizlik de başarılarını olumsuz etkilemektedir.

Başarının maddi kazanç ile ölçülmemesi, herkese adil davranma, görev ve sorumlulukların bilincinde olma, dürüstlük, kamu çıkarlarını koruma, doğruluk ve tarafsızlık, başkalarının haklarına saygı duymak, sadakat, vatandaşlık sorumluluğuna sahip olmak gibi değerler Türk toplumunda ön plana çıkmaktadır. Bu değerlerin hem toplumsal ilişkileri hem de meslek yaşamını etkilediği görülmektedir.

Teknolojideki değişimler, ticari ilişkilerdeki ve düzenlemelerdeki değişimler, küresel piyasaların etkileri zamanla sosyal ve kültürel değerlerimize de yansımaktadır. Sosyal ve kültürel değerlerimiz de zamanla günün değişen koşullarına göre şekil değiştirebilmektedir.

BÖLÜM II

SOSYAL ve KÜLTÜREL DEĞERLERİN MUHASEBE MESLEK ETİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Bu bölümde öncelikle etik, meslek etiği ve muhasebe meslek etiği konusunda literatürde yer alan teorik bilgilere yer verilecektir. Daha sonra da, muhasebe meslek etiği ve sosyal ve kültürel değerler arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1 Genel Olarak Etik

Etik (Ethique) kavramının kökeni Yunanca *Ethikos* ya da *Ethos* kelimelerine dayanmaktadır. Etik sözcüğünün Türkçe'mizdeki sözlük anlamı "törel, töre bilim"dir. Etik, insanlar arasındaki ilişkileri etkileyen değerleri, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış davranışların niteliğini ve dayanağını araştıran felsefe bilimidir.

Kanun tarafından yönetilemeyen, fakat insan davranışlarının sonuçlarına odaklanan törel standartlara etik diyebiliriz. Etik; kanun tarafından düzenlenen davranışlara kıyasla daha yüksek standartları karşılayan davranışlar gerektirmekte; somut bir yarar sağlamak doğrultusunda hesaplanmış bir eylemden çok, kendine özgü davranışları kapsamaktadır (Kırel, 2000: 231).

Etik, ahlaki ilkeler ve değerler bütünüdür. Hepimiz farkına varsak da, varmasak da bir takım değerlere sahibizdir. Filozoflar, dini örgütler ve diğer gruplar çeşitli şekillerde ahlaki ilkeler ve değerler tanımlamışlardır (Arens vd., 1991: 68).

Etiği, bir insanın davranışları sırasında kullandığı ahlaki ilkeler bütünü olarak tanımlamaktan başka insanın doğru ile yanlış ayırt ederken kullandığı kişisel kriterler olarak da tanımlayabiliriz (Saban ve Atalay, 2005: 50).

Etik, Concise Oxford Dictionary, Collins Cobuild English Dictionary sözlüklerinde aşağıdaki şekillerde tanımlanmıştır (Pekdemir, 2000: 12):

- Etik, kişi eylemlerinin doğru veya yanlış, iyi veya kötü olup olmadıkları konusunda yargılanabilmelerini sağlayan bir moral ilkeleri sistemidir.
- Etik, kişi eylemlerinin özel bir grubu anlamında tanımlanan davranış kurallarıdır.
- Etik, kişilerin inanışları doğrultusunda doğru ve yanlış davranışlar ile ilgili ahlak ilkeleridir.
- Etik, ahlaki değerler kapsamında neyin doğru, neyin yanlış olduğunu inceleyen bir çalışma alanıdır.

Felsefi bir disiplin olarak etik, insan eylemlerini konu alır. Etik temellendirilmiş sonuçlara varmayı amaçlar. Konusu ne ahlakileştirme ne ideolojiye dönüştürme ne de dünya görüşü ortaya koymadır. Konusuna, yani ahlaki değerlere belirli bir yöntem kullanarak yaklaşmaktır. Etiğin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akay, 2002: 79):

- İnsan pratiğini ahlaki niteliği bakımından aydınlatma,
- Ahlaki eylemin, insanın isterse gerçekleştirebileceği, istemezse vazgeçebileceği keyfi bir eylem olmadığını, aksine insan olarak varlığına ilişkin vazgeçilmez bir niteliğin ifadesi olduğunu gösterebilme, yani insanı sevmeyi öğretebilmektir.

Değer, bir varlığın ya da bir olayın ya da her ikisinin de insan için önemini belirleyen inançtır (Yürütücü ve Gürbüz, 2001: 159). Değerler, neyin doğru, iyi ve adil olduğunu tanımlamak için kullandığımız ilkelerdir. Değerler, doğruyla yanlış, iyiyle kötüyü birbirinden ayırt ederken bize yol gösterirler. Bizim standartlarımızı oluştururlar (Navran, 2005: 1).

Bireysel ve toplumsal ilişkilerde topluca benimsenmiş ve olması gereken kuralları ve bu kurallara uymak suretiyle gerçekleşen davranışları etik değerler olarak tanımlayabiliriz (Kırlioğlu, vd.,2003: 59).

Etik değerler, insanların toplumsal dzenini sağlamak amacıyla benimsedikleri ve yaşadıkları değişim srecinde bir takım değişikliklere uğramış değerlerdir. Bu değerler toplumun kltrel ve dini mekanizmasına işaret ederler.

Temel etik değerler şu şekilde sıralanabilir (Kirel, 2000: 56-57-58):

- Dürürlük
- Doğruluk
- Sözünlü tutmak
- Sadakat
- Adalet
- Başkalarına yardım etmek
- Başkalarına saygı göstermek
- Vatandaşlık sorumluluğuna sahip olmak
- Mükemmeliyeti aramak
- Sorumluluklarını bilmek

Bireyler sahip oldukları etik değerleri, ailelerinden, dini eğitimlerinden, arkadaşlarından, aldıkları eğitimden ve yaşam tecrübelerinden öğrendikleri ile geliştirirler. Etik değerlerin ilk kaynağı ailedir. Küçük bir çocuk genel kabul gören davranışları ilk defa ailesinden toplumsallaşma sreci içinde öğrenir. Etik değerler, kişinin hayatı boyunca gelişmeye devam eder ve insanlarla karşılıklı ilişkilerinden dolayı kazandığı deneyimlerden etkilenir.

Etik değerler insanla ve onun davranışlarıyla ilgilidir, öznellik derecesi yüksek kurallardır (Pekdemir, 2000: 13). Etik değerler, kişinin değerleridir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran olanakların kişilerce gerçekleştirilebilmesinin “özel” koşulları olan ve kişinin belirli özellikleri ve yaşantıları olarak karşımıza çıkan etik değerler, insana farklı varlık ilişkileri açısından bakıldığında sözü edilebilecek farklı türden değerlerin en önemlileri arasında bulunur (Kirel, 2000: 233).

Bir davranışın etiğe uygun olup olmadığı, sadece bireylerin kişisel etik ve değerleri tarafından değil, bunun yanı sıra toplum tarafından da belirlenmektedir (Gül ve Ergün, 2004: 54).

Etik kavramının temelinde sosyal sorumluluk anlayışı vardır. Sosyal sorumluluk, bireyin kendi davranışlarını ya da kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesidir (Akdoğan, 2003: 6). İnsanların topluma karşı taşımış olduğu sosyal sorumluluk duygusu, bireyin doğru-yanlış ve iyi-kötü ayırımını yapmasını gerektirir.

Sosyal sorumluluk kavramının sosyal yaşamımızda olduğu kadar meslek yaşamımızda da etkisini gösterir. Çalışanlara, meslektaşlarımıza, ortaklarımıza, müşterilerimize, devlete ve rakiplerimize karşı bir takım sorumluluklar taşıdığımızı unutmamalı, kendi çıkarlarımızı gözetirken, başkalarının hakkına da saygı duymalıyız. Bu çerçevede sorumluluklarımızı bilmek meslek etiği açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Sosyal sorumluluklar, isteğe bağlı sorumluluklar, etik sorumluluklar, yasal sorumluluklar ve ekonomik sorumluluklar olmak üzere dört grupta incelenebilir (Akdoğan, 2003: 6). Bu sınıflandırmada etik, etik sorumluluklardan oluşmaktadır. Etik sorumlulukların yerine getirilmesi etik davranışları oluşturur diyebiliriz (Akay, 2002: 79).

Etik sorumluluklarda kendi içinde içsel ve dışsal sorumluluklar olarak ayrılmıştır. İçsel sorumluluk, bir mesleğin yapılması için pratik ve teorik uygulama becerisine sahip olunması gerekliliği olarak ifade edilir. Dışsal Sorumluluk, mesleki faaliyet sırasında ilişki kurulan kişilere karşı duyulması gereken sorumlulukları ifade etmektedir (Kırlıoğlu, 2003: 60).

Zaman içerisinde önce kendiliğinden doğan ve ileriki dönemlerde toplumsal değişim nedeniyle gelişen etik davranışlar oluşturulmuştur. Etik davranışın beraberinde getirdiği yazılı olmayan fakat toplum tarafından uygulanan kurallar, gelişen süreç içinde toplumsal değişimler sonucu bireylerin çıkar çatışmalarını çözememiş ve

gereksinimlerini karşılayamamıştır. Bundan sonra da hukuki yaptırımlar taşıyan kurallar konmaya başlanmıştır.

Etik davranış, “doğruluk”, “uygunluk” ve “adalet” kavramlarını içinde barındıran bir eylemdir. Her ne kadar zamana ve mekana göre etik davranışlar farklılık gösterse de, bütün etik sistemlerdeki ortak ilke, bir gruba ait olan kişinin, grubun diğer üyelerinin iyiliği için bazı sorumluluklar üstlenmesi gerekliliğine olan inançtır (Saban ve Atalay, 2005: 50).

Toplumsal yaşama uyum sağlayan etik davranış kıstasları, kendiliğinden doğmuş adına örf ve adet ya da töre denilmiştir (Akdoğan, 2003: 7). Töre ya da örf ve adet olarak adlandırılan toplumların inanışlarını, genel fikirlerini ve eğilimlerini ortaya çıkaran ayrıca, insanlar arasında genel kabul göerek uygulanmaya konulan davranış biçimleridir.

Etiğin mantık ve bilgi felsefesiyle de yakın ilişkisi vardır. Bir yandan bu disiplinlerin ilkeleri ahlaki kavram ve yargılara uygulanırken, bir yandan da hem mantık da hem de bilgi felsefesinde etiğe koşut bazı gelişmeler meydana gelmektedir. Bunlar arasında *ödev mantığı* ve *buyruk mantığı* özellikle önem taşır. Ödev mantığı “zorunlu”, “yasak” ve “yasak olmayan” kavramlar arasındaki mantıksal ilişkiyi inceler. Buyruk mantığı, en azından bir buyruk cümlesi içeren bir öncülden, gene buyruk içeren bir sonuca varmayı amaçlar. Öte yandan bilgiye ilişkin bazı yöntem sorunları etik için de geçerlidir. Örneğin, bilgi kuramında, algılayan olmadan duyu verilerinin bilinemeyeceği, ahlaki niteliklerin de bilinebilir olması için algılanması gerektiği belirtilmiştir (Kotar, 1997: 65-66).

Bir eylemi ödev olduğu için yapıyorsak, eylemimizi belirleyen neden ödevse, bizi bu eylemi yapmaya sürükleyen herhangi bir eğilim değilse, bu eylemin ahlakça bir değeri var demektir (Uysal, 2002: 33).

2.1.1 Etikle İlgili Sosyal ve Kültürel Değerler

Etik; ahlak, örf- adet ve töre ile çok yakından ilişkilidir. Etikle ilgili olan bu kavramlar, yazılı değildir; nesilden nesile doğrudan ya da değişerek aktarılmaktadır.

Etik sözcüğü, ahlak, örf- adet ve töre gibi sözcüklerin amaç ve özünü kavramaktadır. Ahlak kurallarından çoğu kez etik olarak söz edilmektedir. Oysa ahlak kavramı ile etik kavramı arasında ince farklar bulunduğu bilinmektedir (Kotar, 1997: 65-66). Etiğin yakından ilişkili olduğu ahlak, töre, örf ve adet, din ve inanç konuları aşağıda açıklanmıştır.

2.1.1.1 Ahlak

Ahlak, bireyin diğer bireyler ile, bireylerin kurumlar ile, bireyin devlet ile ilişkilerinde toplumun tecrübelerinden, gelenek ve göreneklerinden kaynaklanan akıl ürünü olan, toplumsal uyum, birliktelik ve dayanışmayı artırıcı, dolayısı ile; toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapılarına istikrar sağlayıcı prensiplerin, standartların ve değerlerin bütünüdür (Civelek ve Durukan, 1997: 130).

Etik kavramının çok yakından ilişkili olduğu Ahlak, Arapça “hulk; huy” sözcüğünden gelen, öztürkçe “aktöre” kelimesinin karşılığı bir kavram olup, davranış biçimlerine ilişkin manevi düzey anlamındadır (Özocak vd., 2001: 195).

Ahlak bulunduğu yer ve geleneğe göre değil, bulunduğu yer ve geleneğe ait şartlar altında kendine uygun karar alma ve davranış tarzında bulunmadır. Etik, toplumda yaygın olan moral değerlerden daha özel, daha bireysel, daha felsefidir. Etik geleneksel değil evrenseldir. Çünkü etik coğrafyaya, sınırlara ve topluluklara göre şekillenmez. Etik, niyet ile yapılan arasındaki aynılığı sağlamaktır (Özkol vd., 2005: 109).

Ahlak toplum içinde bir arada yaşama sorunlarını düzenleyen kurallardan, değerlerden, haklardan, görevlerden oluşur; etik ise ahlak felsefesidir. Yani, ahlak felsefesi ya da etik, bir şeyin iyi mi kötü mü, doğru mu yanlış mı olduğunu neyin belirlediğini öğrenmeye çalışır (Uysal, 2002: 32).

Etik doğru ve yanlış davranış davranışın teorisini anlatır, ahlak ise etiğin anlattığının uygulamasıdır. Etik bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir. Ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır (Kırel, 2000: 4). Çok yakından ilişkili olan *etik* ve *ahlak* kavramları arasındaki temel ayırım, etik teriminin

genel olarak ahlaki konu olan disiplini belirtmesidir. Etik bu anlamda ahlak felsefesiyle eşanlamlı sayılır (Kotar, 1997: 65).

Ahlak, doğru ve yanlış davranışların ayırt edilmesine yardımcı olan anlayışları öğretir. Doğru ve yanlış davranışlar her zaman net olarak belirlenemez. Doğru bir davranış gösterdiğinizde ahlaklı, yanlış bir davranış gösterdiğinizde ise ahlaksız olarak nitelendirilebilirsiniz. İnsanlar farklı farklı değerlere sahip oldukları için davranışların değerlendirilmesi de farklı olacaktır.

Ahlak kurallarının konulmuş olması, herkesin bu kurallara uyacağına bir garantisi değildir. Kişisel değer, bireylerin çatışan menfaat durumlarında nasıl karar alacaklarının ana belirleyicisidir.

Bu düşüncede olan araştırmacılar kişisel değerlerin muhasebe uygulamasına nasıl etki edeceği konusunda araştırmalar yapmışlardır. Mintz yaptığı araştırmada müşterilerin baskılarının ve ticari kaygıların sonucunda ortaya çıkan baskılara daha iyi karşı koyabilmek ve daha ahlaki kararlar alabilmek için kişisel değerlerin çok iyi yerleşmiş olması gerektiğini vurgulamıştır. Yazar esas olarak beş değer üzerinde durmuştur: İyilikseverlik, dürüstlük, tarafsızlık, güvenilirlik ve sadakat. Bu değerler global olarak kabul görmüştür, toplumdan topluma değişiklik göstermez (Mugan, 1999: 11).

Bir toplum kuruluşu bir ahlak disiplini olmaksızın ayakta kalamaz. Çünkü kişisel çıkarlar birbiriyle çatışır. Ekonomik hayatın ahlak dışında kalması kamu hayatı içinde bir tehlike yaratır (Ünsür, 1998: 541).

Bir iş tutmanın ahlakla ilgili tarafları bulunduğunu kabul etmek için, çalışmanın insan için bir gereksinim olduğuna inanmak gerekir. Çalışmanın değerlerine inanmayanlara meslek ahlakından bahsetmenin bir anlamı yoktur (Kandemir, 1979: 315).

Meslek vazifesini yerine getirmede işlenen kusurlar, asıl meslek çevresinin dışında pek de ayıplanmaz. Bu hatalar bağışlanır, ufak kabahatler olarak görülür. Meslek ahlakı kamu vicdanını biraz dışındadır ve herkesin göremediği görevleri

düzenler (Durkheim, 1962: 10). Bu konuya bir örnek verelim: Bir muhasebeci görevini yerine getirirken hesapların işleyiş kuralına uymaz ve karşı tarafa yanıltıcı bilgiler sunarsa, alacağı bir ceza sonucu meslek çevresi içinde suçlu muamelesi görürken, toplumun diğer kesimlerince bu durum pek fazla umursanmayacaktır.

Son yıllarda üniversitelerde ahlakla ilgili dersler artmaktadır ve bunun iş çevrelerinden gelen baskılardan kaynaklandığı göze çarpmaktadır (Kuhn, 1998: 295). Günümüzde iş çevresinde dürüstlük ve doğruluk birçok işletme veya kurumun içinde seçilebilmenin bir koşulu haline gelmiştir. Mal ya da hizmet sunduğunuz kişi veya kurumlar için ahlaki değerlere bağlılık ve faaliyet gösterdiğiniz mesleği kurallarına uygun icra etmeniz önem kazanmıştır.

2.1.1.2 Töre

Töre bir toplumda benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşam biçimlerinin, kuralların, gelenek ve göreneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü olarak tanımlanabilir (Akdoğan: 2003: 9).

İnsanların uzun yıllar boyu toplumsal ilişkilerinde içgüdüleri ile uydukları “töre” dediğimiz eylem kuralları, ilişkilerine yön veren önemli etkenlerdendir. Töresel kuralların; eylemlerin düzen ögesi olarak, genel ahlak kurallarının önemli bir bölümünü oluşturdukları genellikle kabul edilir (İzveren, 1980: 84).

İnsanların içgüdüleri ile uydukları töreler çevreye göre şekillenen ve değişebilir nitelikte kurallardır. Bu nedenle belirli çevre ve zaman kesiminde geçerli olan törelerin, her zaman ve her yerde uygulanma olanakları olmadığı söylenebilir.

Geleneksel ahlak çalışmaları ikiye ayrılabilir. Bunlardan biri töre kurallarıyla ilgilenir, diğeri neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemeye çalışır. Bir davranışın ahlakça onaylanması için bu davranışın benimsenmiş olan bir törel öğretiye uygun olması, iyi sonuçlara yönelmiş olması ve gerçekte iyi sonuçlar sağlamış olması gerekmektedir (Russell, 1997: 133-134).

2.1.1.3 Örf ve adet

Dar anlamda örf ve adet belli bir biçimde davranma alışkanlığı olarak görülebilir. Genel kamu yararına davranışlara sevk etmek için konulmuş kurallardır ve İslam hukukunun da temelinde yer alırlar. Örf ve adetlerin dini değerlere bağlı bir toplum olan Türk toplumu için yaşamın her aşamasında önemli bir rolleri vardır.

Örf ve adetler varlıklarını bazen tarih öncesinden, totemcilik devrinden alan, toplumun bilinçaltına yerleştikten sonra evrim boyunca toplumların içinde gelişen, insandan insana değişmeyen çok eski toplumsal kalıntılardır (Dikici, 2001: 253). Örf ve adetler sadece “doğal” bir şey olmayıp, bir kerameti olan ve değişmezliği kör bir direncin ötesinde bir temele dayanan değerlerdir (Homans, 1971: 204).

Zaman süreci ve çevre etkenleri açısından sınırlı olan örf ve adet kurallarının tümünün; bir toplumun tüm yaşantısı açısından her dönem için geçerli sayılmasının davranış düzensizliklerine yol açtığı da bilinen bir gerçektir (İzveren, 1980, 84).

2.1.1.4 Din ve inanç

İnanç, bireyin kendi iç dünyası ile ilgili algıların ve tanımların meydana getirdiği sürekli duygular ağıdır (Eren, 2004: 173).

İnançlar insanların iman derecesini ve yetinme düzeyini gösteren psikolojik bir olaydır. İnançlar genellikle kişilerin önem verdiği kişisel ilkelerin oluşmasına yardımcı olur. İnançlarımızı göstermek istediğimizde kendimizde oluşturduğumuz ilkeleri davranışlara dönüştürürüz. Günlük yaşamımızda, işte, okulda inançlarımız vereceğimiz kararlar ve bu kararların devamlılığı açısından bizi etkilemektedir. Ayrıca inançlar hedeflerimize ulaşmamızda bize destek olmaktadır.

Doğaüstü bir varlığa inanma temeline dayanan ve insanın insanla olan ilişkilerinde dikkatli olmasını gerekli kılan din kuralları (inanç ve ibadet ilkeleri), insanların tabiatındaki mevcut kötülükleri söküp atmaya, iyilik duygusunu yerleştirmeye, insanı ruhen temiz bir varlık haline getirmeye çalışır (Bilge, 2000: 8).

Din ve dinin getirdiği kurallar toplum yaşamını dzenlemekte oldukça önemli etkiye sahiptirler.

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'da Tanrı'ya ve O'nun Peygamberine inanmak gerektiği konusundaki kurallar açıklanmış ve ibadetlerin yapılış biçimini bildiren esaslar bildirilmiştir. İnsanlarının iyi ahlaklı olmaları, birbirlerine kötülük yapmayıp daima iyilik yapmaları ve iyi düşünceler beslemeleri hakkındaki hükümler ve hırsızlık, hile yapmak, yalan söylemek gibi suçların işlenmemesi gereğini belirten kurallar kutsal kitapta açıklanmış ve bu kurallar ile insanlara yol gösterilmeye çalışılmıştır. Günlük yaşamımıza, sosyal çevremizle ilişkilerimize, mesleğimizi icra etmemize, hak ve yükümlülüklerimize kadar her alanda konulan kurallar ortak değerler oluşturmamızı sağlamıştır.

Din ve inancın etik ile olan ilişkisi, hepsinin temellerinde iyilik ve doğruluğun yer almasına dayanmaktadır. Din, kişilerin maddi ve manevi hayatını kötülüklerden uzaklaştırmaya çalışırken, inançlar da kişilerin doğru olana göre davranışlar sergilemelerinde yardımcı olmaktadır. Etik de insanlar arasındaki ilişkileri ahlaki bakımdan etkilediğinden ve iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış davranışların niteliğini oluşturduğundan din ve inançlar ile karşılıklı bir değer alış verişi içindedir.

2.1.2 Etik Dışı Davranışların Nedenleri

Etik dışı davranış bireylerin; toplumun iyi, güzel ve doğru saydığı ahlak kurallarını terk etmesi; bu ilkelere aykırı davranmasıdır. Örneğin; vergi beyannamesini doldururken, bir işe başvururken yalan beyanda bulunmak, iş hayatında çalışırken yeteneklerinin tümünü kullanmamak ve başarı düzeyini düşük tutmak gibi davranışlar, çoğumuz tarafından etik dışı davranış olarak görülmektedir (Güredin, 1997: 117).

Etik dışı davranışın nedenlerini Sheldon S. Steinberg ve David T Austern yaptıkları çalışmada şu şekilde bildirmişlerdir (Kırel, 2000: 51):

- İyi niyetler (Bürokrasiden şikayet)
- Yasaların, kuralların ve yöntemlerin bilinmemesi

- Açgözlülük
- İdeoloji
- Arkadaşlık
- Kişisel veya ailevi kazanç

Kişilerin etik veya etik olmayan davranışları üzerinde, sosyal çevrenin, aileden aldığı eğitimin, dinin ve çalıştığı kurumun örgüt kültürünün etkisi vardır. Etik olmayan birçok davranış evrensel hale gelmiş ve bireyler üzerinde kurdukları baskılar nedeniyle de, etik çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır.

Toplumsal kültüre sahip insan eylemlerinin arkasındaki güç kişisel veya grup çıkarları değil etik sorumluluklardır. Etik sorumluluklar kişinin kendisinden veya dış çevresinden etkilenir. (Akdoğan, 2003: 12). İnsanları etik dışı davranış sergilemeye iten sebepleri de kişisel ve dışarıdan kaynaklanan nedenler olarak iki grupta inceleriz:

2.1.2.1 Kişisel nedenler

Kişisel nedenlerden kaynaklanan etik dışı davranışın nedenlerini, kişinin kendi eksiklikleri, ikilemleri veya yetersizlikleri oluşturmaktadır. Kişinin mesleği icra edebilmesi için gereken yetenekten yoksun olması ve gereken bilgi düzeyine ulaşamamış olması, sorun çözme, karar verme yetilerinin yeterince gelişmemesi gibi durumlar kişinin etik dışı davranış sergilemesine neden olabilmektedir.

Hemen hemen herkesin etik standartlarını bozan davranışları gösteren kişilere örnek olarak uyuşturucu tacirleri, banka soyguncuları ve hırsızlar örnek olarak gösterilebilir. Çoğu insan, bu kişilerin etik davranış standartlarının tüm toplumdaki bireylerden farklılık gösterdiğini düşündüğünden, bu kişilerin yaptıklarından dolayı hiç vicdan azabı duymadıklarına inanmaktadırlar (Arens, vd., 1991: 70).

2.1.2.1.1 Etik ölçüleri farklı yorumlama

Bireyleri etik dışı davranışa yönlendiren nedenlerden birisi, kişinin davranışlarının ve etik standartlarının, toplumca öngörülen standartlardan farklı olmasıdır (Akdoğan, 2003: 12).

Kişiler etik dışı davranışlarını rasyonelleştirmek için bir takım savunma mekanizmaları geliştirebilir. Ayrıca, davranışı etik dışı görmeme veya etik dışı olduğunu bilmeme gibi düşüncelere sahip olduklarını göstermeye çalışabilirler. Bu gibi durumlarda çoğu etik dışı davranış mantıksal nedenler ileri sürülerek, sıradan davranışlar olarak algılanabilmektedir. Bu duruma örnek olarak söylenebilecek haller şöyle sıralanabilir (Kırel, 2000: 52):

- Herkes yapıyor
- Uyuyorsa, sende yap
- Anlamıyorlar
- Eğer işimi kaybedersem kimseye faydam dokunmaz
- Etik sorgulamalar için vaktim yok
- Etik şu anda benim için fazla lüks
- Benim işim merak etmek, sorun çözmek değil

Yapılan araştırmalar, kişilerin aldıkları eğitim ve kültürün kendilerine oluşturdukları yaşam biçimini etkileyen en önemli iki unsur olduğunu göstermektedir. Toplumca benimsenen değerleri ilk aile ve ondan sonra da okulda öğrenmeye başlar. Bu süreç içerisinde alınacak eğitim kişilerin olması gerekeni öğrenmesini sağlayacak ve kişilerin uç noktalara yönelmesini engelleyecektir.

2.1.2.1.2 Bencil davranma

Etik dışı davranışın en önemli sebeplerinden birisi, bencilliktir. İş yaşamında olsun ya da kişinin kendi yaşamında olsun, çıkarların korunması adına etik olmayan davranışlarda bulunulabilir.

Bencillik; kişinin insancıl eğilimlerini geriye iterek, sadece tüm çevresini kendi çıkarlarına uygun bir sömürü ortamına dönüştürmeye yönelik bir tür çıkar güdüsüdür (İzveren, 1980: 103).

Uygulamada etik dışı davranışların önemli bir bölümü bencil davranış nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kişiler kendi çıkarları doğrultusunda kural dışı davranabilmekte ve hatta bu durumu haklı gösterebilecek savlar ileri sürmektedirler (Güneş, 1997: 55).

İnsanlar yaptıkları davranışların uygunsuz olduğunu bilseler bile yine de bu davranışı devam ettirebilirler, çünkü ancak kişisel fedakârlıklar etik davranmayı gerektirir. Özveri olmadığı sürece etik olmayan davranışlarla karşılaşılacaktır (Arens vd., 1991: 70).

Bencilliği üç ana başlık altında incelemek mümkündür (Kırel, 2000: 53-54):

Kendine düşkünlük, en yaygın görülen etik dışı davranışlardan birisidir. Bazı kişiler bu özelliklerini kötü olarak algılamazlar. Hatta yaptığı davranışların sebebini, ailesinin veya çalıştığı kurumun iyiliği olarak göstererek davranışlarını meşrulaştırma yoluna gitmektedir.

Kendini korumak, yalan, aldatma gibi davranışlarla ortaya çıkar. Bu tür davranışlar haksızlığa uğrama korkusu ya da bir şeyi yapmayı istememe gibi durumlarda ortaya çıkar.

Kendini haklı görmek, bencilğin en sorun yaratan şeklidir. Bu tür durumlarda kişi sürekli olarak kendini haklı görmektedir. Açık bir şekilde koyulmuş olan kurallara ya da yasalara karşı çıkmamakla birlikte, kişi yine de bildiğini yapmaktan geri kalmamaktadır.

2.1.2.1.3 Etik ikilemler

Etik ikilemler, bireylerin toplumsal çıkarlar ve bireysel çıkarlar arasında sıkıştığı ve ikisinden birini seçmekte özgür olduğu durumlardır (Probst vd., 1999: 172). Bir olayın birbiriyle ters düşen iki tarafında, doğruluğu tartışılabilir durumların varolması sonucu etik ikilemler ortaya çıkar.

Etik tercihler yapma öznel olup, neyin etik olduğu konusunda veya bir etik ikilem karşısında verilecek kararda farklı kişiler, farklı bakış açılarına sahip

olacaklardır (Saban ve Atalay, 2005: 51). Etik kararlar almada, kişi öncelikle bir etik ikilemin olup olmadığını belirlemeli ve bunu çözüme girişiminde bulunmalıdır. Kişi bu etik ikilemi kendi içinde yaşayabileceği gibi, işletme ve icra ettiği meslek faaliyetlerinde de yaşayabilir. İçine düşülen ve huzursuzluk veren durum değerlendirilirken, kültürel değerler, hukuk kuralları, örf ve adetler, çeşitli grupların baskıları, vb. mutlaka göz önüne alınmalıdır.

Etik kurallar etik ikilemleri çözmekte yetersiz kalmaktadır; hatta bu kurallar da ihlal edilebilmektedir. Çünkü bir kuralın kabul edilmesi ile o kurala uyulması çok farklı şeylerdir. Etik ikilemlerin giderilmesi için etik kuralların geliştirilmesi ve açık olması konusundaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir (Toraman, ve Akcan, 2003: 61).

İş hayatında denetçilerin, muhasebecilerin ve iş adamlarının ikilemlerle karşılaşması kaçınılmazdır. Karşılaşılan sorunların çözümünde dikkat edilmesi gereken etik dışı davranışa bir bahane bularak onu geçerli kılmamaktır. Günlük yaşamda çok karıştırdığımız, etik dışı davranışı geçerli gösteren şu bahaneler ileri sürülebilir (Güredin, 1997: 118):

“Herkes Bunu Yapıyor”: Kusurlu mal satmak, “Sınavda başkaları da kopya çekiyor” şeklinde düşünmek ve bu şekilde davranmak, yalan beyanda bulunmak, vb.

“Yasal ise Ahlaki’dir”: Bulduğunuz bir kayıp eşyayı sahibi olduğunu iddia eden taraf bunu ispat etmedikçe eşyayı teslim etmemeniz ahlaki açıdan pek hoş görülmez ama yasal olarak böyle bir durumda uygulanacak herhangi bir yaptırım yoktur.

“Ortaya Çıkarılabilme ve Cezalandırılma Olasılığı”: Buna en güzel örnek fazla ödeme yapmış olan bir müşteriye durumun bildirilip bildirilmemesidir. Satıcı müşterinin ileride durumu anlayabileceğini ve bunun sonucunda bir daha kendisiyle alışveriş yapmayacağını düşünürse, alıcıyı şimdi durumdan haberdar edecektir; aksi halde müşterinin, durumu kendisinin fark ederek başvurmasını bekleyecektir.

Son yıllarda etik ikilemlerin çözümlenmesinde ilerleme kaydedilmiş ve altı adımdan oluşan şöyle bir biçimsel yaklaşım kabul görmüştür (Arens, 1991: 72):

1. Geçerli durumları belirle,
2. Bu durumlara dayanarak etik sorunu belirle,
3. Bu ikilemin sonucundan etkilenecek kişiyi veya kişileri ve nasıl etkileneceklerini belirle,
4. İkilemi çözmesi gereken kişi olası alternatifleri belirlemeli,
5. Her alternatif açısından muhtemel sonucu belirle,
6. En uygun davranış biçimini seç.

2.1.2.1.4 Mesleki bilgi yetersizliği

Bireyin mesleğini yapabilmesi için hem uygulamalı hem de teorik bilgiye sahip olması gerekmektedir. Gerekli teorik ve uygulamalı bilgiye sahip olmayanlar yaptıkları işlerde istenen kaliteyi yakalayamazlar.

Kişiler kendilerinden kaynaklanan eksiklikleri ve yetersizlikleri gidermedikçe tatmin duygusu azalır. Rasyonel davranışlar gösterilemez, hatalar çoğalır, işini kaybetme ve sorumluluk altına girme gibi olumsuz, güçlü ve yoğun baskıların bir sonucu olarak etik olmayan davranışlar da artar (Akdoğan, 2003: 13).

2.1.2.2 Dışarıdan kaynaklanan nedenler

Kişi, iş yaşamındaki ya da günlük hayattaki kişilerin tutum ve davranışlarından da etkilenmektedir. Kişileri kendileri dışında da etik olmayan davranışlara yönelten bir takım nedenler vardır:

2.1.2.2.1 Etik davranışları algılama farkı

Birey üretim yaparak toplumsal yaşama katkıda bulunurken kimi zaman kendi çıkarlarıyla toplumun çıkarlarının çakıştığını görmektedir (Kırel, 2000: 239). Kişinin iş yaşamındaki ya da günlük yaşamındaki kişiler, bazen etik olmayan davranışlara katılabilirler ya da en azından karşı çıkmayabilirler. Ayrıca şu da bir ihtimaldir ki, çalışma yaşamındaki etik kurallar kişinin bireysel etik anlayışı ile paralel olamayabilir.

Bazı durumlarda işletmelerde yükselmenin yolu etik olmayan davranışlara bağlı olabilir. Bu gibi durumlarda kişinin kendisiyle hiçbir içsel sorunu olmasa bile, çalışmasının sonuçlandırılmasında dışsal sorunlar etik değerlere daha önem kazandıracaktır. Kişi bu durumlarda işini kaybetme pahasına etik davranmak zorundadır, yoksa etik olmayan davranışların sorumlusu olacaktır (Akdoğan, 2003: 14).

2.1.2.2.2 Rekabet

Bir diğer neden rekabettir; fakat etik olmayan davranışa sebep olan haksız rekabettir. Rekabetin dürüstlük kurallarına aykırı olarak veya aldatıcı davranışlarla bozulmasına genel olarak "haksız rekabet" denilmekte ve buna ilişkin hukuki düzenlemeler Türk Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunu'nda yer almaktadır. Rekabet hukukunun amacı, kişilerin çıkarını değil, rekabet düzenini korumaktır (Baş ve Özocak. 2001: 5).

Haksız rekabette, meslekle bağdaşmayan işler, hak edilmeyen kazançlar ve üretmeden paylaşma söz konusudur (Arıkan, 2000: 2). Bu durum başlı başına etik olmayan davranışa ortam yaratmaktadır.

Meslek mensupları arasında yasa ile düzenlenmiş olan rekabet yasağı varsa da, yine de gizliden gizliye yürütülen bir rekabet de vardır. Rekabete katılanlar ister istemez etik olmayan davranışlarda bulunmaktadır.

2.1.2.2.3 Meslek ücreti

Gelir düzeyi ve gelirin sürekliliği, bilginin, becerinin ve tecrübenin yanı sıra, müşterilerin gereksinimlerini karşılamadaki başarı düzeyi ile de ilgilidir (Civelek ve Durukan, 1997: 132). Müşteriler tarafından istenen hizmet sunulamazsa, o hizmete talep azalacak ve piyasaya dışına itilme söz konusu olabilecektir.

Üstesinden gelinemeyecek işlerin alınması kaliteyi düşürür. İşi yapan yaptığı işten doyum sağlamalı, işi yaptıran ise sonuçtan memnun kalmalıdır. Bir meslek parası ön plana alınarak yapılırsa, etik olmayan davranışlar ortaya çıkabilir (Akdoğan, 2003: 15).

Çalışana verilen ücret iyi yapılması gereken işin karşılığıdır. Kötü iş; yalan söylemek, hainlik yapmak kadar ahlaksızlıktır. İnsan bütün varlığı ile kendini işine vermeli, işini en iyi şekilde yapmalı ve aldığı ücreti hak etmelidir (Kandemir, 1998: 326).

Mesleki örgütlerin ücret konusunda meslek elemanına koruyucu hukuki çerçeveyi çizmeleri ve gereken önlemleri almaları sosyal sorumluluk anlayışını doğrudan etkilemektedir. Ücretin doğrudan hizmetten yararlanan tarafından meslek elemanına ödenir olması, meslek elemanının bağımsız çalışmasını çok yönlü etkileyen bir olgudur. Yapılan araştırmalara göre meslek elemanının mesleğini yaparken en çok zorlandığı konulardan birisi ve önde geleni ücretin zamanında veya hiç tahsil edilmemesi sorunudur. Ayrıca kişinin hak ettiği ücreti alması veya ücretini zamanında alması iş kalitesini de etkilemektedir (Seviğ, Dünya Gazetesi, 2002).

2.1.2.2.4 Karşılıklı güvensizlik

Kişinin çalıştığı kurumda veya yaşadığı çevredeki kişilerle güvene dayalı bir iletişim kurması önemlidir. Herkes birbirinin hakkına saygı duyduğu ve birbirine dürüst davrandığı sürece güven problemi de yaşanmayacaktır. Aksi halde, etik olmayan davranışlarda bir artış görülecektir.

2.1.2.2.5 Sahte ve yanıltıcı belge düzenleme

Sahte belge, hukuken geçerli olması için zorunlu ve yeterli unsurlara sahip olmayan belgedir. Yanıltıcı belge ise, şekil şartlarına uygun düzenlendiği halde içerdiği bilgiler yanlış olan içeriği itibarıyla yanıltıcı belgedir (Kızılot, 1998: 25).

Sahte ve yanıltıcı belgelerin saptanması oldukça zor ve uğraş gerektiren bir iştir. Bu belgelerden yararlanacak olan kişileri yanılgıya düşürürler (Özel, 2000: 13).

Sahte ve yanıltıcı belgeler, her hangi bir kontrol sırasında ortaya çıkabilir ve bu belgeler etik olmayan davranışların kanıtlarını oluşturur.

2.1.2.2.6 Etik davranışın esnetilmesi

Globalleşme eğilimleri, etik davranışlara esnek yaklaşımı getirmektedir. Bu gibi durumlarda etik olmayan davranışlara yönelme olabilmektedir. Özellikle iş dünyasının etik kuralları, genel etik kurallara göre daha esnek ve yumuşak bir yapıya sahiptir (Akdoğan, 2003: 15-16).

2.1.2.2.7 Yasaların etkisi

Toplumunu var eden ve sürekliliğini sağlayan ögeler, onun içerisinde birbirleriyle karşılıklı bir ilişki içinde olan ve aynı zamanda birbirinden bağımsız olarak varlık gösteren alt sistemlerdir. Bu sistemlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ve varlık tarzlarında gösterdikleri yetkinlik, tüm sistemin başarısını ortaya koyacaktır. Bazılarında görülen yetersizlik, diğerlerinin uğradığı başarısızlıkların nedenini oluşturabilecektir. Bu alt sistemler arasında bazıları vardır ki, kapıldıkları hastalıklar nedeniyle tüm toplumu yok oluşun eşiğine getirebilir. Bu alt sistemlerin en başta geleni hukuktur (Ökçesiz, 2004: 36).

Alan Hunt' un açıklamalarına göre yasalar, sosyal uygulamalara değinir, sosyal ilişkilerin boyutlarını gösterir, ayrıca sosyal ilişkilerin düzenlenmesi için çaba harcar (Mezey, 2003: 46). Hukuk düzeni ve yasalar, toplumu çatışmalardan uzaklaştırır, davranışlarımızı yönlendirir, bireyler arasındaki hak ve yükümlülükleri belirler, devletlerarası egemenlik ilişkilerinin sınırlarını çizer, işletmelerin kuruluşundan iflasına kadar tüm ticari faaliyetlerini düzenler, mesleği icra edenlere olması gerekenler konusunda yol gösterir, vb. yasalar tüm sosyal ve ticari ilişkilerimize ilişkin yol göstericidirler.

Yasalar, özel bir politik organizasyon tarafından, güç kullanarak, bireysel özgürlüklerin düzenlenmesinin sağlandığı kurallardır. Yasalar bilinçli düşünmeyi, planlı karar vermeyi ve yasal beyan vermeyi ifade eder. Yasalar, gelenek ve göreneklere göre daha çabuk değişebilir (Zanden, 1992: 35).

Toplumun yetkili organlarının kararlaştırması halinde gelenekler yasalara dönüşürler. Bu durumda, aykırı davranışlar artık resmi cezalarla karşılaşılır (Ozankaya, 1999: 167). Ancak bütün etik değerlerin yasalara yansıtılması ve bu yolla

uygulanmaya çalışılması oldukça zordur. Başkalarını aldatma ve dolandırma gibi eylemler kanunla yasaklanabilir; ancak, doğruluk, dürüstlük gibi erdemlerin bu yolla uygulanmaya çalışılması pek mümkün değildir. Bu durum, etik kuralların tamamen kişilerin değer yargılarına bırakıldığı ve düzenlenemeyeceği anlamını taşımaz (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 80).

Hukukun temeli bilim olduğuna göre, kültür öğelerinden, gelenek ve göreneklerden doğan hukuk kuralları ancak yürürlükteki pozitif, yazılı hukuka uydukları sürece geçerlidirler (Mumcu, 1990: 298).

Hukuku ilk bakışta, kültürün tersi olarak düşündüğünüz takdirde, anlaşılması kolay gibi gelir. Birçok kültür tanımında hukuk, kültürün bir bileşeni olarak vurgulanmıştır. Birçok hukuk görüşünde de kültür yer almıştır.

Hukuk düzeninin amacı “toplumsal mutluluk” ve “adalet”tir. Bu amaca ulaşabilmenin de ön koşulu, hukuk düzeni dediğimiz, düzenli toplumsal yaşantının tüm alanlardaki sosyal ilişkileri düzenleyen kuralların, düzen içinde sürüp gitmesini ve özellikle bireysel ve toplumsal gelişmeyi sağlayacak nitelikte olmalarıdır. Yürürlükteki bir hukuk düzeninin sadece gelişmiş ve kusursuz olması da, toplumsal mutluluğu ve gelişmeyi sağlamaya yeterli değildir. Aynı derecede önemli bir diğer koşul da, yürürlükteki hukuk düzeninin toplumsal hukuk duygusu ile uyumluluk içinde olmasıdır (İzveren, 1980: 106-107).

Yasalara karşı olan saygının düzeyi ve tavrın biçimi (olumlu-olumsuz) toplumun etik davranışlara verdiği önem ve onları korumada gösterdiği duyarlılık derecesi ile yakından ilişkilidir (Civelek ve Durukan, 1997: 133). Yasaların getirmiş olduğu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ve toplum düzenini korumak adına konulmuş kuralların çiğnenmesi etik olmayan davranışların göstergesidir.

Bir toplumdaki etik değerlerin büyük bir çoğunluğunun, kesinleşmiş değerlerin yargısal doğası gereği hukuk ile bağdaştırılmaması gerekir. Hukuk, çalma, yalan söyleme, aldatma gibi konularla ilişkilidir. Hukukun güvenilirlik, sır saklamak,

mükemmeli aramak gibi konularla ilişkisinin kurulması zordur. Bu demek değildir ki, bu ilkeler düzenli bir toplum için daha az önemlidir (Arens, vd., 1991: 69).

Genel hukuk kuralları dışında meslek kuruluşlarının da mesleki saygınlıklarını arttırmak ve meslek mensupları arasında birlik ve beraberlik sağlayabilmek adına çıkardıkları ve uygulanmasını takip etmek istedikleri kurallar vardır (Akay, 2002: 79). Böylece, toplum çıkarları göz ardı edilmeyecek, yasaları ve meslek kurallarını ihlal edenler etik olmayan davranışlarından ötürü ceza görecektir.

2.1.2.2.8 Geleneklerin etkisi

İnsan davranışlarının tümünü yasalarla düzenlemek mümkün değildir. Bireyin bireyler ile, bireyin devlet ile ilişkilerinde, birliktelik ve dayanışmayı artırıcı, dolayısıyla toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapılarına istikrar sağlayıcı toplum deneyimlerinden, örf ve adetlerinden kaynaklanan standartlar ve değerler önemli bir rol oynamaktadır. Günlük yaşam içinde tüm bu değerler aktif, yapıcı ve yaratıcı bir harekete dönüşerek toplumun davranış ve yaşam biçimini oluşturmaktadırlar (Sözbilir, 2000: 24).

Etik olmayan davranışların gösterilmesi durumunda, toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapısında istikrarsızlıklar ortaya çıkacak ve kişisel çıkarlar daha önce geleceğinden, çok eski zamanlardan beri toplumu bir arada tutan, toplumsal düzen sağlamaya yardımcı olan örf ve adetlere olan bağlılık azalacaktır.

Meslek mensupları görevlerini yerine getirirken sosyal ve kültürel çevre faktörlerinden, ekonomik gelişmelerden, dünyadaki değişimlerden, aldıkları eğitimlerden, yasal düzenlemelerden ve etik kurallarından mutlaka etkilenmektedir. Tüm bu etkenlerin muhasebe mesleği, meslek mensupları ve mesleki düzenlemeler üzerindeki etkileri ve meslek etiği konusunun sosyal ve kültürel değerlerle olan ilişkileri aşağıda anlatılmaktadır. Ayrıca yaptığımız çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farklılık göstermesi nedeniyle, muhasebe mesleği ve muhasebe meslek etiği ile ilgili yapılan diğer araştırmalara ilgili konu başlıkları altında yer verilmiştir.

2.2 Muhasebe Meslek Etiği

Genel bir ifade olarak, “Meslek Etiği Kuralları” olarak adlandırılan kurallar, meslek mensubunun bir yandan teknik kurallara uygun, diğer yandan sosyal sorumluluk bilinci ile faaliyetlerini yürütmesini sağlamaktadır. Bu kurallar sayesinde mükelleflerine daha az vergi ödeten meslek mensubu yerine, meslek etiği kurallarına uyan meslek mensubu uygun niteliklere sahip olarak değerlendirilmektedir (Dinç ve Kaya, 2006: 140).

Genel olarak baktığımızda, bir mesleğe ait olan etik kurallar o meslek ile çok sıkı ilişkilidir. Bu kuralları dikkate almayan meslek mensubu sadece kendi değerini değer, mesleğin toplum gözündeki değerini de düşürecektir.

2.2.1 Meslek Etiği

Meslek, insanoğlunun geçimini sağlamak için çeşitli mal ve hizmet üretim alanlarından birinde kendi enerjisini özel bir hünere dönüştürmesidir (Güneş, 1997: 55).

Meslek kavramı, kişileri tatmin etmenin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamann yanı sıra, davranışlardaki sorumluluk duygusuna da önem vermektedir (Arens, vd, 1991: 75).

Bir meslek üyesinin, kendi kişisel çıkarlarına aykırı düşse bile; topluma, müşterilerine, meslektaşlarına karşı şerefli, dürüst ve itibarlı davranma sorumluluğu vardır. Mesleki açıdan yüksek düzeyde davranmanın temel nedeni kaliteli bir hizmet sunarak toplumun güvenini kazanmaktır (Güredin, 1997: 115).

Kişisel ve toplumsal değerlerdeki değişimler ya da gelişmeler, mesleki düzenlemelerde de önemli rol oynamaktadır. Yani, toplumun görüşleri, etik kurallarına yön vermektedir. Bir meslekte faaliyet gösteren bir kişinin toplumdaki diğer kişilere göre daha yüksek standartlarda davranışlar göstermesi beklenmektedir.

Bilinen mesleklerin tümünün topluma hizmet sorumluluğu, karmaşık bilgi yapısı, mesleki standartlara uygunluk ve toplumun güvenini kazanma gibi bazı ortak özellikleri vardır (Meigs, vd., 1988: 78)

Meslek etiği, mesleki davranışla ilgili neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğu hakkında inançlara dayalı ilkeler ve kurallar topluluğudur (Tükenmez ve Kutay, 1998: 442).

Daha geniş anlamıyla meslek etiği, belirli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup, koruduğu; meslek üyelerine emreden ve onları belirli şekilde davranmaya zorlayan; kişisel eğilimlerini sınırlayan; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan; meslek içi rekabeti düzenleyen ve mesleki ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür (Ergün ve Gül, 2005: 144).

Meslek etiği, meslek mensuplarının faaliyetlerini yürütürken karşılaşacakları sorunları ve bu sorunlar karşısında nasıl bir tavır sergileyeceklerini belirlemek için çeşitli kurallar getirmiştir. Bu kuralların en belirgin iki özelliği şu şekildedir (Otlu, 1999: 127):

- Meslek mensuplarının uyması gereken değer ve davranışlara rehber olmak,
- Meslek etiğine aykırı davranışlara karşı tavizsiz tutumları belirlemek.

Etik değerler bir anlaşmaya uymayı ön plana çıkarıyorsa, o zaman bu anlaşmanın gerçekleşmesini sağlamak için ayrıca kaynak harcanmayacaktır. İşte bu durumda ortak etik değerlerin oluşması meslek etiği açasından önem kazanmaktadır (Ersel, 1998: 17).

Ortak etik değerlerin oluşması ve bu değerlere uymak uzun vadede herkese yarar sağlar. Bu değerlere uyum göstermemek kişinin kendisinden başka meslek içindeki diğer kişilere de zarar verecektir. Çünkü etik değerler topluca benimsenmiş ve genel kabul görmüş kurallardan oluşur.

Her meslek dalında kendine özgü “meslek etiği” ile ilişkili kurallar oluşturulması yönünde çabalar olduğu görölmektedir. Herhangi bir meslek dalında etik değerlerin oluşturulması sürecini etkileyen çok sayıda etken bulunmaktadır. Kişilerin bireysel etik değerleri, toplumsal etik değerler ve sosyal çevre, meslek etiğine yönelik değerleri etkileyen unsurların başında gelir (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 80).

Meslek hayatında her insan özel bir uzmanlık dalında çalışır ve her biri karar verme sürecinde kontrolü elinde bulundurur. Genellikle, mesleki durum o işle ilgilenen gruba bir gelir, işe girişlerde kontrolü elinde bulundurma ve toplumda saygınlık görme imkânı kazandırır (Tepperman ve Rosenberg, 1995: 272).

Etik davranışlarla ilgili ilkeler ve yargılar genellikle kültürel değerlerden, yasalardan, kişinin kendi vicdanından, kişisel değerlerden, din ve felsefi düşünceden kaynaklanmaktadır. Meslek etiği, iş yaşamıyla ilgili iyi-kötü, doğru-yanlış ve haklı-haksız uygulamaları inceler. Burada kullandığı en önemli araç ise o meslek dalına ilişkin ne yapılması ile ilgili olan ilkeler, kurallar, değerler ve düşüncelerdir.

Herkese eşit çalışma fırsatı sağlamak meslek etiğinin getirdiği kurallara uygun davranılması ile mümkün olabilecektir. Meslek etiği, dürüstlük kavramının önemini de ilgili alandaki meslek mensuplarına benimsetmeye çalışır. Ticari ilişkilerde sözünde durmayı gerekli kılar. Meslek etiği gereğince, bütün ilişkilerde dürüstlük, güven, saygı ve adil davranmak esastır.

Her örgütün kendi geleneklerinden oluşturduğu bir meslek etiği sistemi söz konusudur. Meslek hayatı ve çevremizdeki kişiler ile ilişkilerimiz karmaşıklaştıkça işlemlere katılan tarafların birbirlerine olan güvenleri de giderek önem kazanmaktadır. Güven unsurunun sağlanamaması halinde ise iktisadi, ticari ve sosyal ilişkilerin aile, arkadaşlık ve hemşehricilik gibi dar gruplar içinde kalması kaçınılmaz olmaktadır (Soydemir, 1998: 9).

Atalarımızı iş hayatında namuskâr olmaya yönlendiren helal lokma düşüncesinde olmalarıydı. İslamiyet, haram kazancın kişiyi dünya ve ahirette perişan edeceği düşüncesini öğretmekte ve manevi bir oto-kontrol sistemi kurmaktadır. Böylece, din ve ahlak açısından önem arz eden dürüstlük kavramı meslek hayatında da ilk sıraları alan bir ilke olmuştur (Kandemir, 1979: 330).

Ahlak kavramı ve getirdiği kurallar, bir grubun eseridir ve bu grup onu koruduğu müddetçe yaşayabilir. Ahlak fertlere emreden, onları belli şekillerde hareket

etmeye zorlayan ve kişisel eğilimleri belirleyen kurallardan oluşur. Kişiden daha kuvvetlidir ve bu kuvveti toplumdan alır.

Bir meslek dalına ilişkin kuralları belirleyerek yazılı hale getirmek ve yaptırıma bağlamak, bu kurallara uygulamada işlerlik kazandırmak açısından oldukça önemlidir (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 80).

Meslek etiği kavramı içinde yer alan kurallar yasalarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle hem günün koşullarına uygun hem de mesleki faaliyetleri de kapsayan yasaların çıkarılması mutlaka söz konusu olacaktır. Yasalar, gelenekler, görenekler ve topluma ait anlayışlar, değişen koşullara göre insanların ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmışlardır. Meslek etiği de yine insanların meslek hayatlarına ilişkin ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmıştır ve geleneklerden, göreneklerden, toplumun ahlak anlayışından, dini inancından ve hukuk düzeninden önemli ölçüde etkilenmektedir.

Meslek ahlakı, sosyal çevre, kişisel ahlak ve işletme özelliklerinin oluşturduğu bir bütündür. Kişilerin bir örgüt içinde ahlaki ya da ahlaki olmayan davranışları, yaşamını sürdürdüğü sosyal çevrenin, aileden aldığı eğitimin, dinin ve çalıştığı firmanın örgüt kültürünün etkisiyle ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, meslek ahlakının temelini bireysel ahlak işletme ahlakı ve toplumsal ahlak oluştururken; toplum, müşteriler, rakipler, hissedarlar, yasal ve siyasal çevreyi oluşturan kurumlar da meslek ahlakını etkileyen dış çevre etkenleri olarak belirtilmektedir (Selimoğlu, 1997: 142).

Meslek ahlakı da toplumun bütünü için olmayabilir fakat o cemiyet içindeki kişiler için, uyulması gereken kurallar koymuştur. Bundan sonra gerekli olan bu kurallara uyulup uyulmadığını gözetecek grupların oluşturulmasıdır. Bu gruplar da, ancak aynı meslekten olan kişi veya gruplarca oluşturulabilir. Meslek grupları ne kadar sağlam ve teşkilatlı olursa, meslek ahlakı da o kadar gelişir ve sayılır (Durkheim, 1962: 11-12-13).

Meslek etiği sorunları etik ikilem ve etik sapma olarak ikiye ayrılmaktadır. Etik ikilemler, bir konunun birbiriyle çatışan ancak iki tarafında tartışılabilir doğru

yanlarının bulunması sonucu ortaya çıkar. Etik sapma, bir kişi etik olmayan bir karar aldığı zaman ortaya çıkar (Tükenmez, ve Kutay, 1998: 441).

Kişilerin bencil davranmayı seçmesi veya toplumun etik değerlerinden farklı kişisel etik standartlara sahip olması etik sapmayı ortaya çıkaran iki önemli neden olarak gösterilmektedir. İşletmeler meslek etiği ile ilgili olarak en çok etik ikilemlerle karşılaşmaktadır (Selimoğlu, 1997: 145).

Meslek etiğinin farklı olan yönü, kamu vicdanının ona karşı gösterdiği ilgisizliktir. Bir mesleki görevi yerine getirmede yapılan hata, söz konusu meslek çevresi dışında pek eleştirilmez (Özkoç, vd., 2005: 109). Herkes o mesleğin getirdiği sorumlulukları tam anlamıyla bilemeyebilir. Her hangi bir mesleği icra eden meslek mensupları meslek etiğine ne kadar bağlı kalırlarsa, o meslek toplumda o kadar saygı görür.

Meslek etiği açısından bir davranışın etik olup olmadığı, meslek mensubunun kendine şu soruları sorması ile açıklığa kavuşabilir (Otlu, 1999: 128):

- Yaptığım şey doğru, adil ve yasal mıdır?
- Bu benim kendi işim olsaydı aynı şeyi yapar mıydım?
- Bu yaptıklarımı rahat bir şekilde eşimle, arkadaşım ile paylaşabilir miyim?
- Bu davranışla kimler, nasıl haksız yere zarar görebilir?
- Bu davranışım ortaya çıkarsa, meslek itibarım bundan nasıl etkilenir?
- Bu davranışı başka bir meslektaşım yapsaydı bu durumu nasıl karşılardım?

Günümüzde hemen hemen bütün meslek dallarında, kendi etik kurallarını belirlemek ve bunları yaptırıma bağlamak konusunda çalışmalar büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Aynı meslekten olan kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları meslek birlikleri, etik kurallar konusundaki çalışmalarını organize etmektedir.

Uygulamada değişik gruplar kendi işlerini belirlemede gerekli gördükleri geçerli usul, nizam ve kuralları belirleme eğiliminde olmuşlardır. Bu nedenle de her grubun,

her mesleğin kendine özgü ahlak kuralları olmuştur. Bu kurallar temelde farklı değer yargılarına dayanmaktadır. Bu nedenle de söz konusu olabilecek değer yargıları insandan insana da farklılık gösterebilmektedir. İki ayrı insan belirli bir ahlak kuralı üzerinde anlaşsa bile, bu kuralın önem derecesi hakkında anlaşmazlık yaşanabilmektedir (Güredin, 1997: 116).

Ülkemizde Mesleklere Avrupa Birliği standartlarının getirilmesi için yapılan çalışma 2000 yılı Haziran ayında tamamlanmıştır (Akdoğan, 2003: 10). Meslek Standartları Kurumu'na göre belirlenen standart davranışlar içinde geçen “dürüst olmak, kaliteye dikkat etmek” gibi tüm mesleklerdeki ortak standart davranışları da meslek etiği ile ilgili olarak belirtebiliriz. Meslek Standardı, MSK tarafından “bir mesleğin gereklerinin kabul edilebilir standartlarda yerine getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan asgari bilgi, beceri, tutum ve davranışları gösteren normlar” olarak tanımlamıştır (Özocak, vd., 2001: 195).

2.2.2 Muhasebe Mesleği

Muhasebe, temel kavramlar, prensipler ve genel kabul görmüş ilkeler çerçevesinde, işletmeleri ilgilendiren ekonomik ve mali olayları, bir sistem bütünlüğü içerisinde kaydeden, raporlayan, denetleyen ve ilgililere tarafsız biçimde bilgi üreten önemli bir bilim dalıdır (Akdoğan, 2003: 17).

Muhasebe mesleği, gerçek ve tüzel kişi kurum veya işletmelerin kendilerine, bunlarla ilişkisi olanlara hak ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla varlık ve sermayeleri ile borç ve alacak durumlarını, gelir-gider ve kara ilişkin hesapları önceden belirlenmiş kurallara, ilkelere ve yasalara uygun olarak kaydeden, kayıtlardan çıkardığı mali tablolar ile yorum yapma işidir (Düzmen, 2003: 6).

Bilgilerin anlaşılabilirliğini ve niteliğini sağlayabilmek için muhasebenin ilkelere uyması, denetim ve doğrulama ihtiyaçlarına cevap veren bir organizasyona sahip olması, yöntem ve metotları ortaya koyması, ortak bir terminolojiyi kullanması gerekir (Çakır vd., 2003: 6).

Bir uğraşın meslek olarak kabul edilebilmesi için karmaşık ve sürekli gelişen bir bilgi yapısına sahip olması, mesleki yargı içermesi ve kamuya karşı sorumluluk taşıması gerekir (Düzmen, 2003: 7). Bu açıdan muhasebe bu özelliklerin hepsini taşımaktadır.

Muhasebe meslek mensupları karşılaştıkları problemlerin çözümünde muhasebe ilke ve standartlarından ve ilgili kanunlardan yararlanmakla birlikte kendi kişisel yargılarını da çözüm yolu ararken kullanmak durumundadırlar. Bu yargıların oluşmasında kişinin meslek hayatındaki tecrübeleri ve mesleki bilgisini yorumlama becerisi etkili olmaktadır.

Muhasebenin kamuya karşı olan sorumluluğu mesleki bir sorumluluktur. Muhasebe meslek mensubunun sunduğu bilgiler işletme sahipleri, kreditorler, yatırımcılar, devlet gibi taraflar açısından son derece önemli bir göstergedir. Muhasebe meslek mensuplarının hazırladığı mali tablolar sadece işletme sahipleri ve ilgili kişi ve kuruluşlarca değil, toplumun diğer kesimi tarafından da yapacakları işlemlerde bilgi nitelikli olarak kullanılabilir. Yapılacak hatalar ya da sunulan bilgilerin yeterince doğru olmaması hak kayıplarına sebep olabilecektir. Dolayısıyla meslek mensuplarının yaptıkları işlemlerde son derece dikkatli olmaları ve taşıdıkları sorumluluğun farkında olmaları gerekmektedir. Diğer meslekler açısından yapılan işlemler o işten yararlananları daha fazla etkilerken, muhasebe mesleğinde toplumun büyük bir kısmı yapılan işlemlerin sonuçlarından etkilenmektedir.

Gül ve Ergün (2004) tarafından meslek mensupları arasında yapılan bir araştırmada muhasebecileri % 72'sinin mükellef ve kamu çıkarları arasında kaldığı belirlenmiştir. Aynı araştırmada, mükellef ve kamu arasında kalan muhasebecilerin tercihlerini hangi yönde kullandıkları da araştırılmış ve sonuçlara muhasebecilerin % 41'nin tercihlerini mükellef yönünde, % 27'sinin de kamu yönünde kullandığı ortaya çıkmıştır (Gül ve Ergün, 2004: 66).

Muhasebe mesleğini sürdürenler mesleki yeterlilik sahibi olmalıdır. Bu bağlamda; gerekli mesleki özeni göstermekle yükümlüdürler. Planlama ve denetleme ilkelerine uymak zorundadırlar. Yeterli veriye ulaşabilmelidirler. Belge üretimi ve kullanımı mesleğin temelini oluşturur (Seviğ, 2002: 1).

İşletmede meydana gelen olayların deftere zamanında, doğru ve yasalara uygun bir şekilde geçirilmesi muhasebe mesleğinde temel prensiptir. Bu nedenle bu mesleği yapacak olan kişilerin hem muhasebe tekniğine ilişkin bilgilerinin tam olması hem de dürüst ve çalışkan bir kişilik yapısına sahip olmaları gerekir. Ayrıca muhasebe süreci içerisinde muhasebe mesleğini yürüten meslek mensupları, mükelleflerine karşı müşteri memnuniyeti anlayışı ile hareket edemezler. Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve ilgili kanunlar doğrultusunda kayıtlar tutulmalı, mali tablolar düzenlenmeli, vb. diğer yükümlülükler yerine getirilmelidir (Akdoğan, 2005: 78).

Toplum gelişip karmaşıklaştıkça karar alıcıya sunulan bilgilerin güvenilir olma olasılığı da azalmaktadır. Bir kere karar alıcı kendisine sunulan bilgileri doğrudan kaynağına giderek incelemek olanağına sahip değildir. Karar alıcı başkaları tarafından hazırlanmış bilgileri veri kabul ederek bunların doğruluğuna güvenmek zorundadır. Başkaları tarafından hazırlanan bilgilerin kasıtlı ya da kasıt olmayarak hata ve yanlışlıklar içerme olasılıkları yüksektir. Özellikle karar alıcı ile bilgiyi düzenleyen kaynak arasında bir çıkar farklılaşması söz konusu ise, bilgiyi sunan kaynağın bunların kendi çıkarları doğrultusunda hazırlanması doğaldır. Bunun nedeni, gelecek için beslenen iyi niyetli bir iyimserlik olabileceği gibi, kötü niyetle bilgiyi kullanarak yanıltma amacı da olabilir. Her iki halde de açıklanan bilgi güvenilir değildir (Güredin, 2000: 4).

Gül ve Ergün (2004) tarafından piyasadaki muhasebe verilerinin güvenilirliği ve doğruluğu üzerine yapılan araştırmada, bu bilgileri güvenilir bulan meslek mensuplarının oranı % 24 iken, tam tersini düşünenler % 49 oranındadır. Bu durumda mesleği icra edenlerin bile bu bilgilere inanmadığı ortaya çıkmaktadır (Gül ve Ergün, 2004: 70).

Muhasebe mesleğinin sunduğu hizmetin kalitesine olan güvenin artırılması, meslek mensuplarının mesleklerini yürütürken yüksek standartlara uygun davranmaları ile sağlanabilir (Güredin, 1997: 115). Yapılan işlerin tarafsız, güvenilir ve kaliteli bir çalışma olduğuna toplum inanmalıdır. Muhasebe mesleğini icra eden kişilerin vermiş olduğu bilgilere ya da sunduğu finansal tablolara gerçeği yansıttığı düşüncesiyle güvenilirlik itibar edilmesi önemlidir.

Açıklanan bilgilerin yeterince güvenilir olmaması karar alıcıların bu konuda bazı önlemler almasına neden olmuştur. Bilgilerin güvenilir olup olmadığının kontrolü aşamasında başvurulan yöntem, bu bilgilerin bağımsız bir kişi tarafından denetlenmesi ve doğrulanmasıdır. Bütünlüğü, doğruluğu ve tarafsızlığı doğrulanmış bilgi, karar işlemi için güvenilir bilgi olarak kabul edilir (Arens ve Loebbeck, 1991: 3).

1998 sonunda Uzakdoğu'dan dünyaya yayılan ekonomik bunalım, birçok ülkede irili ufaklı ekonomik bunalımlar yaratmıştır. Bunalım nedeniyle birçok ülkede ve ABD'de, birçok büyük şirket, finansal güçlüklerle ve iflaslara sürüklenmiştir. Batan ABD şirketleri ile ilgili yüzlerce küçük ortak, şirketlere ait finansal bilgilerin güvenilir olduğunu onaylayan muhasebe uzmanının yeteneğine güvenerek yatırım kararları verdikleri için zarar gördüklerini ve muhasebe uzmanları tarafından aldatıldıklarını öne sürerek, davalar açmışlar ve mahkeme kararlarıyla büyük tutarlarda tazminat kazanmışlardır. Bu konudaki önemli gelişmelerden biri, ABD'de yürürlüğe giren, 23 Ocak 2002 tarihli ve H.R. 3763 sayılı “Sarbanes-Oxley” Kanunu'dur. Bu kanun, Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Üstkurulu (Public Company Accounting Oversight Board)'nun kurulmasını ve bağımsız dış denetime tabi şirketleri, onları denetleyen dış denetim firmalarını ve bu firmalara bağlı olan ya da kendi kişisel mesleki sorumluluğu altında çalışan bağımsız denetçilerin denetlenmesini sağlamıştır. Bu üstkurul, bağımsız denetçilerin tescil edilmesi için bir kütük oluşturacak, bağımsız denetim işleri için kalite, ahlak, bağımsızlık ve gerekli gördüğü öteki standartları oluşturacak, kütüğe kayıtlı bağımsız denetim firmalarını standartlar çerçevesinde denetleyecektir. Kurul, bağımsız denetim uzmanlarının, muhasebe ve denetim kurallarına uymalarını sağlamaktan da sorumlu olacaktır (Aysan, 2002: 1-2).

İşletmeler ile muhasebeci arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki, özgürlük/demokrasi/hukukun üstünlüğü/etkinlik öğelerinin egemen olduğu bir toplumda (serbest piyasa ekonomisinin köklü olarak yerleştiği sistemde) hem tarafların hem toplumun çıkarlarını/refahını gözetmeye yönelik olacaktır. Başka bir ifade ile içinde faaliyet gösterilen bu niteliklere sahip ortamda, ekonomik sistemin etkinliğini negatif yönde etkileyecek aktiviteleri hoşgörü ile karşılamayan ve ilgilileri cezalandırmaktan çekinmeyen bir davranış sergilendiğinden, işletmec-i-muhasebeci ilişkisi yasal çerçeve

ve toplum ahlaki değerlerine uyumlu bir ilişki olacaktır. Kapitalizmi ve onun kültürel ve ahlaki değerlerini özümsemiş ülkelerin bireylerinin ulaştığı refah düzeyini açıklamada, bu nitelikleri taşıyan işletmeci-muhasebeci ilişkisi önemli bir faktördür (Civelek ve Durukan, 2001: 5).

Muhasebe mesleği doğrudan işletmelerle ilgili gibi görünse de toplumu da etkilediği bir gerçektir. İşletmelerin verimli çalışmasına katkısı olan muhasebe mesleği ve meslek mensuplarının faaliyetleri sonucu toplumun kalkınmasında ve ekonomik sistemin işleyişinde olumlu bir hava oluşur. Muhasebe mesleğinin işlevinin ve etkinliğinin gösterilmesi ve toplumsal ahlak kuralları doğrultusunda mesleğin en iyi ve etkin bir Şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Toplumun muhasebe mesleğine olan güvenini artırmak gerekmektedir.

Yapılan araştırmalarda muhasebe mesleğinin karşılaştığı en temel sorunlardan birisinin haksız rekabet olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmada müşteri kaybına sebep olan durumlar arasında mesleki özenin gösterilmemesi, güven verilmemesi, yeterli bilgi alamama, ücret sorunu sayılmaktadır (Sanlı, 2001: 2). Bu sorunlar meslekle bağdaşmayan davranışlardan doğmuştur ve toplumun da tepkisini çekmektedir.

Muhasebe, değişen ve gelişen kapsam ve niteliklerine uygun bir Şekilde ve çağın işletmecilik anlayışı ile ekonomik ve sosyal gerçeklerine uygun bilgi üretimini gerçekleştirmektedir. Muhasebe mesleğinin gelişim derecesi, aynı zamanda muhasebe uygulamalarını ve yöntemlerini de etkilemektedir (Akay, 2002: 78). Muhasebe mesleği sürekli değişen ve gelişen bir yapıdan oluşmaktadır. Çünkü ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda yaşanan değişim ve gelişimler muhasebe mesleğini de bu alanlarla olan sıkı ilişkisinden dolayı etkilemiştir.

Türkiye açısından bakıldığında ise, Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun (TMUDESK) geliştirdiği ulusal muhasebe standartları uluslararası muhasebe standartları ile tam olarak uyumludur. Standartların Türk işletmelerinin gereksinimlerine tam olarak cevap verebilmesi için standartların işletmelerimiz ve meslek mensuplarımız tarafından uygulaması önemli bir adımdır (Sanlı, 2001: 3).

Değişim sürecinin meslek mensupları üzerindeki etkileri ise, meslek mensuplarının küresel rekabet koşullarında faaliyet göstermelerini gerektirecektir. Muhasebe meslek mensupları açısından bu değişim sürecinin gereklerine göre faaliyet gösterme çabası tüm meslek yaşamı boyunca eğitimi gündeme getirecektir (Sanlı, 2001: 3).

Toplum açısından mali alanda muhasebe mesleği bir önem ifade etmektedir. İşletmelerin ödeyecekleri vergilerin hesaplanmasında ve ödenmesinde muhasebe meslek mensuplarının sorumluluğu büyüktür. Vergi geliri yeterli olmayan ve mali sistemi iyi işlemeyen bir devlet ekonomik ve sosyal görevlerini yerine getirmede zorlanacaktır (Ertaş, 2002: 118). Toplumun iyi işleyen mali ve ekonomik bir yapıya sahip olmasına, vergi gelirlerinin artmasına ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesine doğrudan etkisi bulunan mesleklerin başında muhasebe mesleği gelmektedir.

Bazı çevreler iyi muhasebecinin her ne şekilde olursa olsun en az vergi ödenmesini sağlayan muhasebeci olduğuna inanmaktadır. Bu düşüncenin en önemli nedeni, muhasebe biliminin vergi muhasebesi ile aynı tutulması ve muhasebenin temel işlevlerinden birisi olan üçüncü kişilere bilgi sağlama fonksiyonunun göz ardı edilmesidir (Mugan, 1999: 3). Burada gösterilebilecek diğer bir neden de, birçok meslek grubunda da olduğu gibi yapılan faaliyetlerin etik davranışa uygun olup olmadığının düşünülmemesi olabilir.

Piyasada muhasebenin vergi yasaları ön planda tutularak değerlendirildiği bir gerçektir. Bu konu kısmen doğru olsa da muhasebe vergi yasaları için tutulmaz. Fakat yasa hükümleri dikkate alınmadan çalışma yapılamayacağı da bir gerçektir (Canoğlu, 2004: 141). Usulen yapılacak hatalar hem muhasebecinin hem de işletme sahibinin aleyhine durumlar yaratabilir, bu nedenle dikkatli olunması gerekmektedir.

Ülkenin iktisadi bütünlüğünü oluşturan hesapsal birimlerin muhasebe ve denetim işlerini; yasalara, kurallara, ilkelere ve yöntemlere uygun, tarafsız, güvenilir bir tutumla yapmaları gerekir ve bunu iş edinen kişiler sorumluluklarının mutlaka farkında olmalıdırlar (Karausta, 2004: 19).

Günümüzde muhasebeci işletme ile ilgili tüm kişi ve kuruluşların ihtiyacına uygun bilgiyi üretirken sosyal sorumluluk duygusu ile hareket etmek zorundadır. Çünkü muhasebeci mali tablolar aracılığıyla sunduğu bilgilerle sadece ilgili kişilere karşı değil, topluma karşıda sorumludur. Sunulan bilgilerin bilinçli ya da bilinçsiz hatalı olması ekonomik kaynakların dağılımında adil olunamaması sonucunu doğurur ve toplum refahı da bu sonuçtan mutlaka etkilenir. Bu nedenle muhasebe mesleği önemli bir mesleki sorumluluk alanıdır (Akay, 2002: 78).

Mesleğinin yüklendiği sorumluluk yanında kamu hukuku açısından korunması, özelliğine uygun yetkilerle donatılması gerekmektedir. Kanımızca, mesleki basamağın ilk adımı olan serbest muhasebecilik mesleğinin uygulanması sırasında meslek elemanlarına ünvanlarının gereği olan yetkilerin de verilmesi gerekmektedir. Meslek mensuplarına verilen görevlerin tümü mesleki ünvanları dikkate alındığında önemli boyutlara varan sorumluluğu beraberinde getiren ve birbirini tamamlayan bir faaliyet alanı ortaya çıkmaktadır (Seviğ, 1991: 1-2).

Meslek mensuplarının sorumluluğunu üstlendikleri mesleki görevlerini sağlıklı ve güvenilir bir şekilde yürütebilmeleri ancak kendilerinin bu konularda derin bir bilgi ve yüksek mesleki standarda sahip olmaları ile gerçekleşir. Meslek mensuplarının kendilerini kabul ettirebilmeleri, çalışmalarında başarıya ulaşabilmeleri için çağımızın gerektirdiği bilgi, kültür ve teknikle uyumlu olmalıdırlar (Kızıl, 1991: 2).

Muhasebe mesleğini yerine getirecek kişiler eğitim ve öğretim sonucunda muhasebe tekniğine ilişkin teorik bilgiyi edinmiş, uygulama sırasında deneyim kazanmış, meslek yasalarına uygun hareket eden, yasal sorumluluklarından haberdar kişiler olmalıdırlar (Pekdemir, 1999: 19). Bunların yanı sıra toplumda genel kabul görmüş değerleri benimsemek ve topluma güvenilir bilgi sunmak muhasebe mesleğinde önemli yer etmektedir.

Ülkelerin muhasebe uygulamalarına etki yapan faktörler olarak sosyo-kültürel koşullar, yasal ve siyasal koşullar ve ekonomik koşullar sayılabilir. Bu faktörlerin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi nedeniyle her ülkedeki muhasebe uygulamalarının da farklılık göstermesi doğaldır (Ayboğa, 1999: 53).

Muhasebe mesleğinde üzerinde durulması gereken diğerk bir konu da mükelleflerden, üçüncü şahıslardan ve hatta meslek mensuplarından gelen şikâyetlerin meslek örgütü tarafından ele alınmasıdır. Sorunların kamuoyu ile paylaşılması, bu sorunların ciddiye alındığını gösterir. Muhasebe mesleği gibi bir meslekte kamu desteği çok önemlidir (Ergün ve Gül, 2005: 145).

Günümüzde muhasebe mesleğinin aslına zarar veren üç sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, artan ticarileşmedir. Bu problem meslek mensuplarının kendi çıkarları ve müşterilerine sundukları hizmet arasında kalmalarına sebep olmaktadır. İkinci sorun, iş hayatında artan bir karmaşanın var olmasıdır. Son olarak, ahlaki değerler ve standartlarda meydana gelen değişimlerde meslek açısından sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Neu, vd., 2003: 91-94).

Yıldız (2001) tarafından serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirler arasında yapılan bir araştırmada müşteri ve işverenlerin, muhasebeciler üzerinde yaptırım gücünün çok fazla olduğu görüşüne, muhasebecilerin % 52,2'si katılmaktadır. Yine aynı çalışmada, müşterilerin, muhasebecinin görüşünü etkilemek için baskı yaptığı, bunun sonucunda da muhasebecilerin, müşterilerin gereksinmelerine kılıf hazırlayan kişiler haline geldiği görüşüne, muhasebecilerin % 52'si katılmazken, % 46'sı bu görüşürü desteklemektedir (Yıldız, 2001: 41).

Akdoğan (2005) tarafından müşteri memnuniyeti ile etik üzerine yapılan çalışmada meslek mensuplarına müşterileri tarafından faaliyet sonuçları konusunda baskı yapılıp yapılmadığına dair bir soru sorulmuş ve bu soruya “evet” yanıtı verenlerin oranın % 38,46 (91 kişiden 35'i) olduğu saptanmıştır. Yapılan çalışmada yazar bu oranın küçümsenecek bir rakam olmadığını belirtmiştir. Yine aynı çalışmada müşteri memnuniyetinin mesleki sorumlulukların gerektirdiği kadar olması düşünülmektedir. Ankete verilen cevaplardan yola çıkarak meslek mensuplarının % 74'ünün mutlak müşteri memnuniyetine karşı oldukları belirlenmiştir (Akdoğan, 2005: 83).

Ülkemizde muhasebe mesleği 13 Haziran 1989 tarihinde yürürlüğe giren 3568 Sayılı Meslek Yasa'sı hükümlerine göre yürütölmektedir. 3568 Sayılı Kanun'un 1. maddesine göre mesleğe ilişkin bu kanunun amacı, işletmelerde faaliyetlerin ve

işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmî mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek meslekî standartları gerçekleştirmektir (Çakır, vd. 2003: 9).

3568 Sayılı Kanun'da da belirtildiği üzere muhasebe mesleğini icra eden meslek mensupları serbest muhasebeci, serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavir olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır.

Kanunun 2.maddesinde muhasebe mesleğinin konusu, serbest muhasebecilik ve mali müşavirlik mesleğinin konusu ve yeminli mali müşavirlik mesleğinin konusu olarak iki aşamada anlatılmaktadır.

Serbest Muhasebecilerin faaliyetleri, gerçek ve tüzel kişilere ait muhasebe defterlerini tutmak, mali tabloları ve vergi beyannamelerini düzenlemektir. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler, serbest muhasebecilere ait faaliyetleri yapabilmenin yanında, işletmelerin muhasebe sistemlerini kurmak, geliştirmek, muhasebe, finans, mali mevzuat ve bunların uygulamaları ile ilgili işleri düzenlemek veya bu konularda danışmanlık yapmak, ayrıca bahsedilen konularla ilgili belgelere dayalı olarak inceleme yapmak, analiz ve denetim yapmak, mali tablo ve beyannamelerle ilgili yazılı görüş vermek, rapor ve benzerlerini düzenlemek, bilirkişilik yapmak gibi görevlere sahiptirler (Cemalcılar, vd., 2004: 13).

Yeminli Mali Müşavirler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin yaptığı denetim ve danışmanlık işinin yanında, tasdik işlerini de yapma yetkisine sahiptir. Tasdik faaliyeti vergi beyannameleri ve mali raporlarla ilgili olarak yapılmaktadır. Yeminli Mali Müşavirler, muhasebe bürosu açamazlar, muhasebe ile ilgili defter tutamazlar ve muhasebe bürolarına ortak olamazlar (Cemalcılar, vd., 2004: 13-14).

Serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirlerin odaları ayrı ayrı kurulmaktadır. Serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler odaları, meslek yasasında yazılı esaslar uyarınca meslek mensuplarının ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini, bu mesleklerin genel menfaatlere uygun olarak

gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını oluşturmaktadır (Başer, 1999: 4). Türkiye genelinde tüm Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odalarının katılımı ile Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) kurulmuştur.

2.2.3 Muhasebe Meslek Mensubunun Taşınması Gereken Özellikler

Muhasebe meslek mensubu, muhasebeye ilişkin işlemlere yön vererek kontrol eden, sistemin doğru, güvenilir ve zamanlı bilgi üretimini sağlayan, özetle sistemin işleyişinden sorumlu olan, kavramsal anlayış ve analitik ustalığa sahip, uzman kişidir (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 81).

Meslek mensupları devletin ve toplumun çıkarlarını gözeterek doğruları yapmalı ve gerçeği yansıtmalıdır. Meslek kuruluşlarının koyduğu kurallara uymalı, sağlamaya çalışılan düzeni bozmamalıdır. Mükelleflerinin işlerinde onların çıkarlarını düşünmeli, işlemlerde meslek bilgilerini en iyi şekilde kullanmalı ve mükellefe yol göstermelidir. Bu taraflar dışında muhasebe meslek mensubunun kendine karşı da sorumlulukları vardır. Mesleki bilgileri hep güncel tutmalı, disiplinli çalışmalı, ahlaki davranışların farkında olmalı ve çıkar çatışmasına düşmemelidir.

Yapılan bir araştırmada muhasebe meslek mensubuna güven duymak için onlarda bulunması gereken iki temel özellik olarak uzmanlık ve doğruyu yanlıştan ayırmak ve doğruyu yansıtmak belirtilmiştir (Ural ve Özbirecikli, 2004: 46):

Muhasebenin uzmanlık boyutu denildiğinde muhasebe meslek elemanlarının mesleki sorumluluklarını ve bu sorumluluğu yerine getirirken kullanacakları teknik bilginin önemini vurguladığı söylenebilir. Etik davranışı gerekli kılan etik boyutu ise mesleğin icrası sırasında olanı hilesiz göstermeyi ifade etmektedir. Muhasebe mesleğinin teknik (uzmanlık) boyutu ön planda tutulmuş ve etik boyutu genellikle daha sonraları farkedilmiştir. Aslında şimdiye kadar muhasebenin sadece teknik tarafının görülmüş olması yanlıştır. Çünkü muhasebe kişinin kendisiyle de hesaplaşmasıdır.

Yapılan işlemlerin sonucu ekonomik ve sosyal hayat içinde olan herkesi etkilemektedir. Eğer her şey yolunda gidiyorsa refah düzeyi yükselecektir. Usulsüzlükler ve yolsuzluklar sonucu yapılan eleştiriler mesleği icra edenleri aşar ve mesleğe yönelir.

Her mesleğin kendine özgü kuralları vardır. Bir mesleğin gereklerini yerine getirebilmek için o mesleği yapacak olan kişilerin bir takım kişisel ve teknik nitelikleri yerine getirmesi istenir (Akay, 2002: 78). Muhasebe meslek mensuplarında olması gereken nitelikleri kişisel nitelikler, mesleki nitelikler, meslek bilinci ve etik nitelikleri olarak üçe ayırabiliriz.

Kişisel nitelikler, elde edilen bilgileri birbiri ile ilişkilendirme ve anlama kabiliyeti, sorgulama, araştırma ve muhakeme gücü zihinsel nitelik ve kavramsal anlama niteliği ile ilişkilidir. İletişim kurma yeteneği, kültürel ve entelektüel açıdan farklı olan insanlarla etkileşim kabiliyeti, mesleki olaylarda kabul edilebilir çözümleri ve anlaşmaları görüşme kabiliyeti, görüşlerini sunabilme, tartışabilme ve savunma kabiliyeti gibi durumları içermektedir (Köse ve Yılmaz, 2003: 13).

Mesleki nitelikler mesleki temel bilgi ve beceri, sistem anlayışı, yaratıcı düşünce gücü ve yeteneği, çağın teknolojisini etkin kullanma, ulusal ve uluslar arası muhasebe ve denetim standartları, ulusal ve uluslar arası finansal piyasalar ve türev araçlar, yeni ekonomi (sanal ticaret) ve uluslar arası ilişkilerde görev alma gibi nitelikleri kapsamaktadır (Akdoğan, 2003: 27). Belli niteliklere sahip olmanın temelinde bilgi birikimi vardır. Bilginin zaman içinde yenilenmesi, bilgiyi daha önemli kılar ve değerinin arttırır (Akay, 2002: 78).

Meslek bilinci ve etik nitelikler kişinin kendi dürüstlüğünü simgeler. Muhasebe meslek mensuplarının kamu tarafından talep edilen bir hizmeti gereği gibi sundukları süreci mesleklerinin ekonomideki varlıkları bir anlam taşır (Ertaş, 2002: 133). Meslek mensubunun sosyal sorumluluklarının farkında olması ve bunları yerine getirmesi etik değerlerinin iyi oluşmuş olduğunu gösterir. Mesleki sorumlulukları iyi oluşmuş bir muhasebeci kendine ve topluma karşı olan sorumluluklarını mutlaka yerine getirir.

Yapılan çalışmalarda dürüstlük, doğruluk, sözünü tutmak, sadakat, adalet, başkalarıyla ilgilenmek, saygı, sorumlu vatandaş, mükemmeliyetçi olmak, sorumluluk gibi değerler etik davranış için olması gereken davranışlar olarak belirtilmiştir (Akdoğan, 2003: 27).

IFAC tarafından düzenlenen Uluslar arası Muhasebe Eğitimi Standartlarının Mesleki Beceriler Standardı (IES 3- Professionals Skills) ile muhasebe meslek mensubunun mesleği icra edebilmesi için ihtiyaç duyduğu nitelikler belirtilmiştir. Muhasebe meslek mensubu olabilmek için gerekli görülen beceriler bütününün; “Entelektüel”, “Teknik ve İşlevsel”, “Kişisel”, “İletişim ve Kişiler Arası İlişkilerde Aranılan Yetiler” ve “Örgütsel ve Temel İşletme Yönetimi ile İlinti” olmak üzere beş alt grup içinde toplanması benimsenmiştir (Öncü ve Aktaş, 2004: 10).

Karasioğlu ve Altan’ın (2003) muhasebe meslek mensuplarının toplumun çeşitli katmanları tarafından nasıl algılandıklarına ilişkin yaptıkları çalışmada şu sonuçlar bulunmuştur. Muhasebe meslek mensuplarının algılanış biçimi üç kısımda ele alınmıştır. Birincisi, bilgi ve beceri açısından algılanma biçimi, ikincisi güvenilirlik ve toplumsal sorumluluk açısından algılanma biçimi, üçüncüsü de yetki ve sorumluluk açısından algılanma biçimidir. Çalışma sonucu elde edilen bulguları şöyle açıklayabiliriz (Karasioğlu ve Altan, 2003: 7-8-9-10-11-12-13):

Muhasebe meslek mensuplarının bilgi ve beceri açısından algılanış biçimi her mesleğe göre farklılık göstermektedir. Memur, esnaf, doktor, avukat, noter, öğrenci, işsizler ve diğer grubunda bulunan meslek sahipleri muhasebe meslek mensubu bilgi ve beceri açısından olumsuz algılarken, işçi, tüccar, sanayici, çiftçi, emekli ve serbest muhasebeci ve mali müşavirler muhasebe meslek mensuplarını bilgi ve beceri açısından olumlu algılamaktadırlar. Kişilerin eğitim durumlarındaki farklılıkta meslek mensubunun bilgi ve beceri açısından algılanışını farklılaştırmaktadır. Üniversite eğitimi almış olanlar meslek mensuplarını bilgi ve beceri açısından olumsuz algılarken, diğer eğitim düzeyindekiler olumlu algılamaktadır.

Muhasebe meslek mensuplarının güvenilirlik ve toplumsal sorumluluk açısında algılanışı incelenen tüm mesleklerde olumlu olarak algılanırken öğrencilerin bu konu

hakkında bir fikirlerinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyleri açısından meslek mensuplarının güvenilirlik ve toplumsal sorumluluk açısından algılanışında bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının yetki ve sorumlulukları açısından farklı mesleklere ve eğitim düzeylerine göre algılanışında bir farklılık bulunamamıştır. İncelenen tüm meslekler ve farklı eğitim düzeylerine sahip kişiler, muhasebe meslek mensuplarının yetki ve sorumluluklarının önemini farkındadır.

2.2.4 Muhasebe Meslek Etiği İle İlgili Düzenlemeler

Muhasebede etik, kanunlara uygun işlemlerin yanı sıra, toplumun güncel değer yargılarına da önem vererek güvenilir bilgilerin topluma sunulmasıdır (Sözbilir, 2000: 46).

Muhasebede meslek etiği, meslek mensubu olan kişinin bağımsızlığını, kendi kendini kontrolünü ve moral dürüstlüğü ifade eder (Akay, 2002: 79).

Muhasebe meslek etiği, müşterilere, halka ve diğer uygulamacılara, yüksek standartlara oturtulmuş ahlaki davranışlarla hizmet edilmesidir (Yıldız, 2001: 38).

Meslek mensupları, uzmanlıkta yeterli sorumluluğu olan, güvenilirliği kazanmış, doğru ve tarafsız olma niteliklerine ulaşmış kişiler olmalıdır (Fatt, 1995: 997).

Muhasebe meslek etiğinin amaçları şu şekilde sıralanabilir (Akdoğan, 2003: 30):

- Muhasebede etik konular tanımlanmalı,
- Muhasebe eğitimi etik konularla ilişkilendirilmeli,
- Etik sorumluluklar oluşturulmalı,
- Etik ikilemlerin ve sapmaların belirlenmesine ilişkin yetenekler belirlenmeli,
- Muhasebe mesleğindeki belirsizliklerle nasıl baş edileceği öğretilmeli,
- Etik davranışlardaki değişiklikler için zemin hazırlanmalı,

- Meslek etiğinin genel alanları ile ilişki kurulmalı, muhasebe etiğinin genel sınırları ile geçmişi anlaşılabilir olarak önemi vurgulanmalı.

Anlaşılacağı üzere muhasebe mesleğinde etiğin amacı, yasaları, meslek yasalarını ve toplum tarafından genel kabul görmüş değer yargıları göz önünde tutularak, güvenilir ve toplumun anlayabileceği bilgiler sunulmasını sağlamaktır. Zaten muhasebe mesleğinin temel görevlerinden en önemli iki tanesi topluma hizmet etmek ve toplum çıkarlarını korumaktır. Etik açıdan yüksek davranış standartlarına sahip olmak güveni arttıracaktır.

Muhasebe meslek mensuplarının meslek etiğinden sapmalarında değer yargılarındaki erimeler önemli rol oynamaktadır. Örneğin, muhasebe meslek mensubunun meslekteki konumunu ahlaki erdemlerinden öte, maddi gücü belirliyorsa, meslek etiğine dair kuralları çiğnemesini engelleyecek tek unsur yasalar olmaktadır (Gül ve Ergün, 2004: 56).

Muhasebe mesleğinin kendine özgü meslek etiği ile ilgili düzenlemeleri yapılırken şu üç unsur dikkate alınmıştır (Akdoğan, 2003: 29):

- Yapılan yasal düzenlemeler
- Özgür seçim hakları
- Etik gelişmeler

Bir muhasebe meslek mensubu açısından meslek etiğinin sınırları, meslek mensubunun özgür seçimini yapabildiği alan ile yasal düzenlemelerle sınırlanan alan arasında kalan boşluktur (Otlu, 1999: 130).

Meslek etiği kuralları, moral ve profesyonel davranış standartlarının seviyesini belirlemenin yanı sıra cezalandırılması gereken davranış ve tutumların saptanmasında yazgıların temelini oluşturur. Muhasebe mesleğinde de mali tabloların doğru ve güvenilir bir şekilde hazırlanması için etik ve moral standartlar geliştirilmiştir (Çakır vd., 2003: 23).

Her mesleğin bazı etik kurallara uygun hareket etme ihtiyacı vardır, ayrıca bilgi, beceri ve kişisel özelliklerimiz uygun olmadığı sürece bir mesleği icra edemeyiz. Muhasebe mesleğini yapan kişilerde mesleğin gerektirdiği özellikleri taşımalarıdır. Muhasebe mesleğinde güven kazanmak da çok önemlidir ve güven kazanmanın en etkili yolu muhasebe mesleğinin topluma tanıtılması ve toplumsal ahlak kurallarının mesleğe en iyi şekilde adapte edilmesidir.

Etik davranış için şu dört işlemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Akdoğan, 2003: 34):

- Muhasebede hangi davranışların yapılabileceği ve bu davranışlardan kimlerin etkileneceği, etkilenen tarafların mal varlıklarının üzerindeki etkisini nasıl görececeklerini anlamalı,
- Hangi davranışın ahlaki olduğu konusunda karar verilmeli,
- Ahlaki değerleri diğer kişisel değerler üzerinde tutmalı ve ahlaki olarak doğru olanı yapmaya karar vermeli,
- Etiksel olarak davranma kararını uygulama gücünü kendinde bulmalı.

Meslek etiğini gerektiği gibi uygulayabilmek için birinci olarak, belirli değerlere inanmak gerekir. Hareketlerimizin bir başkasına zarar vermemesi önemlidir. İkincisi ise, zaman zaman kendimize dönerek hareketlerimizin etkilerini sorgulamak ve öz eleştiriler yapmaktır. Üçüncüsü, toplum değerlerine uyum göstermek ve sosyal sorumluluklarımızı bilip, yerine getirmektir. Eğer bu boyutlar birbiriyle çelişirse, etik ikilemler ortaya çıkar (Mugan, 1999: 9).

Muhasebe mesleğinin konuları, muhasebe meslek elemanlarının farklı sonuçlara ulaşmasına neden olabilecek bir yapıya sahiptir. Çelişkide kalınan ve karar vermekte zorlanılan durumlar karşısında muhasebe meslek mensubu etik ikilemlerle karşılaşmaktadır ve çelişkiye düşmektedir (Özkoç, vd. 2005: 110).

Etik ikilemlerin çözümünde etik kurallar yetersiz kalmaktadır. Bu durumun nedeni olarak bir kuralın kabul edilmesinin ve o kurala uyulmasının farklı şeyler olduğu

görülmektedir. Yapılan araştırmalar, muhasebecilerin ikilemde kaldıkları durumlarda daha çok mesleki bilgilerini kullandıklarını göstermiştir (Düzmen, 2003: 14).

Muhasebe meslek mensuplarının karşılaştığı en önemli ikilemlerden birisi, mükellefin çıkarları ve kamu çıkarları arasında kalmaktır. Bu nedenle, yaptığı iş karşılığı o kişiden para kazanan biri için etik, kişisel bir erdemden başka bir şey olmamaktadır (Gül ve Ergün, 2004: 56).

Etik kurallar ve kişisel çıkarlar arasındaki çelişki pek çok muhasebecinin günlük hayatının bir parçasıdır. Muhasebecilerin uyması gereken kuralların başında işlerini en iyi şekilde yapmak gelmektedir. Eğitim süreci içinde muhasebe meslek etiği derslerinin verilmesinin kişilere yol göstereceği, karar verme süreçlerinin objektifliğini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Jones ve Hildebeitel 1995 yılında yaptıkları bir araştırma ile muhasebecilerin ahlaki karar verme sürecini incelemişler ve anket sonuçlarına göre muhasebecilerin toplumsal ihtiyaçları göz önüne alan bir ahlaki karar verme seviyesinde olduklarını görmüşler, ayrıca bu alada kurumsal destek ve ilave eğitim ile gelişme sağlanabileceğini vurgulamışlardır. Mathews yaptığı araştırmada, son yıllarda ortaya çıkan sosyal muhasebe ve çevre muhasebesi kavramlarının muhasebe alanında çalışanların ahlaki kaygılarından ötürü ortaya çıktığını savunmuştur (Mugan, 1999: 5).

Muhasebe meslek mensuplarının temel sorumlulukları kendilerine, müşterilerine ve devlete karşı değil, tamamen topluma karşıdır. Bu nedenle meslek mensuplarının yalandan, hileden uzak durması, toplumsal ve mesleki ahlaka uygun davranmayan bireyleri içinde barındırmaması gerekir.

Bir mesleği profesyonel olarak icra etmek belli standartlara ve ahlaki kurallara bağılı kalmayı gerektirir. Doğruyu söylemek tüm anlaşmaların ve hukukun temelinde vardır. Muhasebeciler yasalara uymalı ve görevlerini ahlaklı bir şekilde yerine getirmelerini engelleyecek herhangi bir faaliyette bulunmamalıdır.

Muhasebe mesleği ile ilgili örgütlerin aldığı en belirgin önlem, muhasebe mesleğinin etik kurallarını oluşturmaktır. Yapılan bir araştırmada, meslek mensuplarına,

etik kuralları uygulamada hangi oranda kullandıkları sorulmuş ve meslek mensuplarının % 64'ünün etik kuralları etik ikilemlerin çözümünde yol gösterici bir araç olarak kullandıkları saptanmıştır. Bir başka araştırma, iç denetçilerin değişen ahlaki inançlarını tespit edebilmek amacıyla ahlaki açıdan sorunlu konularda yapılmış olan çalışma ile görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. 1994 yılında yapılan bu çalışma ve sonuçları zaman içinde verilen tepkilerin daha sertleştiğini göstermiştir (Düzmen, 2003: 14).

Uygulamada muhasebe meslek etiği kurallarının etkin olup olmadığını ortaya koyacak başlıca iki yöntem bulunmaktadır. Birincisi, etik kuralların hem toplum hem de bu kurallara uymak durumunda olan muhasebeciler tarafından uygun ve mantıksal olduğu konusunda görüş birliğinin var olup olmadığıdır. İkincisi, bu kurallara uyulmadığı takdirde uygulanacak yaptırımların varlığıdır (Sözbilir, 2000: 49).

Ülkemiz muhasebe mesleği ile ilgili 225 kişi (öğretim üyesi, SM, SMMM, muhasebe müdürü, muhasebe müdür yardımcısı ve muhasebe şefi) üzerinden yapılan çalışmada ankete katılanların % 31'i muhasebe mesleğinin saygın bir meslek olmadığını belirtmişlerdir. Bunun nedenleri araştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır (Otlu, 1999: 138):

- Muhasebecilere, mükellefin gereksinmelerine kılıf hazırlayan terziler gözü ile bakıldığı,
- Meslek içinde yeterli eğitim ve kültür birikimi bulunmayan kişilerin fazlalığı,
- İşverenlerin muhasebeciler üzerindeki yaptırım gücünün çok fazla olması,
- Meslek ahlakını azaltan davranışların meslek mensupları arasında yaygın olması,
- Eğitim kurumlarının yetiştirdiği insan gücünün yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadığı,

gibi cevaplar alınmıştır.

Türkiye genelinde muhasebe mesleğinde etik ilke ve kurallarının geliştirilmesi için, uluslar arası ve ulusal kuruluşların işbirliğine gitmesinde büyük yarar vardır. Profesyonel muhasebeciler için uluslararası ahlak kuralları oluşturmayı amaçlayan Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants Ethics Committee-IFAC) bu kuruluşların başında yer almaktadır (Gül ve Ergün, 2004: 59).

18 Ocak 1998 tarihinde Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından 18 bölümden oluşan “Profesyonel Muhasebeciler için Ahlak Kuralları” yayınlanmıştır. Ayrıca Amerika Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (The American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) etik kurallarını “Code of Professional Conduct” kapsamında “ilkeler ve kurallar” şeklinde iki ana grupta yayınlamıştır. Bu uluslararası kuruluşların çalışmalarının yanı sıra ülkemizde meslek etiği ile ilgili kurallar 3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’nda, Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği’nde ve Sermaye Piyasası Kurulu Tebliğlerinde yer almaktadır (Akdoğan, 2003: 38).

Türkiye’deki örgütlenme TÜRMOB çatısı altında oluşan meslek odalarından oluşmaktadır. Yeminli Mali Müşavirlerin ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin uyması gereken kurallar bu örgüt tarafından düzenlenmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu ise halka açık şirketlerin denetimini, yapan bağımsız denetim şirketlerinin uymak zorunda olduğu kuralları saptamakta ve bu kurallara uymayanların denetim yetkisini iptal edebilmektedir (Önder, 2001: 26).

2.2.4.1 Uluslararası alanda muhasebe meslek etiği ile ilgili düzenlemeler

Her ne kadar dünya çapında muhasebe mesleği farklı kültürlerin ve düzenlemelerin etkisi altında olsa da, her muhasebe meslek mensubunun güçlü etik kurallara sahip olması gerektiği açıktır.

Mesleğe ilişkin yazılı etik kurallarının var olması, etik çatışmalar içinde kalan meslek mensuplarının sorunları çözmesinde yardımcı olmaktadır. Bunları uygulamayanların tespit edilmesi ve yaptırımların uygulanması, ayrıca toplum açısından

güven hissinin artması için meslek mensuplarının uyması gereken kurallar ve ilkeler oluşturulmalıdır.

ABD’de etikle ilgili çağdaş yaklaşımın başlangıcı 1970’li yıllara dayanmaktadır. 1981 yılında kurulan Trinity Etik ve Şirket Politikası Merkezi (The Trinity Center for Ethics and Corporate Policy) şu dört unsura önem verilmesini gerekli görmüştür (Sözbilir, 2000: 52-53):

- Değer Yargıları: Kültür ve değer yargılar, yönetim ve politika süreçleri, yönetim biçimi, iletişim ve eşitlik.
- İşyerinde Eşitlik: İş gören hakları ve görevleri, işten çıkarma, iş yeri kapatma ve işe alma uygulamaları.
- Sosyal Sorumluluk: Çevre, ürün güvenliği, topluma katkılar, sağlık ve güvenlik, reklam, ortaklar, yönetimle ilgili şikayetler.
- Arzu Edilmeyen Uygulamalar: Hile, rüşvet, haksız rekabet, ticari sırlar, dışarıya bilgi sızdırma.

ABD’de meslek etiği ile ilgili ilk çalışmalar AICPA (American Institute of Certified Accountants) tarafından yayınlanan “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği Standartları” ile başlamıştır. Daha sonra bu standartlar yeniden gözden geçirilmiş ve “Mesleki Standartlarda Yeniden Yapılanma Planı” olarak düzenlenmiştir, ayrıca bu yeni düzenleme “Mesleki Davranış Yasası İlkelerini ve Kuralları”ni içerecek şekilde yayınlanmıştır (Uslu, 1997: 27).

AICPA Mesleki Davranış Kuralları Yasası’nda (The Code of Professional Conduct) meslek mensuplarının topluma, müşterilerine ve meslektaşlarına karşı olan sorumlulukları belirtilmektedir (Önder, 2001: 24).

AICPA Mesleki Davranış Kuralları Yasası; dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar; ilkeler, davranış kuralları, açıklamalar ve ahlaki hükümlerdir. Yasada yayınlanan ilkeler (prensipler) şu şekilde sıralanır (Önder, 2001: 26):

- Sorumluluklar
- Kamu çıkarı
- Dürüstlük
- Tarafsızlık ve bağımsızlık
- Mesleki özen
- Verilen hizmetin niteliği ve kapsamı

Yasada belirtilen bu prensiplerin zorunlu olarak uygulanabilirliği bulunmamaktadır. Bunlar felsefi yaklaşımlardan etkilenecek hazırlanmış, bir muhasebe meslek mensubundan beklenen davranış özelliklerini yansıtmaktadır (Güneş, 1997: 58-59).

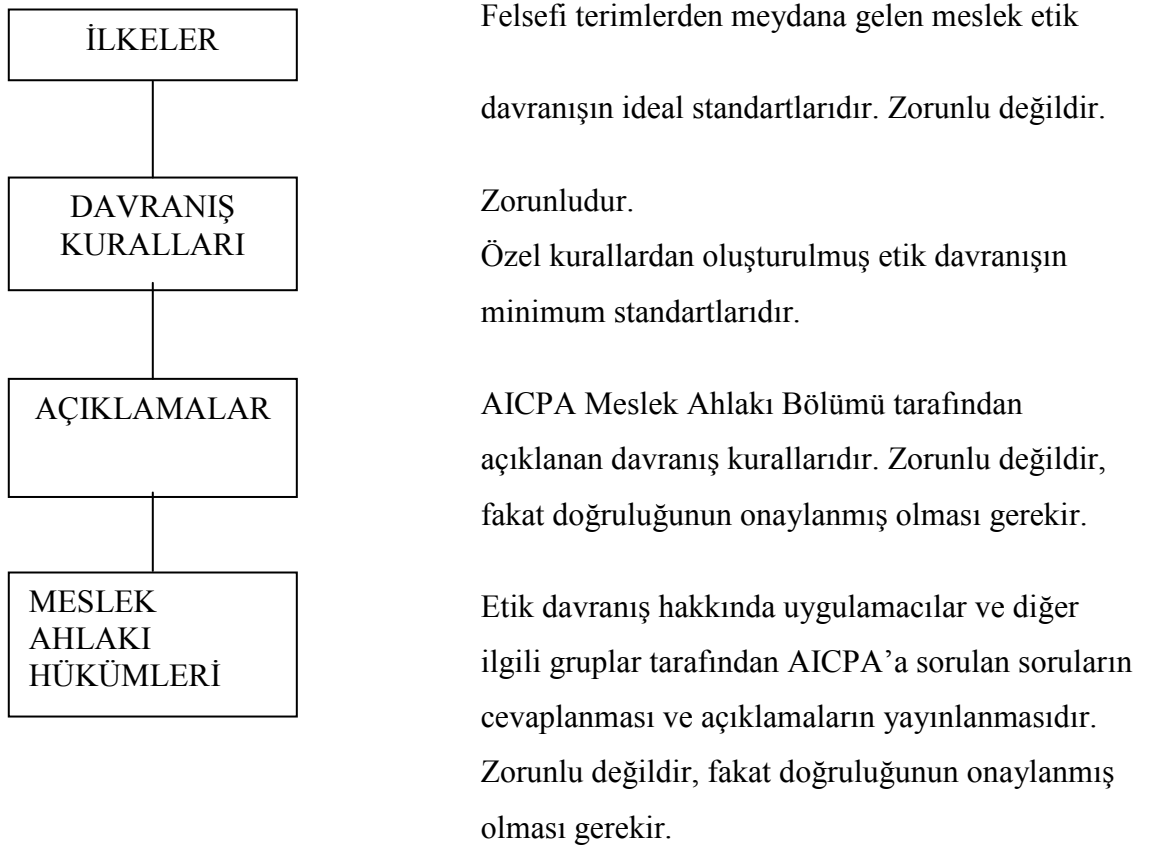
AICPA Mesleki Davranış Kuralları Yasası'nda yer alan kurallar arasında şunlar bulunmaktadır (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 84):

- Bağımsızlık
- Dürüst ve tarafsız olma
- Genel standartlar
- Standartlara uygun davranma
- Muhasebe ilkeleri ile uyum
- Sır saklama
- Şarta bağlı ücret
- Meslek onuru ile bağdaşmayan faaliyetler
- Reklam yasağı
- Komisyon ve bilirkişi ücreti
- Meslek ünvanı ve şirketleşme
- Meslek etiğine aykırı davranışlarla ilgili yaptırımlar

Bu kurallara meslek mensuplarınca uyulması zorunludur. Özel kurallardan oluşmuş mesleki etik davranışlarının minimum standartlarını göstermektedirler (Selimoğlu, 1997: 151).

Bir şekil yardımıyla da AICPA tarafında hazırlanan düzenlemedeki bölümlerin özelliklerini belirtmek mümkündür:

Şekil 2.1. Mesleki Davranış Kuralları

Kaynak: Arens ve Loebbeck, 1991: 77

Günümüzde iş dünyası birçok karmaşık sorunla karşı karşıyadır. Kamunun beklentisi doğrultusunda bu karmaşaya bir çözüm getirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda NASPA (National Association of State Boards of Accountancy) ve AICPA tarafından ortak olarak hazırlanan Tekdüzen Muhasebe Kanunu (Uniform Accountancy Act- UAA) yayınlanmıştır. Böylece bugünün dünyasında neler olduğu ile ilgilenmenin

yanı sıra mesleğe karşı olan sorumlulukların da gerçekçi bir şekilde yerine getirildiği görülmektedir (Calhoun, 1999: 34).

Ural ve Özbirecikli (2004) tarafından, AICPA meslek kurallarını dikkate alarak yapmış oldukları çalışmada meslek etiği kurallarının uygulanma düzeyleri araştırılmıştır. Bu araştırmadan çıkan sonuçlara göre, tarafsızlık ve ücrete dair düzenlemeler orta düzeyde uygulanırken, mesleki özen, bağımsızlık, genel standartlar, meslek onuru ve muhasebe ilkelerine uyum kısmen yüksek düzeyde uygulanmaktadır. En yüksek düzeyde uygulanan kurallar ise sır saklamak ve meslek unvanıdır (Ural ve Özbirecikli, 2004: 60) .

ABD’de muhasebe mesleği geniş bir yelpazede farklı alanlarda, farklı fonksiyonları yerine getirecek, uzmanlaşmaya yönelik farklı isim ve meslek örgütleri çatısı altında örgütlenmiştir. Bu açıdan baktığımızda Sertifikalı Yönetim Muhasebecileri (Certified Management Accountants-CMA) de mesleğin düzenlenmesine ilişkin kurulmuş örgütlerden birisidir. CMA’lar “Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü” ne (Institute of Management Accountants-IMA) bağlıdırlar. IMA üyelerinin mesleklerini ifa ederken etik davranmaları için oluşturulmuş belgeye “Yönetim Muhasebecileri ve Finansal Yönetim Uygulayıcıları İçin Etik Davranış Standartları” denmektedir (Saban ve Atalay, 2005: 53).

Yönetim Muhasebecileri ve Finansal Yönetim Uygulayıcıları İçin Etik Davranış Standartları’nda *yeterlilik*, *gizlilik*, *dürüstlük* ve *tarafsızlık* olmak üzere dört temel özellik vardır (Tükenmez ve Kutay, 1998: 444).

Bu kuruluşların yanı sıra 1989 yılında İç Denetçiler Enstitüsü (ILA) Mesleki Ahlak Standartlarını kendi üyeleri olan iç denetçiler için belirlemiştir. Yine Devlet Muhasebecileri Birliği (AGA) de 1989 yılında “Devlet Meslek Ahlakı Komisyonu”nu kurarak bu yöndeki çalışmalarını başlatmış ve bu çalışmaları Eğitim Departmanı ile birlikte yürütmektedir (Selimoğlu, 1997: 153).

IFAC (International Federation of Accountants) muhasebe mesleğinin uluslararası bir üst kuruluşu olarak nitelendirilmektedir. Dünya muhasebecilerinin

yüksek kalitede hizmet vermelerini destekleyerek, kamu yararını korumak amacıyla faaliyet göstermektedir (Özkol, vd., 2005: 112).

IFAC tarafından yayınlanan “Meslek Mensupları için Meslek Etiği Kuralları” yönetmeliği uluslararası alanda yayınlanmış ilk kurallar olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye’nin de üyesi olduğu bu kuruluşun çalışmaları 1990 yılında başlamış ve 1992 yılında “Muhasebeciler için Meslek Ahlakı” eğitimsel mücadele ve uygulanabilir uygulama adlı yönetmelik yayınlanmıştır (Selimoğlu, 1997: 153). Bu yönetmeliğin yayınlanış amacı, etiğin eğitimde yer almasının ve eğitim kurumlarının da bu konu üzerinde durmasının gerekliliğini vurgulamaktır (Akdoğan, 2003: 67).

IFAC 1998 yılında “Muhasebe Mesleği İçin Meslek Ahlakı Yasası”nı çıkarmıştır. Buna göre uyulması gereken kurallar şu şekilde sıralanmıştır (Pekdemir, 1999: 22):

Tüm Profesyonel Muhasebeciler İçin;

- Dürüstlük ve tarafsız olmak,
- Etik çatışmaların engellenmesi,
- Mesleki yeterlilik,
- Gizlilik,
- Vergi uygulamaları,
- Ülkedeki teknik standartlara ve etik kurallara öncelik verilmesi,
- Meslek mensupları hakkında basında yayın yapılmaması.

Serbest Çalışan Muhasebeciler İçin:

- Bağımsızlık,
- Mesleki yeterlilik ve muhasebeci olmayanlardan yararlanmanın sorumlulukları,
- Ücret ve komisyonlar,

- Kamu yararına uygulamalar,
- Müşterinin para ve benzeri varlıkları,
- Kamu yararına serbest çalışan diğer profesyonel meslek mensupları ile ilişkiler,
- Reklam yapma ve müşteriye yaklaşma biçimi.

Bir İşletmede Ücret Karşılığı Bağımlı Olarak Çalışan Muhasebeciler İçin:

- İşverenlerle çatışma,
- Profesyonel meslektaşların desteklemesi,
- Mesleki yeterlilik,
- Raporlama.

Genelde IFAC'ın meslek ahlakına ilişkin kuralları Amerika'dakilere benzer olsa da Vergi Uygulamaları ve Ülkelerarası Etkinlikler olmak üzere iki konuda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ise meslek mensubu muhasebecilerin mesleklerini ülkelerarası bazda da yerine getiriyor olmaları sebebiyle ülkelerarası farklı vergi uygulamaları ve para birimleri dikkate alınarak bu kuralların konulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Selimoğlu, 1997: 154).

1992 yılında kurulan Etik Memur Birliği (Ethics Officer Association-EOA) etik memurluğu görevinin yürütülmesi için oluşturulmuştur. Bu birliğin, etik memurları arasında birlik ve beraberlik sağlamak, özel sorunlara birlikte yaklaşım sağlayacak bir yapının oluşmasını sağlamak, etik alanında araştırma, öğrenme, paylaşma ve uygulama ile ilgili olarak iyileştirilmeler yapmak gibi amaçları vardır (Sözbilir, 2000: 54-55).

Avrupa Birliği'nde meslek ahlakı ile ilgisi kurulabilecek düzenleme, sadece bağımsız denetim yapacak olan meslek mensuplarını ilgilendiren konuların yer aldığı 8 nolu yönerge'dir (Akay, 2002: 84). Bu yönergede denetim yetkisine sahip kişilerin bilmesi gereken konular, meslek bilinci, bağımsızlık ilkesi ve kamuyu aydınlatma ilkesi

yer almaktadır. Bu yönergeye göre meslek mensuplarının bağımsızlıkları sağlanmadıkça faaliyette bulunmamaları gerekir (Akdoğan, 2003: 55).

Yönergenin avantajı, kanun gücünde olası nedeniyle uyumun sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra, çeşitli tartışmaların çözümünde yol gösterir, değişiklik ve yenilik yapılmasında yardımcı olur. Yönergelerin dezavantajı ise, çok fazla seçenek içerdiğinden, üye ülkeler arasında değişik uygulamalar ortaya çıkmaktadır (Düzmen, 2003: 29).

2.2.4.2 Türkiye’de muhasebe meslek etiği ile ilgili düzenlemeler

Ülkemizde etik kuralların etkisini arttırmak, uygulamaları yaygınlaştırmak, muhasebe etik kurallarının benimsenmesini sağlamak amacıyla geliştirilen ilk çalışma 1942’de kurulan Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği’nde yapılmıştır. Meslek etiğine ilişkin ilk önemli gelişme 13 Haziran 1989 tarihinde çıkan 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci (SM), Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavirlik (YMM) Kanunu’nu izleyen yıllarda meydana gelmiştir. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB)’nin kurulmasıyla birlikte meslek odaları meslek mensuplarını aynı meslek ve etik kuralları çerçevesinde birleştirmiş bulunmaktadır (Güredin, 1997: 119).

3568 Sayılı Meslek Kanunu ile muhasebe mesleği yasal bir boyut kazanmış ve hem toplum hayatında hem de iş hayatında kendine bir yer bulmuştur. Bu bağlamda yasa ile ortaya çıkan Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik meslekleri yeni ve olması gereken sorumluluklar üstlenmektedir. Bu sorumlulukların en önemlilerinden birisi de meslek etiğidir (Akdoğan, 2003: 50).

Türkiye’de muhasebe mesleğini düzenleyen 3568 Sayılı Kanun’da, meslek etiği ayrıca düzenlemiş bir konu olmayıp, uyulması gereken kurallar olarak bazı düzenlemeler bulunmaktadır (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 86):

- Meslek sırları (43. madde)
- Reklam yasağı (44. madde)

- Ücretler (46. madde)
- Görevle ilgili suçlar (47. madde)
- Yasaklar (47. madde): Ticari faaliyet yasağı, meslekle ve meslek onuruyla bağdaşmayan işlerle uğraşma yasağı, akraba ve hısımların firmalarının işlerinde çalışma yasağı.
- Disiplin cezaları (48. madde): Mesleğin onuruna aykırı faaliyette bulunanlar; görevlerin gerektirdiği güveni sarsan; görevini bağımsızlık, dürüstlük ve tarafsızlıkla yapmayan; mesleğin genel prensiplerine aykırı faaliyette bulunanlar hakkında disiplin cezaları uygulanması.

1990 yılında çıkan SM, SMMM ve YMM'lerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'de, meslek etiğini ilgilendiren düzenlemeler vardır. Bu yönetmelikte genel mesleki standartlar başlığı altında; dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık mesleğin temelini oluşturan şartlar olarak belirtilmiştir (Akdoğan, 2003: 56).

Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan SM, SMMM ve YMM'lerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik'de mesleki ahlak ve moral değerlerine ilişkin hükümler yer almıştır. Bu hükümler şu şekilde sıralanmıştır (Akay, 2002: 87):

- Meslek unvanı ile yeterlilik ilkesi (4. madde)
- Mesleki eğitim ve bilgi (5. madde)
- Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık (6. madde)
- Sır saklama (7. madde)
- Sorumluluk (8. madde) (Sosyal sorumluluk, işletme sahip ve yöneticilerine karşı sorumluluk, meslektaşlara yönelik sorumluluk.)
- Bağımsızlık (9. madde)
- Haksız rekabet (10. madde)

Yönetmeliğin 42. maddesinde yasak haller ve istisnalar başlığı altında meslek etiği ile ilgisi bulunan bazı düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar meslek ve meslek

onuru ile bağdaşmayan haller, ticari faaliyette bulunmama, hizmet akdi ile çalışmama, reklâm yasağı, en az ücretin altında iş kabul etmeme olarak sıralanabilir (Akdoğan, 2003: 56).

Meslek yasasının düzenlenmesinde üzerine görev düşen bir diğer kuruluş da Sermaye Piyasası Kurulu'dur. SPK'nun "Bağımsız Denetleme Kuruluşları ve Denetçilerine İlişkin Genel Esasları" tebliği içinde meslek etiği ile ilgili kurallar vardır (Yıldız, 2001: 39).

Sermaye Piyasası Kurulu 13 Aralık 1987 tarihinde kendine tabi ortaklıkların denetimini düzenlemek amacıyla Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetim Hakkında Yönetmelik'i yayınlamıştır. Bu yönetmeliğe bağlı olarak Bağımsız Denetim Kuruluşları oluşturulmuştur. Sermaye Piyasası Kurulu daha sonra yayınladığı tebliğlerle denetim kuruluşları ve denetçilere ilişkin genel esasları, denetim standartlarını, raporlama ilke ve kurallarını belirlemiştir (Seri:X, No: 1-19 Sayılı Tebliğler). Sermaye Piyasası Kurulu son zamanlarda yaşanan denetim skandalları sonucu bunların önüne geçmek amacı ile çıkarılan Sarbanes-Oxley Yasası paralelinde, Denetçi Bağımsızlığının Sağlanmasına İlişkin Seri:X, No:19 Sayılı Tebliği (02.11.2002) yayınlamıştır. Bu tebliğ ile Seri:X, No:16 Sayılı Tebliğ'in bazı maddelerine eklemeler yapılmış, bazılarında ise değişikliğe gidilmiştir (Dönmez, vd., 2005: 63). Söz konusu tebliğin amacı, kamunun aydınlatılmasını sağlayarak, sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak olarak belirtilmiştir (Mugan, 1999: 7).

Tebliğ'de genel mesleki standartlar başlığı altında,

- Mesleki yeterlilik (7. madde),
- Mesleki yeterliliğin sağlanması ve geliştirilmesi (8. madde)
- Bağımsızlık (10. madde),
- Bağımsızlığı ortadan kaldıran durumlar (11. madde)
- Mesleki özen ve titizlik (12. madde)

ilkelerine yer verilmiştir. Tamamlayıcı nitelikte olan genel meslek standartları başlığı altında ise,

- Ticaret ve mesleğe aykırı faaliyet yasağı (13. madde),
- Reklâm yasağı (14. madde),
- Sır saklama yükümlülüğü (15. madde),
- Karşılıklı ilişkiler ve haksız rekabet (16. madde),

konuları açıklanmaktadır (Dönmez, 2005: 64-65-66).

Ulusal mevzuatımızda dağınık ve kısmen düzenlenen meslek etiğine yönelik kuralların yeniden ele alınarak düzenlenmesi gerekliliği yıllardır vurgulanan bir konudur. TÜRMOB' un meslek etiği kurallarını düzenlemek üzere, 2001 yılında çıkardığı SM, SMMM ve YMM Meslek Ahlak Kuralları ile İlgili Mecburi Meslek Kararı meslek mensupları için bir çerçeve çizmektedir. Mecburi Meslek Kararı'ndaki meslek etiği kuralları başlıklar itibariyle şöyledir (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 87-88):

- Mesleki uzmanlık (4. madde)
- Defter tutma ve finansal tabloları hazırlama (5. madde)
- Muhasebe ilkelerine ve standartlara uyma zorunluluğu (6. madde)
- Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık (7. madde)
- Mesleki özen ve titizlik (8. madde)
- Tasdik işlerinde ve denetimde bağımsızlık kuralı (9. madde)
- Sır saklama (10. madde)
- Ücretler (11. madde)
- Denetim standartları ve muhasebe ilkeleri (12. madde)
- Öngörü yasağı (13. madde)
- Haksız rekabet yasağı (14. madde)

- Personel sağlaması (15. madde)
- Dürüst olmayan davranışlar (16. madde)
- Reklam ve teşvik yasağı (17. madde)
- Ücretlerin düşürülmesi ve komisyon yasağı (18. madde)
- Bağdaşmayan işler (19. madde)
- Diğer meslek mensupları aleyhinde konuşma yasağı (20. madde)
- Denetimde kamu sorumluluğu (21. madde)

Ergün ve Gül (2005) tarafından meslek mensupları arasında yapılan araştırmada ulusal ve uluslararası meslek kuruluşlarınca öngörülen meslek etiği kurallarının ne derece benimsendiği ve ne derece uyulduğu araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre birinci derecede önemli olan kural dürüstlük olmuştur. Bundan sonra önemli görülen kurallar mesleki bilgi ve yeterlilik, güvenilirliktir. Bu çalışmaya göre dürüstlüğu algılamada genel eğilim mükellefin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde korumak olarak belirlenmiştir. Mesleki bilgi ve yeterliliğin algılanmasında genel eğilim meslek mensubunun kendini yenilemesi ve geliştirmesi iken, güvenilirlik hakkında genel algılama müşteri ve muhasebecinin karşılıklı duyduğu güvene dayanmaktadır (Ergün ve Gül, 2005: 147-148-149).

Bunlar dışında meslek örgütlerince önemli olduğu belirtilen tarafsızlık ve bağımsızlık hakkında ise aynı çalışmada şöyle sonuçlar bulunmuştur. Tarafsızlık konusunda genel eğilim, mükellef ve kamu çıkarı arasında kalmamak, kanunların belirttiği şekilde mükellefin hakkını korumaktır. Bağımsızlık kuralı hakkındaki genel eğilim ise, özgür irade ile mesleği icra etmektir. Ayrıca etik açıdan meslek içinde en büyük sorunlardan birisi olarak görülen haksız rekabet hakkında genel algılama eğiliminin, meslektaşları ile iş almada ücret konusunda rekabet etmemek ve mesleki dayanışma üzerine yoğunlaştığı görülmemektedir (Ergün ve Gül, 2005: 150-151).

Etik ilkelere ilişkin bir başka çalışma da, Özkol, vd. (2005) tarafından yapılmıştır ve etik ilkeler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Doğruluk ve tarafsızlık ile haksız rekabet arasında, ayrıca mesleki bilgi ve yeterlilik boyutu ile bağımsızlık boyutu

ve haksız rekabet boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Aynı şekilde gizlilik ve haksız rekabet boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Doğruluk ve tarafsızlık, mesleki bilgi ve yeterlilik ve gizlilik ile sorumluluk boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Özkoç, vd., 2005: 119).

Türkiye’de yasa ve tebliğlerde yer alan meslek etiği kuralları aşağıdaki Tablo.2.1’de karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Tablo.2.1. Türkiye’de Yasa ve Tebliğlerde Yer Alan Meslek Etiği Kuralları

İlke ve Davranış	3568 Sayılı Yasa	SM, SMMM VE YMMM Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği	SPK Tebliği No: 16
Bağımsızlık	45. Madde Yasaklar (içinde)	6. Madde Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık 9. Madde Bağımsızlık 39. Madde Tasdik Edemeyeceği İşler (içinde) 44. Madde Hizmet Akdi ve Çalışmama 47. Madde meslek Bağdaşmayan İşler	10. Madde Bağımsızlık İlkesi 11. Madde Bağımsızlığı Ortadan Kaldıran Durumlar
Dürüstlük ve Tarafsızlık		6. Madde Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık 8. Madde Sorumluluk (içinde)	12. Madde Mesleki Özen ve Titizlik (içinde)
Genel Standart, Standartlara Uyum, Muhasebe İlkelerine Uyum		4. Madde Meslek Unvanı ile Yeterlilik İlkesi 6. Madde Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık 53. Madde Denetimin Planlanması	7. Madde Mesleki Yeterlilik 12. Madde Mesleki Özen ve Titizlik (içinde) 16. Madde Karşılıklı İlişkiler ve Haksız Rekabet 20. Madde Görev Kabulünde Sorumluluk 26. Madde Bağımsız Denetim Planlaması
Sır Saklama	43. Madde Meslek Sırları	7. Madde Sır Saklama	15. Madde Sır Saklama Yükümlülüğü
Meslek ve Meslek Onuru İle Bağdaşmayan Faaliyetler	45. madde Yasaklar (içinde)	42. Madde Meslek ve Meslek Onuru ile Bağdaşmayan Haller 43. Madde Ticari Faaliyet Bulamama	13. Madde Ticaret ve Mesleğe Aykırı Faaliyetler
Reklam Yasağı	44. Madde Reklam Yasağı	45. Madde Reklam Yasağı	14. Madde Reklam Yasağı
Unvan kullanma ve Şirketleşme	3. Madde Meslek Unvanı 45. Madde Yasaklar	11. Madde Başvurma 13. Madde Ortaklık Bürosu	3. Madde Kuruluş Şartları

Kaynak: Tükenmez ve Kutay, 1998: 446

Meslek ahlakı kurallarının yazılı olarak belirlenmesi meslek mensupları üzerinde psikolojik baskı yaratması açısından kaçınılmazdır. Belirlenen kurallara uyum sağlamama durumunda yasal yaptırımlar olmasıyla, meslek mensupları anlaştığı kurallara bağlı kalma zorunluluğu duyacaktır (Otlu, 1999: 137).

Türkiye’de, ABD’de ve IFAC’ın meslek etiğine ilişkin yapmış olduğu düzenlemelerde şu ortak özelliklere dikkat edilmiştir (Pekdemir, 1999: 21):

- Meslek mensuplarından, hukuk kurallarını öngördüğü düzeyin üzerinde bir davranış içinde bulunmaları ve yüksek davranış düzeyini her zaman korumaları beklenir.
- Etik kuralları dürüst olmayı teşvik edici ve kamuoyunda olumlu bir imaj yaratmayı sağlayacak bir biçimde tasarlanmalıdır.
- Meslekler genel etik kurallarına uygun düşmeyen davranışları yasaklamaktadırlar.

TÜRMOB’un düzenlediği etik kuralların AICPA düzenlemeleri ile büyük ölçüde paralellik taşıdığı söylenebilir. Öte yandan TÜRMOB ile IFAC’ın meslek etiğine ilişkin düzenlemeleri arasında bir takım farklılıklar görülmektedir. Ulusal ve uluslar arası kuruluşlarca belirlenmiş olan etik kurallardaki benzerlikleri ve farklılıkları şu şekilde özetleyebiliriz:

Bağımsızlık: AICPA tarafından meslek etiğine ilişkin yapılan düzenlemede kamu muhasebecisi bir firmayı denetlemesi sırasında söz konusu firmadan tamamen bağımsız olmalıdır. Denetçinin kişisel olarak veya bağlı olduğu denetim firmasının müşteriyile mali bir ilişki içinde olması, iş ilişkisi içinde olması, yönetim danışmanlığı yapması ve hukuki bir ihtilaf olması durumları, bağımsızlığı zedeleyen unsurlar olarak kabul edilir (Uslu, 1997: 27-28). IFAC düzenlemesinde ise bu kurala çok detaylı bir şekilde değinilmiş ve bağımsızlık eksikliği nedeniyle, meslek mensubunun bağımsızlığından şüphelenilen durumlarda belirtilmiştir. Buna göre, müşterilerle ya da onların işleriyle ilgili mali bağımsızlık, şirketlerde atamalar, denetim müşterilerine diğer hizmetlerin sağlanması, kişisel ve ailevi ilişkiler, ücretler, şartlı ücretler, mallar ve

hizmetler, sermayenin mülkiyeti, ortaklar, dava açma ve dava açma tehdidi, kıdemli personelin denetim müşterileri ile uzun süreli ilişkisi bağımsızlığı tehdit eden başlıca durumlar olarak açıklanmıştır (Şenalp, 2002: 9-10-11-12). IFAC tarafından yapılan düzenlemede “Dürüstlük ve Tarafsızlık” kavramları temel prensipler olarak ayrı ayrı maddeler halinde, “Bağımsızlık” kavramı ise davranış kuralları arasında düzenlenmiştir. Bu kavramlar için yapılan tanımların AICPA tarafından yapılan tanımlarla paralellik taşıdığı görülmektedir (Otlu, 2001: 88). TÜRMOB ise bu kurala dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık başlığı altında kısaca değinmiştir. Denetim ve tasdik işleri açısından bağımsızlık kuralı dikkate alınmıştır (Sözbilir, 2000: 134).

Dürüstlük, Tarafsızlık ve Güvenilirlik Kuralı: AICPA tarafından yapılan düzenlemede bu kural, profesyonel hizmetlerin ifasında bir üyenin dürüstlük ve tarafsızlığını muhafaza etmesini, uygunsuz hareketler olarak belirlenen çıkar çatışmalarından uzak durmasını, doğruları bilerek çarpıtmasını ve başkasının yargılarını kendisinininkilerin önüne konmasını önlemeyi gerektirir (Önder, 2001: 39-40). IFAC hem bu kavramları tanımlamış hem de bağımsız muhasebecilikle bağdaşmayan uygulamalar, bilginin sunuluşu ve vergi uygulamaları konularına değinerek bu kuralı örneklendirmiştir. TÜRMOB ise, temel olarak meslek mensubunun işlerini dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık içinde yürüttüğünü bildirmiş, tasdik ve denetimde bağımsızlık ve bağdaşmayan işleri düzenleyen maddelerde bu konuya atıfta bulunmuştur (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 90).

Genel Standartlar, Standartlara Uyum, Muhasebe İlkelerine Uyum: TÜRMOB bu konuyu çok ayrıntılı açıklamış ve Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK)’ nun yayınladığı Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)’nin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca mesleki özen ve titizlik kuralı da düzenlenmiş ve hatta meslek mensubunun yanı sıra yanında çalışan personelin de bu kurala uyup uymadığının denetlenmesi sorumluluğu belirtilmiştir (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 90). IFAC tarafından yapılan düzenlemede mesleki yeterlilik konusuna değinilmiştir fakat bu konuya ilişkin çok kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır (IFAC, 2002: 6). AICPA tarafından yapılan düzenleme TÜRMOB ile benzerlik taşımaktadır. Genel Standartlara uyumda mesleki yeterlilik, mesleki özen, planlama ve denetimin önemi belirtilmiştir (Otlu, 1999: 133).

Sır Saklama: AICPA tarafından yapılan düzenlemede müşterilere ait hiçbir bilginin açıklanamayacağı belirtilmiştir. TÜRMOB ve IFAC ise, bu konu üzerinde daha ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. IFAC, muhasebecilerin, hizmet verdikleri müşteri ya da işverenle ilgili tüm bilgilerin gizliliğine saygı duymaları gerektiğini belirtmiş ve müşteri ya da işverenle muhasebeci arasındaki gizlilik anlaşmasının, görev tamamlandıktan sonra bile devam etmesi gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca, muhasebeciler, kontrolleri altındaki personelin ya da tavsiye ve yardımlarından yararlanan kişilerin gizlilik ilkesine bağlı olmalarını sağlamalıdır (Ertaş, 2002: 183-184). TÜRMOB da benzer şekilde, sır saklama sorumluluğunun meslek mensubunun mesleki ilişkisinin son bulması halinde bile devam ettiği ve yanında çalışan personelinde bu kurala uymasından sorumlu olduğu belirtilmektedir (Sözbilir, 2000: 135).

Sorumluluklar: IFAC ve TÜRMOB sorumluluklar açısından meslek mensupları arasındaki ilişkiyi ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Müşteri paraları, gizlilik, tanıtım konularında da sorumluluklar belirtilmiştir. TÜRMOB, IFAC'tan farklı olarak haksız rekabet konusunu da incelemiştir ve ücret düşürme, personel sağlama gibi konularda meslek mensupların birbirlerine zarar verecek davranışlardan kaçınmalarını istemektedir (Çiftçi ve Çiftçi: 2003: 91). AICPA tarafından yapılan düzenlemede meslek mensuplarının müşterilerine, işverenlerine ve kamuya karşı olan sorumlulukları üzerinde durulmuştur. Meslek mensuplarının kamu yararına hareket etmeleri ve müşterilerine ait bilgilerin gizliliğini korumaları belirtilmiştir (Otlu, 1999: 133).

Etik Çatışmalar: TÜRMOB ve AICPA tarafından yapılan düzenlemelerde bu konuya yer verilmemiştir. IFAC bu konuya örneklerle değinmiş ve böyle bir durumla karşılaşabilecek meslek mensuplarının yapması gerekenler konusunda tavsiyeler verilmiştir. Bu konu bağlamında “sadakat çatışması” konusuna değinilmiş ve bu konuya ilişkin düzenleme “Bağımlı Çalışan Muhasebecilere” yönelik yapılmıştır. Muhasebecilerin kendilerine ve işverenlerine karşı sadakat yükümlülüğü vardır ve ikisinin birbiriyle çatıştığı durumlar olabilmektedir (Ertaş, 2002: 204).

Ücretler: AICPA ücretlere dair iki konuya değinmiştir. Şartlı ücret, önceden belirlenmiş bir bulguya ya da sonuca ulaşılmadığı takdirde ücret alınmaması ya da ücretin hizmet sonucundaki bulgulara bağlı olması olarak tanımlanabilir (Önder, 2001:

42). Meslek mensubu gerçeklerin çarpıtılmasına yönelik ücret tekliflerini hiçbir zaman kabul edemez. Hiçbir meslek mensubu bir mal veya ürün için ya da bir başka meslektaŐını tavsiye ve tanıtma için müŐterilerden komisyon ve benzeri ücret talebinde bulunamaz (Uslu, 1997: 28). IFAC'ın düzenlemesinde, bir müşteriye muhasebecilik hizmeti sunan profesyonel muhasebecilerin, bu hizmeti güvenilirlik, tarafsızlık ilkelerine ve ilgili teknik standartlara uygun olarak yerine getirme sorumluluğunun olduğu belirtilmiştir. Bu sorumluluk, profesyonel muhasebecilerin eğitim ve deneyim sonucu kazandıkları bilgi ve becerileri göstererek yerine getirilir. Profesyonel muhasebeci, verdiği hizmetler karŐılıĐında bir ücrete hak kazanır (Ertaş, 2002: 191). TÜRMOB ise ücretlerin sınırlarını belirlemiŐ ve ücretlerin düşürülmesi, komisyon yasağı gibi konulara yer vermiştir (Akay, 2002, 88).

Meslek ve Meslek Onuru ile Bağdaşmayan Haller: TÜRMOB, denetim ve tasdik işi yapanlar için mesleki hizmetlerinde objektifliği bozan işleri yasaklamaktadır. IFAC, bu konuda meslek mensuplarına çeşitli bağlayıcılıklar getirmekte ve meslek onurunu zedeleyecek davranışları meslek onuruyla bağdaşmayan davranışlar olarak belirtmektedir (ifti ve ifti, 2003: 92). AICPA ise, bu konuda bağımsızlık ilkesine dikkat çekmekte ve bu ilkeyi zedeleyecek davranışların meslek onuruna da zarar vereceğini belirtmektedir.

Reklam Yasağı: Bu konuda AICPA tarafından yapılmış bir düzenleme yoktur. IFAC tarafından yapılan düzenlemeye göre, meslek mensupları kendilerinin ve iŐlerinin pazarlama ve reklamını yaparken, mesleği zedeleyecek tabirler kullanmamalı, verebilecekleri hizmetin, sahip oldukları becerilerin ve deneyimlerin üzerinde, iddialarda bulunmamalı ve diğer meslek mensuplarını ktlememelidirler. Reklam ve teŐviĐin amacı kamuyu tarafsız olarak bilgilendirmek olmalıdır. Bunun dışında baskı veya zorlama ile yapılan teşvik yasaklanmıŐtır. TÜRMOB tarafından yapılan düzenlemede teşvik ile müşteri elde etmek yasaktır. Reklam yapılması teşvik kapsamında olup yasaklanmıŐtır (Akay, 2002: 83).

Vergi Uygulaması: Bu konuda TÜRMOB ve AICPA tarafından herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. IFAC, vergi uygulaması konusunda hizmet veren bir muhasebecinin, müŐterisinin ya da iŐverenin en iyi konumda bulunmasını sağlaması,

verilen hizmeti profesyonel bir anlayışla yapması, doğruluktan ve tarafsızlıktan vazgeçmemesi ve kanun ile uyumlu çalışması beklenmektedir (Akay, 2002: 83).

Sınır Ötesi Faaliyetler: IFAC tarafından düzenlenmiş ve muhasebe meslek mensuplarının kendi ülkesi dışındaki bir ülkede hizmet sunarken, iki ülkenin etik kuralları arasında farklılıklar olması durumunda, rehber niteliğinde bilgilere yer vermiştir (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 92). Bu konuda TÜRMOB ile AICPA tarafından bir düzenleme yapılmamıştır.

TÜRMOB, IFAC ve AICPA tarafından düzenlenmiş olan etik kurallardaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmalı olarak Tablo.2.2.'de gösterilmiştir.

Tablo.2.2. AICPA, IFAC ve TÜRMOB'un Meslek Etiğine İlişkin Kuralları

İlke veya Kurallar	AICPA	IFAC	TÜRMOB
Bağımsızlık	Bağımsızlık	Bağımsızlık, Bağımsız Muhasebecilik ile Bağdaşmayan Uygulamalar	Tasdik İşlerinde ve Denetimde Bağımsızlık Dürüstlük, Güvenilirlik, Tarafsızlık
Dürüstlük, Tarafsızlık ve Güvenilirlik	Dürüst ve Tarafsız Olma Uyumsuz Davranışlar	Doğruluk ve Tarafsızlık Bağımsız Muhasebecilik ile Bağdaşmayan Uygulamalar Bilginin Sunuluşu Vergi Uygulaması	Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık Tasdik İşlerinde ve Denetimde Bağımsızlık Dürüst Olmayan Davranışlar Bağdaşmayan İşler
Genel Standartlar, Standartlara Uyum, Muhasebe İlkelerine Uyum	Genel Standartlar Standartlara Uyum Muhasebe İlkeleri Mesleği İcra Biçimi ve İsim Özenli Çalışma Verilen Hizmetin Kapsam ve Niteliği	Mesleki Yeterlilik Mesleki Yeterlilik ve Muhasebeci Olmayanlardan Yararlanmasına Dair Sorumluluk	Mesleki Uzmanlık Defter Tutma ve Finansal Tabloları Hazırlama Muhasebe İlkelerine ve Standartlara Uyuma Zorunluluğu Mesleki Özen ve Titizlik Denetim Standartları ve Muhasebe İlkeleri Öngörü Yasağı
Sır Saklama	Müşteri ile İlgili bilgilerin Gizliliği	Gizlilik	Sır Saklama
Sorumluluklar (Meslektaş, Kamu ve Müşteri)	Sorumluluklar Kamu Yararı Müşteri ile İlgili Bilgilerin Gizliliği	Diğer Bağımsız Meslek Faaliyetinde Bulunan Muhasebeciler ile İlişkiler Gizlilik Müşteri Paraları Tanıtım Vergi Uygulaması	Denetimde Kamu Sorumluluğu Sır Saklama Diğer Meslek Mensupları Aleyhinde Konuşma Yasağı Personel Sağlanması Haksız Rekabet Yasağı
Etik Çatışmalar		Etik Çatışmaların Çözümü Sadakat Çatışması	
Ücret	Şartlı Ücret Komisyon ve Başvuru Ücretleri	Ücretler Şarta Bağlı Ücretler Ücretler ve Komisyonlar Müşteri Paraları	Ücretler Ücretlerin Düşürülmesi ve Komisyon Yasağı
Meslek ve Meslek Onuru ile Bağdaşmayan Faaliyetler	Bağımsızlık	Bağımsızlık Bağımsız Muhasebecilik ile Bağdaşmayan Uygulamalar Tanıtım	Bağdaşmayan İşler
Reklam Yasağı		Tanıtım Reklam ve Teşvik	Reklam ve Teşvik Yasağı
Vergi Uygulaması		Vergi Uygulaması	
Sınır Ötesi Faaliyetler		Sınır Ötesi Faaliyetler	

Kaynak: (Çiftçi ve Çiftçi, 2003: 89)

Dinç ve Kaya (2006) tarafından yapılan çalışmada muhasebe hizmeti satın alanların, meslek mensuplarına bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmış ve meslek ahlakı kuralları açısından muhasebe meslek mensuplarının nasıl algılandığı ölçülmüştür. Çalışmanın amacına uygun olarak beş muhasebe meslek ahlak kuralı çerçevesinde yargılar belirlenmiştir. Bu kurallar; mesleki yeterlilik, dürüstlük, tarafsızlık ve bağımsızlık, sır saklama ve güvenilirlik, mesleki dikkat ve özendir. Çalışmadan çıkan sonuçları incelediğimizde, mesleki dikkat ve özen ile sır saklama ve güvenilirlik kurallarının en yüksek ortalama sahip olduğu görülmektedir. Buna göre, hizmet alıcıların en çok bu iki kurala duydukları inancın yüksek olduğu söylenebilir. Dürüstlük, tarafsızlık ve bağımsızlık kurallarına karşı duyulan inanç diğerlerine göre nispeten daha düşük çıkmıştır (Dinç ve Kaya, 2006: 146).

Yine aynı çalışmada kuralların algılama biçimlerine yönelik bir analizde yapılmıştır. İşletmelerin hukuki yapıları dikkate alındığında mesleki yeterlilik açısından şahıs şirketlerindeki kişilerin diğer şirketlere göre muhasebe meslek mensuplarını yeterli görmektedir. İşletmedeki konumlar dikkate alındığında, yönetici konumundakiler muhasebe meslek mensuplarının dürüst, bağımsız ve dikkatli çalıştıklarını düşünmektedirler. Eğitim durumuna göre görüşlere bakıldığında, üniversite mezunları meslek mensuplarının mesleki açıdan yeterli olduklarına katılmamakta, bu konuda ilköğretim ve lise mezunları ile aralarında görüş farklılıkları bulunmaktadır. İş tecrübesi açısından bakıldığında, iş tecrübesi fazla olanlar meslek mensuplarının bağımsızlık kuralına uygun davrandıklarını düşünmektedirler (Dinç ve Kaya, 2006: 148-149).

2.2.5 Muhasebe Meslek Etiği, Sosyal ve Kültürel Değerler

Sosyal ve kültürel değerlerin temellerinde yer alan örf-adetler, gelenek-görenekler ve inançlar geçmişten bugüne kadar gelerek, sosyal ve iş yaşamımızı etkilemişlerdir. Meslek etiği konusunun, sosyal ve kültürel değerlerden nasıl etkilendiği aşağıdaki konu başlıkları altında ayrı ayrı açıklanmıştır.

2.2.5.1 Muhasebe meslek etiği ve sosyal değerler

Sosyo-ekonomik yaşamın bir parçası olarak muhasebe, toplumun değerlerinden mutlaka etkilenir. Toplumsal yaşamda değişikliğe neden olan faktörler çok çeşitli ve

çok boyutludur. Sosyal dinamiklerde meydana gelen değişim beraberinde birçok köklü değişimi beraberinde getirir. Sosyo-ekonomik yaşamın en önemli elemanlarından biri olan muhasebe bundan etkilenir.

Mesleğin içinde bulunduğu sürekli değişen ve gelişen ortamlarda işletmeler giderek daha karmaşık düzenlemeler ve işlemler yapmaktadırlar. Bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler, uluslararası ticaretin artması, birçok ülkede artan özelleştirme çabaları ve çevrecilik olgusu gibi eğilimler tüm ülkelerde muhasebe ve muhasebe meslek mensuplarına olan talebi arttırmaktadır (Tükenmez ve Kutay, 1998: 441). Tüm bu gelişme ve değişimlere ayak uydurmak amacıyla meslek etiğine ilişkin yapılan düzenlemelere de dikkat edilmektedir.

Günümüzde meslek etiği konusuna ilişkin yapılan düzenlemeler ülkelerin gelişmişliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda başarılı bir sanayileşme süreci içinde olan ülkelere bakıldığında meslek etiği kavramının gelişmenin bir aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Tabi ki meslek etiğine ilişkin yapılan düzenlemeler şirketlerin yönetimlerinde de değişim yaşanmasına sebep olmuş, daha demokratik ve hiyerarşiden uzak yönetimler kurulmuştur. Yönetim ve çalışma alanındaki bu esnek yapı işletmelerin karlılığı ve verimliliği üzerinde de olumlu etki yaratmıştır.

Muhasebe sistemi, muhasebe değerleri doğrultusunda, muhasebe değerleri de sosyo-kültürel değerler doğrultusunda doğar ve şekillenir. Bu nedenle muhasebede değişime neden olan esas faktörün sosyal değişimle birlikte sosyo-kültürel değerler olduğu söylenebilir (Karabınar, 2005: 14).

Ahlak kuralları genel olarak yazılı olmayan, nesilden nesile bazen de doğrudan evrim geçirerek geçen, adetler, töreler ve gelenekler olarak karşımıza çıkar. Sosyal değerler içinde yer alan, geçmişten gelerek, içinde bulunduğumuz zamanı ve geleceği etkileyecek olan bu sosyal değerler günlük hayatımızda, iş hayatımızda, eğitimimizde etkili olacak faktörlerdir. Sosyal değerler ve ahlak kurallarına uymamanın cezası yazılı olarak olmasa bile, toplum tarafından ayıplanmak veya dışlanmak olarak gerçekleşmektedir (Pekdemir, 1999: 18).

Sosyal değerler içinde yer alan, etik davranışları etkileyen din kuralları ve inançlar, öldükten sonraki yaşam ile ilgili inanış doğrultusunda yaşama biçimi düzenlemeye yöneliktir. Din kurallarına uygunsuz davranış sonucu inançlar doğrultusunda günah işlenmiş olacaktır ve bu de kişiyi vicdanen rahatsız etmektedir (Pekdemir, 1999: 18).

Bir ülkedeki dini inançların, geleneklerin, sosyal ve ahlaki normların o ülkedeki muhasebe uygulamalarını ve uygulayıcılarını etkilediği düşünölmektedir. Yurt dışında yapılan araştırmalarda, inançların ticari hayatı etkilediğine dair sonuçlar bulunmuştur.

Költür konusunda çalışmalar yapan ve muhasebeyi etkileyen költürel değerleri belirleyen Hofstade bu değerleri dikkate alarak dinlere göre de bir takım sonuçlar bulunmuştur. Müslöman, Budist ve Katolik inanca sahip ölkelerde güç mesafesi geniş, Hıristiyan ve Yahudi inancına sahip ölkelerde ise, güç mesafesi dardır. Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda hiyerarşik düzenin ve emir-komuta zincirinin olduğu, güç mesafesinin düşük olduğu toplumlarda ise tam tersi durum söz konusudur. Müslöman, Budist ve Hıristiyanlığın Katolik mezhebindeki ölkelerde bireysellik düşük, Hıristiyan ve Musevi ölkelerde bireysellik yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda bireyselliğin düşük olması ve güç mesafesinin düşük olduğu toplumlarda bireyselliğin yüksek olduğu gerçeğini de doğrulamaktadır. Riskten kaçınma boyutu Musevi, Budist, Müslöman ve Hıristiyanlığın Katolik mezhebindeki ölkelerde yüksek, Protestan Hıristiyan ve Ortodoks Hıristiyan ölkelerde düşük çıkmıştır. Bu durumda Yahudi, Budist, Müslöman ve Katolik ölkelerdeki belirsizlikler toplumu rahatsız etmekte ve istikrar konusu önem kazanmaktadır; Protestan Hıristiyan ve Ortodoks Hıristiyan ölkelerdeki toplum ise değişimlere daha kolay uyum gösterebilen toplumlar olduğu düşünölmektedir. Erkeksilik (erillik) boyutunun ise tüm dinler bazında birbirine yakın değerlerde olduğu belirlenmiş ve çıkan sonuçlara göre bu toplumların sonuca ulaşmaya, kahramanlığa ve somut başarılarla önem verdiği düşünölmüştür (Karabınar, 2005: 24-25).

Çin költürü üzerine yapılan araştırmalarda da Ying-Yang felsefesinin Çin muhasebe sistemi üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur. Bu felsefenin getirdiği “her iyinin içinde bir parça kötölük, her kötünün içinde bir parça iyilik vardır”

düşüncesi, muhasebe sisteminde de hesaplar arasında kesin farklılıkların ortaya konulmamasına fakat sonucun önemli görülmesine neden olmuştur. Konfüçyüs inanişindeki dogmatik anlayış, Çin muhasebe sisteminin daha tutucu bir yapıya girmesine neden olmuştur. Konfüçyüs inanişindeki “devlete sadakat” ilkesi, Çin ve Japon muhasebe sisteminde yeni ve yaratıcı sistemlerden ziyade geleneklere uygun, gizliliği esas alan bir yapıya sahip olmuştur (Karabınar, 2005: 25).

Topluma hizmet verilirken toplumun çıkarları korunmakta ve meslek yasaları ahlaki davranışın yol göstericisi olarak görülmektedir. Aynı zamanda toplumun geleneklerinin de etik davranışlar üzerinde etkisi mevcuttur. Bu durumu şöyle değerlendirebiliriz; insan davranışlarının tamamını yasalarla düzenlemek mümkün değildir. Yasalarda yeri olmayan fakat toplumun ahlaki değerleri dışında ki davranışları önemsememek mümkün değildir (Akay, 2002: 79). Bu durumda mesleki ahlakla ilgili değer yargılarının sadece yasalarla değil, aynı zamanda toplumda geleneksel olarak kabul görmüş davranışlarda da oluşması gerekir.

Türkiye’de dini değerlerin, geleneklerin, sosyal değerlerin muhasebe uygulamaları ve uygulayıcıları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Fakat bu konuda yapılmış herhangi bir alan araştırması bulunmamaktadır.

Muhasebede meydana gelen değişim, muhasebe sisteminde meydana gelen değişim ve muhasebe uygulamalarında meydana gelen değişim olarak iki açıdan incelenebilir. Sistem değişimi ile muhasebeden beklentiler doğrultusunda standart oluşturma, kurumsal düzenlemeler ve yasal düzenlemelerin kombinasyonundaki değişim anlatılmak istenir. Muhasebenin uygulama boyutunu düzenlemek için geliştirilen mekanizmaların öncelik ve işleyişindeki anlayış değişiklikleri sistem değişimini oluşturur. Standart oluşturma sürecinde, standart koyan kurumlarda, kanun ve kural koyucularda, meslek mensuplarının kurduğu örgütlerde değişim yer alır. Uygulama değişimi ise, formal muhasebe sistemi kapsamında konulan kanun, kural vb. düzenlemelere uygulamacıların verdiği bireysel veya kollektif tepki davranışlarını ifade eder. Gizli veya açık norm veya değerler, herkes tarafından bilinen muhasebe uygulamaları bu gruba örnek olarak verilebilir (Karabınar, 2005: 15).

1998 yılında, 3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu (Meslek Kanunu) ile yasal statüye kavuşan muhasebe mesleğini icra eden meslek mensupları, Vergi Usul Kanunu'ndaki değişiklikler ve Meslek Kanunu'nun gereklerinin yerine getirilmesi için atılan adımlar sonucunda yeni bir kimlik kazanmışlardır (Durukan, 2000: 63). Türkiye'de gerçekleşen bu gelişmelerin yanı sıra dünyadaki tüm değişimler, muhasebecinin günün değişen koşullarına uygun yanıtlar verebilmesi ve mesleğinde yeterli olabilmesi için muhasebe bilgisinin yanında değişimle birlikte gelen yeniliklere de uyum sağlaması için niteliklerini geliştirmesi gerektiğini göstermektedir.

Dünyada ve Türkiye'de meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimler birçok meslek gibi muhasebe mesleğini de etkilemiştir. Dolayısıyla meslek mensubunun sahip olması gereken özelliklerde de farklılıklar meydana gelmiştir. SM, SMMM ve YMM'lerin Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliğinde mesleğe ilişkin standartlar belirlenmiş ve bunun yanı sıra 3568 Sayılı Meslek Kanunu ile meslek mensubunun sahip olması gereken özellikler belirlenmiştir. 3568 Sayılı Kanun'da belirtilen bu özellikleri kısaca hatırlatacak olursak, bu özellikler şunlardır:

- Meslek unvanı ve yeterlilik
- Mesleki eğitim ve bilgi
- Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık
- Sorumluluk
- Bağımsızlık
- Haksız rekabetten kaçınma

Bu niteliklere sahip olmak mesleğin saygınlığının korunması için çok önemlidir. Ayrıca değişen koşulların beraberinde getirdiği bu düzenlemeler uyumun sağlanması ve mesleğin gerektiği şekilde ifa edilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Uyumsuzluk ya da kuralları bozma yönündeki faaliyetler sonucu meslek mensubu sadece kendi saygınlığını yitirmekle kalmayıp mesleğin toplum gözünde de saygınlığını kaybetmesine sebep olmaktadır.

Sosyal, yasal, teknolojik, çevresel ve politik faktörlerin ve bu faktörlerdeki değişimin mesleğe etkisinin önemli ölçüde olması nedeniyle meslek mensuplarının çok yönlü değerlendirme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Bu gelişmelerin beraberinde getirdiği değişimlere hazır olan bir meslek mensubu, bu değişimlerin ortaya çıkaracağı zorlukları da kolaylıkla halledebilecektir (Durukan, 2000: 67).

2.2.5.2 Muhasebe meslek etiği ve kültürel değerler

Kültür sadece dürüstlük, doğruluk gibi değerleri kapsamakla kalmaz, ayrıca bu değerlerin sosyal davranış kuralı olarak genel kabulünü destekler. Kişiler veya kurumlar, kendi kültürlerini başkalarına transfer etmeye çalıştıklarında bir takım sorunlarla karşılaşmıştır (Hund, 2000: 60).

Muhasebe kültüründeki değişim genel kültürdeki değişimden soyutlanamaz (Granlund ve Lukka, 1998: 202). Bir ülkedeki dini inançlar, sosyal ve ahlaki normlar o ülkedeki muhasebe uygulamalarını etkileyecektir. Muhasebede değişimi ortaya çıkaran olaylar incelendiği zaman, bunların beklenmeyen dışsal olaylar, sistem içi olaylar, sistem ötesi olaylar ve kültür olduğu görülmektedir. Toplumdaki hakim kültürün özellikleri o toplumda muhasebeye ve muhasebeciye yüklenen anlam ve görevi belirleyen en önemli belirleyicilerden birisidir (Karabınar, 2005: 16-17).

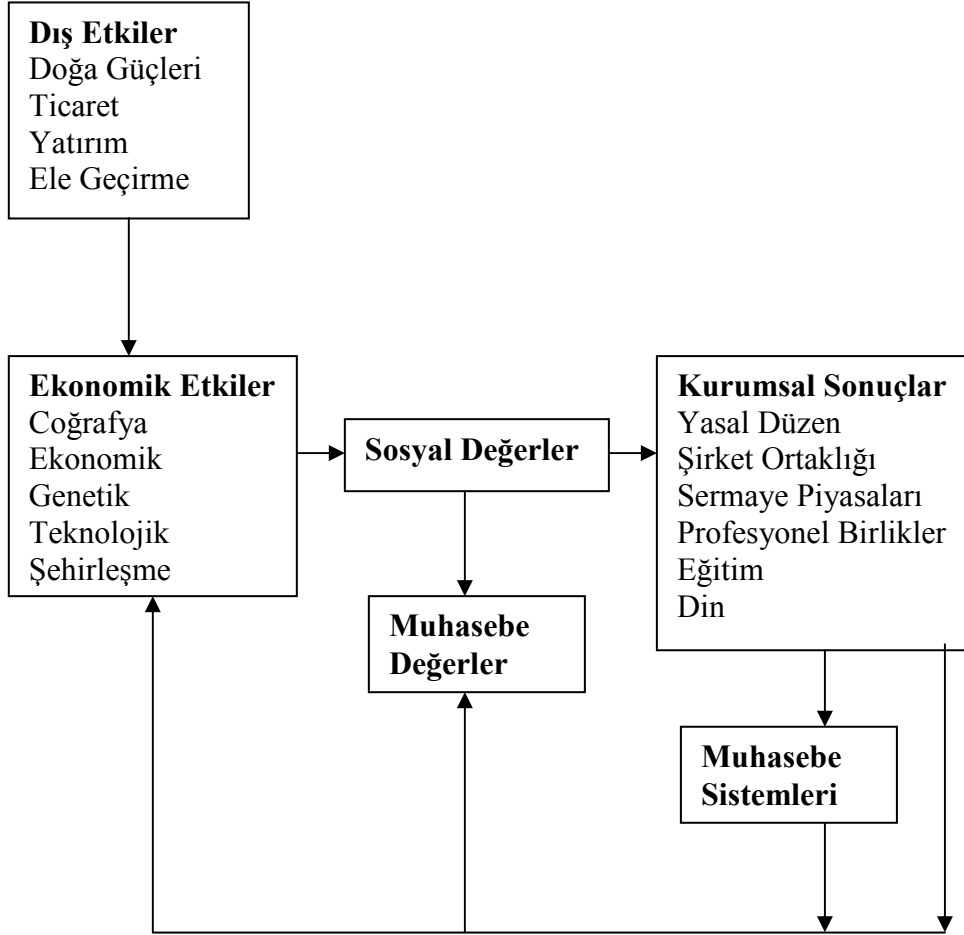
Günümüzde dünyada ve ülkemizde iş dünyasının ve meslek hayatının yapısı ve hakim olunan kültür, dünyadaki gelişmelerden mutlaka etkilenmektedir. Her yöremizin, her ilimizin, her kurum ya da kuruluşumuzun kendine has özellikleri vardır ve bu özellikler iş yaşamına yansımaktadır (Pekdemir, 2000: 14). Sosyal, kültürel ve etik değerlerin iç içe geçtiği ve günlük yaşamımızı önemli ölçüde etkilediği kullandığımız atasözü ve deyimlerden de anlaşılmaktadır:

- Amaca ulaşmak için her yol mubahtır.
- Atı alan Üsküdar'ı geçer.
- Bal tutan parmağını yalar.
- Nabza göre şerbet verecektir.

- Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.
- Battı balık yan gider.
- Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
- Ele verir talkını, kendi yutar salkımı.
- Elini verirken kolunu kaptırırsın.
- Gemisini kurtaran kaptandır.
- Gözümü kaparım, vazifemi yaparım.
- Her koyun kendi bacağından asılır.
- Köprüyü geçene kadar ayağa dayı diyeceksin.
- Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
- Şıracının şahidi bozacıdır.
- Üzüm üzümüne baka baka kararır.
- Üzümü ye, bağını sorma.

Muhasebe değerleri ulusal kültürel değerlerin bir yansımasıdır. Muhasebe sistemleri, işletme amacını ve kültürel değerleri destekleme yetkisine sahip olan kurallardan da etkilenmektedir. Muhasebe sistemleri, muhasebe değerleri, kültürel değerler ve kurumlar olarak ayırabileceğimiz bu farklı unsurların ilişkileri ve her birinin bir diğerini destekleme süreci bir şekil yardımı ile şöyle gösterilebilir (Roxas, vd., 1999: 59):

Şekil.2.2. Kültür, Sosyal Değerler ve Muhasebe Alt Kültürü

Kaynak: Roxas, vd., 1999:59.

Arpan ve Radebaugh 1985 yılında yaptıkları çalışmada tutuculuğu (muhafazakarlık), gizliliği, işletmeciliğe yönelik görüşleri ve muhasebe mesleğine yönelik görüşleri en önemli kültürel faktörler olarak belirlemişlerdir. Bu faktörlerin etkilerine dikkat edecek olursak, bir takım muhasebe ilke ve uygulamalarını etkilediğini görebiliriz. Tutuculuk özellikle değerlendirme ve karı belirleme konusunda karşımıza çıkmaktadır. Gizlilik ise, en çok bir şirketin finansal raporlarının açıklanması veya bu raporlardaki bilgilerin ne kadarının açıklanacağı konularında karşımıza çıkmaktadır. İşletmeye yönelik sosyal görüşler, işletme içindeki düzenlemelere veya uluslararası düzenlemelere uyum gerektirir. Bu düzenlemeler finansal veriler ve bunlardan başka işçilere sağlanan olanakları, sosyal ve politik faaliyetleri, bu faaliyetlere katılımı, çevresel etkileri, vs. kapsamaktadır. Muhasebe mesleğine yönelik sosyal görüşler

mesleki statüyü, mesleğe giren kişilerin özelliklerini ve meslek mensuplarının çalışma performanslarını etkilemektedir (Çürük, 2001: 25).

Muhasebenin yanında kültürle ilgili birçok çalışmada adı geçen Hofstede'e göre kültür, bir grubu diğerinden ayıran, kolektif ve insan beynindeki programlanmış düşünme biçimidir (Karabınar, 2005: 30). Her kültür kendi muhasebe sistemini yaratır. Bu nedenle kişilerin tutum ve davranışları ile tutum ve davranışlara yön veren kültürel değerlerin de muhasebe ve düşünme kalıpları üzerinde etkili olduğu düşünülebilir (Velayutham ve Parera, 1996: 66).

Farklı muhasebe sistemleri farklı kültürel boyutları yansıtmakla birlikte bu yansıma ölçüsü tam olarak belirlenememiştir. Hofstede'in kültürlerarası araştırması iş ilişkilerini önemli ölçüde etkileyen dört temel kültürel faktörü belirlemektedir. Uluslararası iş ilişkilerinde karar almayı etkileyen kültürel faktörlerle ilgili bir başka çalışmada Trompenaar tarafından yapılmış ve yedi çeşit kültürel yaklaşım belirlenmiştir. Hofstede ve Trompenaar tarafından yapılan çalışmaları referans alarak, Gray tarafından da muhasebe değerlerine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Hofstede tarafından belirlenen dört temel kültürel faktör; *bireysellik*, *güç mesafesi*, *belirsizlikten kaçınma* ve *erilliktir*.

Bireysellik, bireylerin diğer bireylerle dayanışma içinde olma derecesini ortaya koyar. Bireysellik hakimse, kişiler toplum çıkarlarından önce kendi çıkarlarını göz önünde tutarlar (Roxas, vd., 1999: 60). Bireyselliğin dikkate alındığı toplumlarda muhasebe sisteminin ürettiği bilgiler ciddi bir şekilde dikkate alınır. Kolektif toplumlarda ise kişilerin bireysel tercihleri ikinci planda kalır. Türk kültüründe dayanışmacılığın ve himayecilik yönlerinin yüksek düzeyde olduğu bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır (Karabınar, 2005: 35).

Güç mesafesi, bireyin otorite ile ilişkisinin düzeyini kapsar. Eğer bir toplumda güç mesafesi yüksek ise o toplumda hiyerarşik düzen hakimdir. Alt kademelerdekiler üst kademelerdekilere saygı göstermek zorundadırlar. Bireysel toplumlarda güç mesafesi düşük, kolektif toplumlarda ise güç mesafesi daha yüksektir. Türk kültürüne

baktığımızda ise, geniş olduğu görülmektedir (Karabınar, 2005: 35). Nitekim, Türk kültürü kolektif toplum özelliğini taşıdığı için güç mesafesine ilişkin yapılan araştırmaların sonuçlarının yüksek çıkması normaldir.

Belirsizlikten kaçınma, toplumu oluşturan üyelerin belirsiz, yoruma açık ve muğlâk durumlarda kendilerini rahat ve huzursuz hissetme derecesini ifade eder. Belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda davranış ve inançlara ait katı kurallar vardır. Değişime karşı tolerans çok azdır ya da yoktur. Bu toplumlardaki kurumların görevi riski yok etmek veya güvenli bir ortam hazırlamaktır. Bu toplumların muhasebe sistemleri daha detaylıdır ve farklı olaylara uygulanacak kesin kurallar konulur. Türk kültürü açısından bir değerlendirme yapıldığında, belirsizlikten mümkün olduğunca kaçınan bir toplum olduğumuz belirlenmiştir (Karabınar, 2005: 36-37). Belirsizlikten kaçınan toplumlarda sürekliliğe ve istikrara önem verilir. Belirsizlikten kaçınma düşük ise risk alma, inisiyatif kullanma, yeni görüş ve düşünceler ortaya koyma şeklindeki yaklaşımlar değer görür (Roxas, vd., 1999: 60).

Erillik, sonuca ulaşmaya, başarı kazanmaya, kahramanlığa vurgu yapar. Bu tür toplumlardaki muhasebe sistemleri yöneticilerin kahraman veya istenmeyen adam olarak görülmelerini sağlayan sonuçları vermeye yatkındır (Karabınar, 2005: 37). Tam tersi olan dişillik ise iyi ilişkiler kurma, diğer bireylere saygı gösterme, hayat kalitesini yükseltme yönünde davranışları vurgulamaktadır (Roxas, vd., 1999: 60). Türk kültürüne bakıldığında, dişilliğin ön planda olduğu fakat erilliğe yakın bir konumda bulunduğu belirlenmiştir (Karabınar, 2005: 38).

Yukarıda bahsedilen değerler içinde Türk kültürü hakkında yapılan değerlendirmeler eski tarihlere dayanmaktadır. Yakın zamanda Türk kültürünün temel özellikleri üzerine Selami Sargut (2001) tarafından bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre Türk kültürü kolektif davranışı bireyciliğin önünde tutmaktadır ve Türk toplumu eriksilik değerine tam olarak sahip bir toplum değildir. Belirsizlikten kaçınma eğilimi yüksek ve güç mesafesi yüksek bir toplumdur. Bu nedenle de Türk kültürünün Japon kültürüne yakın olduğu tespit edilmiştir (Karabınar, 2005: 77). Bu yakın zamandaki araştırmanın sonuçlarının da daha önceki sonuçlarla paralellik taşımakta olduğu görülmektedir.

Trompenaar tarafından belirlenen yedi kültürel yaklaşım; *öznelciliğe karşı evrensellik, toplumsuluğa karşı bireycilik, tarafsızlığa karşı duygusallık, genele karşı özel, kimliğe karşı başarı, hiyerarşiye (sıralıya) karşı eş anlı, dış yönlüye karşı iç yönlüdür* (Roxas, vd., 1999: 61-62).

Gray 1988'de bir araştırma yapmış ve bunun sonucu dört muhasebe değeri belirlenmiştir. Bunlar; *profesyonelliğe karşı yasal kontrol, tekdüzcülüğe karşı esneklik, tutuculuğa karşı iyimserlik, açıklığa karşı gizlilik*dir. Gray'in bu değerleri belirlemedeki amaç, kültürel değerlerin muhasebe sistemleri üzerindeki etkisini uluslararası düzeyde araştırmaktır (Karabınar, 2005: 47).

Gray belirlediği muhasebe değerlerini açıklarken Trompenaar'ın kültürel yaklaşımlarını ele alalım.

Profesyonelliğe karşı yasal kontrol, bireysel ya da profesyonel yorumların kullanımı, muhasebe konusunda gereksinim duyulan düzenlemelerin profesyonel meslek mensuplarının kendisi tarafından yapılmasına karşın resmi düzenlemelere uygunluğuna ve bu durumun kontrol edilmesi gerektiğini gösterir (Karabınar, 2005: 47). Görüldüğü üzere bir taraftan profesyonellikten bahsederken diğer taraftan da kontrolün gerekliliği vurgulanmaktadır. Bağımsızlık ve denetim konularıyla ilişkisi açısından Trompenaar'ın *öznelciliğe karşı evrenselcilik ve bireyciliğe karşı toplumsuluk* yaklaşımlarıyla bağlantı kurulabilir. Öznelciliğe karşı evrenselcilik yaklaşımında, evrenselciler, iyi ve doğru olanın her zaman tanımlanabilir ve geçerli olduğu savunulur. Öznelciler ise, bir kimsenin davranışlarını biçimlendiren belirli ve o duruma özel olan şartları vurgulamaktadır. Trompenaar ve Gray'in yaklaşımları arasındaki birinci ilişki, mesleki hükümlerin öznelciliğe değer veren toplumlarda olacağı ile ilgilidir. Bağımsızlık açısından bahsedilen ise, her hangi bir yargıya varmadan önce yasal düzenlemeler haricindeki tüm şartların göz önüne alınabilmesidir. İkinci ilişki ise, bireyin rolünün toplumunkinden daha üstün görüldüğü kültürel yaklaşımı anlatmaktadır. Muhasebe ilkeleri ve muhasebe mesleği yönünden bireyin kendi yargısının toplumsal yargıdan daha iyi olacağı düşünülmektedir (Roxas, 1999: 62).

Tekdüzeciliğe karşı esneklik yaklaşımında, tekdüzeci yaklaşım, tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamalarının olması gerektiğini savunurken esnek yaklaşım, bir işletmenin kendi durumunu yansıtan muhasebe uygulamalarını istediği gibi kullanabilme serbestliğinin olması gerektiğini vurgulamaktadır (Chanchani ve Willett, 2004: 129). Gray'ın bu yaklaşımının Trompenaar'ın *özneciliğe karşı evrensellik* yaklaşımı ile ilişkisi olduğu belirtilmektedir. Evrensel gerçekler davranış biçimlerini etkiliyorsa, o toplumun kurumlarında tekdüzelik vardır denebilir. Davranış biçimlerini belirlerken özel durumları dikkate alan kültürlerde muhasebe sistemi daha çok esnek yaklaşımın etkisi altındadır (Roxas, vd., 1999: 63).

Tutuculuğa karşı iyimserlik yaklaşımında, iyimser bir sistemde, geleceğe karşı daha iyimser bakılabildiği, kendi başına özgürce hareket edilebileceği, risk almaktan çekinilmeyen bir yapıdayken, tutucu yaklaşımda ise tam tersi bir durum vardır (Chanchani ve Willett, 2004: 129-130). Bu yaklaşımın Trompenaar'ın *hiyerarşiye karşı eş anlı ve dış yönlüye karşı iç yönlü* yaklaşımlarıyla ilişkilidir. Hiyerarşiye karşı eş anlı yaklaşım, farklı kültürlerin zamanla ilgili varsayımlarına bağlı kalarak zamanın nasıl kullanıldığının açıklanmasını sağlar. *Dış yönlüye karşı iç yönlü yaklaşım* ise, kültürler ve çevre ile ilgili bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insanlar ya doğayı kontrol edecekler ya da doğanın bir parçası olacaklardır. Tutuculuğa karşı iyimserlik yaklaşımı muhasebe sistemlerinde ölçümün göreceli önemini vurgulamaktadır. Gelecekteki olayların ölçümüne ilişkin gösterilen göreceli dikkat, zaman ve çevre faktörleri ile bağlantılı olarak genel kültürel yaklaşımları yansıtmaktadır. Geçmişte kötü giden bir şeyin gelecekte de kötü gideceği düşünülmektedir. Bu zamana yaklaşımın eş anlı olduğunu göstermektedir. Gelecekteki olaylara daha iyimser bir yaklaşım ise geçmişte kötü giden bir şeyin mutlaka gelecekte de kötü gitmeyeceği şeklindeki hiyerarşik bakış açısına dayanmaktadır. Bu durumda, geçmiş bugün ve gelecek birbirinden ayrı düşünülmektedir. Çevreye gelince, bireyin dışındaki tüm olayların çevreye ait olduğu düşünülür, yani dış yönlü bir yaklaşım vurgulanmaktadır. Bu nedenle de bireyin ya da kurumun çevre üzerinde etkisi ya hiç yoktur ya da çok azdır. İç yönlü yaklaşım hakim olduğunda ise, bireylerin çevreyi kontrol edebilecekleri ve istedikleri gibi yönlendirebilecekleri savunulmaktadır. Bu nedenle de eğer iç yönlü bir yaklaşım

benimsenmişse, gelecekte risklere karşı daha iyimser bir düşünce hakim demektir (Roxas, vd., 63).

Şeffaflığa karşı gizlilik, işletme yöneticilerini ilgilendiren bilgilerin mali tablolarda yer alması gerektiğini savunan bir muhasebe sistemine karşı daha şeffaf, daha fazla kamuya açık bir muhasebe sistemini savunur (Chanchani ve Willett, 2004: 130). Mali tablolardaki bilginin kapsamı gizlilik derecesini etkiler. Gizlilik ne kadar yüksekse, mali tablolarda yer alan bilginin sayısı da o kadar az olacaktır (Karabınar, 2005: 49). Trompenaar'ın *bireyciliğe karşı toplumsuluk* yaklaşımı da bu değerleri yansıtmaktadır. İşle ilgili bilginin açıklanmasında gizliliği tercih eden ülkelerin bireyci olma ihtimallerinin yüksek olduğu öne sürülmektedir. Gizliliği önemseyenler işle ilgili bilgilerin sadece iş dünyasını ilgilendirdiğini düşünmektedirler (Roxas, vd., 1999: 63).

Özetleyecek olursak, tutucu ve tekdüzeci değerler o ülkedeki hesap verilebilirlik düzeyi ile kamuya açıklanan muhasebe bilgilerinin kapsamını belirlemektedirler. Gizlilik düzeyi, şeffaflığı ve mali tablolardaki bilgilerin ayrıntısını belirlemektedir. Profesyonellik, muhasebe uygulamalarının teknik yönünü, meslek örgütlenmesini ve muhasebe meslek mensuplarının etiksel algılamalarını göstermektedir (Karabınar, 2005: 49).

Literatürdeki bilgiler, muhasebe standartlarının ve uygulamalarının uluslararası düzenlemelerden ve özellikle gelişmiş ülkelerdeki düzenlemelere ilişkin farklılıklardan çok etkilendiğini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerden alınan muhasebe standartları ve uygulamaları bu ülkelerin kültürel yapısından mutlaka etkilenmiştir ve o kültüre ait birtakım değerleri kendi kültürel yapısı içine almıştır (Çürük, 2001: 26).

Karabınar (2005)'ın yapmış olduğu çalışmada belirtilen ifadeler meslek ve kültürel değerler açısından önemlidir. Ülkemizde muhasebe mesleğinin profesyonelleşmesi açısından TÜRMOB'un varlığı çok önemlidir. 2005 yılında yapılan bir araştırmada muhasebe mesleğinde düzenlemeleri devlet yerine bağımsız mesleki kuruluşların yapması konusuna meslek mensuplarının % 80'i olumlu görüş bildirmiştir. Buradan ülkemizde meslek mensuplarının profesyonelleşme konusunda önemli bir yol kat ettiklerini anlamak mümkündür. Şirket yapıları açısından Türkiye'de aile şirketlerinin

yaygın olduğu, daha sonra da KOBİ'lerin geldiği görölmektedir. Bu yapılanma ölkemizdeki muhasebe uygulamalarını da etkilemektedir. Aile şirketlerinde bireysellik yerine kolektifçi bir yaklaşım vardır. Bu nedenle de muhasebe değerlerinin daha tutucu, daha az şeffaf bir noktada oluşması beklenir. Öte yandan aile şirketlerinde bireylerin kişisel harcamalarını şirket üzerinde yapması muhasebe bilgilerine daha şüphe ile bakılmasına neden olur. Muhasebe uygulamalarında vergisel kaygılar muhasebe bilgilerinin güvenilirliğini de etkilemektedir. “Vergi için muhasebe” anlayışının hakim olduğu ölkemizde Maliye Bakanlığı'nın düzenlemeleri ölkemiz muhasebe uygulamaları ve uygulayıcıları üzerinde doğrudan etkilidir. Ölkemizdeki muhasebe uygulamalarında belirli kuruluşların hakim olması muhasebe kültür değerlerinin daha yasal denetime açık, tekdüzeci, kolektif ve daha az profesyonel olmasına neden olmaktadır. Fakat bu konuda kesin yargılar kurmak mümkün olmamakla birlikte, yapılacak alan araştırmaları ile daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilecektir (Karabınar, 2005: 79-80-81).

2.2.6 Muhasebe Meslek Etiği ve Küreselleşme

Küreselleşme, ölkeler ekonomilerinin dünya ekonomileri ile bütünleşmesidir. Bu bütünleşme süreci, ekonomi ve onun doğrudan ilişkili olduğu işletmecilik alanından başka, demokrasiden kültüre, yönetimden siyasete kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Acar ve Usul, 1999: 106).

Küreselleşme sonucu, muhasebenin kültürle ilişkisi daha da belirginleşmiştir. Bazı küresel ABD işletmeleri bu konuda hazırlık yapamamış ve bu nedenle de muhasebe uygulamaları açısından kendi merkezleri dışındaki ölkelerde başarılı olamamışlar ve düzenlemelere uyum sağlayamamışlardır (Garcia-Sordo ve Baren, 1999: 314).

Küreselleşmenin muhasebeye etkileri, Hofstade'nin kültür boyutları ile birlikte ele alındığında küreselleşmenin toplumu daha bireysel bir noktaya götürdüğu görölmektedir. Küreselleşme karşıtı görüşlere göre toplum yerel kültürü korumak için değişime karşı çıkacak ve toplum zaten bireyselse daha bireysel, kolektivist ise daha kolektivist olacaktır. Küreselleşmenin toplumlara daha eril bir noktaya çektiği bir

gerçektir. Çünkü küreselleşme sonucu rekabet daha da artacak ve bireylerin erkeksilik değerine yönelimlerinin arttığı görülecektir (Karabınar, 2005: 91).

1990'lar boyunca ekonomik büyüme hızlanmaya devam etmiştir. Küreselleşme, özellikle Asya, Türkiye ve Doğu Avrupa'da itici güç haline gelmiş ve bir yandan da teknolojik devrim devam etmiştir. ABD en büyük tek ekonomik güç olarak büyümüş ve pazarların kendi kendilerinin düzenleyebilecekleri inancını temel alarak, iş dünyasına minimum müdahale felsefesini desteklemeye devam etmiştir. Şirketler, yatırımcılar, bankerler, avukatlar ve muhasebeciler bu durumlardan en çok etkilenen taraflar olmuşlardır (Birch, 2003: 1).

Küreselleşme değişik bölgelerdeki toplulukların günlük yaşamlarının birbirleriyle etkileşim halinde olması, yerel toplulukların karar ve uygulamaları ile dünya üzerindeki toplumları etkilemesi çok yönlü ilişkilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu ilişkilerden muhasebe ve mesleğe ilişkin düzenlemeler de payını almaktadır (Luo, 2005: 19).

Uluslararası Muhasebe Standartları bu konudaki ilk adımdır. Türkiye'de Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) tarafından Türkiye Muhasebe Standartları hazırlanmıştır ve bu standartların hazırlamasında Uluslararası Muhasebe Standartlarının etkisi olmuştur (Durukan, 2000: 64).

Türkiye'nin küreselleşme süreci içinde Avrupa Birliği'ne üyelik yönündeki girişimler ve yabancı sermaye yatırımcılarını özendirmek amacıyla gelişmiş ülkelerdeki meslek ahlakı ile ilgili yaklaşımları, düşünceleri ve uygulamaları baz alarak uygulama yönüne gitmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Selimoğlu, 1997: 154). Muhasebe açısından bu durum ele alındığında ise 3568 Sayılı Kanun'la muhasebe mesleği yasal boyut kazanmıştır. Bugüne kadar muhasebede meslek ahlakı olgusu tam anlamı ile oturtulmamıştır. Ancak bu konu ile ilgili ilk adımlar 3568 Sayılı Kanun hazırlanırken atılmış ve meslek mensuplarının çalışma usul ve esasları hakkındaki yönetmelikte meslek ahlakına yönelik unsurlara yer verilmiştir. Bu unsurları kısaca hatırlatacak olursak; mesleki unvan ve yeterlilik, mesleki eğitim ve bilgi, dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık, sır saklama, sorumluluk, bağımsızlık ve haksız rekabettir.

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan fırsatları değerlendirme açısından meslek örgütlerine bir takım sorumluluklar düşmektedir. Bunların başında ortak bir muhasebe dili oluşturmak gelmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun Türkiye Muhasebe Standartlarının oluşturulması ve bunların yaygın olarak kullanılması gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgi üretilmesi sağlayacaktır. Meslek örgütüne düşen diğer bir sorumluluk uluslararası meslek örgütleri ile iletişim kurmaktır. Ülkemizde TÜRMOB, uluslararası bir kuruluş olan IFAC'ın üyesidir. Meslek örgütünün meslek ile ilgili düzenlemelerde rol oynaması ve mesleki eğitimler düzenlemesi yerine getirmesi gereken ve küreselleşmenin getirdiği fırsatların değerlendirmesinde etkili olacak sorumluluklar arasında yer almaktadır (Fırat, 2003: 4-5).

2.2.7 Muhasebe Meslek Etiği ve Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk yasal, etik, ekonomik ve gönüllü sorumluluk olarak dörde ayrılabilir. Yasal sorumluluklar, yasalar tarafından belirlenmektedir. Etik sorumluluklar ise, toplumun işletmelerden ya da meslek mensuplarından yapılmasını beklediği davranışlardır. Örneğin, doğru, dürüst ve adil olmak, zarar vermekten kaçınmak, vs. Gönüllü sorumluluklar, toplumun işletmeden istediği etkinliklerdir. Ekonomik sorumluluklar, işletmeyi devam ettirerek yatırımcıları memnun etmek ve toplumun istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeye yönelik hizmeti sunmaktır (Ferrell ve Fraedrich, 1994: 6).

Muhasebede sosyal sorumluluk, sadece işletme yöneticilerine değil, işletme ile ilgili üçüncü kişilere doğru bilgi vermeyi kapsar ve hatta tüm toplumun çıkarlarının ön planda tutulması önemlidir. Meslek mensuplarının tarafsızlığı ve onlara duyulan güven, iş hayatının düzgün işleyişinin sağlanabilmesi açısından çok önemlidir. Sosyal sorumluluk kavramının şekillenmesinde yöneticilere de önemli bir rol düşmektedir. Çünkü yönetimin bilgilerin üretilmesinde ve karşı tarafa aktarılmasında dürüstlük ve doğruluk kavramlarına ne kadar önem verdiği sosyal sorumluluk kavramına bakış açısını gösterecektir.

Muhasebe meslek mensubunun sosyal sorumluluk alanı oldukça geniştir. Söz konusu çevresel unsurların her biri bütünün önemli birer parçasıdır. Dolayısıyla meslek mensubu müşterisine dürüst davranırken meslektaşının müşterisini çalma girişiminde bulunmamalıdır. Devlete ödenmesi gereken verginin ödenmesini sağlarken, toplumu mutlaka bilgilendirmelidir (Ural ve Birecikli, 2004: 46).

Muhasebe meslek mensuplarının topluma karşı olan sorumlulukları çerçevesinde karşılaştıkları sorunlar şu şekilde belirtilmektedir (Mugan, 1999: 3-4):

- Muhasebe meslek mensuplarının görevleri ve bağlılığı kime karşıdır ve müşterilerine olan sorumluluklarıyla, üçüncü kişilere karşı olan sorumlulukları arasında bir çelişki var mıdır?
- Muhasebe meslek mensubunun sorumlu olduğu üçüncü kişiler kimlerdir. Yatırımcılar ve finansal tablo okuyucuları dışındakilere karşı yükümlülükler yeterince yerine getiriliyor mu?
- Sahtekarlığın saptanmasında denetçilerin yükümlülüğü nerede biter?
- İşverene ve üçüncü kişilere karşı sorumluluklar arasındaki çelişkiler nasıl çözümlenmelidir?

Son yıllarda muhasebeciler sadece, işletmelerin satışları, maliyetleri, kar maksimizasyonu ile ilgili rapor sunmakla kalmamakta, istek üzerine aynı zamanda işletmelerin sosyal sorumlulukları hakkında da rapor düzenleyebilmektedirler. Bu durum muhasebe mesleğine ve meslek mensuplarına bakış açısının değiştiğini göstermektedir (Gül ve Ergün, 2004: 56).

Gül ve Ergün (2004) tarafından yapılmış bir araştırmada, meslek mensuplarının % 46'sının mesleki sorumluluklarında yeterince titiz davrandığı, % 31'inin ise mesleki sorumluluklarını yerine getirmede yeterince titiz davranmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu konu hakkında kararsız kalanlar % 23 oranındadır ve bu oranın yüksek olduğu düşünülmektedir. Mesleğe ilişkin yasal sorumluluklara titizlik gösterenlerin oranı ise, % 68'dir. Yeterince titiz davranmayanlar % 14 ve bu konuda kararsız olanlar % 18 oranındadır (Gül ve Ergün, 2004: 65).

Akbulut (1999) tarafından yapılan bir araştırmada meslek mensuplarının sosyal sorumluluk hakkında dūřüncelerine ilişkin řu sonuçlar bulunmuştur. Erkek muhasebecilerin kadın muhasebecilere nazaran sosyal sorumluluk duyguları daha çok gelişmiştir. Mesleki deneyim süresi arttıkça sosyal sorumluluk anlayışı gelişmektedir. Deneyim süresi 16 yılın üzerinde olan meslek mensuplarının sosyal sorumluluk duygusunun en üst düzeyde olduğu bulunmuştur (Ural ve Özbirecikli, 2004: 50).

Akdoğan (2003) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe mesleğinde kamuoyunu aydınlatma açısından en önemli özelliğın sosyal sorumluluk kavramı olduğu belirtilmiştir (Akdoğan, 2003: 146).

Türkiye’de 3568 Sayılı Yasa ile meslek mensupları için gerekli şartlar belirtilmiş ve yeminli mali müşavirlerin sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Özellikle finansal tabloların doğruluğu onayı veren yeminli mali müşavirlerin aslında devlete değıl, topluma karşı bir sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir. Vergi incelemeleri açısından da yeminli mali müşavirlere sorumluluklar düşmekte ve bir sorun olduğunda işletme sahipleri ile eşit derecede sorumluluğu paylaşmaktadırlar.

SM, SMMM ve YMM’lerin alışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik’in 8. maddesinde sorumluluk konusuna, sosyal sorumluluk, işletme sahiplerine ve yöneticilerine karşı sorumluluk ve meslektaşlara karşı sorumluluk olmak üzere üç açıdan yaklaşılmıştır. Meslek mensupları; mesleği ifa ederken işletme sahip veya yöneticilerine, topluma ve Devlete karşı sorumluluk taşırlar. İşletme yöneticilerine ve sahiplerine karşı taşıdıkları sorumlulukla, yöneticilere ve işletme sahiplerine doğru ve güvenilir bilgi sağlayarak isabetli karar almayı kolaylaştırmalıdırlar. Meslektaşlara karşı sorumluluk ile meslek mensuplarından istenen, birbirlerine her türlü bilgiyi vermek ve aktarmaktır. Mesleğın gelişmesi ve sağlam temellere oturtulması için meslek mensuplarının aralarında gerekli dayanışmanın kurulması gerektiği belirtilmektedir.

SM, SMMM ve YMM Meslek Ahlak Kuralları ile İlgili Mecburi Meslek Kararı’nda da 21. madde de denetimde kamu sorumluluğundan bahsedilmiştir. Denetçilerin dışarıya verecekleri bilgilerin doğrulunun önemi vurgulanmıştır. Ayrıca verilecek hatalı bilgiler hak kayıplarına da sebep olabilecektir.

AICPA tarafından meslek ahlak kuralları hakkında yapılan düzenlemede sorumluluklar mesleki prensipler içerisinde yer almaktadır. Bu ilke muhasebe meslek mensuplarının tüm faaliyetlerinde profesyonel ve ahlaka uygun davranışlarda bulunmalarına dikkat çekilmiştir.

IFAC tarafından yapılan düzenlemede ise, profesyonel muhasebeciler için tarafsızlık ve dürüstlük özelliğinin önemini kamu yararı sorumluluğunu getirmekte olduğu belirtilmiştir. Kamu yararı hizmet edilen toplulukların ya da kurumların ortak refahını kapsamaktadır. Kamu yararının gözetilmesinde de sorumluluk anlayışının gerekliliği açıklanmıştır. IFAC tarafından yapılan düzenlemedeki vergi uygulamaları başlığında da vergi beyannamesinin hazırlanmasında ve bilgilerin doğruluğu konusunda muhasebeci müşterisine veya işverene göre daha öncelikli sorumluluğa sahiptir. Meydana gelecek hatalarda hak kayıpları söz konusu olabileceği için bu konu hakkında açıklama yapılması uygun görülmüştür.

Bu düzenlemeler meslek mensuplarının görevlerinin ahlaki sınırlarını belirleme konusunda ve gelecekte toplumdan veya birlikte çalıştıkları kurumlardan gelebilecek şikâyetleri ortadan kaldırma konusunda koruyucu bir rol üstlenmektedirler. Özellikle sorumluluk konusu bu açıdan değerlendirilmesi gereken ilk konulardan birisi olmaktadır. Böylece yapılan düzenlemelerdeki standartlara uyum sağlanarak mesleğin gerektirdiği ve toplumun beklediği davranışlara karşı daha hazırlıklı olunabilir.

Ergün ve Gül (2005) tarafından yapılan bir araştırmada meslek mensuplarına genel kabul gören etik kurallarını bir sıraya koymaları istenmiş ve bu sıralamada sorumluluk ilk 10 kuralın içinde yer almıştır. Sorumluluk konusu hakkındaki eğilimin ağırlıklı olarak, kamuya ve mükelleflere karşı sorumluluklar konusunda yoğunlaştığı belirtilmiştir (Ergün ve Gül, 2005: 148).

2.2.8 Muhasebe Meslek Etiği ve Ahlak

Ahlak, insanlar arası ilişkilerde doğruyu-yanlış, haklıyı-haksızı ve iyiyi-kötüyü gösteren değerler bütünüdür. Meslek ahlakı ise, meslekle ilgili davranışlarda doğruyu-yanlış, haklıyı-haksızı ve iyiyi-kötüyü gösterir. Muhasebe mesleği için ahlaki kurallar meslek mensuplarının doğruluğunu, dürüstlüğü ve tarafsızlığını çok fazla etkiler.

Muhasebe mesleğinin kamu yararını gözetmesi, meslek mensuplarının yüksek standartlara uygun davranışlar sergilemesini gerektirir.

Meslek etiği kuralları genel ahlaki değerler üzerine kurulmuştur. Bu kuralların uygulanmasında kişilerin inançlarının da etkisi vardır. Toplumun çıkarı, müşterilerin çıkarları ve bireysel çıkarlar mesleğe ilişkin değer yargılarından daha üstün olmamaktadır. Kişisel değerlerin ahlaki değerlere ulaşabilmek adına görevi büyüktür, zaten kişiliği iyi gelişmemiş bireylerden de ahlaki davranışları sergilemelerini beklemek yanlış olur.

Muhasebede etik yaklaşım, adalet, tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk kavramlarına dayandırılabilir. Bu durumda muhasebe uygulamalarında ilgili tüm tarafların eşit tutulması, sunulan raporlarda doğru ve hatasız ifadeler kullanmaya dikkat edilmesi, tarafların çıkarları gözetilmeksizin önyargısız ve tarafsız ifadelere yer verilmesi gerekmektedir (Gül ve Ergün, 2004: 58).

Mesleki bağımsızlık ve tarafsızlık kabul görmüş her mesleğin eylemlerindeki gerekliliklerdir. Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürecek ve topluma karşı olan sorumluluklara gereken önemin verilmediğini gösterecektir. Tarafsızlık uygulamacıların muhatap oldukları üçüncü şahıslara yönelik hatalarına karşı muafiyeti, taraf olmamayı sağlamaktadır (Hund, 2000: 66).

Meslek etiği ilkeleri sayesinde toplum; ruhsatlı meslek mensuplarının ve örgütlerinin belli bir yasal düzenlemeden güç aldıklarını anlar, meslek mensupları için ahlaki değer ölçülerinin her şeyden önce olduğunu kabul edecektir (Seviğ, 2001: 15).

Ülkemizde meslek mensuplarını idare eden örgütler serbest çalışmayan, üniversitelere, devlet birimlerine, özel hukuk kurallarına bağlı kurum ve kuruluşlara bağlı çalışanlar tarafından yürütülmektedir. Pekdemir (2000) tarafından bu durumun tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri açısından ahlaki değerlere uygun olmayan bir durum olduğu düşünülmektedir. Çünkü tarafsızlık ve bağımsızlık serbest, kendi nam ve hesabına çalışmamaktır. Ülkemizde yasal olarak yapılması gerekenin bu örgütlerin yönetimini serbest çalışanlara bırakma olduğu öne sürülmektedir (Pekdemir, 2000: 15).

Gül ve Ergün (2004) tarafından yapılan araştırmada meslek etiğinin yetersiz olduğu durumlarda kişisel ahlakın önemli olduğu görüşüne meslek mensuplarının % 96 katılmıştır. Kalan % 4'lük kısım ise bu konuda kararsız kalanlara aittir (Gül ve Ergün, 2004: 64).

2001 yılında Shafer, Moris ve Ketchand tarafından bir araştırma yapılmış ve AICPA üye olan meslek mensuplarının ahlaki kararlar vermelerinde kişisel değerlerin etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre meslek mensupları kararlar alırken etik çıkmazlara düştüklerinde, kişisel değerlerin sorunların çözümünde etkili olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca kişilerin cinsiyetlerinin ve pozisyonlarının da ahlaki davranışlar açısından bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Shafer, vd. , 2001: 265-266-267).

Meslek açısından ahlaki değerlerin önemini ortaya çıkaran bir başka çalışmada Elias tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada meslek mensuplarının kar elde etme konusuna bakış açılarında ortak ahlaksal değerlerin etkisi ölçülmüştür. Çıkan sonuçlara göre, yüksek ahlaksal değerlere sahip olan işletmelerde çalışan meslek mensupları kar elde etme amacıyla yürütölen çalışmaları ahlaki olmayan davranışlar olarak algılamaktadır ve bu durumun tersi de araştırmada kanıtlanmıştır (Elias, 2004: 89).

Dünyada ortaya çıkan temel tartışmalardan biri kanunlarla ahlak arasındaki ilişkidir. Her yasal davranış ahlaki midir veya her ahlaki davranış yasal mıdır şeklindeki tartışmalar çok sık konuşulmaktadır. Genel düşünce toplumun ahlak kurallarından beklentilerinin yasaların önünde gittiği şeklindedir. Dolayısıyla meslek odaları toplumun bu tür beklentilerini de göz önüne alan etik davranış kurallarını hazırlamak, uygulamak ve uygulanmadıkları zaman yaptırımlarını saptamakla yükümlüdür (Düzmen, 2003: 15).

Yapılan incelemeler sonucu, toplumda mesleğe duyulan güven azaldığında devlet, meslek mensuplarının neden etik davranış kurallarına uymadıklarına bakmadan daha katı yasal düzenlemeler getirdiği görölmektedir (Rasmussen ve Windsor, 2003: 77).

Etik davranış kuralları ise, karar ve eylemin yasal olup olmadığından çok, doğru ya da yanlış olup olmadığına veya mesleki değerlere uygun olup olmadığına değerlendirilmesini gerektirir. Yasal veya ahlaki olmayan davranışlar mesleğin doğruluğunu ve dürüstlüğünü zedelemektedir. Bu nedenle mesleki davranış standartlarına, ilke ve kurallara uyum göstermek çok önemlidir (Gül ve Ergün, 2004: 57).

Son yıllarda profesyonel mesleklerde, mesleki faaliyetin yerine getirilmesinde gerekli görülen ahlaki kurallar, yazılı biçime dönüştürülerek hukuk kuralları haline getirilmiştir. AICPA, IFAC ve Avrupa Birliği'nde yapılan çalışmalar ile meslek ahlakına yönelik standartlar belirlenmiştir. Ülkemizde de meslek ahlakı kuralları 3568 Sayılı Kanun'la yasal hale gelmiş ve bundan sonra SPK Tebliğleri, SM, SMMM ve YMM Çalışma Usul ve Esasları Yönetmelik'i gibi çalışmalarla meslek ahlakına ilişkin standartlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Yıldız (2001) tarafından yapılan bir araştırmada, yasalardaki değişikliklerin meslek mensuplarının iş yoğunluğunu sürekli attırdığı, bu durumda hatalı işler yapılmasına sebep olabildiği görüşüne muhasebecilerin % 94,8'i katılmaktadır. Yine aynı çalışmada mesleğe yasal statü kazandıran düzenlemelerin yapılmasından sonra mesleği sürdüren meslek mensuplarının özel koşulları taşıyıp taşımadıklarına bakmaksızın mesleki unvan verilmesinin ve yetki tanınmasının, mesleğin etik değerlere karşı tutumunu olumsuz etkilediği görüşüne meslek mensuplarının %74,2'si katılmaktadır. Ayrıca meslek mensuplarının %75,8'i arkadaşlık ilişkisi olan müşterilerinin yasalara aykırı uygulamaları karşısında sessiz kalınmasının mesleki saygılığına zarar verdiğini ve meslek mensuplarının % 69,5'i yasalara karşı müşterinin çıkarlarının korunması durumunda tarafsızlık kuralının çiğnediğini düşünmektedir (Yıldız, 2001: 40-41).

Karnes (1989) tarafından yapılan bir araştırmada etik dışı davranışlara tepki göstermek amacıyla, bireysel bir toplum yapısı olan ABD'li meslek mensupları ile geleneksel bir toplum yapısı olan Taiwanlı meslek mensupları üzerine bir araştırma yapılmış ve ABD'li katılımcıların ahlak dışı davranışın hukuki açıdan yaptırımlarına,

Taiwanlı katılımcıların ise, içinde buldukları grubun çıkarlarına zarar verip vermediği konusuna önem verdiği saptanmıştır (Ural ve Özbirecikli, 2004: 48).

Uluslararası ve ulusal alanda meslek etiği kuraları üzerine meslek örgütlerince yapılan çalışmalarda toplumun ahlaki değerleri ve o toplumdaki yasal düzenlemeler dikkate alınmıştır. Uluslararası alanda AICPA, IFAC gibi kuruluşların meslek etiği kurallarına ilişkin yaptığı düzenlemeler ve Avrupa Birliği tarafından düzenlenen sekizinci yönerge toplumdaki ahlaki düşünce ve davranışlardan etkilenmiştir. Bu çalışmalardaki etik kuralları incelediğimizde her birinin toplumda yapılması istenen veya istenmeyen davranışları yansıttığını görürüz. Ulusal alanda TÜRMOB, SPK ve Maliye Bakanlığı'nca yapılan düzenlemelerde de, yine Türk toplumundaki ahlaki davranış kalıplarını dikkate alan ve dünyadaki diğer mesleki örgütlerin çalışmalarıyla da paralel düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Meslek etiğine uygun olamayan her davranışın sergilenmesi durumunda alınacak cezalarda bu düzenlemelerde yer almıştır. Yapılan düzenlemelerin yasal bir dayanağının olması toplum ya da meslek çevresi içinde bu kurallara uyum sağlanmasına ve gerektiğinde kurallara aykırı davrananların cezalandırılmasında yardımcı olmaktadır.

2.2.9 Muhasebe Meslek Etiği ve Eğitim

Muhasebe mesleğindeki eğitim sürekli bir eğitimidir. Muhasebe meslek mensuplarının olması gereken niteliklerine uygun bir şekilde yetiştirilebilmesi için eğitim araçlarının geleneksel yapıdan uzaklaşarak, meslek etiği bilincini, analitik düşünce yapısını ve kişilerarası iletişim kurma niteliklerini geliştirecek bir yapıya kavuşturulması gerekir.

Muhasebe eğitimine meslek etiği konusunda köklü bir bilinç ve küresel bir bakış açısı kazandırma üniversiteler, meslek odaları ve TÜRMOB tarafından muhasebe eğitimi programlarının standartlarının belirlenmesi açısından göz önünde bulundurulmuş durumlardır (Durukan, 2000: 65).

Muhasebecilerin meslek etiği konusunda çok hassas olmaları gerekir. Çelişkide kalınan durumlar ve böyle durumlarda yapılması gerekenler üniversitelerde mesleğe adım atmadan önce veya meslek için eğitimlerle meslek mensuplarına düzenlenecek

eğitim programları ile anlatılmalıdır. Böylece meslek mensupları meslek ahlakı konusunda bilinçlendirilmiş olur.

Muhasebe işletmelerle doğrudan ilişkili olduğu için değişimlerden de çok fazla etkilenmektedir. Dünya üzerinde her gün ülkeleri ve sistemleri etkileyen birçok değişiklik meydana gelmektedir. Bu nedenle muhasebe mesleği de güncel gelişmeleri mutlaka takip etmeli ve küresel bir bakış açısı kazanmalıdır.

Etiğin öğretilip ğretilemediği konusunda yapılan araştırmalarda etik dersi alan öğrencilerin disiplin suçu işleme ve okuldan kaçma gibi davranışlarında azalma olduğu görülmüştür. Etik derslerinin uygulanmakta olan muhasebe programlarına da entegre edilmesi çok kolay değildir, ama gereklidir. Bugün ğrenci olan gençlerimiz yarı meslek hayatına atılacaklarını göz önünde bulundurursak, dürüstlüğün önemli bir özellik olduğunu anlamamız gerekir (Tükenmez ve Kutay, 1998: 448-449).

Son yıllarda üniversitelerde verilen ahlak dersleri de dikkat çekmektedir bu konuya iş çevresinin hassasiyet gösterdiğini buradan anlayabiliriz. Üniversite ğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada, ahlak üzerine ders alanların muhakeme yeteneklerinin daha güçlü olduğu belirlenmiştir. Bu da niversite eğitimi sırasında ahlak dersinin gerekliliğini ortaya koymuştur. New York eyaletinde öğrenciler üzerinde bir başka araştırmada ise, alınan ahlak derslerinin AICPA tarafından geliştirilen meslek ahlakı kurallarına bağlılığı arttırmadığını göstermiştir (Mugan, 1999: 13).

AICPA tarafından yapılan bir başka çalışma da eğitim üzerinde önlemler almakla ilgilidir. Kurulan komisyonda, hukukçuların hukuk fakültelerinde, mühendislerin mühendislik fakültelerinde, tıpların tıp fakültelerinde eğitildikleri gibi muhasebecilerin de kurulan muhasebe okullarında eğitilmelerinin kendi kişiliklerini kazanmalarında daha etkili olacağı dşnlmştr. Bugünkü işletme fakültelerinde gereken muhasebe eğitimin yeterli bir şekilde verilmediği dşnlmektedir (Düzmen, 2003: 67-68).

Yapılan alışmalar etkin bir etik eğitiminin muhasebe mesleği içinde başarılı olabilmesi için muhasebe ve etik eğitiminin amaçları üzerinde bir uzlaşma olmalı, öğrenciler meslekleri için alacakları etik eğitiminin gerekliliğine ve önemine inanmalı, etik eğitiminin düzenlenmesi ve uygulanması çok iyi tasarlanmalıdır (Hund, 2000: 62).

Meslek etiği eğitimin zorunluluğu ile ilgili yapılan bir araştırmada, meslek mensupları eğitim zorunluluğunu bildirmişlerdir. Buna sebep olarak da meslek ahlakı eğitimi ile ilgili eğitim sürecinin hiçbir safhasında yeterli olunamadığı, ailelerin eğitim konusunda yeterli olamadıkları, herkesin kısa yoldan zengin olmaya heveslisi olması gibi durumlar belirtilmiş ve bu döngüyü kıracak tek yolun eğitim olduğu belirtilmiştir (Düzmen, 2003: 107).

Muhasebe eğitiminin nitelikleri, küreselleşmenin olası etkileri göz önüne alınarak şöyle belirtilebilir (Civelek ve Durukan, 2001: 18-19):

- Muhasebecinin işlevleri bugünkünden daha farklı nitelikte olacaktır. Zira, teknolojik gelişmeler, muhasebecinin bugün kendisini kısıtlayıcı birer faktör olan zaman ve mekan boyutlarını aşmasına hız kazandıracak teknolojik araçlar, olanaklar sunacaktır.

- Firmalar arası rekabet küresel piyasa bazında olduğundan, bugünkü fiyat kavramı, küresel refahı maksimize eden fiyat kavramına dönüşecektir. Böylece muhasebeci küresel istikrarı koruyucu/artırıcı ajan olacak, faaliyet sonuçlarını etkin olarak analiz ederek gerekli uyarıları yapacak ve karar verme mekanizmasında söz sahibi olacaktır.

- Firma faaliyetleri ile ilgili bilgi sağlama, raporlama, küresel çıkar grupları göz önüne alınarak yapılacaktır. Global düzeyde etkin denetimin varlığı, günümüzde yararlanılan yasal boşlukların küresel yasalarda olmaması nedeni ile, muhasebecinin işlemleri muhasebeleştirmede, raporlamada, analizleri yorumlamada serbesti derecesi bugünkü düzeyinin çok altında olacaktır.

- Diğer bilim dallarında üretilen yeni bilgilerin/yapılan buluşların parasal değerlere dönüşümü üretim sürecinde gerçekleşeceğinden, muhasebeci tüm bu yenilikleri izleme, bu yeniliklerin üretim sürecindeki dönüşümünü muhasebe işlemleri ile kayıt altına alma, olası sonuçlarını küresel tabanda yorumlamak zorunda olacaktır.

Yukarıda ifade edilen durumlara meslek mensubu adaylarının veya meslek mensuplarının uyum sağlaması sürecinde verilecek olan eğitim çok önemlidir. Bu konuda meslek örgütlerinin gerekli çalışmalarda öncü olması gerekir.

Son yıllarda meslek odaları tarafından düzenlenen eğitimlere katılım oranında artış olduğu saptanmıştır. Türkiye genelinde yapılan bu araştırmada bu oranın % 88'e ulaştığı bildirilmektedir (Uzay ve Tanç, 2004: 101).

Türkiye'de mesleki etik eğitimi lisans ve önlisans düzeyindeki eğitim kurumlarında belli ölçülerde verilmektedir. Mesleki etik eğitiminin üniversitelerde zayıf olmasının yanı sıra meslek içi eğitimlerin de zayıf olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'de yapılan düzenlemelerde meslek etiği konusunda kurallar belirlenmiş ve uymayanlara ilişkin cezalarda belirtilmiştir. Fakat ülkemizde hukuk konusunda verilen eğitimde, vergi ve ticaret hukuku daha ağırlıklı olduğu için meslek etiği kurallarına ve bu kuraları düzenleyen yasa ve yönetmeliklere değinilmemektedir. Türkiye'de yapılan meslek sınavlarında da muhasebeye verilen ağırlık yaklaşık %34'tür. Yeminli Mali Müşavirlik sınavlarında da muhasebenin ağırlığı yaklaşık %14'tür. Görüldüğü üzere meslek sınavlarında ve ilgili fakültelerde muhasebeden çok hukuk konusuna ağırlık verilmektedir. Halbuki ABD ve Avrupa Birliği'nde muhasebeye değinilerek, uygulamaya daha çok önem verildiği belirlenmiştir. Türkiye de ise hukuki konulara önem verilerek yaptırımlar ile sonuç alınmaya çalışılmıştır. Bir mesleğe başlarken meslek mensubunun ahlaki olgunluğa ulaşip ulaşmadığının araştırılması çok önemlidir. Bunun içinde kişilik testleri ve yapılacak soruşturmaların sonuçları yol gösterici olabilecektir. Bu güne kıyasla eğitim ve öğretime ayrılan zaman ve maddi pay da daha arttırıldığında, muhasebe teknikleri kompleks hale geldiğinde, mesleki sorumluluklar ve mesleki bağımsızlık geliştiğinde meslek etiği eğitimi de daha iyi verilebilecektir (Düzmen, 2003: 73-74).

Uluslararası alanda IFAC, muhasebe mesleğine ilişkin düzenlemeler yapan ve standartlar koyan bir kuruluş olarak eğitim konusunda düzenlemeler yapmaktadır. IFAC'ın eğitim standartlarını yerine getirmek bir zorunluluktur, aksi halde yaptırımlar söz konusudur. Sürekli bir değişime adapte olmayı sağlayacak yeterli bilgi, beceri ve mesleki değerler setinin oluşturulması gereklidir. Profesyonel muhasebeci olan bireylerin yenilikleri öğrenme ve uygulama isteğinin mutlaka daimi olması gereklidir. Muhasebeciliğin bir meslek olarak yaşaması bu ihtiyaçları karşılama sorumluluğunu almada meslek üyelerinin kabiliyetine ve istekliliğine bağlıdır. Bu sorumlulukların yerine getirilmesinde üyelerin hazır olmasını sağlama sorumluluğu da meslek

kuruluşlarına düşmektedir. Bu meydan okumalara cevap vermek için, meslek kuruluşları, profesyonel muhasebeci olan kişilerin belirli bir yeterliliğin üzerinde olmasını ve sonrada bunu muhafaza etmesini sağlamalıdır. Bireylerin bu yeterliliği elde etmesi de eğitim ve staj ile olur. Bu nedenle, meslek her iki alanda da yüksek standartlar getirmeyi amaçlamalıdır. Profesyonel Muhasebeciler için Uluslararası Eğitim Standartları, profesyonel muhasebecilerin öğrenme ve gelişim gereklerini “*Giriş şartları, Mesleki eğitim, Mesleki beceri ve genel eğitim, Mesleki değerler ve ahlak kuralları (etik), Staj şartları, Mesleki yeterliliğin ölçülmesi ve Sürekli mesleki eğitim ve gelişim*” başlıkları altında toplamıştır (Köse ve Yılmaz, 2003: 2-3).

Ülkemizde TÜRMOB muhasebe ve denetim mesleğinin kalitesini arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. TÜRMOB sürekli eğitim için çeşitli projeler başlatmıştır. 1994 yılından beri IFAC ve IASC (International Accounting Standards Committee-Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi) üyesi olan TÜRMOB, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, TESMER (Temel Eğitim ve Staj Merkezi) gibi kuruluşlar ile birlikte mesleğe ilişkin eğitim çalışmalarını yürütmektedir. Özellikle TESMER mesleğe giriş öncesinde meslek mensubu adaylarının ve meslek mensuplarının eğitim konusundaki ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan bir kurumdur.

BÖLÜM III
SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN
MUHASEBE MESLEK ETİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİNE İLİŞKİN
BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde sosyal ve kültürel değerlerin değerlerin muhasebe meslek etiği üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yapılmış olan anket çalışmasının analiz ve yorumlarına yer verilecektir.

3.1 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği üzerine etkisini araştırmaktır. Bu doğrultuda, muhasebe meslek mensuplarının sosyal ve kültürel değerlere bakış açıları ile bu değerlerin meslek etiği ilkeleri ve bu ilkelerin uygulanması üzerindeki etkilerine yönelik düşünceleri araştırılmıştır. Araştırma içerisinde kullanılan istatistik yöntemleri yardımıyla, meslek mensuplarının demografik özellikleri göz önüne alınarak farklılıklar ve ilişkiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırma literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı bir boyut taşımaktadır. Yaşam tarzımızı düzenleyen sosyal ve kültür değerler bireylerin davranışlarını ve düşüncelerini etkilemekte, bu etkileşimden meslek etiği konusu da payını almaktadır. Etik, sosyal yaşamımızın büyük bir kısmını kapsayan mesleğimiz ve mesleki faaliyetlerimiz açısından ayrıcalık taşıyan bir konudur. Eğitim, ticaret, hukuk, politika gibi alanlarda insan ilişkilerinin düzenlenmesi açısından etik konusunun önem kazanmasında genel olarak yaşanan ahlaki çöküntünün etkisi çok büyüktür. Muhasebe meslek etiği ve ilkelerinin yanı sıra, sosyal ve kültürel değerleri de içine alarak, bu değerlerin muhasebe meslek etiği üzerinde ne gibi etkiler yarattığına dair inceleme yaptığımız bu çalışmanın literatüre önemli ve farklı bilgiler kazandıracağı düşünülmektedir.

3.2 Araştırmanın Anakütlesi ve Örneklemi

Bu araştırmanın anakütlesini, Serbest Muhasebeci (SM) ve Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir (SMMM) unvanlarına sahip muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Örneklem olarak, Balıkesir ilinde faaliyetlerini sürdüren Serbest Muhasebeci (SM) ve Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir (SMMM) unvanlarına sahip muhasebe meslek mensupları seçilmiştir.

Balıkesir Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasının (SMMMO) katkılarıyla 140 muhasebe meslek mensubuna ulaşılmıştır. Dağıtılan anketlerin 103 tanesi geri iletilmiştir. Bu 103 muhasebe meslek mensubunun yaklaşık % 31'i (32 kişi) Serbest Muhasebeci (SM), yaklaşık % 69'u (71 kişi) Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir (SMMM) olarak faaliyet göstermektedir. Değerlendirmeler bu 103 anket formu üzerinden yapılmıştır. Anketin geri dönüşüm oranı yaklaşık % 76'dır. Çalışmaya ilişkin anket, 6-8 Nisan 2006 tarihleri arasında uygulanmıştır.

3.3 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma ile ilgili verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmıştır. Anket sorularının güvenilirliği test edilmiş, Alpha katsayısı 0,8297 bulunmuştur. Anket yoluyla toplanan veriler için veri tipine bağlı olarak frekans yüzde ve ortalama-standart sapma tanımlayıcı istatistikleri kullanılmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalarda T-testi analizi, ilişki aramaya yönelik olarak da Ki-kare analizi ve Regresyon analizi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kabul edilmiştir.

Anketin 1.-14. soruları arasında, muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine yönelik sorular yer almaktadır. 15.-27. sorular arasında, mesleki faaliyetlere ve meslek etiği eğitime ilişkin evet/hayır cevaplı sorular ile 5'li likert ölçeği kullanılarak geliştirilmiş ifadeler yer almaktadır. 28.-29. sorular arasında meslek mensuplarından, meslek etiğine uymayan davranışlara yönelten tarafları, meslek etiğine uymayan davranışların nedenlerini ve değerleri önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. 31. soruda Hofstade'in kültürel değerlerini içeren 20 tane ifade yer almaktadır ve 5'li likert ölçeği kullanılarak meslek mensuplarının bu ifadelerle ne ölçüde

katıldığı araştırılmak istenmiştir. 32. soruda Trompenaar'ın kültürel değerlerini içeren 5 tane ifade yer almaktadır ve 5'li likert ölçeği kullanılarak meslek mensuplarının bu ifadelere ne ölçüde katıldığı araştırılmak istenmiştir. 33. soruda 11 tane atasözü yer almaktadır ve 5'li likert ölçeği kullanılarak, meslek mensuplarının bu ifadeleri mesleki sorumlulukları açısından değerlendirmeleri istenmektedir. 34. soruda sosyal değerlere ilişkin 28 tane ifade yer almaktadır ve 5'li likert ölçeği kullanılarak meslek mensuplarının bu ifadelere ne ölçüde katıldığı araştırılmak istenmiştir. 35. soruda muhasebe etik ilkelerinin önem derecesine göre sıralanması istenmiştir. 36. soruda mesleki faaliyetler içinde etkili olan davranışlara ilişkin ifadeler yer almaktadır ve meslek mensuplarının bu ifadelere ne ölçüde katıldığı araştırılmak istenmiştir. 37. soruda muhasebe meslek etiği ilkelerine ilişkin ifadeler yer almaktadır ve meslek mensuplarının bu ifadelere ne ölçüde katıldığı araştırılmak istenmiştir.

Verilerin çözümlenmesi, SPSS 11.5 for Windows İstatistik paket programından yararlanılarak yapılmıştır. Yapılan çözümlenmeler sonucu elde edilen bulgular tablolara dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır.

3.4 Bulgular

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının demografik özelliklerine ve araştırmada kullanılan istatistik analizlere ve hipotezlere ilişkin bulgular sırasıyla bu kısımda anlatılmıştır.

3.4.1 Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine ilişkin bulgular aşağıda tablolarda gösterilmektedir.

Tablo.3.1. Cinsiyet Frekans Analizi

Cinsiyetiniz nedir?	Sayı	Yüzde %
Erkek	84	81,6
Bayan	19	18,4
Toplam	103	100,0

Tablo.3.1'den ankete katılan meslek mensuplarının yaklaşık % 82'sinin (84 kişi) erkek, yaklaşık % 18'inin (19 kişi) bayan olduğu görülmektedir.

Tablo.3.2. Yaş Frekans Analizi

Yaşınız?	Sayı	Yüzde %
26–30 yaş	15	14,6
31–35 yaş	12	11,7
36–40 yaş	23	22,3
41–45 yaş	23	22,3
46–50 yaş	23	22,3
51–55 yaş	5	4,9
56 yaş ve üzeri	2	1,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.2.’den ankete katılan meslek mensuplarının hangi yaş aralıklarında yer aldığı görülmektedir. Ankete katılan meslek mensuplarının yaklaşık % 15’i (15 kişi) 26-30 yaş arasında, yaklaşık % 12’si (12 kişi) 31-35 yaş arasında, yaklaşık % 22’si (23 kişi) 36-40 yaş arasında, yaklaşık % 22’si (23 kişi) 41-45 yaş arasında, yaklaşık % 22’si (23 kişi) 46-50 yaş arasında, yaklaşık % 5’i (5 kişi) 51-55 yaş arasında ve yaklaşık % 2’si (2 kişi) 56 yaş ve üzerinde yer almaktadır.

Tablo.3.3. Eğitim Düzeyi Frekans Analizi

Eğitim Düzeyiniz nedir?	Frekans	Yüzde
Lise	3	2,9
Ticaret Lisesi	2	1,9
Yüksek okul	12	11,7
Üniversite	79	76,7
Yüksek lisans	6	5,8
Doktora	1	1,0
Toplam	103	100,0

Tablo.3.3, meslek mensuplarının eğitim düzeyini göstermektedir. Buna göre, ankete katılanların yaklaşık % 3’ü (3 kişi) lise mezunu, yaklaşık % 2’si (2 kişi) ticaret lisesi mezunu, yaklaşık % 12’ si (12 kişi) yüksek okul mezunu, yaklaşık % 78’i (79 kişi) üniversite mezunu, yaklaşık % 6’sı (6 kişi) yüksek lisans mezunu ve % 1’i (1 kişi) doktora mezunudur.

Tablo.3.4. Meslek Unvanları Frekans Analizi

Sahip olduğunuz meslek unvanı nedir?	Sayı	Yüzde %
SM	32	31,1
SMMM	71	68,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.5. Çalışma Şekli Frekans Analizi

Çalışma şekliniz nasıldır?	Sayı	Yüzde %
Serbest	103	100,0

Tablo.3.4'e baktığımızda, ankete katılan meslek mensuplarının yaklaşık % 32'sinin (32 kişi) Serbest Muhasebeci (SM) ve yaklaşık % 69'unun (71 kişi) Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir (SMMM) olduğu görülmektedir. Ayrıca, Tablo.3.5'te ankete katılan tüm meslek mensuplarının serbest çalıştığı görülmektedir.

Tablo.3.6. Mükellef Sayısı Frekans Analizi

Serbest çalışıyorsanız, mükellef sayınız ne kadardır?	Sayı	Yüzde %
0-30 kişi	18	17,5
31-60 kişi	38	36,9
61-90 kişi	26	25,2
91-120 kişi	9	8,7
121-150 kişi	4	3,9
151-180 kişi	1	1,0
181-210 kişi	7	6,8
Toplam	103	100,0

Tablo 3.6'yı incelediğimizde, serbest olarak çalışan bu meslek mensuplarının mükellef sayılarının hangi aralıklarda yer aldığı görülmektedir. Ankete katılan meslek mensuplarının yaklaşık % 17'sinin (18 kişi) mükellef sayısı 0-30 kişi, yaklaşık % 37'sinin (38 kişi) 31-60 kişi, yaklaşık % 25'inin (26 kişi) 61-90 kişi, yaklaşık % 9'unun (9 kişi) 91-120 kişi, yaklaşık % 4'ünün (4 kişi) 121-150 kişi, % 1'inin (1 kişi) 151-180 kişi, yaklaşık % 7'sinin (7 kişi) 181-210 kişi arasında yer almaktadır.

Tablo.3.7. Çalışma Süresi Frekans Analizi

Kaç yıldır bu meslekte çalışıyorsunuz?	Sayı	Yüzde %
1 yılından az	1	1,0
1–5 yıl	24	23,3
6–10 yıl	23	22,3
11–15 yıl	15	14,6
16–20 yıl	20	19,4
21–25 yıl	7	6,8
26 yıl ve üzeri	13	12,6
Toplam	103	100,0

Tablo.3.7.'de ankete katılan meslek mensuplarının kaç yıldır bu meslekte çalıştıkları gösterilmektedir. Ankete katılan meslek mensuplarından 1 kişi, 1 yıldan az bir süredir bu meslekte faaliyet göstermekte iken, yaklaşık % 23'ü (24 kişi) 1-5 yıl arasında, yaklaşık % 22'si (23 kişi) 6-10 yıl arasında, yaklaşık % 15'i (15 kişi) 11-15 yıl arasında, yaklaşık % 19'u (20 kişi) 16-20 yıl arasında, yaklaşık % 7'si (7 kişi) 21-25 yıl arasında, yaklaşık % 13'ü (13 kişi) 26 yıl ve üzerinde bir süredir bu meslekte faaliyet göstermektedirler.

Tablo.3.8. Eleman Sayısı Frekans Analizi

Yanınızda çalışan eleman sayısı nedir?	Sayı	Yüzde %
Eleman yok	9	8,7
1–4 kişi	76	73,8
5–8 kişi	13	12,6
9–12 kişi	5	4,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.8, ankete katılan meslek mensuplarının yanlarında çalışan eleman sayılarını göstermektedir. Yaklaşık % 9'unun (9 kişi) yanında eleman çalışmamaktadır, yaklaşık % 74'ünün (76 kişi) yanında 1-4 kişi arasında, yaklaşık % 12'sinin (13 kişi) yanında 5-8 kişi arasında, yaklaşık % 5'inin (5 kişi) yanında 9-12 kişi arasında çalışan vardır.

Tablo.3.9.Gelir Getiren Unsurlar Frekans Analizi

Mesleğin diğer gelir getiren unsurlarının hangilerinden yararlanıyorsunuz?	Sayı	Yüzde %
Bilirkişilik	28	27,2
Danışmanlık	11	10,7
Rapor Hazırlama	8	7,8
Diğer	1	1,0
Yararlanmıyorum	55	53,4
Toplam	103	100,0

Tablo.3.9’da, ankete katılan meslek mensuplarının mesleğin gelir getiren diğer unsurlarının hangilerinden yararlandığı görülmektedir. Buna göre, yaklaşık % 27’i (28 kişi) bilirkişilik yapmakta olduğunu, yaklaşık % 11’i (11 kişi) danışmanlık yapmakta olduğunu, yaklaşık % 8’i (8 kişi) rapor hazırladığını, 1 kişide diğer seçeneğini işaretleyerek inşaat sektörü ve Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilgili işler yaptığını belirtmiştir. Yaklaşık % 53’ü (55 kişi) mesleğinin gelir getiren diğer unsurlarından yararlanmadığını bildirmiştir.

Tablo.3.10. Gelir Durumu Frekans Analizi

Aylık gelir durumunuz nedir?	Sayı	Yüzde %
500–1.000 YTL.	2	1,9
1.001–1.500 YTL.	19	18,4
1.501–2.000 YTL.	16	15,5
2.001–2.500 YTL.	30	29,1
2.501 YTL. ve üzeri	36	35,0
Toplam	103	100,0

Tablo.3.10’da meslek mensuplarının aylık gelir aralıkları gösterilmektedir. Ankete katılan meslek mensuplarının yaklaşık % 2’si (2 kişi) 500–1.000 YTL. arasında, yaklaşık % 18’i (19 kişi) 1.001–1.500 YTL. arasında, yaklaşık % 16’sı (16 kişi) 1.501–2.000 YTL. arasında, yaklaşık % 29’u (30 kişi) 2.001–2.500 YTL. arasında, % 35’i (36 kişi) 2.501 YTL. ve üzerinde gelir elde etmektedir.

Tablo.3.11. Mükellef Portföyü Frekans Analizi

Mükellef portföyünüzü aşağıdakilerden en çok hangisi oluşturmaktadır?	Sayı	Yüzde %
Bilânço esasına göre defter tutan şahıs işletmeleri	17	16,5
Bilânço esasına göre defter tutan sermaye şirketleri	25	24,3
İşletme esasına göre defter tutan işletmeler	61	59,2
Toplam	103	100,0

Tablo.3.11, meslek mensuplarının mükellef portföyünü en çok hangi tür işletmelerin oluşturduğunu göstermektedir. Buna göre, ankete katılanların yaklaşık % 17'sinin (17 kişi) bilânço esasına göre defter tutan şahıs işletmeleri, yaklaşık % 24'ünün (25 kişi) bilânço esasına göre defter tutan sermaye şirketleri ve yaklaşık % 59'unun (61 kişi) işletme esasına göre defter tutan mükelleflerden oluştuğu ve bunun da mükellef portföyünde ilk sırayı aldığı görülmektedir.

Tablo.3.12. Sigorta Primi Ödeme Frekans Analizi

Çalışanlarınızın sigorta primini düzenli ödeyebiliyor musunuz?	Sayı	Yüzde %
Evet	66	64,1
Hayır	26	25,2
Toplam	92	89,3
Yanıtsız	11	10,7
Toplam	103	100,0

Tablo.3.12, meslek mensuplarının yanlarında çalıştırdıkları elemanlarının sigorta primlerini düzenli ödeyip ödeyemedikleri sorusuna verilen cevapları göstermektedir. Verilen cevapların yaklaşık % 64'ü (66 kişi) "Evet", yaklaşık % 25'i (26 kişi) "Hayır" olmuştur. Ayrıca ankete katılan yaklaşık % 11'i (11 kişi) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo.3.13. Sigortalı Çalışan Sayısı Frekans Analizi

Kaç çalışanınızın sigortası var?	Sayı	Yüzde %
Eleman yok	19	18,4
1-4 kişi	73	70,9
5-8 kişi	6	5,8
9-12 kişi	5	4,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.13, sigortalı olan çalışan sayılarını göstermektedir. Buna göre, ankete katılanların yaklaşık % 18’i “eleman yok” seçeneğini işaretlemiştir. Yaklaşık % 71’inin (73 kişi) 1-4 kişi, yaklaşık % 6’sının (6 kişi) 5-8 kişi, yaklaşık % 5’inin (5 kişi) 9-12 kişi arasında sigortalı çalışmanı vardır. Anketler incelendiğinde bazı meslek mensuplarının yanlarında çalışan kişi sayısı ile sigortalı eleman sayılarının farklı olduğu, bazılarının yanında çalışan olmasına rağmen sigortası ödenen çalışanın olmadığı görülmüştür.

Tablo.3.14. Tahsilat Oranı Frekans Analizi

Tahsilât oranınız nedir?	Sayı	Yüzde %
% 30 ve daha az	8	7,8
% 31-40	8	7,8
% 41-50	22	21,4
% 51-60	23	22,3
% 60’dan fazla	42	40,8
Toplam	103	100,0

Tablo.3.14’e bakıldığında, meslek mensuplarının tahsilât oranları görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 8’inin tahsilat oranı % 30 ve daha az, yaklaşık % 8’inin tahsilat oranı % 31-40 arasında, yaklaşık % 21’inin tahsilat oranı % 41-50 arasında, yaklaşık % 22’sinin tahsilat oranı % 51-60 arasında ve yaklaşık % 41’inin tahsilat oranı % 60’dan fazladır.

Tablo.3.15. Meslek Etiği İlkeleri: Meslek Unvanı ve Yeterlilik

Meslek Unvanı ve Yeterlilik	Sayı	Yüzde %
en önemli	25	24,3
2.derece	14	13,6
3.derece	8	7,8
4.derece	9	8,7
5.derece	16	15,5
6.derece	8	7,8
7.derece	23	22,3
Toplam	103	100,0

Tablo.3.15’e bakıldığında meslek etiği ilkelerinden meslek unvanı ve yeterlilik ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık %

24'ü meslek unvanı ve yeterlilik ilkesini en önemli ilke olarak görmektedir. % 22'si ise bu ilkeyi 7. derecede önemli görmektedir.

Tablo.3.16. Meslek Etiği İlkeleri: Mesleki Eğitim ve Bilgi

Mesleki Eğitim ve Bilgi	Sayı	Yüzde %
en önemli	22	21,4
2.derece	35	34,0
3.derece	11	10,7
4.derece	4	3,9
5.derece	5	4,9
6.derece	21	20,4
7.derece	5	4,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.16'ya bakıldığında, meslek etiği ilkelerinden mesleki eğitim ve bilgi ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 21'i mesleki eğitim ve bilgi ilkesini en önemli ilke olarak görmektedir. % 34'ü ise bu ilkeyi 2. derecede önemli görmektedir.

Tablo.3.17. Meslek Etiği İlkeleri: Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık

Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık	Sayı	Yüzde %
en önemli	31	30,1
2.derece	12	11,7
3.derece	34	33,0
4.derece	8	7,8
5.derece	10	9,7
6.derece	5	4,9
7.derece	3	2,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.17'ye bakıldığında, meslek etiği ilkelerinden dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 30'u dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesini en önemli ilke olarak görmektedir. % 33'ü ise bu ilkeyi 3. derecede önemli görmektedir.

Tablo.3.18. Meslek Etiği İlkeleri: Sır Saklama

Sır Saklama	Sayı	Yüzde %
en önemli	4	3,9
2.derece	18	17,5
3.derece	5	4,9
4.derece	48	46,6
5.derece	12	11,7
6.derece	5	4,9
7.derece	11	10,7
Toplam	103	100,0

Tablo.3.18'e bakıldığında, meslek etiği ilkelerinden sır saklama ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 4'ü sır saklama ilkesini en önemli ilke olarak görmektedir. Yaklaşık % 46'sı ise bu ilkeyi 4. derecede önemli görmektedir.

Tablo.3.19. Meslek Etiği İlkeleri: Sorumluluk

Sorumluluk	Sayı	Yüzde %
en önemli	11	10,7
2.derece	10	9,7
3.derece	17	16,5
4.derece	19	18,4
5.derece	30	29,1
6.derece	14	13,6
7.derece	2	1,9
Toplam	103	100,0

Tablo.3.19'a bakıldığında, meslek etiği ilkelerinden sorumluluk ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 11'i sorumluluk ilkesini en önemli ilke olarak görmektedir. Yaklaşık % 29'u ise bu ilkeyi 5. derecede önemli görmektedir.

Tablo.3.20. Meslek Etiği İlkeleri: Bağımsızlık

Bağımsızlık	Sayı	Yüzde %
en önemli	2	1,9
2.derece	10	9,7
3.derece	16	15,5
4.derece	10	9,7
5.derece	10	9,7
6.derece	38	36,9
7.derece	17	16,5
Toplam	103	100,0

Tablo.3.20'ye bakıldığında, meslek etiği ilkelerinden bağımsızlık ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 37'si bağımsızlık ilkesini en önemli ilke olarak görmektedir. Yaklaşık % 17'si ise bu ilkeyi 7. derecede önemli görmektedir.

Tablo.3.21. Meslek Etiği İlkeleri: Haksız Rekabet

Haksız Rekabet	Sayı	Yüzde %
en önemli	8	7,8
2.derece	4	3,9
3.derece	12	11,7
4.derece	5	4,9
5.derece	20	19,4
6.derece	12	11,7
7.derece	42	40,8
Toplam	103	100,0

Tablo.3.21'e bakıldığında meslek etiği ilkelerinden hasız rekabet ilkesinin önem derecesine göre sıralanışı görülmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 41'i haksız rekabet ilkesini 7. derecede önemli olarak görmektedir. Yaklaşık % 8'i ise bu ilkeyi en önemli ilke olarak görmektedir.

3.4.2 T-Testi Analizi ve Bulguları

T-testi analizi, değişken açısından iki grup arasındaki farklılıkların araştırılmasında kullanılmaktadır. Yapılan araştırmada, Independent Samples T-testi uygulanmış ve bağımsız iki grup arasındaki farklılıklar incelemiştir. İfadelere katılma

dereceleri 1'den 5'e kadar (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) oran ölçeği kullanılarak oluşturulmuştur.

Yapılan araştırmada, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre meslek etiği eğitimi, kültürel değerler, sosyal değerler ve meslek etiği ilkeleri konularında, aralarında anlamlı farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

3.4.2.1 Meslek etiği eğitimine ilişkin t-testi analizi ve bulguları

Meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre meslek etiği eğitiminin yeterliliği ve gerekliliği konularında aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmış ve yapılan T-testi analizlerinin sonuçları tablolara aktarılmıştır.

Tablo.3.22. Mesleki Unvan ve Meslek Eğitimi Eğitimi T-testi Sonuçları

İfadeler	Meslek Unvanı	Sayı	Ortalama	T-Test p değeri
Mesleğe giriş öncesinde, mesleki etik eğitimi çalışmaları yeterlidir.	SM	32	2,72	0,002*
	SMMM	71	2,00	
Meslek içi etik eğitimi çalışmalarını yeterli buluyorum.	SM	32	2,66	0,002*
	SMMM	71	1,97	
Mesleki değişimlere ve gelişimlere uyum sağlanması için eğitim gereklidir.	SM	32	3,97	0,349
	SMMM	71	4,23	
Meslek etiği bilinci kazandırmak için, meslek örgütlerince eğitim programları düzenlenmesi gerekmektedir.	SM	32	4,16	0,910
	SMMM	71	4,18	

Tablo.3.22 incelediğinde, meslek etiği eğitiminin yeterliliğine ve gerekliliğine ilişkin ifadelerin ortalamaları ve p değerleri görülmektedir. Gruplar arasında anlamlı farklılıkların görülmesi için p değerinin $p < 0,05$ olması gerekir. Tablo.3.22'ye baktığımızda, ilk iki ifade meslek etiği eğitiminin yeterliliği ile ilgilidir ve p değerlerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, meslek etiği eğitiminin yeterliliği konusunda, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre anlamlı bir farklılık vardır denilebilir. Tablo.3.22 'deki son iki ifade ise meslek etiği eğitiminin gerekliliği ile ilgilidir ve p değerlerine baktığımızda, 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda, meslek etiği eğitiminin gerekliliği konusunda, meslek

mensuplarının mesleki unvanlarına göre anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensupları, mesleğe giriş öncesinde ve meslek içi faaliyetler sırasında verilen muhasebe meslek etiği eğitiminin yeterli ölçüde olmadığı düşünülmektedirler.

3.4.2.2 Kültürel değerlere ilişkin t-testi analizi ve bulguları

Ölçekte yer alan 20 değer ifadesi, Hofstede'nin geliştirdiği dört değer boyutuna (dişil-eril, bireyci-toplumcu, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma) göre alt boyutlara ayrıldığında 1–5 arasındaki maddeler, dişil-eril değerleri; 6–11 arasındaki maddeler, bireyci-toplumcu değerleri; 12–15 arasındaki maddeler, güç mesafesi değer boyutunu, 16–20 arasındaki maddeler, belirsizlikten kaçınma boyutunda yer alan değerleri kapsamaktadır. Meslek mensuplarının eğilimlerinin bu boyutlardan hangisi yönünde olduğunu belirlemek amacı ile maddelerin kendi içlerinde ortalamaları alınarak analiz edilmiştir. Bu durumda meslek mensuplarının alt değer boyutlarından hangilerini daha fazla benimsedikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Meslek mensuplarının dört değer boyutunda benimsedikleri değerlerin ortalaması aşağıdaki gibidir:

Tablo.3.23. Hofstede'nin Kültürel Değerleri ve Ortalamaları

Değer Grupları	Sayı	Ortalama
Erillik (Eril değerler)	103	2,54
Bireysellik	103	3,72
Güç Mesafesi	103	3,13
Belirsizlikten Kaçınma	103	3,91

Tablo.3.23'e göre, erillik değer ifadelerinde ortalamanın 2,54 olması, meslek mensuplarının eril değerler ifadelerine katılmadıklarını göstermektedir. Bu durumda dişil değerlerin daha çok benimsendiği söylenebilir. Dişil kültürel değerlerde insanlar arası ilişkiler ve insana verilen önem daha büyükken, eril değerlerde rekabet, başarı ve kazanma hırsı, yükselme tutkusu gibi değerlerin daha önemli olduğu söylenebilir. Bireysellik (bireyci-toplumcu) değer boyutunda, ortalama 3,72'dir. Bu durumda meslek

mensuplarının toplumcu deęer boyutunu daha çok önemsedikleri anlařılmaktadır. Toplumcu deęerlerde, kiřiler çalıřtıkları kurumun ve grubun bir parçası olduklarını dūřunürler, grubun (kamuunun) ıkarları daha önemlidir, grup kararlarına daha çok gūvenirler. Gū mesafesi deęer boyutunun ortalaması 3,13'tür. Gū boyutunun yūksek çıkması, meslek mensuplarının toplumsal yařam içinde statū farklılıklarının ve gū daęılımında eřitsizliklerin olduęunu dūřündüklerini açıklamaktadır. Belirsizlikten kaçınma boyutunun ortalaması ise 3,91'dir. Meslek mensuplarının kurallara baęlı hareket etmeyi benimsediklerini, belirsiz durumların tehlike ve riski arttıracasını dūřündükleri sūylenbilir.

Yapılan araştırmada, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına gūre kūltürel değerler ile ilgili ifadelerde anlamlı farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo.3.24. Mesleki Unvan ve Hofstede'in Kültürel Değerleri T-testi Analizi

İfadeler		Meslek Unvanı	Sayı	Ort.	T-Test p değeri
Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erillik (Erişim Değerleri)	SM	32	3,78	0,716
		SMMM	71	3,69	
Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.	Erillik (Erişim Değerleri)	SM	32	2,88	0,001*
		SMMM	71	1,87	
Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.	Erillik (Erişim Değerleri)	SM	32	2,22	0,448
		SMMM	71	2,03	
Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.	Erillik (Erişim Değerleri)	SM	32	2,88	0,290
		SMMM	71	2,55	
Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.	Erillik (Erişim Değerleri)	SM	32	2,63	0,038*
		SMMM	71	1,83	
Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik (Bireyci-Toplumcu)	SM	32	2,09	0,548
		SMMM	71	1,93	
Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.	Bireysellik (Bireyci-Toplumcu)	SM	32	4,28	0,910
		SMMM	71	4,31	
Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.	Bireysellik (Bireyci-Toplumcu)	SM	32	3,78	0,187
		SMMM	71	4,17	
Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.	Bireysellik (Bireyci-Toplumcu)	SM	32	3,34	0,139
		SMMM	71	3,75	
Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.	Bireysellik (Bireyci-Toplumcu)	SM	32	3,81	0,048*
		SMMM	71	4,38	
Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.	Bireysellik (Bireyci-Toplumcu)	SM	32	3,78	0,018*
		SMMM	71	4,30	
Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.	Güç Mesafesi	SM	32	2,81	0,036*
		SMMM	71	2,27	
Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.	Güç Mesafesi	SM	32	2,84	0,059
		SMMM	71	3,06	
Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.	Güç Mesafesi	SM	32	3,69	0,204
		SMMM	71	3,41	
Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.	Güç Mesafesi	SM	32	3,19	0,020*
		SMMM	71	3,77	
Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	SM	32	3,63	0,513
		SMMM	71	3,77	
İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.	Belirsizlikten Kaçınma	SM	32	3,91	0,121
		SMMM	71	4,21	
Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	SM	32	4,00	0,000*
		SMMM	71	3,03	
İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.	Belirsizlikten Kaçınma	SM	32	4,13	0,871
		SMMM	71	4,15	
Denetim çok önemlidir	Belirsizlikten Kaçınma	SM	32	4,09	0,407
		SMMM	71	4,31	

Tablo.3.24'ü incelediğimizde, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre kültürel değerler ile ilgili ifadelerde anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir.

“Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir; anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır, dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur; hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir; statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım, geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur; yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum” ifadelerinde mesleki unvana göre anlamlı farklılıklar vardır. Bu ifadelerle ilgili p değerlerinin 0,05’ten küçük olması, gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğunu işaret etmektedir.

Mesleki unvanlara göre fark bulunan ifadelerden *“hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir”* ve *“anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır”* ifadeleri erillik değer boyutuna ait ifadelerdir. Bu ifadelerle ilgili olarak Tablo.3.24’ü incelediğimizde, serbest muhasebecilerin (SM) birinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,88 ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,63, serbest muhasebeci ve mali müşavirlerin (SMMM) birinci ifadeye ilişkin ortalaması 1,87, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 1,83’dir. Bu durumda, SMMM’lerin bu ifadelere katılmama düzeyi SM’lere göre daha yüksektir denilebilir. SMMM’ler hayattaki en önemli amacın maddi kazanç elde etmek olmadığını ve anlaşmazlıkların çözüm yolunun çatışmak olmadığını düşünmektedirler. SM’lerde yine SMMM’lerle paralel düşünmekte, fakat katılmama düzeyi biraz daha düşük kalmaktadır. *“Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur”* ve *“hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir”* ifadeleri bireysellik değer boyutuna aittir. Bu ifadelerle ilgili olarak Tablo.3.24’ü incelediğimizde, SM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,81, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,78, SMMM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 4,38, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 4,30’dur. Dolayısıyla, SM’lerin bu ifadelere katılımı SMMM’lere göre daha düşüktür. SM’ler ve SMMM’ler dürüst kişinin yaptığı işin arkasında duran kişi olarak görmektedirler, fakat bu konuya SMMM’lerin inancı daha kuvvetlidir. SMMM’ler hataların önlenmesinin mesleki standartlara uyum ile gerçekleşeceği konusundaki katılımları SM’lere göre daha yüksektir. *“Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım”* ve *“geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur”* ifadeleri güç mesafesi boyutunda yer alan ifadelerdir. Bu ifadelerle ilgili olarak Tablo.3.24’ü incelediğimizde, SM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,81, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,19, SMMM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,27, ikinci ifadeye

ilişkin ortalaması 3,77'dir. Bu durumda SM'lerin birinci ifadeye katılmama düzeyi SMMM'lere göre daha düşüktür; ikinci ifadeye SM'lerin katılımı SMMM'lere göre daha düşüktür. SM'ler ayrıcalık tanıma konusunda SMMM'lere göre daha düşük bir katılmama düzeyine sahiptirler. Eğitim kurumlarının geleceğimizi şekillendirmesi konusunda ise SMMM'lerin SM'lere daha yüksek katılım düzeyine sahip olduğu görülmektedir. “*Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum*” ifadesi ise belirsizlikten kaçınma boyutu ile ilgilidir. Bu ifadeye ilişkin SM'lerin ortalaması 4,00 iken SMMM'lerin ortalaması 3,03'tür. Bu durumda SM'ler bu ifadeye katılırken, SMMM'ler bu konuda “kararsızım” seçeneğini tercih etmişlerdir.

Sonuçları değerlendirecek olursak, eril kültürel değerlerin algılanmasındaki eğilim başarının maddi maddi kazanç ile ölçülemeyeceği şeklindedir. Bireysellik kültürel değerleri, dürüstlük ve standartlara uyum olarak algılanmakta, mesleğin saygınlığı yani, ait olunan grubun çıkarlarını ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca meslek mensupları görev ve sorumluluklarının herşeyden önce geldiğini belirtmişlerdir. Güç mesafesi kültürel değerleri hakkındaki algılamalar herkese adil davranma ile ilgilidir. Belirsizlikten kaçınma kültürel değerlerinin algılanmasındaki genel eğilim, belirsizliklerin mesleki gelişim için tehdit uyandırdığı yönündedir. Muhasebe meslek mensuplarının eril ve bireysellik değerleri düşük, belirsizlikten kaçınma ve güç mesafesi değerleri yüksektir. Daha önce Türk kültürü üzerinde yapılmış olan çalışmalarda çıkan bu sonucu doğrulamaktadır.

Kültürel değerler, Gray tarafından araştırılmış ve Hofstede'nin kültürel değer boyutlarına paralel olan dört değer geliştirilmiştir. Bunlar; *Profesyonelliğe karşı yasal kontrol*, *Tekdüzeciliğe karşı esneklik*, *Tutuculuğa karşı iyimserlik* ve *Şeffaflığa karşı gizlilik*dir. Meslek mensuplarının mesleki unvanlarındaki farklılıklar göz önüne alınarak, bu değerlere ilişkin bakış açıları da değerlendirilmiştir.

Tablo.3.25. Mesleki Unvanı ve Gray'in Kültürel Değerleri T-testi Analizi

İfadeler	Meslek Unvanı	Sayı	Ortalama	T-Test p değeri
Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	SM	32	3,97	0,156
	SMMM	71	4,15	
Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	SM	32	4,41	0,425
	SMMM	71	4,25	
Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	SM	32	2,63	0,966
	SMMM	71	2,63	
Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	SM	32	2,38	0,164
	SMMM	71	2,66	
Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	SM	32	3,44	0,009*
	SMMM	71	2,83	

Tablo.3.25'deki ifadelerden birincisi, profesyonelliğe karşı yasal kontrol, ikincisi tekdüzeciliğe karşı esneklik, üçüncüsü ve dördüncüsü tutuculuğa karşı iyimserlik ve beşincisi de şeffaflığa karşı gizlilik değerini açıklamaktadır. Sonuçları incelediğimizde, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre şeffaflığa karşı gizlilik değerinde anlamlı bir fark vardır. Bu değer ile ifadenin p değeri 0,009 olarak hesaplanmıştır ($p < 0,05$). Bu değer ile ilgili SM'lerin ortalaması 3,44 ve SMMM'lerin ortalaması 2,83'tür. Bu durumda SM'ler mali tablolardaki bilgilerin kapsamının, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişeceğine katılırken, SMMM'ler bu görüşe katılmamaktadır.

3.4.2.3 Sosyal değerlere ilişkin t-testi analizi ve bulguları

Ölçekte, sosyal değerlere ilişkin 28 tane değer ifadesi yer almaktadır. 1-4 arasındaki maddeler, sosyal değişmeyi; 5-7 arasındaki maddeler, küreselleşmeyi; 8-10 arasındaki maddeler, sosyal sorumluluğu; 11-16 arasındaki maddeler, ahlak ve hukuk-ahlak ilişkisini; 17-19 arasındaki maddeler, örf-adetleri; 20-22 arasındaki maddeler, gelenek-görenekleri; 23-28 arasındaki maddeler, din ve inançları kapsamaktadır.

Tablo.3.26. Sosyal Değerler ve Ortalamalar

Sosyal Değerler	Sayı	Ortalama
Sosyal Değişme	103	3,28
Küreselleşme	103	3,83
Sosyal Sorumluluk	103	3,28
Ahlak / Ahlak –hukuk ilişkisi	103	3,60
Örf-Adetler	103	3,74
Gelenek-Görenekler	103	3,29
Din ve İnançlar	103	2,89

Yukarıdaki tabloya göre, sosyal değişme ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,28, küreselleşme ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,83, sosyal sorumluluk ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,28, ahlak ve ahlak-hukuk ilişkisi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,60, örf-adetler ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,74, gelenek-görenekler ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,29 ve din ve inançlar ile ilgili ifadelerin ortalaması 2,89 olarak hesaplanmıştır. Ortalamaları incelediğimizde, sosyal değişme, küreselleşme, sosyal sorumluluk, ahlak ve ahlak-hukuk ilişkisi, örf-adetler, gelenek-görenekler ile ilgili ifadelere meslek mensuplarının katılım düzeyinin yüksek, fakat din ve inançlara ait ifadelere meslek mensuplarının katılım düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmada, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre sosyal değerler ile ilgili ifadelerde anlamlı farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo.3.27. Mesleki Unvan ve Sosyal Değerler T-testi Analizi

İfadeler		Meslek Unvanı	Sayı	Ort.	T-Test p değeri
Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	SM	32	3,81	0,606
		SMMM	71	3,92	
İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.	Sosyal Değişme	SM	32	3,81	0,006*
		SMMM	71	3,35	
Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.	Sosyal Değişme	SM	32	3,34	0,485
		SMMM	71	3,51	
Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.	Sosyal Değişme	SM	32	2,75	0,003*
		SMMM	71	2,07	
Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	SM	32	3,38	0,001*
		SMMM	71	4,20	
Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.	Küreselleşme	SM	32	3,53	0,063
		SMMM	71	3,97	
Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.	Küreselleşme	SM	32	3,41	0,116
		SMMM	71	3,85	
Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sos. Sorumluluk	SM	32	3,56	0,488
		SMMM	71	3,41	
İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.	Sos. Sorumluluk	SM	32	3,28	0,001*
		SMMM	71	2,34	
Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.	Sos. Sorumluluk	SM	32	4,25	0,001*
		SMMM	71	3,54	
Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	SM	32	2,69	0,232
		SMMM	71	2,45	
Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	SM	32	3,50	0,251
		SMMM	71	3,25	
Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	SM	32	3,97	0,000*
		SMMM	71	3,13	
Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	SM	32	3,94	0,613
		SMMM	71	3,85	
Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	SM	32	3,94	0,007*
		SMMM	71	4,38	
Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	SM	32	4,34	0,329
		SMMM	71	4,18	
Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adetler	SM	32	3,94	0,001*
		SMMM	71	3,44	
Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.	Örf-Adetler	SM	32	3,88	0,098
		SMMM	71	3,62	
Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	Örf-Adetler	SM	32	4,06	0,240
		SMMM	71	3,89	

Tablo.3.27. Mesleki Unvan ve Sosyal Değerler T-testi Analizi (Devam)

İfadeler		Meslek Unvanı	Sayı	Ort.	T-Test p değeri
Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.	Gelenek-Görenek	SM	32	3,00	0,008*
		SMMM	71	2,34	
Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.	Gelenek-Görenek	SM	32	3,34	0,881
		SMMM	71	3,31	
Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.	Gelenek-Görenek	SM	32	3,88	0,287
		SMMM	71	4,07	
Dini değerlerime çok bağlıyım.	Din ve İnançlar	SM	32	3,88	0,000*
		SMMM	71	3,08	
Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.	Din ve İnançlar	SM	32	3,31	0,081
		SMMM	71	2,86	
Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.	Din ve İnançlar	SM	32	2,94	0,000*
		SMMM	71	2,06	
Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.	Din ve İnançlar	SM	32	3,63	0,001*
		SMMM	71	2,77	
Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.	Din ve İnançlar	SM	32	3,72	0,000*
		SMMM	71	2,82	
Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.	Din ve İnançlar	SM	32	3,06	0,001*
		SMMM	71	2,32	

Tablo.3.27 incelediğinde, meslek mensuplarının sosyal değerlere bakış açılarında bazı ifadelerde farklılıkların olduğu görülmektedir. “İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum; dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır; meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir; insanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur; toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır; yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum; mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır; örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır; gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir; dini değerlerime çok bağlıyım; dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir; meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor, karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim; vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor” ifadelerinde mesleki unvanına göre anlamlı farklılıklar vardır. Bu ifadelerin p değerleri 0,05’ten küçük bulunmuştur.

Mesleki unvanlara göre fark bulunan ifadelerden “İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıkleştirdiğini düşünüyorum” ve “Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır” ifadeleri sosyal değişme ile ilgilidir. Bu ifadelerle ilgili olarak Tablo.3.27’yi incelediğimizde, SM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,81, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,75, SMMM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,35, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,07’dir. Bu durumda hem SM’ler hem de SMMM’ler, işletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıkleştirdiğini düşünmektedir, fakat SM’lerin katılım düzeyi daha yüksektir. SM’ler ve SMMM’ler, dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimlerin kendileri için ikinci planda kalmadığını düşünmektedirler ve ortalamalara baktığımızda bu ifadeye katılmadıkları anlaşılmaktadır. “Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir” ifadesi küreselleşme ile ilgilidir. Tablo.3.27 incelendiğinde, SM’lerin ortalaması 3,38 ve SMMM’lerin ortalaması 4,20 olarak görülmektedir. SM’ler ve SMMM’ler meslek etiği konusunda yapılan düzenlemelerin ülkelerin gelişmişliğini gösterdiğini düşünmektedir; fakat ortalamadan anlaşılacağı üzere, SMMM’lerin bu ifadeye katılım düzeyleri daha yüksektir. “İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur” ve “Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır” ifadeleri sosyal sorumluluk ile ilgilidir. Tablo.3.27’yi incelediğimizde, SM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,28, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 4,25, SMMM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,34, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,54’tür. Bu durumda, SM’lerin birinci ifadeye katılımı SMMM’lere göre daha yüksektir; yani toplum tarafından kendilerinden beklenen davranışların, etik standartlarını oluşturdukları söylenebilir. Toplum tarafından dışlanmanın ya da ayıplanmanın ağır bir ceza olduğuna, SM’lerin katılımı SMMM’lere göre daha yüksektir. “Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum” ve “Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır” ifadeleri ahlak-hukuk ilişkisi ile ilgilidir. Tablo.3.27’yi incelediğimizde, SM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,97, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,94, SMMM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,13, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 4,38’dir. Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğu düşüncesine hem

SM'ler hem de SMMM'ler katılmaktadır; fakat ortalamaları incelediğimizde, SM'lerin katılım düzeyi daha yüksektir. İkinci ifade de ise, hem SMMM'ler hem de SM'ler mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaklarını düşünmektedirler; fakat SMMM'lerin katılım düzeyi SM'lere göre daha yüksektir. “Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır” ifadesi örf-adetlere ilişkindir. SM'lerin ortalaması 3,94 ve SMMM'lerin ortalaması 3,44 olarak bulunmuştur. Bu durumda, her iki grubunda örf-adetlerine bağlı oldukları ortaya çıkmaktadır; fakat SM'lerin bu ifadeye katılım düzeyi SMMM'lere göre daha yüksektir. “Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir” ifadesi gelene-göreneklerle ilgilidir. Tablo.3.27'de, SM'lerin ortalaması 3,00 ve SMMM'lerin ortalaması 2,34 olarak gösterilmektedir. Bu durumda, SM'lerin bu ifadeye ilişkin olarak kararsız kaldıkları, SMMM'lerin ise bu ifadeye katılmadıklarını görülmektedir. “Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir”, “Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor”, “Karmaşık durumlarda karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim” ve “Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor” ifadeleri din ve inançlarla ilgilidir. Dini inançların mesleki davranışlar üzerinde etkili olduğu görüşüne hem SM'ler hem de SMMM'ler katılmamaktadır. Ortalamalara baktığımızda, SM'ler 2,94, SMMM'ler 2,06'dır. Bu durumda, SM'ler kararsızlığa daha yakın bir düzeyde kalırken, SMMM'lerin bu ifadeye katılmadıkları açıkça görülmektedir. Tablo.3.27 incelendiğinde, mesleki kazanç elde ederken dini inançların etkili olduğu görüşüne SM'ler katılmakta iken, SMMM'lerin katılmadığı görülmektedir. Bu ifade ile ilgili olarak SM'lerin ortalamaları 3,63 iken, SMMM'lerin ortalamaları 2,77 olarak bulunmuştur. Karmaşık durumlarda dua ve ibadete yönelme açısından SM'ler ve SMMM'ler arasında bir farklılık vardır. İfade ile ilgili olarak SM'lerin ortalaması 3,72 iken, SMMM'lerin ortalaması 2,82'dir. Bu durumda SM'lerin bu ifadeye katıldığı, SMMM'lerin ise katılmadığı söylenebilir. Verilen kararlarda inançların etkili olduğu konusunda SM'ler ve SMMM'ler arasında yine farklılık vardır. Bu ifade ile ilgili olarak SM'lerin ortalaması 3,06 iken, SMMM'lerin ortalaması 2,32 olarak hesaplanmıştır. SM'ler bu ifadeye kararsızlığa yakın bir katılım içinde iken, SMMM'ler bu ifadeye katılmamaktadır.

Elde edilen sonuçları özetleyecek olursak; sosyal değişimlerin algılanmasındaki genel eğilim, işletmelerin yapılarındaki değişimlerden dolayı mesleki düzenlemelerin karmaşıklaştığı yönündedir. Meslek mensupları bu değişimleri ikinci plana atamamakta ve etik davranış kurallarının da değişimlere göre güncellenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Küreselleşmenin algılanmasındaki genel eğilim, etik konusunda yapılan çalışmaların ülkenin gelişmişliğini gösterdiği şeklindedir. Mesleki düzenlemeler konusunda gelişmiş ülkelerin örnek alınması gerektiği, fakat yapılan yeniliklerin kendi sosyal ve kültürel yapımıza uygun olmasının önemli olduğu belirtilmiştir. Sosyal sorumluluk konusunda ön plana çıkan, etik standartların toplumun kişiden beklediği davranışlara göre oluşması olmuştur. Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, mesleki davranış kurallarını da etkilemektedir ve bunlar kişinin yerine getirmesi gereken sorumluluklar haline gelmektedir. Ahlaki davranış ve ahlakın hukuk ile ilişkisinin algılanması hakkındaki genel eğilim, yasal olan her davranışın aynı zamanda ahlaki olduğu görüşüne dayanmaktadır. Mesleki etik ilkelerin yasal bir dayanağının olmasının, toplumun meslek mensuplarına olan güveni arttıracığı belirtilmiştir. Meslek mensupları, gelenek-göreneklere, örf ve adetlere bağlılıklarını belirtmekle birlikte, hukuk kurallarının bunlardan önce geldiğini savunmaktadırlar. Gelenek-göreneklerin, örf ve adetlerin algılanmasındaki genel eğilim, yapılan işlerden ve sonuçlarından vicdanen rahatlık duymak olarak belirtilmiştir. Dini değerlerin ve inançların algılanmasındaki genel eğilim, mesleki davranışların üzerinde doğrudan etkili olmadıkları yönündedir. Meslek mensuplarını dini değerlere bağlılıklarını belirtmekle birlikte, verilen mesleki kararlarda bunların etkisinin olmadığını düşünmektedirler.

Geçmişten günümüze nesilden nesile aktararak gelen atasözleri ve deyimlerimiz günlük hayatımızda karşılaştığımız pek çok olayın yansımasıdır. Bununla ilgili olarak, mesleki yaşam ve etik ile ilişki kurulabilecek olan atasözü ve deyimler seçilmiştir. Bu atasözleri ile ilgili olarak meslek mensuplarının görüşleri alınmış ve mesleki unvanlarına göre atasözleri ile ilgili ifadelerle ilişkin anlamlı farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo.3.28'de yer alan atasözlerini çağrıştıracak olaylara, iş yaşamında çok sık veya nadiren karşılaşılabılır. Meslek mensuplarının atasözleri hakkındaki görüşleri t-testi yapılarak analiz edilmiştir.

Tablo.3.28. Mesleki Unvan ve Atasözleri T-testi Analizi

İfadeler	Meslek Unvanı	Sayı	Ortalama	T-Test p değeri
Amaca ulaşmak için her yol mubahtır.	SM	32	1,94	0,142
	SMMM	71	1,62	
Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.	SM	32	1,34	0,244
	SMMM	71	1,52	
Bal tutan parmağını yalar.	SM	32	2,47	0,085
	SMMM	71	2,00	
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.	SM	32	2,94	0,372
	SMMM	71	3,18	
Devletin malı deniz, yemeyen domuz.	SM	32	2,03	0,182
	SMMM	71	1,62	
Gemisini kurtaran kaptandır.	SM	32	2,47	0,246
	SMMM	71	2,15	
Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım.	SM	32	2,31	0,333
	SMMM	71	2,06	
Her koyun kendi bacağından asılır.	SM	32	2,72	0,617
	SMMM	71	2,56	
Minareyi çalan kılıfını hazırlar.	SM	32	2,81	0,181
	SMMM	71	2,37	
Üzüm üzümüne baka baka kararır.	SM	32	2,66	0,520
	SMMM	71	2,85	
Üzümü ye, bağını sorma.	SM	32	2,00	0,172
	SMMM	71	1,69	

Tablo.3.28 incelendiğinde atasözlerine ilişkin p değerlerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda atasözlerine katılım açısından mesleki unvanlara göre anlamlı bir fark yoktur. Her iki grupta da ifadelere ilişkin ortalamaların birbirine yakın olduğu görülmektedir. İfadelerin genel ortalaması 2,21 olarak bulunmuştur. Hem genel ortalama hem de ifadelerin tek tek ortalamaları incelendiğinde, SM'lerin ve SMMM'lerin bu atasözlerine ilişkin katılım düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

3.4.2.4 Meslek etiği ilkelerine ilişkin t-testi analizi ve bulguları

Ölçekte, meslek etiği ilkelerine ilişkin 21 tane değer ifadesi yer almaktadır. 1. ve 2. maddeler, mesleki unvan ve yeterlilik ilkesini; 3. madde, mesleki eğitim ve bilgi ilkesini; 4–9 arasındaki maddeler, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesini; 10–12 arasındaki maddeler, sosyal sorumluluk ilkesini; 13–15 arasındaki maddeler, sır

saklama ilkesini; 16. ve 17. maddeler, haksız rekabeti; 18–21 arasındaki maddeler, bağımsızlık ilkesini kapsamaktadır.

Tablo.3.29. Meslek Etiği İlkeleri ve Ortalamalar

Meslek Etiği İlkeleri	Sayı	Ortalama
Mesleki Unvan ve Yeterlilik	103	3,56
Mesleki Eğitim ve Bilgi	103	3,13
Doğruluk, Güvenilirlik ve Tarafsızlık	103	2,95
Sosyal Sorumluluk	103	3,86
Sır Saklama	103	3,59
Haksız Rekabet	103	3,88
Bağımsızlık	103	3,29

Tablo.3.29'a göre, mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,56, mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,13, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 2,95, sosyal sorumluluk ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,86, sır saklama ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,59, haksız rekabet ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,88 ve bağımsızlık ilkesi ile ilgili ifadelerin ortalaması 3,29 olarak hesaplanmıştır. Ortalamaları incelediğimizde, meslek mensupları mesleki unvan ve yeterlilik, mesleki eğitim ve bilgi, sosyal sorumluluk, sır saklama, haksız rekabet ve bağımsızlık ilkeleri ile ilgili ifadelere katılım düzeylerinin yüksek; doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile ilgili ifadelere katılımlarının düşük olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmada, meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre meslek etiği ilkeleri ile ilgili ifadelerde anlamlı farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo.3.30. Meslek Unvanı ve Meslek Etiği İlkeleri T-testi Analizi

İfadeler		Meslek Unvanı	Sayı	Ort.	T-Test p değeri
Meslek mensupları, işletme kararları için gerekli bilgilerin hazırlanmasında yeterli bilgiye sahiptirler.	Unv.	SM	32	3,50	0,011*
		SMMM	71	2,94	
Mükellefler, ayrıntılı bilgiler sağladıklarında, kayıtlar doğruyu yansıtır.	M.. Yet.	SM	32	4,03	0,677
		SMMM	71	3,93	
Meslek mensupları, mevcut mevzuat hakkında her türlü soru/sorulara cevap verebilirler.	Eğt. Bil.	SM	32	2,97	0,254
		SMMM	71	3,20	
Meslek mensupları, işletme faaliyetlerinin sonuçlarını mükellefin talepleri göre ayarlamaktadırlar.	Taraflılık ve Tarafsızlık	SM	32	3,34	0,030*
		SMMM	71	2,85	
Meslek mensupları, ücret dışında müşterilerinden değerli hediyeler kabul etmektedirler.	Taraflılık ve Tarafsızlık	SM	32	2,16	0,078
		SMMM	71	2,59	
Meslek mensuplarının, müşterileri ile ortaklık ve borç-alacak ilişkisine girmeleri normaldir.	Taraflılık ve Tarafsızlık	SM	32	2,16	0,755
		SMMM	71	2,23	
Ülkemizdeki meslek örgütleri tarafsız çalışmaktadır.	Güvenilirlik ve Güvenilirlik	SM	32	3,09	0,935
		SMMM	71	3,11	
Meslek mensupları, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi vermektedirler.	Güvenilirlik ve Güvenilirlik	SM	32	3,75	0,036*
		SMMM	71	3,44	
Meslek mensupları, kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda objektif davranırlar.	Dürüstlük ve Dürüstlük	SM	32	3,69	0,021*
		SMMM	71	3,28	
Meslek mensupları, mükelleflerine, devlete ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarının farkındadır.	Sorumluluk	SM	32	4,22	0,000*
		SMMM	71	3,65	
Meslek mensupları, sorumlu oldukları taraflar arasındaki ilişkileri dengelemelidirler.	Sorumluluk	SM	32	4,03	0,883
		SMMM	71	4,00	
Meslek mensupları, yasa ile belirlenmiş bütün sorumluluklarını yerine getirirler.	Sorumluluk	SM	32	4,13	0,001*
		SMMM	71	3,58	
Meslek mensupları, sır saklama ve gizlilik ilkelerine uygun davranmaktadırlar.	Sır Saklama	SM	32	4,09	0,015*
		SMMM	71	3,65	
Mali tablolarda kuruma/işletmeye ait her türlü bilgi bulunmaktadır.	Sır Saklama	SM	32	3,38	0,134
		SMMM	71	3,06	
Meslek mensupları, birbirlerinden mükelleflerine ait bilgileri kesinlikle saklarlar.	Sır Saklama	SM	32	4,38	0,000*
		SMMM	71	3,58	
Meslek mensupları, müşterilerinin baskısı nedeniyle, ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.	Haksız Rekabet	SM	32	4,13	0,002*
		SMMM	71	3,61	
Meslek mensupları, rekabet edebilmek için ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.	Haksız Rekabet	SM	32	4,22	0,010*
		SMMM	71	3,89	
Meslek mensupları, kamu ve mükellef baskısı olmadan karar almaktadırlar.	Bağımsızlık	SM	32	2,97	0,724
		SMMM	71	2,89	
Ülkemizdeki meslek örgütleri bağımsız çalışmaktadır.	Bağımsızlık	SM	32	3,19	0,666
		SMMM	71	3,08	
Meslek mensupları, yasal yetkisi dâhilinde işlem yapar.	Bağımsızlık	SM	32	4,09	0,006*
		SMMM	71	3,77	
Meslek mensupları, yasal ve ahlaki değerlere çok bağlıdır.	Bağımsızlık	SM	32	3,41	0,309
		SMMM	71	3,20	

Tablo.3.30 incelediğinde, meslek mensuplarının meslek etiği ilkelerine bakış açılarında bazı ifadelerde farklılıkların olduğu görülmektedir. “*Meslek mensupları, işletme kararları için gerekli bilgilerin hazırlanmasında yeterli bilgiye sahiplerdir; Meslek mensupları, işletme faaliyetlerinin sonuçlarını mükellefin talepleri göre ayarlamaktadırlar; Meslek mensupları, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi vermektedirler; Meslek mensupları, kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda objektif davranırlar; Meslek mensupları, mükelleflerine, devlete ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarının farkındadır; Meslek mensupları, yasa ile belirlenmiş bütün sorumluluklarını yerine getirirler; Meslek mensupları, sır saklama ve gizlilik ilkelerine uygun davranmaktadırlar, Meslek mensupları, birbirlerinden mükelleflerine ait bilgileri kesinlikle saklarlar; Meslek mensupları, müşterilerinin baskısı nedeniyle, ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar; Meslek mensupları, müşterilerinin baskısı nedeniyle, ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar; Meslek mensupları, rekabet edebilmek için ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar; Meslek mensupları, yasal yetkisi dâhilinde işlem yapar*” ifadelerinde mesleki unvana göre anlamlı farklılıklar vardır. Bu ifadelerin p değerlerinin 0,05’ten küçük bulunması, gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğunu işaret etmektedir.

Mesleki unvanlara göre fark bulunan ifadelerden “*Meslek mensupları, işletme kararları için gerekli bilgilerin hazırlanmasında yeterli bilgiye sahiplerdir*” ifadesi mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi ile ilgilidir. Bu ifade ilgili olarak Tablo.3.30’u incelediğimizde, SM’lerin ifadeye ilişkin ortalaması 3,50, SMMM’lerin ifadeye ilişkin ortalaması 2,94’tür. Bu durumda SM’ler meslek mensuplarının işletme kararları için gerekli bilgilerin hazırlanmasında yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünmekteyken, SMMM’ler bu konuda kararsızlığa daha yakın görünmektedir. “*Meslek mensupları, işletme faaliyetlerinin sonuçlarını mükellefin talepleri göre ayarlamaktadırlar*”, “*Meslek mensupları, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi vermektedirler*” ve “*Meslek mensupları, kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda objektif davranırlar*” ifadeleri doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkeleri ile ilgilidir. Tablo.3.30 incelendiğinde, SM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,34, SMMM’lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 2,85’tir. Bu durumda SM’ler meslek mensuplarının işletme faaliyetlerinin sonuçlarını mükelleflerin taleplerine göre

ayarladıkları düşüncesine katılmaktayken, SMMM'ler bu görüşe katılmamaktadırlar. İkinci ifadeye ilişkin SM'lerin ortalaması 3,75, SMMM'lerin ortalaması ise 3,44'tür. Bu durumda hem SM'ler hem de SMMM'ler ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi verildiğini savunmaktadırlar; fakat bu ifadeye SM'lerin katılım düzeyleri daha yüksektir. Üçüncü ifadeye ilişkin SM'lerin ortalaması 3,69, SMMM'lerin ortalaması 3,28'dir. Meslek mensuplarının kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda objektif davrandıklarına hem SM'ler hem SMMM'ler katılmaktadırlar; fakat ortalamaları incelediğimizde SM'lerin katılım düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. *“Meslek mensupları, mükelleflerine, devlete ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarının farkındadır”* ve *“Meslek mensupları, yasa ile belirlenmiş bütün sorumluluklarını yerine getirirler”* ifadeleri sosyal sorumluluk ilkesi ile ilgilidir. Bu ifadelerle ilgili olarak Tablo.3.30 incelendiğinde, birinci ifadeye ilişkin olarak SM'lerin ortalaması 4,22, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması ise 4,13'tür. SMMM'lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,65, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,58'dir. Bu durumda, SM'ler her iki ifadeye katılım düzeyleri SMMM'lere göre daha yüksektir. SM'ler, meslek mensuplarının mükelleflerine ve devlete karşı olan sorumluluklarının farkında olduklarını ve meslek mensuplarının yasa ile belirlenmiş bütün sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünmektedirler. SMMM'ler bu konulara katılmaktadırlar; fakat ortalamaları incelediğimizde katılım düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir. *“Meslek mensupları, sır saklama ve gizlilik ilkelerine uygun davranmaktadırlar”* ve *“Meslek mensupları, birbirlerinden mükelleflerine ait bilgileri kesinlikle saklarlar”* ifadeleri sır saklama ilkesi ile ilgilidir. SM'lerin birinci ifadeye ilişkin ortalamaları 4,09, ikinci ifade ile ilgili ortalamaları 4,38'dir. SMMM'lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,65, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,58'dir. Bu durumda, her iki ifadeye de hem SM'ler hem de SMMM'ler katılmaktadırlar. Fakat ortalamalar incelendiğinde, gizlilik ve sır saklama ilkesine uygun davranma ve mükelleflere ait bilgileri saklama konularına SM'lerin SMMM'lere göre katılım düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. *“Meslek mensupları, müşterilerinin baskısı nedeniyle, ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar”* ve *“Meslek mensupları, rekabet edebilmek için ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar”* ifadeleri haksız rekabet ilkesi ile ilgilidir. SM'lerin birinci ifadeye ilişkin ortalamaları 4,13, ikinci ifade ile ilgili ortalamaları 4,22'dir. SMMM'lerin birinci ifadeye ilişkin ortalaması 3,61, ikinci ifadeye ilişkin ortalaması

3,89'dur. Haksız rekabet ile ilgili bu ifadelere hem SM'ler hem de SMMM'ler katılmaktadırlar. Meslek mensuplarının, müşterilerin baskı ve rekabet edebilme sebeplerinden dolayı ücret tarifesinin dışına çıktıkları konularında, SM'lerin katılım düzeyi SMMM'lere göre daha yüksektir. "*Meslek mensupları, yasal yetkisi dâhilinde işlem yapar*" ifadesi bağımsızlık ilkesi ile ilgilidir. Bu ifade ile ilgili olarak SM'lerin ortalaması 4,09, SMMM'lerin ortalaması 3,77'dir. Bu durumda, hem SM'ler hem de SMMM'ler, meslek mensuplarının yasal yetkileri dahilinde işlem yaptıkları görüşüne katılmaktadırlar; fakat SM'lerin katılım düzeyi SMMM'lere göre daha yüksektir.

Meslek etiği ile ilgili sonuçları özetleyecek olursak, meslek unvanı ve yeterlilik ilkesinin algılanması hakkındaki genel eğilim, meslek mensuplarının işletme kararlarının alınmasında ihtiyaç duyulan bilgiye sahip olmak olarak belirtilmiştir. Mesleki eğitim ve bilgi ilkesi hakkındaki genel düşünce, meslek mensubunun mevcut mevzuatlar hakkında her türlü soruya cevap verebilmesi yönündedir. Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi verebilmek, kamu kurumları ve mükellefler arasındaki çatışmalarda objektif davranabilmek olarak algılanmaktadır. Sorumluluk ilkesinden anlaşılan, meslek mensubunun kamuya, topluma ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarını yerine getirilmesidir. Sır saklama ilkesinin algılanmasındaki genel eğilim, meslek mensuplarının gizlilik ilkelerine uygun hareket etmeleri ve meslektaşların mükelleflerine ait bilgileri birbirlerinden kesinlikle saklamaları gerektiği doğrultusundadır. Haksız rekabet ilkesi ile ilgili olarak ön plana çıkan konu, müşteri baskıları ve rekabet nedeniyle ücret tarifesinin dışına çıkılması olmuştur. Meslek mensupları bağımsızlık ilkesinin işleyişinde, yasal yetkileri dahilinde işlem yapmalarının önemi üzerinde durmuşlar, fakat kamu ve mükellef baskısı ile karşılaştıklarını, bunun da bağımsızlıklarını tehdit ettiğini belirtmişlerdir.

Meslek etiği ile ilgili çeşitli araştırmalarda üzerinde durulmuş, meslek mensuplarının iş yaşamlarında karşılaştıkları ve meslek etiği üzerine etkileri olup olmadığı araştırılan bazı davranışlara ait ifadelere Tablo.3.31'de yer verilmiş ve bu ifadelere katılım düzeyleri ile ilgili olarak meslek mensuplarının mesleki unvanlarına göre anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo.3.31. Mesleki Unvan ve Mesleki Davranışlar T-testi Analizi

İfadeler	Meslek Unvanı	Sayı	Ortalama	T-Test p değeri
Yasalardaki değişiklikler hatalı durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.	SM	32	3,34	0,096
	SMMM	71	3,69	
Özel koşulları taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın, kişilere mesleki unvan verilmekte ve yetki tanınmaktadır.	SM	32	3,78	0,320
	SMMM	71	3,54	
Vergi ve ekonomik koşulların müşterilerin üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, meslek mensubunun yasal ve ahlaki olmayan uygulamaları haklı görmesine neden olmaktadır.	SM	32	3,72	0,010*
	SMMM	71	3,23	
Meslek mensubu, arkadaşlık ve dostluk ilişkisi içinde olduğu müşterilerinin, yasalara aykırı davranışlarına sessiz kalmaktadır.	SM	32	3,38	0,028*
	SMMM	71	2,80	
Politik ve siyasi görüşlerdeki farklılık, mesleki etik kurallarına uyumu zorlaştırmaktadır.	SM	32	2,53	0,760
	SMMM	71	2,61	
Meslek örgütü, meslek mensuplarının meslek etiğine uygun davranışlar sergilemesinde etkili olmaktadır.	SM	29	3,45	0,122
	SMMM	71	3,80	
Meslek etiği kurallarının meslek örgütüne belirlenmesi, bu standartlara bağlılığı etkilemektedir.	SM	32	3,63	0,553
	SMMM	71	3,75	
Müşterinin isteği, mesleki yargı, bilgi ve deneyimden üstündür.	SM	32	1,69	0,191
	SMMM	71	1,94	
Yasalardaki değişiklikler iş yükümü artırıyor.	SM	32	3,59	0,071
	SMMM	71	4,04	

Tablo.3.31’i incelediğimizde, bazı ifadelerde farklılıkların olduğu görülmektedir. “*Vergi ve ekonomik koşulların müşterilerin üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, meslek mensubunun yasal ve ahlaki olmayan uygulamaları haklı görmesine neden olmaktadır*” ifadesinde mesleki unvana göre anlamlı bir fark vardır. Bu ifadenin p değeri 0,05’ten küçük bulunmuştur. SM’lerin ifadeye ilişkin ortalaması 3,72, SMMM’lerin ortalaması ise 3,23’tür. Hem SM’ler hem de SMMM’ler, vergi ve ekonomik koşulların müşteriler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin meslek mensubunun yasal ve ahlaki olmayan uygulamaları haklı görmesine neden olduğu görüşüne katılmaktadırlar; fakat ortalamaları incelediğimizde SM’lerin katılım düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. “*Meslek mensubu, arkadaşlık ve dostluk ilişkisi içinde olduğu müşterilerinin, yasalara aykırı davranışlarına sessiz kalmaktadır*” ifadesinde mesleki unvana göre anlamlı bir fark vardır. Bu ifadenin p değeri 0,028’dir ($p < 0,05$). SM’lerin ifadeye ilişkin ortalaması 3,38, SMMM’leri ortalaması ise 2,80’dir. Bu durumda, meslek mensubunun arkadaşlık ve dostluk ilişkisi içinde olduğu

müşterilerinin, yasalara aykırı bazı davranışlarına sessiz kalmakta olduklarına SM'ler katılmakta iken, bu görüşe SMMM'ler katılmamaktadır.

3.4.3 Ki-Kare Analizi ve Bulguları

Ki-kare analizi, iki değişkenin aralarında bir ilişki olup olmadığının araştırılması için kullanılır. Bu kısımda, meslek etiği ilkelerinin kültürel ve sosyal değerler ile olan ilişkisini belirlemek amacıyla ki-kare analizi uygulanmıştır.

Araştırmaya ilişkin olarak hazırlanmış ankette meslek mensuplarına, meslek unvanı ve yeterlilik, mesleki eğitim ve bilgi, dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık, sorumluluk, sır saklama, bağımsızlık ve haksız rekabet olmak üzere 7 tane meslek etiği ilkesi ile ilgili ifadeler verilmiştir. Bu ilkeler ile sosyal ve kültürel değerlere ilişkin ifadeler arasında ki-kare analizi yapılarak ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

3.4.3.1 Kültürel değerlere ilişkin ki-kare analizi ve bulguları

Ölçekte yer alan 20 değer ifadesi, Hofstede'nin geliştirdiği erillik, bireysellik, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma olmak üzere dört değer boyutuna aittir. 1-5 arasındaki maddeler, eril değerleri; 6-11 arasındaki maddeler, bireysellik değerleri; 12-15 arasındaki maddeler, güç mesafesi değerlerini, 16-20 arasındaki maddeler, belirsizlikten kaçınma değerlerini kapsamaktadır. Bu değerlere ait ifadeler ile mesleki etik ilkeler arasında ki-kare analizi yapılması sonucu bulunan p değerleri (sig.) 0,05'ten küçük ise arada anlamlı bir ilişkinin var olduğu söylenebilir.

Her bir mesleki etik ilke için kültürel ve sosyal değerler ile ilgili ki-kare analizi yapılmış olup sonuçlar ayrı ayrı tablolarda gösterilmiştir. Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan "meslek unvanı ve yeterlilik" ilkesi ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo.3.32'de gösterilmiştir.

Tablo.3.32. Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erillik	103	0,079
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,185
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,017*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,004*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,111
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik	103	0,314
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,174
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,229
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,025*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.	103	0,005*	
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.	Güç Mesafesi	103	0,011*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.		103	0,089
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatın etkisi büyüktür.		103	0,052
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.		103	0,130
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,015*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.		103	0,174
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,052
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,063
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Denetim çok önemlidir		103	0,093

Tablo.3.32’yi incelediğimizde, “meslek unvanı ve yeterlilik” ilkesi ile kültürel değerlere ait bazı ifadeler arasında ilişki olduğu görülmektedir. Tablo.3.32’de, Hofstede’nin kültürel değerlerinden erillik değer boyutunu temsil eden “*Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım*” ve “*Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir*” ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) sırasıyla 0,017 ve 0,004 olduğu görülmektedir. Bu durumda, mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi ile kültürel değerler içinde yer alan, erillik değer boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin diğer bir kültürel değer boyutu olan bireysellik değer boyutunu temsil eden “*Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir*”, “*Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur*” ve “*Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir*”

ifadeleri ile mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi arasında da anlamlı bir ilişki vardır. P değerlerinin (Sig.) sırasıyla 0,000, 0,025 ve 0,005 olduğu görülmektedir. “*Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım*” ifadesi güç mesafesi boyutu ile ilgilidir. P değerinin (Sig.) 0,011 olması, meslek unvanı ve yeterlilik ilkesi ile aralarında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. “*Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum*” ifadesi belirsizlikten kaçınma boyutu ile ilgilidir. P değeri (Sig.) 0,015 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda, mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi ile belirsizliğin meslek hayatı için bir tehlike olduğu düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Aşağıdaki tabloda, mesleki etik ilkelerden olan “mesleki eğitim ve bilgi” ilkesi ile kültürel değerler arasındaki ilişkiler gösterilmektedir.

Tablo.3.33. Mesleki Eğitim ve Bilgi * Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erişlik	103	0,014*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,007*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,486
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,004*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireyselilik	103	0,003*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,148
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,041*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,002*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,038*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.		103	0,397
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.		Güç mesafesi	103
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.	103		0,550
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.	103		0,568
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.	103		0,050*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,131
Mesleki Eğitim ve Bilgi * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.		103	0,004*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,020*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,009*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Denetim çok önemlidir.		103	0,006*

Tablo.3.33'ü incelediğimizde Hofstede'nin kültürel değerlerinden dişil-eril boyutu temsil eden “*Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım*”, “*Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir*”, “*Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir*” ve “*Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır*” ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, erillik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından bireysellik boyutunu temsil eden “*Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır*”, “*Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir*” ve “*Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür ve mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, bireysellik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından güç mesafesi boyutunu temsil eden “*Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım*” ve “*Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür ve mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, güç mesafesi boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden “*İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım*”, “*Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum*”, “*İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım*” ve “*Denetim çok önemlidir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür. Bu durumda, mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık” ilkesi ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Tablo.3.34'ü incelediğimizde, “doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık” ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerlerine ait ifadelerin çoğunun arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo.3.34. Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık*Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erillik	103	0,599	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,000*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,000*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,001*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,034*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik	103	0,000*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,000*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,036*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,001*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,257	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.		103	0,006*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.		Güç Mesafesi	103	0,075
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.			103	0,046*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.			103	0,011*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.			103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,063	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.		103	0,032*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,003*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,012*	
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Denetim çok önemlidir.		103	0,000*	

Tablo.3.34'ü incelediğimizde Hostede'nin kültürel değerlerinden erillik boyutunu temsil eden "Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir", "Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım", "Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir" ve "Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır" ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, erillik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hofstede'nin kültürel boyutlarından bireysellik boyutunu temsil eden “*Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır*”, “*Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm*”, “*Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir*” ve “*Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür ve doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, bireysellik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından güç mesafesi boyutunu temsil eden “*Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim*”, “*Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür*” ve “*Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür ve doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, güç mesafesi boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden “*İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım*”, “*Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum*”, “*İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım*” ve “*Denetim çok önemlidir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür. Bu durumda, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “sır saklama” ilkesi ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo.3.35'i incelediğimizde, “sır saklama” ilkesi ile kültürel değerlere ait bazı ifadeler arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo.3.35. Sır Saklama* Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Sır Saklama * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erillik	103	0,012*
Sır Saklama * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,000*
Sır Saklama * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,021*
Sır Saklama * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,005*
Sır Saklama * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,017*
Sır Saklama * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik	103	0,003*
Sır Saklama * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,040*
Sır Saklama * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,021*
Sır Saklama * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,263
Sır Saklama * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,011*
Sır Saklama * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.	Güç Mesafesi	103	0,166
Sır Saklama * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.		103	0,090
Sır Saklama * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.		103	0,010*
Sır Saklama * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.		103	0,040*
Sır Saklama * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.		103	0,041*
Sır Saklama * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,023*
Sır Saklama * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.		103	0,083
Sır Saklama * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,375
Sır Saklama * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,001*
Sır Saklama * Denetim çok önemlidir		103	0,001*

Tablo.3.35’i incelediğimizde Hofstede’nin kültürel değerlerinden erillik boyutunu temsil eden “*Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım*”, “*Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir*”, “*Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım*”, “*Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir*” ve “*Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır*” ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, sır saklama ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, erillik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından bireysellik boyutunu temsil eden “*Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır*”, “*Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm*”, “*Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir*”, “*Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur*” ve “*Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür ve sır saklama ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, bireysellik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel

boyutlarından güç mesafesi boyutunu temsil eden “*Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür*” ve “*Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür ve sır saklama ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, güç mesafesi boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden “*Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum*”, “*İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım*” ve “*Denetim çok önemlidir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür. Bu durumda, sır saklama ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “sorumluluk” ilkesi ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo.3.36’yı incelediğimizde, “sorumluluk” ilkesi ile kültürel değerlere ait bazı ifadeler arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo.3.36. Sorumluluk* Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Sorumluluk * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erişlik	103	0,030*
Sorumluluk * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,009*
Sorumluluk * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,003*
Sorumluluk * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,435
Sorumluluk * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,129
Sorumluluk * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik	103	0,001*
Sorumluluk * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,033*
Sorumluluk * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,003*
Sorumluluk * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,003*
Sorumluluk * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,286
Sorumluluk * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.	103	0,011*	
Sorumluluk * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.	Güç Mesafesi	103	0,076
Sorumluluk * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.		103	0,015*
Sorumluluk * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.		103	0,460
Sorumluluk * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.		103	0,063
Sorumluluk * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,000*
Sorumluluk * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.		103	0,275
Sorumluluk * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,000*
Sorumluluk * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,113
Sorumluluk * Denetim çok önemlidir		103	0,617

Tablo.3.36'yı incelediğimizde Hofstede'nin kültürel değerlerinden erillik boyutunu temsil eden “*Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım*”, “*Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir*” ve “*Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım*” ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, sorumluluk ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, erillik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından bireysellik boyutunu temsil eden “*Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır*”, “*Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm*”, “*Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir*”, “*Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir*” ve “*Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür ve sorumluluk ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, bireysellik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından güç mesafesi boyutunu temsil eden “*Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim*” ifadesinin p değeri (Sig.) 0,05'ten küçüktür ve sorumluluk ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, güç mesafesi boyutunu temsil eden bu ifade arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede'nin kültürel boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden “*Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum*” ve “*Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür. Bu durumda, sorumluluk ilkesi ile Hofstede'nin kültürel değerleri içinde yer alan, belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “bağımsızlık” ilkesi ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır ve bazı ifadelerde p değerleri 0,05'ten küçük bulunduğu için ilişki tespit edilmiştir.

Tablo.3.37. Bağımsızlık* Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Bağımsızlık * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erillik	103	0,096
Bağımsızlık * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,000*
Bağımsızlık * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,000*
Bağımsızlık * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,005*
Bağımsızlık * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,000*
Bağımsızlık * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik	103	0,000*
Bağımsızlık * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,002*
Bağımsızlık * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,023*
Bağımsızlık * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,013*
Bağımsızlık * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,637
Bağımsızlık * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.	103	0,057	
Bağımsızlık * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.	Güç Mesafesi	103	0,141
Bağımsızlık * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.		103	0,000*
Bağımsızlık * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.	Güç Mesafesi	103	0,002*
Bağımsızlık * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.		103	0,039*
Bağımsızlık * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,007*
Bağımsızlık * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.		103	0,164
Bağımsızlık * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,000*
Bağımsızlık * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,199
Bağımsızlık * Denetim çok önemlidir		103	0,000*

Tablo.3.37’yi incelediğimizde, Hofstede’nin kültürel değerlerinden erillik boyutunu temsil eden “*Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir*”, “*Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım*”, “*Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir*” ve “*Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır*” ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, bağımsızlık ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, erillik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından bireysellik boyutunu temsil eden “*Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır*”, “*Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm*”, “*Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir*” ve “*Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür ve bağımsızlık ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, bireysellik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından güç mesafesi boyutunu temsil eden “*Meslek hayatımda, ast-üst*

ilişkilerine çok dikkat ederim”, *“Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür”* ve *“Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur”* ifadelerinin p değeri (Sig.) 0,05’ten küçüktür ve bağımsızlık ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, güç mesafesi boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden *“Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum”*, *“Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum”* ve *“Denetim çok önemlidir”* ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür. Bu durumda, bağımsızlık ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “haksız rekabet” ilkesi ile kültürel değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve bazı ifadelerde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo.3.38. Haksız Rekabet * Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Haksız Rekabet * Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Erişlik	103	0,355
Haksız Rekabet * Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.		103	0,005*
Haksız Rekabet * Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.		103	0,004*
Haksız Rekabet * Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.		103	0,041*
Haksız Rekabet * Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.	Bireysellik	103	0,001*
Haksız Rekabet * Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.		103	0,006*
Haksız Rekabet * Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.		103	0,044*
Haksız Rekabet * Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.		103	0,337
Haksız Rekabet * Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.	103	0,005*	
Haksız Rekabet * Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.	Güç Mesafesi	103	0,013*
Haksız Rekabet * Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.		103	0,001*
Haksız Rekabet * Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.	Güç Mesafesi	103	0,002*
Haksız Rekabet * Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.		103	0,028*
Haksız Rekabet * İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.	Belirsizlikten Kaçınma	103	0,196
Haksız Rekabet * Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.		103	0,001*
Haksız Rekabet * İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.		103	0,004*
Haksız Rekabet * Denetim çok önemlidir		103	0,003*

Tablo.3.38’i incelediğimizde, Hofstede’nin kültürel değerlerinden erillik boyutunu temsil eden “*Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir*”, “*Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım*”, “*Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir*” ve “*Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır*” ifadelerinin p değerlerinin (Sig.) 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, haksız rekabet ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, erillik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından bireysellik boyutunu temsil eden “*Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır*”, “*Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm*”, “*Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir*”, “*Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir*” ve “*Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür ve haksız rekabet ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, bireysellik boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından güç mesafesi boyutunu temsil eden “*Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım*”, “*Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim*”, “*Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür*” ve “*Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur*” ifadelerinin p değeri (Sig.) 0,05’ten küçüktür ve haksız rekabet ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, güç mesafesi boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hofstede’nin kültürel boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden “*Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum*”, “*Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum*”, “*İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım*” ve “*Denetim çok önemlidir*” ifadelerinin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür. Bu durumda, haksız rekabet ilkesi ile Hofstede’nin kültürel değerleri içinde yer alan, belirsizlikten kaçınma boyutunu temsil eden bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Kültürel değerler ve meslek etiği ilkeleri arasında yapılan ki-kare analizi (ilişki testi) sonucunda, meslek etiği ilkeleri ve bu ilkeler hakkındaki genel algılamaların, kültürel değerler hakkındaki genel algılamalar ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Erillik değer boyutu meslek etiği ilkeleri ile ilişkileridirildiğinde iletişim kurma, başarı, adalet, rekabet ve sonuca ulaşma değerlerini çağrıştırmaktadır. Bireycilik değer boyutunda,

dayanışma, görev ve sorumluluk bilinci, dürüstlük, saygınlık ve kurallara uyma değerleri meslek etiği ilkelerinin düzenlenmesinde ve bu ilkelere uyumda ön plana çıkmaktadır. Güç mesafesi hiyerarşi ve statü ile ilişkilendirilmiş; meslek etiği ilkelerine mesleğin her aşamasında uyum gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir. Belirsizlikten kaçınma, tehdit, denetim, kuralları ve doğruları yerine getirme olarak algılanmakta ve meslek etiği ilkelerine uygun davranışlarda bulunmanın bir birlik ve düzen sağlanmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Her kültür kendi muhasebe sistemini yaratır. Bu nedenle kişilerin tutum ve davranışları ile bu tutum ve davranışlara yön veren kültürel değerlerin muhasebe uygulamalarını ve düşünme kalıplarını etkilediği söylenebilir.

Hofstede'nin kültürel değerinin yanı sıra araştırmaya ilişkin ankete ilave edilmiş olan, Gray'in araştırmalarıyla geliştirilmiş 4 kültürel değer boyutu daha vardır. Bunlar; *Profesyonelliğe karşı yasal kontrol*, *Tekdüzeciliğe karşı esneklik*, *Tutuculuğa karşı iyimserlik* ve *Şeffaflığa karşı gizlilik*dir.

Ölçekte yer alan ifadelerden birincisi, profesyonelliğe karşı yasal kontrol, ikincisi tekdüzeciliğe karşı esneklik, üçüncüsü ve dördüncüsü tutuculuğa karşı iyimserlik ve beşincisi de şeffaflığa karşı gizlilik değerini açıklamaktadır.

Tablo.3.39. Meslek Unvanı ile Yeterlilik*Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,013*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,054
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,007*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,000*

Tablo.3.39'u incelediğimizde, Gray'in kültürel değerlerinden profesyonelliğe karşı yasal kontrol, tutuculuğa karşı iyimserlik ve şeffaflığa karşı gizlilik ile meslek unvanı ve yeterlilik ilkesi arasında anlamlı bir ilişki vardır ve p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçük bulunmuştur. Fakat tekdüzeciliğe karşı esnekliğin kültürel boyutunu anlatan

“Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır” ifadesi ile mesleki unvan ve yeterlilik ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ve p değeri (Sig.) 0,054 olarak bulunmuştur ($p>0,05$).

Tablo.3.40. Mesleki Eğitim ve Bilgi *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,006*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,001*

Tablo.3.40 incelendiğinde, Gray’in geliştirdiği kültürel değerler ile mesleki eğitim ve bilgi ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Tüm ifadelerin p değerleri (Sig.) 0,05’ten küçüktür.

Tablo.3.41. Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,767
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,112
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,001*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,007*

Tablo.3.41 incelendiğinde, tutuculuğa karşı iyimserlik ve şeffaflığa karşı gizlilik değerini açıklayan ifadeler ile dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ifadelerin p değerleri (Sig.) sırasıyla 0,000, 0,001 ve 0,007 olarak hesaplanmıştır ($p<0,05$). Profesyonelliğe karşı yasal kontrolü ifade eden “Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim” ifadesi ve tekdüzeciliğe karşı esnekliği temsil eden “Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır” ifadesi ile dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi arasında

anamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir; p değerleri (Sig.) 0,05'ten büyük bulunmuştur.

Tablo.3.42. Sır Saklama *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Sır Saklama * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,094
Sır Saklama * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,023*
Sır Saklama * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,001*
Sır Saklama * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,000*
Sır Saklama * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,000*

Tablo.3.42 incelendiğinde, tekdüzeceliğe karşı esneklik, tutuculuğa karşı iyimserlik ve şeffaflığa karşı gizlilik değerini açıklayan ifadeler ile sır saklama ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Profesyonelliğe karşı yasal kontrol kültürel boyutunu anlatan “*Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim*” ifadesi ile sır saklama ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ve p değeri (Sig.) 0,094 olarak hesaplanmıştır ($p > 0,05$).

Tablo.3.43. Sorumluluk *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Sorumluluk * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,008*
Sorumluluk * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,019*
Sorumluluk * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,030*
Sorumluluk * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,000*
Sorumluluk * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,004*

Tablo.3.43 incelendiğinde, Gray'in geliştirdiği kültürel değerler ile sorumluluk ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu değerlere ait ifadelerin p değerleri (Sig.) 0,05'ten küçüktür.

Tablo.3.44. Bağımsızlık *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Bağımsızlık * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,047*
Bağımsızlık * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,309
Bağımsızlık * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,001*
Bağımsızlık * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,001*
Bağımsızlık * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,002*

Tablo.3.44 incelendiğinde profesyonelliğe karşı yasal kontrol, tutuculuğa karşı iyimserlik ve şeffaflığa karşı gizlilik kültürel değerlerini temsil eden ifadelerin p değerlerinin (Sig.) 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu duruma, bu değerler ile bağımsızlık ilkesi arasında anlamlı bir ilişki vardır denilebilir. Tekdüzeciliğe karşı esneklik kültürel değerini temsil eden “*Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır*” ifadesinin p değeri (Sig.) 0,05'ten küçük olduğu için bağımsızlık ilkesi ile bu değer arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Tablo.3.45. Haksız Rekabet *Kültürel Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler	Sayı	Sig.
Haksız Rekabet * Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	103	0,095
Haksız Rekabet * Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.	103	0,250
Haksız Rekabet * Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.	103	0,072
Haksız Rekabet * Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.	103	0,000*
Haksız Rekabet * Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.	103	0,000*

Tablo.3.45 incelendiğinde, tutuculuğa karşı iyimserlik ve şeffaflığa karşı gizlilik değerini açıklayan ifadeler ile haksız rekabet ilkesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ifadelerin p değerleri (Sig.) sırasıyla 0,000 ve 0,000 olarak hesaplanmıştır (p<0,05). Profesyonelliğe karşı yasal kontrolü temsil eden “*Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim*” ifadesinin; tekdüzeciliğe karşı esneklik kültürel değerlerini temsil eden “*Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır*” ifadesi ve tutuculuğa karşı iyimserlik kültürel değerlerini temsil eden ifadelerden birisi olan “*Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır*” ile haksız rekabet ilkesi arasında anlamlı

bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu ifadelerin p değerleri (Sig.) 0,05'ten büyük bulunmuştur.

3.4.3.2 Sosyal değerlere ilişkin ki-kare analizi ve bulguları

Ölçekte, sosyal değerlere ilişkin 28 tane değer ifadesi yer almaktadır. 1-4 arasındaki maddeler, sosyal değişmeyi; 5-7 arasındaki maddeler, küreselleşmeyi; 8-10 arasındaki maddeler, sosyal sorumluluğu; 11-16 arasındaki maddeler, ahlak ve hukuk-ahlak ilişkisini; 17-19 arasındaki maddeler, örf-adetleri; 20-21 arasındaki maddeler, gelenek-görenekleri; 22-28 arasındaki maddeler, din ve inançları kapsamaktadır.

Yapılan araştırmada mesleki etik ilkeler ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Meslek etik ilkeler ile sosyal değerlere ait ifadeler arasında ki-kare testi yapılarak, p değerleri tespit edilmiş ve p değerleri 0,05'ten küçük olan ifadelerde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo.3.46. Meslek Unvanı ve Yeterlilik* Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		103	0,002*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,016*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsemelidir.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak İlişkisi	103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,001*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,057
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adet	103	0,002*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.	Gelenek Görenek	103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,000*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.		103	0,013*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Dini değerlerime çok bağlıyım.	Din ve İnançlar	103	0,066
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,359
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,001*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,064
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,013*
Meslek Unvanı ile Yeterlilik * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		103	0,047*

Mesleki etik ilkelerden olan “meslek unvanı ve yeterlilik” ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo.3.46 incelendiğinde, meslek unvanı ve yeterlilik ilkesi ile sosyal değerlere ait ifadelerin bazılarının arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Tablo.3.46’yı incelediğimizde sosyal değerlere ait bazı ifadelerin p değerlerinin (Sig.) 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Meslek unvanı ve yeterlilik ilkesi ile sosyal değerler arasında yer alan sosyal değişme, küreselleşme, sosyal sorumlulukahlaki davranış, ahlak-hukuk ilişkisi, örf-adetler ve gelenek-görenekler ile ilgili ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu değerler ile ilgili ifadelerin tümünün p değerleri 0,05’ten küçüktür. Din ve inançlar ile ilgili olan “*Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir*”, “*Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim*” ve “*Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor*” ifadelerinin p değerleri 0,05’ten küçüktür ve sadece bu ifadelerle meslek unvanı ve yeterlilik ilkesi arasında anlamlı bir ilişki vardır denilebilir. Din ve inançlarla ilgili diğer ifadeler de ise ilişki bulunamamıştır.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “mesleki eğitim ve bilgi” ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo.3.47 incelendiğinde, mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile sosyal değerlere ait bazı ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo.3.47. Mesleki Eğitim ve Bilgi* Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıktırdığını düşünüyorum.		103	0,081
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,011*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		103	0,001*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adet	103	0,012*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		103	0,000*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	Gelenek-görenek	103	0,003*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.		103	0,004*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,091
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.	Din ve inançlar	103	0,001*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Dini değerlerime çok bağlıyım.		103	0,002*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,007*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,003*
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,085
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Karmaşık durumlara karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,074
Mesleki Eğitim ve Bilgi * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		103	0,008*

Tablo.3.47'deki sonuçlara göre, mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile küreselleşme, sosyal sorumluluk, ahlaki davranış ve hukuk-ahlak ilişkisi, örf adetler ile ilgili ifadeler arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Sosyal değerler ile ilgili bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük bulunmuştur. *“Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum”, “Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir”, “Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır”* ifadeleri sosyal değişim ile ilgilidir ve bu ifadelerin değerleri 0,05'ten küçük bulunduğu için mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. *“Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir”* ve *“Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur”* ifadeleri gelenek-görenekler ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük bulunmuştur. Bu durumda, mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. *“Dini değerlerime çok bağlıyım”, “Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır”, “Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir”* ve *“Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor”* ifadeleri din ve inançlarla ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, mesleki eğitim ve bilgi ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırmada mesleki etik ilkelerden olan *“doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık”* ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve Tablo.3.48 incelendiğinde bazı ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile p değeri 0,05'ten küçük bulunan ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo.3.48. Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,122
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		103	0,143
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,006*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	küreselleşme	103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsemelidir.		103	0,001*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal sorumluluk	103	0,005*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,001*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlakî Davranış ve Hukuk-Ahlak	103	0,008*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		103	0,003*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		103	0,003*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,002*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.		Örf-Adet	103
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Büyüklere öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.	103		0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	103		0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.	Gelenek-Görenek	103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Dini değerlerime çok bağlıyım.	Din ve İnançlar	103	0,001*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,060
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,000*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Karmaşık durumlara karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,031*
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		103	0,015*

Tablo.3.48 incelendiğinde, Küreselleşme, sosyal sorumluluk, ahlaki davranış ve hukuk-ahlak ilişkisi, örf-adet, gelenek-görenek, din ve inançlar ile ilgili tüm ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük bulunmuştur. Bu durumda, doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile sosyal değerlere ait bu ifadelerin arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. “*Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir*” ve “*Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır*” ifadeleri sosyal değişim ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük olarak hesaplanmıştır ve doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo.3.49. Sır Saklama * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Sır Saklama * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,061
Sır Saklama * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		103	0,008*
Sır Saklama * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,022*
Sır Saklama * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,000*
Sır Saklama * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	103	0,000*
Sır Saklama * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,001*
Sır Saklama * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.		103	0,020*
Sır Saklama * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	103	0,030*
Sır Saklama * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,000*
Sır Saklama * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,001*
Sır Saklama * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	103	0,300
Sır Saklama * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,003*
Sır Saklama * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		103	0,001*
Sır Saklama * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		103	0,009*
Sır Saklama * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.		103	0,000*
Sır Saklama * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,000*
Sır Saklama * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adet	103	0,035*
Sır Saklama * Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		103	0,000*
Sır Saklama * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	Gelenek-Görenek	103	0,005*
Sır Saklama * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.		103	0,000*
Sır Saklama * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,010*
Sır Saklama * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.		103	0,005*
Sır Saklama * Dini değerlerime çok bağlıyım.	Din ve İnançlar	103	0,224
Sır Saklama * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,017*
Sır Saklama * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,028*
Sır Saklama * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,018*
Sır Saklama * Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,006*
Sır Saklama * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		103	0,561

Mesleki etik ilkelerden olan “sır saklama” ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo.3.49 incelendiğinde, küreselleşme,

sosyal sorumluluk, örf-adet ve gelenek-görenek ile ilgili ifadelerin tümünde p değeri 0,05'ten küçük bulunmuştur. Bu nedenle, sır saklama ilkesi ile sosyal değerlere ait bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. “*İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum*”, “*Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir*” ve “*Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır*” ifadeleri sosyal değişimle ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük olarak hesaplanmıştır. Bu durumda, sır saklama ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır denilebilir. “*Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım*”, “*Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum*”, “*Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür*”, “*Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır*”, “*Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır*” ve “*Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir*” ifadeleri ahlaki davranış ve hukuk-ahlak ilişkisi ile ilgilidir. P değerleri 0,05'ten küçük olduğu için sır saklama ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. “*Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır*”, “*Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir*”, “*Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor*” ve “*Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim*” ifadeleri din ve inançlar ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük olduğu için sır saklama ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Mesleki etik ilkelerden olan “sorumluluk” ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo.3.50. Sorumluluk * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Sorumluluk * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,137
Sorumluluk * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		103	0,042*
Sorumluluk * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,026*
Sorumluluk * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,032*
Sorumluluk * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	103	0,002*
Sorumluluk * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,046*
Sorumluluk * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.		103	0,035*
Sorumluluk * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	103	0,032*
Sorumluluk * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,000*
Sorumluluk * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,045*
Sorumluluk * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Davranış ve	103	0,000*
Sorumluluk * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,000*
Sorumluluk * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.	Ahlaki	103	0,000*
Sorumluluk * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.	Hukuk-ahlak ilişkisi	103	0,000*
Sorumluluk * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.	Ahlaki Hukuk-ahlak ilişkisi	103	0,053
Sorumluluk * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,186
Sorumluluk * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adet	103	0,024*
Sorumluluk * Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		103	0,000*
Sorumluluk * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	Gelenek Görenek	103	0,083
Sorumluluk * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.		103	0,004*
Sorumluluk * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,018*
Sorumluluk * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.		103	0,015*
Sorumluluk * Dini değerlerime çok bağlıyım.	Din ve İnançlar	103	0,178
Sorumluluk * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,310
Sorumluluk * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,000*
Sorumluluk * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,000*
Sorumluluk * Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,006*
Sorumluluk * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		103	0,002*

Tablo.3.50 incelendiğinde, sorumluluk ilkesi ile sosyal değerlere ait bazı ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Küreselleşme, sosyal sorumluluk ve

gelenek-görenek ile ilgili tüm ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçüktür. Bu durumda sorumluluk ilkesi sosyal değerlere ait olan bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Sosyal değişme ile ilgili olan “*İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıkleştirdiğini düşünüyorum*”, “*Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir*” ve “*Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır*” ifadelerinin p değerleri 0,05'ten küçüktür ve sorumluluk ilkesi ile aralarında anlamlı bir ilişki vardır. “*Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır*”, “*Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım*”, “*Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum*” ve “*Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür*” ifadeleri ahlaki davranış ve hukuk-ahlak ilişkisi ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçüktür ve sorumluluk ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır denilebilir. “*Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır*” ve “*Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım*” ifadeleri örf-adetler ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçüktür ve sorumluluk ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. “*Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir*”, “*Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim*” ve “*Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur*” ifadeleri gelenek-görenekler ile ilgilidir ve p değerleri 0,05'ten küçüktür. Bu durumda, sorumluluk ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. “*Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir*”, “*Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor*”, “*Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim*” ve “*Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor*” ifadeleri din ve inançlar ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük olduğu için sorumluluk ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “bağımsızlık” ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo.3.51 incelendiğinde bazı ifadelerde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo.3.51. Bağımsızlık * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Bağımsızlık * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,118
Bağımsızlık * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		103	0,011*
Bağımsızlık * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,025*
Bağımsızlık * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,001*
Bağımsızlık * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	103	0,014*
Bağımsızlık * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,001*
Bağımsızlık * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.		103	0,220
Bağımsızlık * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	103	0,001*
Bağımsızlık * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,003*
Bağımsızlık * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,000*
Bağımsızlık * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	103	0,001*
Bağımsızlık * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,003*
Bağımsızlık * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		103	0,006*
Bağımsızlık * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		103	0,006*
Bağımsızlık * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.		103	0,013*
Bağımsızlık * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,001*
Bağımsızlık * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adet	103	0,007*
Bağımsızlık * Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		103	0,000*
Bağımsızlık * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	Gelenek-Görenek	103	0,081
Bağımsızlık * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.		103	0,000*
Bağımsızlık * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,010*
Bağımsızlık * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.	Din ve İnançlar	103	0,002*
Bağımsızlık * Dini değerlerime çok bağlıyım.		103	0,000*
Bağımsızlık * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,013*
Bağımsızlık * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,000*
Bağımsızlık * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,000*
Bağımsızlık * Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,000*
Bağımsızlık * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.	103	0,000*	

Tablo.3.51 incelendiğinde, sosyal değerleri oluşturan sosyal sorumluluk, ahlaki davranış ve hukuk-ahlak ilişkisi, gelenek-görenek, din ve inançlar ile ilgili ifadelerin

tümünde p değeri 0,05'ten küçük olduğu için anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal değişme ile ilgili olan *“İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıktırıldığını düşünüyorum”*, *“Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir”* ve *“Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır”* ifadelerinin p değerleri 0,05'ten küçüktür ve bağımsızlık ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. *“Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir”* ve *“Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır”* ifadeleri küreselleşme ile ilgilidir ve bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçük bulunmuştur. Bu durumda, bağımsızlık ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. *“Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır”* ve *“Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım”* ifadeleri örf-adetlerle ilgilidir ve bu ifadelerin p değerleri 0,05'ten küçüktür. Dolayısıyla, bağımsızlık ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırmada, mesleki etik ilkelerden olan “haksız rekabet” ilkesi ile sosyal değerler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve bazı ifadelerle ait p değerlerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, haksız rekabet ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Tablo.3.52. Haksız Rekabet * Sosyal Değerler Ki-kare Analizi

İfadeler		Sayı	Sig.
Haksız Rekabet * Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	103	0,109
Haksız Rekabet * İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		103	0,002*
Haksız Rekabet * Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		103	0,021*
Haksız Rekabet * Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	103	0,002*
Haksız Rekabet * Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.		103	0,025*
Haksız Rekabet * Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	103	0,004*
Haksız Rekabet * İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		103	0,037*
Haksız Rekabet * Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	103	0,048*
Haksız Rekabet * Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		103	0,001*
Haksız Rekabet * Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		103	0,007*
Haksız Rekabet * Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.		103	0,060
Haksız Rekabet * Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		103	0,026*
Haksız Rekabet * Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Örf-Adet	103	0,088
Haksız Rekabet * Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.	Gelenek Görenek	103	0,001*
Haksız Rekabet * Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.		103	0,000*
Haksız Rekabet * Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		103	0,103
Haksız Rekabet * Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.	Din ve İnançlar	103	0,052
Haksız Rekabet * Dini değerlerime çok bağlıyım.		103	0,021*
Haksız Rekabet * Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		103	0,009*
Haksız Rekabet * Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		103	0,003*
Haksız Rekabet * Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		103	0,001*
Haksız Rekabet * Karmaşık durumlara karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		103	0,012*
Haksız Rekabet * Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		103	0,000*

Tablo.3.52 incelendiğinde, küreselleşme, sosyal sorumluluk, din ve inançlar ile ilgili ifadelerin tümünün p değeri 0,05'ten küçüktür. Bu durumda, haksız rekabet ilkesi

ve sosyal değerler içinde yer alan bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Sosyal değişme ile ilgili olan “İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum”, “Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir” ve “Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır” ifadelerinin p değerleri 0,05’ten küçüktür ve haksız rekabet ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. “Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır”, “Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım”, “Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum”, “Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür” ve “Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir” ifadeleri ahlaki davranış ve hukuk-ahlak ilişkisi ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05’ten küçük olduğu için haksız rekabet ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. “Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım” ve “Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum” ifadeleri örf-adetler ile ilgilidir. Bu ifadelerin p değerleri 0,05’ten küçük olduğu için haksız rekabet ilkesi ile bu ifadeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. “Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir” ifadesi gelenek-görenekler ile ilgilidir. Bu ifadenin p değeri 0,05’ten küçük olduğu için haksız rekabet ilkesi ile bu ifade arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Sosyal değerler ve meslek etiği ilkeleri arasında yapılan ki-kare analizi (ilişki testi) sonucunda, meslek etiği ilkeleri ve bu ilkeler hakkındaki genel algılamaların, sosyal değerler hakkındaki genel algılamalar ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Düzenlenen meslek etiği kurallarının ve bu kurallara gösterilen uyumun, toplumun yaşayışını biçimlendiren sosyal değerlerden etkilendiği söylenebilmektedir. Din ve inançlar, daha bireysel ve maneviyatı düzenleyici unsurlar oldukları için meslek hayatına doğrudan etki yaratmadıkları görülmektedir. Din ve inançların ahlaki davranışlar üzerine yarattığı etkiler sonucu, mesleki yaşamını dolaylı yoldan etkilediği söylenebilir.

3.4.4 Regresyon Analizi ve Bulguları

Regresyon analizi, bağımlı bir değişken ve bunu açıklamaya çalışan bağımsız değişken veya değişkenlerden meydana gelen bir ilişki inceleme metodudur. Meslek mensuplarının meslek unvanları bağımlı değişken, meslek mensuplarını meslek etiğine uymayan davranışlara yönelten taraflar, meslek etiğine uymayan davranışların nedenleri, değerler, sosyal değerler, kültürel değerler ve meslek etiği ilkeleri bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Yapılan regresyon analizinde kurulan modellerle, meslek mensuplarının unvanları ile meslek mensuplarını meslek etiğine uymayan davranışlara yönelten taraflar, meslek etiğine uymayan davranışların nedenleri, değerler arasındaki ve sosyal değerler, kültürel değerler, meslek etiği ilkeleri ile ilgili ifadeler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Meslek mensuplarını meslek etiğine uymayan davranışlara yönelten taraflar; mükellefler, meslek mensupları, meslek örgütleri, yasalar, toplumun değer yargıları, kamu kurumları, serbest piyasa koşulları, mesleki düzenlemelerde değişimler, teknolojik değişimler ve küreselleşme olarak sıralanmaktadır. Bu taraflar kurulan regresyon modelinde bağımsız değişkenler olarak tanımlanmıştır. Aşağıda Tablo.3.53'te görüldüğü üzere, çok değişkenli regresyon modelinin anlamlı olduğunu söylemek mümkün değildir, çünkü kurulan modele ilişkin F (1,469) değerinin anlamlılık seviyesi p değeri 0,164'dür ($p>0,05$). Bu değer 0,05'ten küçük olduğu için kurulan modelin anlamlı olduğu söylenemez.

Tablo.3.53. Meslek Etiğine Uymayan Davranışlara Yönelten Taraflar Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Meslek Unvanı

Bağımsız Değişkenler	Beta	Anlamlılık
Mükellefler	-1,149	0,196
Meslek Mensupları	-1,109	0,198
Meslek Örgütleri	-1,075	0,191
Yasalar	-1,284	0,138
Toplumun Değer Yargıları	-1,224	0,154
Kamu Kurumları	-0,817	0,288
Serbest Piyasa Koşulları	-0,888	0,220
Mesleki Düzenlemelerde Değişimler	-0,764	0,249
Teknolojik Değişimler	-1,112	0,169
Küreselleşme	-0,996	0,280

R²: 0,138 Düzeltilmiş R²: 0,044 F: 1,469 Anlamlılık: 0,164

Meslek mensuplarının meslek etiğine uymayan davranışlarının nedenleri; toplum yaşamındaki istikrarsızlıklar, kişilerin etik anlayışlarındaki farklılık, sosyal sorumluluk ve müşteriye karşı sorumluluk çatışması, mesleki bilgi yetersizliği, karşılıklı güvensizlik, yasaların benimsenmemesi, ücret yetersizliği, rekabet, bencillik ve denetim eksikliği olarak sıralanmıştır. Bu nedenler, kurulan regresyon modelinde bağımsız değişkenler olarak tanımlanmıştır.

Tablo.3.54. Meslek Etiğine Uymayan Davranışların Nedenleri Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Meslek Unvanı

Bağımsız Değişkenler	Beta	Anlamlılık
Toplum Yaşamındaki İstikrarsızlıklar	4,881	0,002
Kişilerin Meslek Etiği Anlayışları Arındaki Farklılık	4,301	0,001
Sosyal Sorumluluk ve Müşteriye Karşı Sorumluluk Çatışması	3,917	0,003
Mesleki Bilgi Yetersizliği	4,352	0,002
Karşılıklı Güvensizlik	3,541	0,003
Yasaların Benimsenmemesi	3,982	0,002
Ücret Yetersizliği	4,169	0,004
Rekabet	3,841	0,003
Bencillik	5,025	0,002
Denetim Eksikliği	5,033	0,002

R²: 0,370 Düzeltilmiş R²: 0,302 F: 5,404 Anlamlılık: 0,000

Tablo.3.54'teki çok değişkenli regresyon modelinin anlamlı olduğunu söylemek mümkündür, çünkü F (5,404) değerinin anlamlılık seviyesi p değeri 0,000'dır ($p<0,005$). Bağımlı değişken meslek unvanı ve bağımsız değişkenler toplum yaşamındaki istikrarsızlıklar, kişilerin meslek etiği anlayışları arasındaki farklılık, sosyal sorumluluk ve müşteriye karşı sorumluluk, çatışması, mesleki bilgi yetersizliği, karşılıklı güvensizlik, yasaların benimsenmemesi, ücret yetersizliği, rekabet, bencillik ve denetim eksikliğidir. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin % 37'sini ($R^2=0,370$) açıklamaktadır. Modeldeki değişkenlerin hepsi modele katkı sağlamaktadır. Meslek unvanı ve meslek etiğine uymayan davranışların nedenleri olarak gösterilen değişkenler arasında pozitif ilişkiler vardır.

Değerler; dürüstlük, doğruluk, sözünü tutmak, sadakat, adalet, başkalarına yardım etmek, başkalarına saygı göstermek, vatandaşlık sorumluluğuna sahip olmak, mükemmeliyeti aramak ve sorumluluklarını bilmek olarak sıralanmıştır. Bu değerler, kurulan regresyon modelinde bağımsız değişkenler olarak tanımlanmıştır.

Tablo.3.55. Değerler Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Meslek Unvanı

Bağımsız Değişkenler	Beta	Anlamlılık
Dürüstlük	-0,098	0,972
Doğruluk	-0,257	0,918
Sözünü Tutmak	-0,026	0,990
Sadakat	-0,093	0,963
Adalet	-0,011	0,996
Başkalarına Yardım Etmek	0,020	0,992
Başkalarına Saygı Göstermek	-0,137	0,945
Vatandaşlık Sorumluluğuna Sahip Olmak	0,038	0,987
Mükemmeliyeti Aramak	-0,447	0,857
Sorumluluklarını Bilmek	-0,248	0,937

R^2 : 0,252 Düzeltilmiş R^2 : 0,171 F: 3,101 Anlamlılık: 0,002

Tablo.3.55'teki çok değişkenli regresyon modelinin anlamlı olduğunu söylemek mümkündür, çünkü F (3,101) değerinin anlamlılık seviyesi p (Sig.) $<0,002$ 'tir. Bağımlı değişken meslek unvanı ve bağımsız değişkenler dürüstlük, doğruluk, sözünü tutmak, sadakat, adalet, başkalarına yardım etmek, başkalarına saygı göstermek, vatandaşlık

sorumluluğuna sahip olmak, mükemmeliyeti aramak ve sorumluluklarını bilmektir. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin % 25,2'sini ($R^2=0,252$) açıklamaktadır. Modeldeki değişkenlerin Beta sayılarını incelediğimizde, meslek mensuplarının unvanları ile başkalarına yardım etmek ve vatandaşlık sorumluluğuna sahip olmak değerleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu; modeldeki diğer bağımsız değişkenlerle de negatif (ters) bir ilişki olduğunu görebiliriz.

Sosyal değerler; sosyal değişme, küreselleşme, sosyal sorumluluk, ahlaki davranış, hukuk-ahlak ilişkisi, örf-adetler, gelenek-görenekler, din ve inançlar ile ilgili ifadelerle anlatılmaya çalışılmış ve yapılan regresyon analizinde sosyal değerlerle ilgili ifadeler bağımsız değişkenleri oluştururken, meslek unvanı bağımlı değişkeni göstermektedir. Meslek unvanı ve sosyal değgerlere ait ifadeler arasındaki ilişkiler Tablo.3.56'da görölmektedir.

Tablo.3.56. Sosyal Değerler Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Meslek Unvanı

Bağımsız Değişkenler		Beta	Anlamlılık
Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.	Sosyal Değişme	0,063	0,588
İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıklaştırdığını düşünüyorum.		0,248	0,055
Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.		0,060	0,564
Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.		-0,205	0,043
Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.	Küreselleşme	0,424	0,005
Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.		0,352	0,034
Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsemelidir.		-0,353	0,016
Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.	Sosyal Sorumluluk	-0,289	0,075
İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.		-0,219	0,137
Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.		-0,419	0,002
Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.	Ahlaki Davranış ve Hukuk-Ahlak ilişkisi	-0,424	0,002
Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.		0,180	0,136
Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.		-0,437	0,000
Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.		0,130	0,243
Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.	Örf-Adet	-0,077	0,619
Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.		-0,250	0,040
Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.	Gelenek Görenek	-0,194	0,198
Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.		0,642	0,000
Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.		-0,087	0,404
Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.	Din ve İnançlar	0,028	0,844
Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.		0,017	0,910
Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.		0,223	0,100
Dini değerlerime çok bağlıyım.	Din ve İnançlar	-0,691	0,001
Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.		-0,008	0,965
Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.		-0,108	0,542
Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.		0,021	0,873
Karmaşık durumlara karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.		0,166	0,310
Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.		0,264	0,082

R²: 0,683Düzeltilmiş R²: 0,563

F: 5,691

Anlamlılık: 0,000

Tablo.3.56'daki çok değişkenli regresyon modelinin anlamlı olduğunu söylemek mümkündür, çünkü F (5,691) değerinin anlamlılık seviyesi p (Sig.) <0,000'dır. Bağımlı değişken meslek unvanı ve bağımsız değişkenler sosyal değerleri temsil eden; sosyal değişme, küreselleşme, sosyal sorumluluk, ahlaki davranış, hukuk-ahlak ilişkisi, örf-adetler, gelenek-görenekler, din ve inançlar ile ilgili ifadelerdir. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin yaklaşık % 68'ini ($R^2=0,683$) açıklamaktadır. Tablo.3.56 incelendiğinde, meslek unvanı ve sosyal değerler ile ilgili bazı ifadeler arasında pozitif ilişkiler, bazı ifadelerde de negatif (ters) ilişkiler olduğu görülmektedir. Gelenek-göreneklere ait ifadelerin tamamında pozitif yönde ilişki görülmekte iken, sosyal sorumluluk ile ilgili ifadelerde negatif yönde ilişki vardır. Verilen kararlarda din ve inançların etkisi, helal-haram inancı, dua ve ibadet ile ilgili ifadelerde pozitif ilişkiler varken, dini değerlere bağlılık, mesleki davranışlara ve yaşayış şekline etkisi ile ilgili ifadelerde negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Sosyal değişme ve küreselleşme ile ilgili ifadelerde de hem negatif hem pozitif yönde ilişkiler vardır. Dünya genelinde değişim ve gelişimi ikinci planda görme ile ilgili ifade de negatif ilişki varken, sosyal değişimlerin mesleği ve mesleki düzenlemeleri etkilemesi ile ilgili ifadelerde pozitif ilişki vardır. Küreselleşme ile ilgili olarak kendi kültürümüze uygun yeniliklerin benimsenmesi konusunda negatif ilişki varken, küreselleşmenin ülkelerin gelişmişliğini göstermesi ve dünyanın önde gelen ülkelerin bu konuda örnek alınması gerektiği konusunda pozitif ilişki bulunmuştur. Etik davranış standartlarının farklılığı ve yasal olan her davranışın ahlaki olacağı ile ilgili ifadelerde negatif ilişki tespit edilmiştir. Örf-adetlere bağlılık ve yardımseverlik ile ilgili ifadelerde ise negatif ilişki bulunmuştur.

Kültürel değerler; Hofstede tarafından dişil-eril, bireyci-toplumcu, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma olarak dört boyuta ayrılmıştır. Hofstede'nin araştırmalarını referans alan Gray tarafında da profesyonelliğe karşı yasal kontrol, tekdüzeciliğe karşı esneklik, tutuculuğa karşı iyimserlik ve şeffaflığı karşı gizlilik olmak üzere 4 boyut geliştirilmiştir. Hofstede ve Gray tarafından geliştirilen bu kültürel değerlere ilişkin ifadeler regresyon analizindeki bağımsız değişkenleri oluştururken, meslek unvanı bağımlı değişkeni göstermektedir. Meslek unvanı ve kültürel değerlere ait ifadeler arasındaki ilişkiler Tablo.3.57'de görülmektedir.

Tablo.3.57. Kültürel Değerler Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Meslek Unvanı

Bağımsız Değişkenler		Beta	Anlamlılı k	
Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.	Hofstede'nin Kültürel Değerleri	Erişlik	0,102	0,255
Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.			-0,344	0,003
Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.			-0,028	0,797
Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.			-0,105	0,307
Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.			0,064	0,587
Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.		Bireysellik	0,033	0,787
Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.			-0,204	0,161
Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.			0,235	0,057
Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.			-0,125	0,267
Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.			0,165	0,268
Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.		Güç Mesafesi	0,028	0,872
Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.			-0,276	0,012
Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.			0,231	0,042
Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.			-0,102	0,309
Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.		Belirsizlikten Kaçınma	0,161	0,164
Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.			0,006	0,957
İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.			0,033	0,793
Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.			-0,315	0,001
İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.			-0,224	0,121
Denetim çok önemlidir			0,034	0,799
Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.	Gray'in Kültürel Değerleri	0,136	0,153	
Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.		-0,048	0,597	
Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.		0,284	0,013	
Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.		0,116	0,261	
Mali tablolarındaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.		-0,266	0,008	

R²:0,556Düzeltilmiş R²:0,412

F: 3,856

Anlamlılık: 0,000

Tablo.3.57'deki çok değişkenli regresyon modelinin anlamlı olduğunu söylemek mümkündür, çünkü F (3,856) değerinin anlamlılık seviyesi p (Sig.) <0,000'dır. Bağımlı değişken meslek unvanı ve bağımsız değişkenler kültürel değerleri temsil eden;

Hofstede'nin ve Gray'in kültürel değerlerine ait ifadelerdir. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin yaklaşık % 56'sını ($R^2=0,556$) açıklamaktadır. Tablo.3.57 incelendiğinde, meslek unvanı ve kültürel değerler ile ilgili bazı ifadeler arasında pozitif ilişkiler, bazı ifadelerde de negatif (ters) ilişkiler olduğu görülmektedir. Hofstede'nin kültürel değerlerinden erillik boyutunda, meslek unvanı ile rekabet, kazanç ve hırs hakkındaki ifadeler arasında negatif ilişki; meslek unvanı ile çatışma ve iyi ilişkiler kurma hakkındaki ifadeler arasında ise pozitif ilişkiler bulunmuştur. Bireysellik boyutunda, meslek unvanı ile saygınlık ve dürüstlük hakkındaki ifadeler arasında negatif ilişki; meslek unvanı ile karşılıklı çıkarları koruma, görev ve sorumluluk bilinci, genel kabul görmüş kurallara uyum hakkındaki ifadeler arasında pozitif ilişki görülmektedir. Güç mesafesi boyutunda, meslek unvanı ile statü sahibi olma ve kişilere itaat etme hakkındaki ifadelerde negatif ilişki; meslek unvanı ile ast-üst ilişkileri ve kuruma itaat etme hakkındaki ifadeler arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Belirsizlikten kaçınma boyutunda, meslek unvanı ile belirsizlik riski, kurallara uyum ve denetim hakkındaki ifadeler arasında pozitif ilişki varken, meslek unvanı ile mesleki doğrular ve kuralların esnekliği hakkındaki ifadeler arasında negatif ilişki vardır. Gray'in kültürel değerlerinden profesyonelliğe karşı yasal kontrolü açıklayan mesleki kurallara uyum hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında pozitif bir ilişki vardır (Beta=0,136). Tekdüzeciliğe karşı esnekliği açıklayan tekdüze uygulamaların benimsenmesi hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında negatif bir ilişki vardır (Beta=-0,048). Tutuculuğa karşı iyimserliği açıklayan çevre veya kurum etkileri ve zamanın etkileri hakkındaki ifadeler ile meslek unvanı arasında pozitif ilişki vardır. Şeffaflığa karşı gizliliği açıklayan bilginin kapsamı ve paylaşımı hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında negatif ilişki vardır (Beta= -0,266).

Meslek etiği ilkeleri; meslek unvanı ve yeterlilik, mesleki eğitim ve bilgi, dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık, sır saklama, sorumluluk, bağımsızlık ve haksız rekabet olarak belirlenmiştir; bunlarla ilgili oluşturulan ifadeler regresyon analizinde bağımsız değişkenleri oluşturmuştur. Tablo.3.58'de, meslek unvanı ile meslek etiği ilkeleri ile ilgili ifadeler arasındaki pozitif ve negatif ilişkiler gösterilmiştir.

Tablo.3.58. Meslek Etiği İlkeleri Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Meslek Unvanı

Bağımsız Değişkenler		Beta	Anlamlılık
Meslek mensupları, işletme kararları için gerekli bilgilerin hazırlanmasında yeterli bilgiye sahiptirler.	Mes. Unv. ve Yet.	-0,108	0,306
Mükellefler, ayrıntılı bilgiler sağladıklarında, kayıtlar doğruyu yansıtır.	Mes. Unv. ve Yet.	0,248	0,035
Meslek mensupları, mevcut mevzuat hakkında her türlü soru/sorulara cevap verebilirler.	Mes. Eğitim ve Bilgi	0,287	0,029
Meslek mensupları, işletme faaliyetlerinin sonuçlarını mükellefin talepleri göre ayarlamaktadırlar.	Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık	-0,204	0,061
Meslek mensupları, ücret dışında müşterilerinden değerli hediyeler kabul etmektedirler.		0,044	0,681
Meslek mensuplarının, müşterileri ile ortaklık ve borç-alacak ilişkisine girmeleri normaldir.		-0,099	0,361
Ülkemizdeki meslek örgütleri tarafsız çalışmaktadır.		0,261	0,059
Meslek mensupları, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi vermektedirler.		-0,312	0,013
Meslek mensupları, kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda objektif davranırlar.		-0,085	0,467
Meslek mensupları, mükelleflerine, devlete ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarının farkındadır.	Sorumluluk	-0,054	0,639
Meslek mensupları, sorumlu oldukları taraflar arasındaki ilişkileri dengelemelidirler.		0,292	0,031
Meslek mensupları, yasa ile belirlenmiş bütün sorumluluklarını yerine getirirler.		-0,772	0,000
Meslek mensupları, sır saklama ve gizlilik ilkelerine uygun davranmaktadırlar.	Sır Saklama	0,070	0,669
Mali tablolarda kuruma/işletmeye ait her türlü bilgi bulunmaktadır.		0,298	0,025
Meslek mensupları, birbirlerinden mükelleflerine ait bilgileri kesinlikle saklarlar.		-0,289	0,018
Meslek mensupları, müşterilerinin baskısı nedeniyle, ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.	Haksız Rekabet	0,131	0,352
Meslek mensupları, rekabet edebilmek için ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.		-0,281	0,033
Meslek mensupları, kamu ve mükellef baskısı olmadan karar almaktadırlar.	Bağımsızlık	-0,005	0,966
Ülkemizdeki meslek örgütleri bağımsız çalışmaktadır.		-0,023	0,855
Meslek mensupları, yasal yetkisi dâhilinde işlem yapar.		0,106	0,433
Meslek mensupları, yasal ve ahlaki değerlere çok bağlıdır.		-0,284	0,054

R²: 0,523Düzeltilmiş R²: 0,399

F: 4,221

Anlamlılık: 0,000

Tablo.3.58'deki çok değişkenli regresyon modelinin anlamlı olduğunu söylemek mümkündür, çünkü F (4,221) değerinin anlamlılık seviyesi p (Sig.) <0,000'dır. Bağımlı değişken meslek unvanı ve bağımsız değişkenler meslek etiği ilkelerini temsil eden ifadelerdir. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin yaklaşık % 52'sini ($R^2=0,523$) açıklamaktadır. Tablo.3.58 incelendiğinde, meslek unvanı ve meslek etiği ilkeleri ile ilgili bazı ifadeler arasında pozitif ilişkiler, bazı ifadelerde de negatif (ters) ilişkiler olduğu görölmektedir. Meslek unvanı ve yeterlilik ilkesinde, meslek mensuplarının unvanlarını hak edişleri, mesleki bilgilerinin yeterliliği ve sağladıkları bilgilerin alınacak kararlardaki etkisi ile ilgili ifade ve bağımlı değişken meslek unvanı arasında negatif ilişki (Beta= -0,108), meslek mensubunun yeterliliğinin yanı sıra mükellefnde kayıtların doğruluğuna katkısı olacağı ile ilgili ifade ve bağımlı değişken meslek unvanı arasında pozitif ilişki vardır (Beta=0,248). Mesleki eğitim ve bilgi ilkesi hakkındaki ifade ve meslek unvanı arasında pozitif ilişki vardır (Beta=0,287). Dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkesi ile ilgili konular içinde yer alan meslek ücreti (Beta=0,044)ve meslek örgütlerinin tarafsızlığı (Beta=0,261) ile ilgili ifadeler ve meslek unvanı arasında pozitif ilişki vardır. Ancak, mükellef taleplerinin önceliği, mükellef ile borç-alacak ilişkisi, ortaklık, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi sağlama, kamu kurumları ve mükelleflere karşı objektif davranma ile ilgili ifadeler ve meslek unvanı arasında negatif ilişki vardır. Sorumluluk ilkesi içinde yer alan ilgili olunan taraflara karşı sorumlulukların dengelenmesi hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında pozitif ilişki varken (Beta=0,292); meslektaşlara, devlete ve mükelleflere karşı olan sorumlulukların farkında olmak (Beta= -0,054)ve yasalar ile belirlenmiş tüm sorumlulukları yerine getirmek (Beta=-0,772) hakkındaki ifadeler ile meslek unvanı arasında negatif ilişki vardır. Sır saklama ilkesine uygun davranma (Beta= 0,070) ve mali tablolarda tüm bilgileri açıklama (Beta=0,298) hakkındaki ifadeler ile meslek unvanı arasında pozitif ilişki varken; meslek mensuplarının mükelleflerine ait bilgileri sakladıkları hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında negatif ilişki vardır. Haksız rekabet ilkesi ile ilgili olarak, meslek mensuplarının ücret tarifesinin dışına çıkma sebebinin mükellefler olduğu hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında pozitif ilişki varken (Beta=0,131), meslek mensuplarının ücret tarifesinin dışına çıkma sebebini rekabet edebilmek olduğu hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında negatif ilişki vardır (Beta=-0,281). Bağımsızlık ilkesi içinde yer alan meslek mensuplarının yasalara

göre işlem yaptıkları hakkındaki ifade ile meslek unvanı arasında pozitif bir ilişki vardır (Beta=0,106). Meslek mensuplarının yasal ve ahlaki değerlere bağlılığı, meslek örgütlerinin ve meslek mensuplarının aldıkları kararlardaki bağımsızlığı hakkındaki ifadeler ile meslek unvanı arasında negatif ilişki vardır.

SONUÇ

Yaptığımız araştırmada amacımız sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği üzerinde etkili olup olmadığını araştırmaktı. Sosyal ve kültürel değerler, toplumsal yaşam içindeki tüm yapıları ve toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları kapsamaktadırlar. Bu nedenle de insanın olduğu her alanda, bu alanlara ait kurallarda ve insan davranışları üzerinde etkileri mevcuttur. Dolayısıyla, insan yaşamının büyük bir kısmını oluşturan meslek yaşamında da, sosyal ve kültürel değerlerin yansımalarını görmekteyiz. Sosyal yaşamdaki değişimlerden (teknolojideki değişimler, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) iş hayatı ve iş hayatındaki büyük-küçük her türlü işletme, kuruluş ve meslek mensubu etkilenmektedir. İşletmelerin yapılarındaki değişimler, ticari ve mesleki düzenlemeleri daha karmaşık hale getirdiği için işletme sahiplerinin veya meslek mensuplarının bu konuda meslek örgütlerince düzenlenecek olan eğitim programlarına ve seminerlere ihtiyaçı vardır. Yapılan çalışmanın sonuçları göstermiştir ki, meslek mensupları meslek etiği eğitimine gereken önemin verilmediği düşünmekte ve yapılan çalışmaların yeterli olmadığını belirtmektedirler.

Yaptığımız araştırmada, meslek mensupları sosyal yaşamda meydana gelen değişmelerden etkilendiklerini, mesleki ve meslek etiği ilkeleri ile ilgili düzenlemelerin sosyal gelişim ve değişimlere göre gözden geçirilmesini ve günün şartlarına uygun hale getirilmesini savunmaktadırlar. Teknolojinin bilgi sistemlerinde meydana getirdiği gelişmeler, bilgiye ulaşmayı ve bilgiyi depolamayı olumlu yönde etkilemektedir. Fakat bilgi teknolojilerindeki bu yeniliklere uyum sağlamak teknik bilgi yetersizliği nedeniyle, bazı meslek mensuplarınca kolay olmamaktadır.

Sosyal değerler ve sosyal değerlerdeki değişimler vasıtasıyla kazanılmış olan davranış ve düşünüşler meslek mensuplarının davranışlarını etkilemektedir. Sosyal

değerler, gelenek-görenekler ve örf-adetler bireylerin yaşayış biçimini şekillendirdiği için yaşamın her alanına nüfuz etmekte ve bireylerin belli kuralların ve standartların dışında hareket etmelerini önlemektedirler. Gerek muhasebe gerekse diğer mesleklerdeki etik ilkelere ilişkin düzenlemelerde sosyal değerlerden, örf-adetlerden, gelenek-göreneklerden etkilenilmiştir. Yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlara göre doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, başkalarının haklarına saygı duymak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmek gibi sosyal yaşamımızda dikkat ettiğimiz değerler, meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerini yerine getirirken dikkat ettiği kurallardır. Toplum tarafından genel kabul gören kurallar (gelenek-görenek, örf-adet, vb.) ve etik davranış kuralları birbiri içine geçmiştir. Davranışlarımızda ve düşüncelerimizde, kötü ve iyi, yanlış ve doğru, haklı ve haksız kesin çizgilerle birbirinden ayrılmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, din ve inançlar daha bireysel bir konu olarak görülmektedir. Sosyal değerler içinde yer alan din ve inançlardaki bu bireysellik nedeniyle meslek etiği konusuna olan etkisi daha dolaylı bir şekilde oluşmaktadır. Çünkü dini kurallar gelenek-göreneklerin, örf-adetlerin içinde saklıdır. Kişilerin sosyal değerleri ne derece benimsedikleri, meslek etiği konusundaki düşüncelerini ve meslek etiği ile ilgili düzenlemelere gösterdikleri uyumu etkilemektedir.

Yapılan araştırmada, meslek mensupları mesleki saygınlıklarını, görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyi çok önemsemektedirler. Bu nedenle, meslek mensupları meslek yaşamlarındaki riskleri ve belirsizlikleri, oluşturdukları tehditler nedeniyle tehlikeli görmektedirler. Meslek mensuplarına göre maddi kazanç başarıyı göstermemektedir. Karşılıklı iletişimin kuvveti, herkese adil davranmak, görev ve sorumlulukların bilincinde olmak, kamu çıkarlarını gözetmek gibi değerlerin mesleki ve toplumsal yaşamdaki itibarlarını olumlu etkilediğini savunmuşlardır. Meslek mensupları, mesleki doğruların belirlenmesinde ve belirsizliklerin çözümlenmesinde denetim işlevinin rolünün büyük olduğunu belirtmişlerdir. Meslek mensuplarına göre, denetim, standartlara uygun çalışmayı, yapılan hataların düzeltilmesini, işlerin yapılış şeklinin ve doğruluğunun kontrolünü sağlamaktadır. Meslek mensupları mesleki kurallar ve çalışma usullerine ilişkin oluşturulmuş standartların kendileri için yol gösterici olduğunu düşünmekle birlikte, bu kuralların mesleki uygulamalara tekdüzelik kazandırdığı da belirtilmektedir. Ayrıca, profesyonelliğe rağmen kontrol amaçlı olarak

mesleki hükümlerin gözden geçirilmesi, hata riskini azaltmakla birlikte, mesleki faaliyetlere tutucu bir özellik kazandırmaktadırlar. Meslek mensuplarının profesyonel davranışlar sergilemeleri onların mesleki faaliyetlerin teknik yönüne olan hakimiyetlerini ve etiksel algılamalarının kuvvetini göstermektedir.

Yapılan araştırma göstermiştir ki, meslek mensuplarının meslek etiği ilkelerine ilişkin genel algılamaları, meslek etiğine uygun davranış gösterildiğinde, verdikleri hizmetin doğruluğu ve kalitesi nedeniyle yaptıkları işle ilgili tarafların, meslektaşlarının, devletin ve toplumun güvenini ve saygısını kazanmakta oldukları yönündedir. Meslek mensupları, bu kuralların mesleki ilişkilerinin yanı sıra, sosyal yaşamları içindeki tüm ilişkileri düzenlediği farketmişlerdir. Meslek mensupları yurt dışındaki çalışmaların örnek alınarak, ülkemizdeki sosyal, ekonomik, hukuki ve mesleki düzenlemeler ile uyumlaştırılmasının değişim sürecinin yadırganmasını önleyebileceğini düşünmektedirler. Meslek mensupları, ülkemizdeki mevzuat değişikliklerinden dolayı sıkıntılıdır. Sürekli değişen işlemler ve gelen yenilikler nedeniyle yapılan işlemlerde hatalara rastlanabilmektedir ve bu değişiklikler meslek mensubunun iş yükünü arttırmaktadır. Yapılan araştırmaya katılan meslek mensupları da mevzuat değişikliklerinden ve iş yükünden şikayetçi olmuşlardır.

Meslek mensupları, işletme kararlarının doğruluğu açısından mükelleflerin verecekleri bilgilerinin yeterliliğinin ve doğruluğunun çok önemli olduğunu belirtmektedirler. Ekonomik ve sosyal sistemler birbirine bağlı olduğundan, ekonomik açıdan bozulan düzen toplum refahını da etkileyecektir.

Meslek mensupları, yapılan araştırma özellikle sorumluluk, sır saklama, dürüstlük, güvenilirlik ve tarafsızlık ilkelerinin önemine vurgu yapmışlar ve haksız rekabet konusundan da şikayetçi olmuşlardır. Ayrıca kamu veya mükellef baskısının faaliyetleri üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Tarafsız ve bağımsız çalışma meslek mensupları için önemli, fakat ulaşılması zor bir kıstas olmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için çaba gösteren meslek mensuplarının yanı sıra, bu konuya yeterince özen göstermeyen ya da bu konuyu çıkarlarına uygun düşmediği için görmezden gelen meslek mensupları da mevcuttur. Yapılan araştırmada meslek mensupları yaptıkları işlerde baskı altında kalmadan karar

almalarının pek de mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda meslek örgütlerinin gereken çabayı gösterdiği, fakat bazı meslek mensuplarının kişisel çıkarlarını ön planda tutularak, yasal yetkilerden ve mesleki sorumluluklardan bu şekilde kaçtıkları düşünülmektedir. Mali denetimin yeterli olmaması veya yasal boşlukların olması da mükelleflerin yaptıkları baskıların artmasına ve meslek mensupları arasında çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. Meslek mensuplarının bazıları, kendi meslektaşlarına olan güvenlerini yitirmişlerdir ve bu kişilerin meslek etiğine uygun olmayan davranışlarıyla toplumun mesleğe olan bakış açısını da olumsuz etkilediklerini düşünmektedirler. Meslek etiği konusunun önemi çoğu meslek mensubunca anlaşılmıştır, fakat gerekli özeni göstermeyen meslek mensupları, tüm meslek mensupları arasında birlik ve düzenin sağlanmasını olumsuz yönde etkilemektedirler.

Meslek örgütlerince meslek mensuplarının birbirleri, müşterileri ve devletle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla oluşturulmuş olan meslek etiği ilkeleri birçok ulusal ve uluslararası kuruluşça ele alınmıştır. Bu düzenlemeler oluşturulurken ait oldukları ulusun ekonomik, sosyal, kültürel, hukuki ve siyasi yapısından etkilenmişlerdir. Başka bir ulusun bunlardan yararlanarak mesleki düzenlemelerini oluşturması ise varolan ekonomik, sosyal ve siyasi yapının başka ulusların yapısından etkilenecek değişime uğramasına neden olur.

KAYNAKÇA

- Acar, Durmuş ve Hayrettin Usul. “Küresel Eğilimler Işığında Fakültelerde ve Meslek Yüksek Okullarında Verilen Muhasebe Eğitiminin Yeniden Yapılanması”, Türkiye’de Muhasebe Eğitimi ile Uygulama Arasındaki Sorunlar, **Türkiye XVIII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (12-16 Mayıs 1999)**, Muğla, 1999, ss.105-133.
- Akay, Hüseyin. “Muhasebe Mesleğinde Etik”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Hakemli Dergisi Öneri**, C. 5, 8 (17), İstanbul, Ocak, 2002, ss.77-92.
- Akdoğan, Habib. **Muhasebe Meslek Etiğinin Kamunun Aydınlatılmasındaki Önemine Meslek Mensuplarının Yaklaşımları**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 783, 2003.
- Akdoğan, Habib. “Muhasebe Mesleğinde Toplam Kalite Yönetimi İçerisinde Yer Alan Müşteri Memnuniyeti ve Etik İlişkisi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 5 (14), Ocak 2005, ss. 75-87.
- Aktan, Çoşkun Can. “Toplam Ahlak Yönetimi: Ahlakta Kalite Vurgusu”, **Görüş Dergisi**, Ocak-Şubat, S.46, 2001, ss. 92-97.
- Aktaş, Şerif. “Milli Kültürümüzdeki Dağınıklık Üzerine”, **2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 3, C. 1, 1990, ss. 15-18.
- Akurgal, Ekrem. **Türkiye’nin Kültürel Sorunları ve Anadolu Uygarlıklarının Dünya Tarihindeki Önemi**, Ankara: Bilgi Yayınları/Özel Dizi: 37, 1998.
- Arens, Alvin A. ve James K. Loebbecke. **Auditing: An Integrated Approach**, New Jersey: Practice Hall, Englewood Cliffs, 1991.
- Arıkan, Semra. “İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı”, Ankara, **Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 13, 1995, ss. 171-180.

- Arıkan, Yahya. “Kamuoyunda Mesleki İtibarımızı Yok Eden Haksız Rekabete Gelin Hep Birlikte Son Verelim”, **Mali Çözüm Dergisi**, Temmuz-Eylül, 2 (52), 2000, ss. 1-7.
- Atan, Billur. “Etik Değerler”, **Activeline Gazetesi**, 01/05/2003, No:38, İstanbul, Alkım Yayınları, 2003, ss.1-2.
- Ayboğa, Hanifi. “Muhasebe-Hukuk İlişkisi”, **Muhasebe-Finansman Dergisi**, Aralık, 8 (11), 1999, ss. 51-57.
- Aygün, Karakitapoğlu Zahide ve Olcay İmamoğlu. “Value Domains of Turkish Adults and University Students”, **The Journal of Social Psychology**, June, 142 (3), 2002, ss. 333-351.
- Aysan, Mustafa. “Muhasebe Mesleği ve Geleceği”, **Radikal Gazetesi**, 23.10.2002 Çarşamba, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=54104>, 22.10.2005.
- Basser, Lee Ann ve Melinda Jones. “Fostering inclusive societal values through law”, **The International Journal of Children’s Right**, Netherlands-Kluwer Law International, 2, 2002, ss. 371-402.
- Baş, Melih ve Hulusi Özocak. “21. Yüzyılda Muhasebe ve Denetim Mesleği Açısından Meslek Etiği Çerçevesinde Haksız Rekabet”, **V. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu (2-6 Mayıs 2001)**, Antalya, 2001, ss.1-23.
- Başer, Metin. “Muhasebe Mesleğinin Örgütlenmesinde Türkiye”, IV. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu (5-9 Mayıs 1999), <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/04.SEMPOZYUM/1GUN1OTURUM/1-METINBASER.doc>, 19.10.2005.
- Berkay, Fügen. “20. Yüzyılda Sosyal Değişme ve Milli Kültür Varlığımız”, **2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 3, C. 1, 1990, ss. 44-46.
- Beyhan, Mehmet Ali. “Zengin Bir Kültür Kaynağımız Olarak Osman Arşivleri”, **2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 3, C. 1, 1990, ss. 47-55.
- Bilge, Necip. **Hukuk Başlangıcı: Hukukun Temel Kavram ve Kurumları**, 14. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2000.

- Birch, Michael. "Küreselleşme-Yol Ayrımındaki Muhasebe Mesleği", Çeviren: Yıldız Öztürk, **Türkiye VI. Muhasebe Denetimi Sempozyumu (16-19 Nisan 2003)**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/1gunAcis/03MichaelBirchTur.pdf> , 19.10.2005.
- Bozgeyik, Abdullah. "Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstersiniz?" <http://www.tedmer.org.tr/page.asp?pageID=1099>, 12.09.2005.
- Bozkurt, Veysel. **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, 2. Baskı, Bursa, Alfa Kitabevi, 2004.
- Brown, Duane. "The Role of Work and Cultural Values in Occupational Choice, Satisfaction, and Success: A Theoretical Statement", **Journal of Counselling and Development**, 80 (1), 2002, ss. 48-56.
- Calhoun, Charles H. "ABD'de Muhasebe Mesleğinin Gelişimi, Mevcut Durumu, 21. Yüzyıl İçin Beklentiler", Çeviren: Ahmet Köse, Türkiye IV. Muhasebe Denetimi Sempozyumu, İSMMO Yayınları (5-9 Mayıs 1999), ss. 32-36, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/04.SEMPOZYUM/1GUN10TURUM/3-CHARLESHCALHOUN.doc>, 19.10.2005.
- Canoğlu, Mehmet Ali. "Muhasebe Bilimi ve Muhasebeciler", **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Haziran, 6, 2004, ss. 137-141.
- Cemalcılar, Özgül, Yılmaz Benligiray ve Fevzi Sürmeli. **Genel Muhasebe**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1341, 3. Baskı, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 718, 2004.
- Chanchani, Shalin ve Roger Willett. "An Emprical Assesment of Gray's Accounting Value Constructs", **The International Journal of Accounting**, 39 (2), 2004, ss. 125-154.
- Civelek, Mehmet ve Banu Durukan. "Günümüz Koşullarında Muhasebe Mesleği ve Meslek Ahlakı", **III. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan-4 Mayıs 1997, Alanya)**, İSMMMO Yayınları, No: 20, 1997, ss.130-139.
- Civelek, Mehmet ve Banu Durukan. "Muhasebe Mesleğinin ve Muhasebecinin Türkiye'nin Kalkınmasındaki Rolü", **V. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, (2-6 Mayıs 2001)**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/05.SEMPOZYUM/28.%20BANU%20DURUKAN.doc>, 19.12.2005.

- Çağlayan, Yusuf. “İnsan ve Gaye”, <http://www.asder.org/docs/8.doc>, 19.10.05.
- Çakır, Meder Hafize, Hakan Sarıtaş ve Hakan Aygören. **Muhasebeci ve Mükellef Perspektifinden Muhasebe Mesleği: Denizli’de Bir Alan Araştırması**, İstanbul, Beta Yayınları, Yayın No: 1435, 2003.
- Çavdarıcı, Mustafa. **Türkiye’de Sosyal Değerlerin Aşınması ve Kültür Sömürgeciliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Çiftçi, Yavuz ve Birgül Çiftçi. “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği (Türkiye’deki Düzenlemeler ve Uluslar arası Düzenlemelerle Karşılaştırılması)”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Eylül, 10, 2003, ss. 79- 96.
- Çotuksöken, Betül. “Değerler, Toplum/Topluluk-Birey”, http://www.maltepe.edu.tr/05_haber/reh_sempozyum/betul_cotuksoken.doc, 19.10.2005.
- Çürük, Turgut. **An Analysis of Factors Influencing Accounting Disclosure in Turkey**, İstanbul, İMKB yayınları, Ocak, 2001.
- Demir, Galip. “Ahilik ve Yükselen Değerler”, **Görüş Dergisi**, Ocak-Şubat, 46, 2001, ss. 76-82.”
- Dikici, Abdullah. “Geleneklerin Toplumdaki Yeri ve Önemi”, **Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.11, S. 2, 2001, ss.251-258.
- Dinç, Engin ve Uğur Kaya. “Muhasebe Meslek Mensuplarının “Meslek Ahlakı Kuralları” Açısından Hizmet Satın Alanlar Tarafından Algılanma Biçimi Üzerine Bir Araştırma, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Ocak, 5 (17), 2006, ss. 139- 151.
- Dönmez, Adnan, Başak Berberoğlu ve Ayten Ersoy. “Ülkemiz Bağımsız Dış denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları-AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 9, 2005, ss. 52-78.
- Durkheim, Emile. **Meslek Ahlakı (La Morale Professionnelle)**, Çeviren: Mehmet Karasan, 2. Baskı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1962.
- Durukan, Banu. “Muhasebeci Kimliği ve Muhasebe Eğitimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C.1, S.1, 2000, ss. 62-68.

- Düzmen, Seyhan. **Muhasebe Meslek Etiği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Elias, Rafik Z. “The Impact of Corporate Ethical Values on Perception of Earnings Management”, **Managerial Auditing Journal**, 19 (4), 2004, ss. 84-98.
- Erdentuğ, Nermin. **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları: 254, Halk Kitapları: 4, 1977.
- Eren, Erol. **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2004.
- Ergün, Halil ve Kudret Gül. “Muhasebe Mesleği Etik Kuralları ve Bu Kuralların Meslek Mensuplarınca Algılanışı”, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ocak, 25, 2005, ss. 143-154.
- Erkal, Mustafa E. **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul, Der Yayınları, 1997.
- Ernst&Young İnsankaynakları.com İçerik Ekibi. “İnançlar, Tutumlar ve İş Ahlakı: İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi”, yayın tarihi: 31/05/2001 http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=3153, 01.11.2005.
- Ersel, Hasan. **Türk Sermaye Piyasasında Etik Değerler ve İş Adabına İlişkin Çalışma Kuralları**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1998.
- Ertaş, Fatih Çoşkun. **İşletmelerde Muhasebe Organizasyonu ve Muhasebe Mesleği**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002.
- Fatt, James Poon Teng. “Ethics and The Accountants”, **Journal of Bussiness Ethics**, 14 (12), ABI/INFORM Global, 1995, ss. 997-1004.
- Ferrell, O.C. ve John Fraedrich. **Business Ethics: Ethical Desicion Making and Cases**, 2. Edition, Boston, Houghton Mifflin Company, 1994.
- Fırat, Hüseyin. “Globalleşmenin Ülkemiz Muhasebe Mesleğine Yarattığı Fırsatlar”, **VI. Muhasebe Denetimi Sempozyumu (16-19 Nisan 2003)**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/1gunAcis/03MichaelBirchTur.pdf>, 19.10.2005.
- Garcia-Sordo, Juan ve Adrian Wong Baren. “National Culture and Preference for Alternate Accounting Controls USA vs Mexico”, **International Marketing Review**, 16 (4/5), London, 1999, ss. 314- 325.

- Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Toplum Bilim-Siyaset Bilim /06, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000.
- Gönüllü, Müzeyyen. "Lise Öğrencilerinin Buldukları Liseye Göre Gösterdiği Toplumsal Farklılıklar: Sivas İli Merkez İlçe Örneği", **C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi**, s.1, Eylül-2003, ss. 28-50.
- Granlund, Marcus ve Kari Lukka. "Towards Increasing Business Orientation: Finnish Management Accountants in a Changing Cultural Context", **Management Accounting Research**, June, 9 (2), 1998, ss. 185-211.
- Gül, Kudret ve Halil Ergün. "Muhasebe Mesleğinde Etik", **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Ocak, 4 (11), 2004, ss. 53-77.
- Güneş, Hakkı İ. "Muhasebede Meslek Ahlakı", **Yaklaşım Dergisi**, Kasım, 5 (59), 1997, ss. 54-61.
- Güredin, Ersin. "Denetçinin Meslek Ahlakı, Standartlar ve Uygulamadan Örnekler", **III. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan-4 Mayıs 1997, Alanya)**, İSMMM Yayınları, No: 20, 1997, ss. 115-128.
- Güredin, Ersin. **Denetim**, 10. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2000.
- Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**, Büyük Fikir Kitapları Dizisi No: 20, 9. Baskı, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2002.
- Homans, George C. **İnsan Grubu**, Çevirenler: Oğuz Onaran, Baskın Oran ve Ünal Oskay, Türkiye ve Orta Doğu Amma İdaresi Yayınları, No: 121, Ankara, Sevinç Matbaası, 1971.
- Hund, David M. "Ahlak Kuralları ve Muhasebe Eğitimine Etkileri", Çeviren: Yakup Selvi, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim, 8, 2000, ss. 60-71.
- Hyun, Kyoung Ja. "Sociocultural change and traditional values: Confucian values among Koreans and Korean Americans", **International Journal of Intercultural Relations**, 25, 2001, ss. 203-229.
- İrzik, Gürol. "Ahlaki Tartışmak ve Yaşamak", **Görüş Dergisi**, Ocak-Şubat, 46, 2001, ss. 18-20.
- İçli, Gönül. **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002.

- İlgar, Zeki M. “Küreselleşmede Din ve Ahlak”,
<http://www.psiko-dan.com/doc/kuresellesme.doc>, 19.10.05.
- İzveren, Adil. **Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlak)**, Ankara İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No:130, Ankara, Kalite Matbaası, 1980.
- Jenks, Chris. **Culture**, 1. Baskı, London, Routledge, 1993.
- Jonhston, Hank ve Bert Klandermans. **The Cultural Analysis of Social Movements, Social Movements and Culture**. Editörler: Hank Johnston, Bert Klandermans, Sidney G. Tarrow ve Verta A. Taylor, London, University College London Press Limited, 1995.
- Kalyon, Hakan. “Sosyoloji ile İlgili Kavramlar”,
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/temelkavram.htm>, 09.09.2005.
- Kandemir, Yaşar. **Örneklerle İslam Ahlakı**, İstanbul, Nesil Yayınları, 1979.
- Karabınar, Selahattin. **Kültür Muhasebe Etkileşimi Açısından Muhasebe İklimi: Muhasebeye Kültürel Bakışlar**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ekim, 2005.
- Karasioğlu, Fehmi ve Mikail Altan. “Ülkemiz Muhasebe Meslek Mensuplarının Toplumun Çeşitli Katmanları Tarafından Algılanma Biçimi Üzerine Bir Araştırma”, **Türkiye VI. Muhasebe Denetimi Sempozyumu (16-19 Nisan 2003)**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/30tutum/FehmiKarasioglu.pdf>, 19.10.2005.
- Karausta, Tamer. **Meslek Öncesi ve Meslek İçi Muhasebe Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması ve Geliştirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Kırel, Çiğdem. **Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1211, 2000.
- Kırel, Çiğdem. “Örgütlerde Etik, Ahlak ve Sosyal Sorumluluk Kavramına Kültürel Yaklaşımlar”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16 (1), 2000, ss. 231-248.
- Kırılıoğlu, Hilmi ve Nermin Akyel. “Mesleki Etik ve Ülkemizde Muhasebe Denetimi”, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 17, 2003, ss. 59-67.

- Kızıl, Ahmet. “Muhasebecilik Mesleğinde Eğitimin Önemi”, **Mali Çözüm Dergisi**, 2, 1991,
<http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id=2359&did=56&dad=MALİ%20ÇÖZÜM%20DERGİSİ%20Sayı:2%20NİSAN%201991,19.10.2005>.
- Kızılot, Şükrü. “Sahte ya da Kapsamı İtibariyle Yanıltıcı Belge Kullanımında Hapis Cezası ve Muhattabı”, **Yaklaşım Dergisi**, Eylül, 6 (86), 1998.
- Kızmaz, Zahir. “Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kurumsal Bir Yaklaşım”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs-2006, 30 (1), ss. 47-70.
- Kotar, Erhan. “Muhasebe Denetim Mesleğinde Ahlakın Yeri ve Önemi”, **III. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan-4 Mayıs 1997, Alanya)**, İSMMMO Yayınları, No: 20, 1997, ss.65-91.
- Köse, Ahmet ve Fatih Yılmaz. “Mesleki Yeterlilik Öncesi IFAC’ın Meslek Kuralları”, **Türkiye VI. Muhasebe Denetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (16-19 Nisan 2003)**,
<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/07Sempozyum/13ASLAN%20COŞKUN.doc>, 19.10.2005.
- Kuhn, James W. “Emotion As Well As Reason: Getting Student Beyond Interpersonal Accountability”, **Journal of Business Ethics**, 17 (3), Netherlands, 1998, ss. 295-308.
- Luo, Yadong. “Hoe Does Globalization Affect Corporate Governance and Accountability? A Perspective From MNE’s”, **Journal of International Management**, March, 11 (1), 2005, ss. 19-41.
- Meigs, B. Walter, Ray O. Whittington, Kurt J. Pany ve Robert F.Meigs. **Principle of Auditing**, 8. Edition, Irwin, Homewood, Illiois, 1988.
- Mezey, Naomi. **Cultural Analysis, Cultural Studies and the Law: Law As Culture**, Editörler: Austin Sarat ve Jonathan Simon, London, Duke University Press, 2003.
- Mugan, Can Şimga. “Ahlak, Toplumsal ve Kişisel Değerler: Muhasebe Mesleği ve Eğitimi Üzerindeki Etkileri”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Haziran, C. 1, S.1, 1999, ss. 1-18.
- Mumcu, Ahmet. “Milli Kültür Unsuru Olarak Hukuk”, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler”, Ankara, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını**, 46, 1990, ss. 295-301.

- Navran, Frank J. “Değerleri, Ahlaki Değerleri ve Etik İlkeleri Tanımlamak”, <http://www.tedmer.org.tr/page.asp?pageID=1194>, 12.09.2005.
- Neu, Dean, Constance Friesen ve Jeffery Everett. “The Changing Internal Market for Ethical Discourse in the Canadian CA Profession”, **Accounting, Auditing, and Accountability Journal**, 16 (1), 2003, ss. 70-103.
- Nirun, Nihat ve , Cihat M. Özönder. “Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler”, **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 46, 1990, ss. 251-264.
- Otlu, Fikret “Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Yeri ve Önemi”, Isparta, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4, 1999, ss. 125- 142.
- Otlu, Fikret. “Muhasebe Mesleğinde Tarafsızlık Kavramı ve Tarafsız Bilgi Üretiminin Yeri ve Önemi”, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz, 11, 2001, ss. 87-94.
- Ozankaya, Özer. **Toplumbilim**, Genişletilmiş 10. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, Eylül, 1999.
- Ökçesiz, Hüseyin. “İnsan İçin Sağlık Toplum İçin Adalet”, **Görüş Dergisi**, Eylül-Ekim, 60, 2004, ss. 36-42.
- Önal, Servet ve Fevzi Apaydın. “Yeni Teknolojik Gelişmelerin Muhasebe Öğretimi Üzerindeki Etkileri”, Türkiye’de Muhasebe Eğitimi ile Uygulama Arasındaki Sorunlar, **Türkiye XVIII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 12-16 Mayıs 1999, Fethiye-Muğla) Bildiri Kitabı**, 1999, ss. 19-41.
- Öncü, Semra ve Hüseyin Aktaş. “Üniversitelerimizin Lisans ve Lisansüstü Programlarında Muhasebe Eğitiminin Kalitesini Artırma Yollarının Araştırılması Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları”, **İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü, XXIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (19-23 Mayıs 2004) Antalya**, 2004, ss. 1- 20.
- Önder, Türkan. **Batan Bankalar, Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı**, , 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, Yayın No: 1163, İşletme-Ekonomi Dizisi: 132, 2001.
- Özel, Salih. “Yeminli Mali Müşavirlik Meslek Mensubunun Başına Gelen İbret Alınacak Bir Olay”, **Yaklaşım Dergisi**, Haziran, 8 (90), 2000, ss. 12-17.

- Özel, Salih. “Yeminli Mali Müşavirlik Mesleğinde Etik-I”, **Yaklaşım Dergisi**, Temmuz, 8 (91), 2000, ss 17-21.
- Özkol, Erdal, Dünder Kök, Muhsin Çelik ve Seçkin Gönen. “Meslek Etiği ve Muhasebe Meslek Elemanlarının Etik İlkelerine Duyarlılık Düzeyinin Araştırılması”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Mayıs, 5 (15), 2005, ss. 107-123.
- Özocak, Hulusi ve Melih Baş. “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik, Bağımsızlık ve Tarafsızlık”, **Mali Çözüm Dergisi**, Temmuz-Ağustos- Eylül, 11 (56), 2001, ss. 194-205.
- Pekdemir, Recep. “Türkiye’de Muhasebe Mesleği ve Meslek Ahlakı”, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim, 4, 1999, ss. 18-26.
- Pekdemir, Recep. “Ülkemizde Muhasebe Mesleğinde Etik Kuralların Geliştirilmesi Gereği”, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ocak, 5, 2000, s.12-16.
- Probst, Tahira M., Peter J. Carnevale ve Harry C. Triandis. “Cultural Values In Intergroup and Single Group Social Dilemmas”, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, Mart, 77 (3), 1999, ss. 171–191.
- Rasmussen, Bent Warning ve Carolyn Windsor. “Danish Evidence of Auditors’ Level of moral Reasoning and Predisposition to Provide Fair Judgement”, **Journal of Business Ethics**, 47 (2), ss. 77-87.
- Roxas, Maria L., Jane Y. Stonback ve Patricia S. Tulin. “Kültür ve Muhasebe Değerleri: Hofstede ve Trompenaars”, Çeviren: Müge Saltoğlu, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ocak, 1, 1999, İstanbul, ss. 58-64.
- Russell, Bertrand. **Din İle Bilim**, Çeviren: Akşit Göktürk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Saban, Metin ve Banu Atalay. “Yönetim Muhasebecileri Açısından Etik ve Etik Davranışın Önemi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Eylül, 5 (16), 2005, ss. 49-60.
- Sanlı, Nail. “Türkiye’de Muhasebe Mesleğinin Yeni Vizyonu ve Değişen Misyonu”, **Mali Çözüm Dergisi**, Temmuz-Ağustos-Eylül, 56, 2001, <http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id=2359&did=3&dad=MALİ%20ÇÖZÜM%20DERGİSİ%20Sayı:56%20TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL%202001,19.10.2005>.

- Sarıtaş, İlyas. “İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk”, Adapazarı, **Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiri Kitabı** (Sakarya Üniversitesi Rektörlük Konferans Salonu, 24-26 Aralık 1997), 1998, ss. 447-454.
- Schaefer, Richard T. ve Robert P. Lamm. **Sociology**, 5. Baskı, Illinois, Mc-Graw Hill Inc., 1995.
- Selimoğlu, Seval Kardeş. “Muhasebe Meslek Ahlakı (Etik) Yaklaşımı”, **III. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan-4 Mayıs 1997, Alanya)**, İSMMMO Yayınları, No: 20, 1997, ss. 146-159.
- Seviğ, Veysi. “Muhasebecilik Mesleğinde Görev, Sorumluluk ve Yetki”, **Mali Çözüm Dergisi**, Ağustos, 6, 1991,
<http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id=2359&did=52&dad=MALİ%20ÇÖZÜM%20DERGİSİ%20Sayı:6%20AĞUSTOS%201991,19.10.2005>.
- Seviğ, Veysi. “Meslek Etiği”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMMO Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık, 12 (57), 2001, ss. 14-18.
- Seviğ, Veysi. “Meslek Elemanının Korunması”, **Dünya Gazetesi**, 05.04.2002 Cuma,
http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=73836&dept_id=1037,10.02.2006.
- Seviğ, Veysi. “Muhasebe ve Mesleğin Önemi”, **Dünya Gazetesi**, 26.09.2002 Perşembe,
http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=96338&dept_id=1037,10.02.2006.
- Sezal, İhsan. **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, Martı Kitap-Yayınevi, Bilimsel Eserler Dizisi:1, 2002.
- Shafer, William, Roselyn Moris ve Alice Ketchand. “Effects of Personal Values on Auditors’ Ethical Decisions”, **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, 14 (3), 2001, ss. 254-277.
- Soydemir, Selim. **Türk Sermaye Piyasasında Etik Değerler ve İş Adabına İlişkin Çalışma Kuralları**, İstanbul, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1998.
- Sözbilir, Naciye. **Türkiye’de Muhasebe Uygulamalarında Etiksel Boyutlar**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 26, 2000.

- Şenalp, Şükrü. **Profesyonel Muhasebeciler İçin Ahlak Kuralları (Code of Ethics for Professional Accountants)**, Muhasebeciler Kültür Kooperatifi: Ekim 2002, ss.1-14, <http://www.muhsokultrkoop.org/modules.php?name=News&file=article&sid=69>, 11.11.2005.
- Tepperman, Lorne ve Michael Rosenberg. **Macro/Micro: A Brief Introduction to Sociology**, 2. Baskı, Scarborough, Ontario, Prentice-Hall Canada Inc., 1995.
- Thio, Alex. **Sociology: An Introduction**, 3. Baskı, New York, Harper Collins Publisher, 1992.
- Toraman, Cengiz ve Ahmet Akcan. “Muhasebe Denetiminde Etik Teori”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Ocak, 8, 2003, ss. 59-70.
- Tükenmez, Mine ve Nilgün Kutay. “Muhasebe Eğitiminde Meslek Ahlakının Yeri ve Önemi”, Manisa, **Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 4, 1998, ss. 441-452.
- Tüsiad, Türkiye Değerler Araştırması. **Türk Toplumunun Değerleri**, Yayın No: TÜSİAD-T/91, İstanbul, Boyut Matbaacılık, 1991.
- Ural, Tülin ve Mehmet Özbirecikli. “Muhasebe Mesleği Mensuplarının Etiksel Davranışlarına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, **MÖDAV Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi**, Haziran, 6 (2), 2004, ss. 45-72.
- Uslu, Selçuk. “Muhasebe Mesleği Meslek Ahlakı ve Moral Değerler”, **Türkiye III. Muhasebe Denetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan–4 Mayıs 1997)**, İSMMMÖ Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 21-31.
- Uslu, Salim. “İş Etiğinde Geleneği ve Yeniliği Harmanlayabilmek”, **Görüş Dergisi**, Ocak-Şubat, 46, 2001, ss. 84-86.
- Uygur, Nermi. **Kültür Kuramı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Uysal, Özgür Özmen. “Muhasebe Eğitiminde Etik: Araçsal Etik Mi?”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Ekim, 7, 2002, ss. 31-44.
- Uzay, Şaban ve Şükran Güngör Tanç. “Muhasebecilerin Sorunları ve Beklentileri: Kayseri ve Nevşehir İlleri Uygulaması”, **MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan, 22, 2004, ss. 94-104.

- Ülkü, Vural. “Kültür Sorunlarının aşılmasına İlişkin Görüşler, Öneriler”, **2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 3, C. 1, 1990, ss. 328-332.
- Ünsür, Ahmet. “Geleneksel Türk Kültüründe İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk”, Adapazarı, **Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiri Kitabı (Sakarya Üniversitesi Rektörlük Konferans Salonu, 24-26 Aralık 1997)**, 1998, ss. 541-550.
- Varış, Fatma. “Kültür ve Eğitim”, **2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 3, C. 1, 1990, ss. 333-340.
- Velayutham, S. ve M.H.B. Parera. “The Influence of Underlying Metaphysical Nations on Our Interpretation of Accounting”, **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, 9 (4), 1996, ss. 65-85.
- Yıldız, Fehmi. “Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Önemi ve Mesleğin Saygınlığını Azaltan Etmenler”, Edirne, **Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Dergisi**, Ocak, 1 (2), 2001, ss. 37-42.
- Yürütücü, Aslı ve Hüseyin Gürbüz. “Hekimlerin Ahlaki Değerleri ile Meslek Etiğinin İstatistiksel Olarak İncelenmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6 (1), 2001, ss. 157-172.
- Zanden, James W. Vander. **Sociology: The Core**, 3. Baskı, New York, McGraw-Hill Inc., 1993.
- 3568 Sy. Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu.** Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Temel Eğitim ve Staj Merkezi, Stajyer El Kitabı, Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları No: 60, Ankara, 2004.

EKLER

EK-1.ANKET FORMU

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Dekanlığı

Değerli Meslektaşım;

Bu anket çalışmasındaki sorular, “*Sosyal ve Kültürel Değerlerimizin Muhasebe Meslek Etiği Üzerine Etkisi*” konusunda araştırma yapmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler, Araş. Gör. Burcu İŞGÜDEN tarafından, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Yüksek Lisans Programında yürüttüğü tez çalışmasında kullanılacaktır. Ankette yer alan sorular ***tamamen bilimsel bir araştırma için kullanılacak olup, anketi cevaplayanların kimliklerine ilişkin herhangi bir bilgi içermemektedir.*** Anketten elde edilen veriler saklı tutulacaktır.

Çalışmaya zaman ayırıp, anket sorularını cevaplandırduğunuz için teşekkür ederim. Saygılarımla.

Prof. Dr. Adem ÇABUK
Balıkesir Üniversitesi
Bandırma İkt. ve İd. Bil. Fak. Dekanı

Değerli Meslek Mensubu;

Anket sorularını cevaplandırdıktan sonra görevliye geri teslim etmenizi rica ederiz. Çalışmamıza zaman ayırıp, anket sorularını cevaplandırduğunuz için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz nedir? Erkek Bayan

2. Yaşınız?

3. Eğitim düzeyiniz nedir?

Lise Ticaret Lisesi Yüksekokul Üniversite Yüksek Lisans Doktora

4. Sahip olduğunuz meslek ünvanı nedir?

SM SMMM YMM

5. Çalışma şekliniz nasıldır?

Serbest Kamuda çalışıyorum Bir işverene bağlı çalışıyorum

6. “**SERBEST ÇALIŞIYORSANIZ**”, mükellef sayınız ne kadardır?

7. Kaç yıldır bu meslekte çalışıyorsunuz?

8. Yanınızda çalışan eleman sayısı?

9. Mesleğin diğer gelir getiren unsurlarının hangilerinden yararlanıyorsunuz?

- Bilirkişilik
 Danışmanlık
 Denetim
 Rapor Hazırlama
 İnceleme
 Diğer (Lütfen belirtiniz).....
 Yararlanmıyorum

10. Aylık gelir durumunuz nedir?

- 500-1.000 YTL. 1.001-1.500 YTL. 1.501-2.000 YTL. 2.001-2.500 YTL.
 2.501-3.000 YTL. 3.001-4.000 YTL. 4.001-5.000 YTL. 5001 YTL ve daha üzeri

11. Mükellef portföyünüzü aşağıdakilerden **en çok** hangisi oluşturmaktadır?

- Bilanço esasına göre defter tutan şahıs işletmeleri
 Bilanço esasına göre defter tutan sermaye şirketleri (Anonim, Limited Şirket, gibi)
 İşletme esasına göre defter tutan işletmeler
 Basit usul esasına göre defter tutan işletmeler

12. Çalışanlarınızın sigorta primini düzenli ödeyebiliyor musunuz?

Evet Hayır

13. Kaç çalışanınızın sigortası var?

14. Tahsilât oranınız nedir?

% 30 ve daha az %31-40 % 41-50 % 51-60 % 60'dan fazla

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derece katıldığınızı belirtiniz.

15. Şimdiye kadar müşterilerimden faaliyet sonuçlarına ilişkin baskı yapanlar oldu.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

16. Müşterilerim ile mahkemeye intikal eden anlaşmazlıklarım oldu.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

17. Müşterilerimin denetim faaliyetlerine aracılık ederim.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

18. Meslek mensuplarının hepsi meslek etiğine uygun çalışır?

Evet Hayır

19. Bir önceki soruya “**HAYIR**” cevabı verdiyseniz, meslek ahlakına uygun çalışmanın **en önemli** kaybı sizce hangisi olur?

- Müşteri Kaybı
 Rekabet Gücünün Azalması
 Kazanç Kaybı
 Diğer (Lütfen belirtiniz).....

20. Meslek hayatınızda meslek ahlakına aykırı bir olayla hiç karşılaştınız mı?

Evet Hayır

21. Meslek yasasına aykırı davranıştan dolayı şimdiye kadar herhangi bir yaptırımla karşılaştınız mı?

Evet Hayır

22. Meslek mensuplarının mesleki davranışları meslek etiği eğitimi ile değiştirilebilir mi?

Evet Hayır

23. Eğitiminiz sırasında meslek ahlakı ile ilgili kuralları kapsayan dersler aldınız mı?

Evet Hayır

24. Mesleğe giriş öncesinde, mesleki etik eğitimi çalışmalarını yeterlidir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

25. Meslek içi etik eğitimi çalışmalarını yeterli buluyorum.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

26. Mesleki değişimlere ve gelişimlere uyum sağlanması için eğitim gereklidir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

27. Meslek etiği bilincini kazandırmak için, meslek örgütlerince eğitim programları düzenlenmesi gerekmektedir.

Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

28. Meslek mensuplarını meslek etiğine uymayan davranışlara yönelten tarafları önem derecesine göre sıralayınız.

NOT: Her önem derecesi bir kez kullanılacaktır.

Taraflar	Önem Derecesi									
	1=En Önemli					10= Önemsiz				
Mükellefler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Meslek Mensupları	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Meslek Örgütleri	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Yasalar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Toplumun Değer Yargıları	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kamu Kurumları	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Serbest Piyasa Koşulları	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mesleki Düzenlemelerde Değişimler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Teknolojik Değişimler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Küreselleşme	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

29. Meslek etiğine uymayan davranışların nedenlerini önem derecesine göre sıralayınız.

NOT: Her önem derecesi bir kez kullanılacaktır.

Sebepler	Önem Derecesi									
	1=En Önemli					10= Önemsiz				
Toplum Yaşamındaki İstikrarsızlıklar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kişilerin Meslek Etiği Anlayışları Arındaki Farklılık	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sosyal Sorumluluk ve Müşteriye Karşı Sorumluluk Çatışması	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mesleki Bilgi Yetersizliği	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Karşılıklı Güvensizlik	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Yasaların Benimsenmemesi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ücret Yetersizliği	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rekabet	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bencillik	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Denetim Eksikliği	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

30. Sizce aşağıdaki değerler önem bakımından nasıl sıralanır?

NOT: Her önem derecesi bir kez kullanılacaktır.

Değerler	Önem Derecesi									
	1=En Önemli					10= Önemsiz				
Dürüstlük	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Doğruluk	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sözünü Tutmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sadakat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Adalet	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Başkalarına Yardım Etmek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Başkalarına Saygı Göstermek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Vatandaşlık Sorumluluğuna Sahip Olmak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mükemmeliyeti Aramak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sorumluluklarını Bilmek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

31. Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz?

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

İfadeler	1	2	3	4	5
Müşterilerimle yakın ilişkiler kurarım.					
Hayatta en önemli amacım maddi kazanç elde etmektir.					
Toplumsal yaşam içinde güçlülerin yanında yer alırım.					
Mesleki alanda rekabet etmek, benim için çok önemlidir.					
Anlaşmazlıkların tek çözümü çatışmaktır.					
Meslektaşlarım ile ilişkilerim karşılıklı çıkarlara dayanır.					
Yaptığım işlerde mesleğin saygınlığını düşünürüm.					
Görevler ve sorumluluklarım, ilişkilerden (dostluk, arkadaşlık, vb.) önce gelir.					
Dürüstlük, kişinin düşündüğünü söylemesidir.					
Dürüst bir kişi yaptığı işin arkasında durur.					
Hataların önlenmesi mesleki standartlara uyum ile gerçekleşir.					
Statü sahibi müşterilerime ayrıcalık tanırım.					
Meslek hayatımda, ast-üst ilişkilerine çok dikkat ederim.					
Kişisel gelişimimde, aileme gösterdiğim itaatin etkisi büyüktür.					
Geleceğimin şekillenmesinde eğitim kurumları etkili olmuştur.					
Meslek hayatımdaki belirsizliklerin tehlikeli olduğunu düşünüyorum.					
İşlerimi her zaman mesleki kurallara uygun yaparım.					
Yazılı kuralların gerektiğinde esnetilebileceğini düşünüyorum.					
İşlerimi mesleki doğrulara göre yaparım.					
Denetim çok önemlidir.					

32. Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derece katıldığınızı belirtiniz.

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

İfadeler	1	2	3	4	5
Bir karar vermeden önce mesleki hükümleri mutlaka incelerim.					
Tüm işletmelerde tekdüze muhasebe uygulamaları olmalıdır.					
Yapılan bir işlemin sonucu geçmişte kötü sonuçlanmışsa, gelecekte de kötü sonuçlanır.					
Çevrem/çalıştığım kurum mesleki davranışlarımı etkiliyor.					
Mali tablolardaki bilgilerin kapsamı, bilgiyi kullanacak tarafların statüsüne göre değişir.					

33. Aşağıdaki ifadelere mesleki sorumluluklarınız açısından ne ölçüde katılıyorsunuz?

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

	1	2	3	4	5
Amaca ulaşmak için her yol mubahtır.					
Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.					
Bal tutan parmağını yalar.					
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.					
Devletin malı deniz, yemeyen domuz.					
Gemisini kurtaran kaptandır.					
Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım.					
Her koyun kendi bacağından asılır.					
Minareyi çalan kılıfını hazırlar.					
Üzüm üzümüne baka baka kararır.					
Üzümü ye, bağımı sorma.					

34. Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz?

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

İfadeler	1	2	3	4	5
Sosyal yaşamdaki değişimlerin (teknolojideki değişim, mesleğe ilişkin düzenlemelerdeki değişimler, özelleştirme, küresel piyasalar, vs.) mesleği ve mesleği icra edeleri etkilediğini düşünüyorum.					
İşletmelerin yapılarındaki değişimlerin, mesleğe ilişkin düzenlemeleri karmaşıktırdığını düşünüyorum.					
Etik davranış kuralları, sosyal gelişim ve değişimlere göre güncellenmelidir.					
Dünya genelinde mesleki alanda meydana gelen değişim ve gelişimler benim için ikinci planda kalır.					
Meslek etiği konusunda yapılan düzenlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterir.					
Mesleki düzenlemeler konusunda, dünyanın önde gelen ülkeleri örnek alınmalıdır.					
Kendi kültürümüze ve sosyal değerlerimize uygun yenilikler benimsenmelidir.					
Toplumsal alanda genel kabul görmüş kurallar, meslek hayatımdaki davranışlarımı etkiler.					
İnsanların benden yapmamı beklediği davranışlar, etik standartlarımı oluşturur.					
Toplum tarafından dışlanmak ya da ayıplanmak benim için ağır bir cezadır.					
Toplumun etik davranış standartları benimkinden farklıdır.					
Toplumca belirlenmiş etik davranış standartlarına uymak zorundayım.					
Yasal olan her davranışın, aynı zamanda ahlaki olduğunu düşünüyorum.					
Mesleki tarafsızlığı kaybetmek müşterilere sunulan hizmetin kalitesini düşürür.					
Mesleki etik ilkelerinin yasal bir dayanağının olması, toplumun meslek mensuplarına duyduğu güveni arttıracaktır.					
Mesleki sorumluluklarım konusunda çok titizimdir.					
Örf-adetlerine çok bağlı bir insanımdır.					
Büyüklerimden öğrendiğim ahlaki davranış kurallarına mutlaka uyarım.					
Zor durumda olan müşterilerime mutlaka yardımcı olurum.					
Gelenekler, hukuk kurallarından önce gelir.					
Başkalarının benim hakkımdaki düşüncelerini çok önemserim.					
Faaliyetlerimle ilgili uygunsuzluklar, vicdanen rahatsızlık duymama neden olur.					
Dini değerlerime çok bağlıyım.					
Muhafazakâr bir yaşayış şeklim vardır.					
Dini inançlarım, mesleki davranışlarım üzerinde etkilidir.					
Meslek kazancımı elde ederken, dini inançlarım (helal-haram, ahiret ve hesap verme gibi) etkili oluyor.					
Karmaşık durumlarla karşılaştığımda, dua ve ibadet ederim.					
Vereceğim kararlarda hep inançlarımın etkisi oluyor.					

35. Muhasebe etik ilkelerini önem derecesine göre sıralayınız.

NOT: Her önem derecesi bir kez kullanılacaktır.

Meslek Etik İlkeleri	Önem Derecesi						
	1=En Önemli				7=Önemsiz		
Meslek Unvanı ile Yeterlilik	1	2	3	4	5	6	7
Mesleki Eğitim ve Bilgi	1	2	3	4	5	6	7
Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık	1	2	3	4	5	6	7
Sır Saklama	1	2	3	4	5	6	7
Sorumluluk	1	2	3	4	5	6	7
Bağımsızlık	1	2	3	4	5	6	7
Haksız Rekabet	1	2	3	4	5	6	7

36. Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz?

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

İfadeler	1	2	3	4	5
Yasalardaki değişiklikler hatalı durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.					
Özel koşulları taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın, kişilere mesleki unvan verilmekte ve yetki tanınmaktadır.					
Vergi ve ekonomik koşulların müşterilerin üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, meslek mensubunun yasal ve ahlaki olmayan uygulamaları haklı görmesine neden olmaktadır.					
Meslek mensubu, arkadaşlık ve dostluk ilişkisi içinde olduğu müşterilerinin, yasalara aykırı davranışlarına sessiz kalmaktadır.					
Politik ve siyasi görüşlerdeki farklılık, mesleki etik kurallarına uyumu zorlaştırmaktadır.					
Meslek örgütü, meslek mensuplarının meslek etiğine uygun davranışlar sergilemesinde etkili olmaktadır					
Meslek etiği kurallarının meslek örgütüncelikle belirlenmesi, bu standartlara bağlılığı etkilemektedir.					
Müşterinin isteği, mesleki yargı, bilgi ve deneyimden üstündür.					
Yasalardaki değişiklikler iş yükümü artırıyor.					

37. Aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz?

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

İfadeler	1	2	3	4	5
Meslek mensupları, işletme kararları için gerekli bilgilerin hazırlanmasında yeterli bilgiye sahiptirler.					
Mükellefler, ayrıntılı bilgiler sağladıklarında, kayıtlar doğruyu yansıtır.					
Meslek mensupları, mevcut mevzuat hakkında her türlü soru/sorulara cevap verebilirler.					
Meslek mensupları, işletme faaliyetlerinin sonuçlarını mükellefin talepleri göre ayarlamaktadırlar.					
Meslek mensupları, ücret dışında müşterilerinden değerli hediyeler kabul etmektedirler.					
Meslek mensuplarının, müşterileri ile ortaklık ve borç-alacak ilişkisine girmeleri normaldir.					
Ülkemizdeki meslek örgütleri tarafsız çalışmaktadır.					
Meslek mensupları, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgi vermektedirler.					
Meslek mensupları, kamu kurumları ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıklarda objektif davranırlar.					
Meslek mensupları, mükelleflerine, devlete ve meslektaşlarına karşı olan sorumluluklarının farkındadır.					
Meslek mensupları, sorumlu oldukları taraflar arasındaki ilişkileri dengelemelidirler.					
Meslek mensupları, yasa ile belirlenmiş bütün sorumluluklarını yerine getirirler.					
Meslek mensupları, sır saklama ve gizlilik ilkelerine uygun davranmaktadırlar.					
Mali tablolarda kuruma/işletmeye ait her türlü bilgi bulunmaktadır.					
Meslek mensupları, birbirlerinden mükelleflerine ait bilgileri kesinlikle saklarlar.					
Meslek mensupları, müşterilerinin baskısı nedeniyle, ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.					
Meslek mensupları, rekabet edebilmek için ücret tarifesinin dışına çıkmaktadırlar.					
Meslek mensupları, kamu ve mükellef baskısı olmadan karar almaktadırlar.					
Ülkemizdeki meslek örgütleri bağımsız çalışmaktadır.					
Meslek mensupları, yasal yetkisi dâhilinde işlem yapar.					
Meslek mensupları, yasal ve ahlaki değerlere çok bağlıdır.					

BURCU İŞGÜDEN

17 Eylül 1982, Sarıköy/Göner doğumludur. İlk ve Orta okul öğrenimini Sarıköy’de tamamladı. 2000 yılında Göner Ömer Seyfettin Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı Lise-YDAL)’nde lise öğrenimini tamamladıktan sonra, 2004 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü’nden mezun oldu. 2004 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 3 Ocak 2005 tarihinden bu yana, Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe ve Finansman Ana Bilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.